İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AMASRA KALE KENTİ: CENEVİZ TİCARET YOLU'NDAKİ KARADENİZ SURLU YERLEŞİMLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KORUMA ÖNERİLERİ

DOKTORA TEZİ

Nurhilal BURAK

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

OCAK 2021

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AMASRA KALE KENTİ: CENEVİZ TİCARET YOLU'NDAKİ KARADENİZ SURLU YERLEŞİMLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KORUMA ÖNERİLERİ

DOKTORA TEZİ

Nurhilal BURAK
(502132204)

Mimarlık Anabilim Dalı

Restorasyon Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm TANYELİ

OCAK 2021

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502132204 numaralı Doktora Öğrencisi Nurhilal BURAK, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "AMASRA KALE KENTİ: CENEVİZ TİCARET YOLU'NDAKİ KARADENİZ SURLU YERLEŞİMLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KORUMA ÖNERİLERİ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm TANYELİ** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Demet ULUSOY BİNAN** .....
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Prof. Dr. K. Kutgün EYÜPGİLLER .....
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Zeynep ERES ÖZDOĞAN .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. H. Yüksel DİNÇER .....
Galatasaray Üniversitesi

Teslim Tarihi : 30.12.2020
Savunma Tarihi : 25.01.2021

Aileme ve Amasra'ya,

ÖNSÖZ

Anadolu topraklarının her köşesinde eşsiz tarihsel birikimlerin varlığının farkında olarak yaşamanın getirdiği huzur kadar sorumluluklar da vardır. Bu ülkede yetişmiş biri olarak topraklarımıza, tarihimize, mimarimize katkıda bulunabilecek her küçük hareketimin etkisinin büyüyerek artacağına inancım sonsuzdur. Bugüne kadar en doğru yerlerde, en üstün isimlerden aldığım eğitimlerimi sonsuz değerli danışmanım Gülsün Tanyeli'nin yanında tamamlama fırsatı elde etmiş bulunmaktayım. En yoğun günlerinde dahi bana, tez çalışmama ve gelişimime ayırdığı nice değerli vakitlerin hakkını ödeyemem. Doktora tezi konusu seçmek bir şeyse, doğru danışmanı seçmek her şeymiş. Engin bilgilerinin içinde kendinizi kaybettiğiniz değerli hocama, ilk günden beri beni kabul ettiği ve çalışmalarımı doğru yollara aktararak bir doktora tezi olmasını sağladığı için teşekkür ediyorum. Aynı şekilde başım her sıkıştığında bana bir ışıktan çok daha ötesi olan değerli hocam Kemal Kutgün Eyüpgiller'e ve lisans eğitimimden beri yanımda olan Demet Binan'a da tez izleme komitelerimde bulunarak değerli vakit ve yorumlarını ayırdıkları için minnettarım. İstanbul Teknik Üniversitesi Restorasyon Programı'nda bana yıllardır bildiklerini aktaran diğer hocalarıma da ayrıca şükranlarımı sunarım.

Bu doktora tezini tamamlamam yaklaşık beş yıl sürmüştür ve bu süreç içinde bende emeği olan çok kişi vardır. Herkesin sayesinde ortaya çıkmış emeklerin topluluğudur. Amasra ile tanışmamı ve her köşeye erişimimi sağlayan, vaktinden, canından veren sonsuz değerli abim Nazmi Boncukçu'yu en başta anmak isterim. Bana kusursuz bir eğitim dizisi veren, bildiklerini asla gizlemeden hem evini, hem kalbini hem de anılarını açan değerli hocam Necdet Sakaoğlu da bu doktora tezimin temelini oluşturduğu için kendisine ayrıca minnettarım. Tezimin sıkıştığı her noktada inanılmaz destek veren ve ömrümün sonuna kadar o günleri unutmayacağım, akademinin bana kazandırdığı en değerli insanlardan biri olan Sercan Sağlam'a müteşekkirim. Süreçte yanımda olan ama isimlerini buraya yazamadığım tüm dostlarıma ve teknik çizim desteği olmadan yapamayacağım Pelin Doğan ve Betül Aydın Cura'ya teşekkür ediyorum.

Beni oluşturan, bu çalışmanın bitmesini sağlarken kendilerinden veren ve tüm hayatım boyunca bana benden yakın olan, kelimelerle ifade edemeyeceğim kadar önemleri sınırsız olan annem, babam ve ablalarımı apayrı bir yerde tutarak şükranlarımı iletiyorum. Hayatıma tam zamanında girerek alan çalışmalarını yapmamı sağlayan ve sabrını genişlettiğim eşimi de ayrıca anarak teşekkür etmek isterim. Bu tezimi aileme ithaf ediyorum.

Tüm bu isimlerin, güzel ülkemin en güzel yerlerinden biri Amasra'nın daha fazla sahipsiz kalmadan değerinin anlaşılabilmesi için tamamladığım bu uzun soluklu çalışmanın meyvelerini görebilmelerini arzuluyorum.

Şubat 2021

Nurhilal Burak
(Yüksek Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xiii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xv**
ÖZET ..... **xxiii**
SUMMARY ..... **xxvii**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı 3
1.2 Yöntem 4
1.3 Literatür İncelemesi 7
2. KARADENİZ KIYI KALELERİ **11**
2.1 Karadeniz'de Ceneviz Ticareti 17
2.1.1 Batı Karadeniz kıyı kaleleri 22
2.1.2 Kırım Yarımadası ve Azak Denizi kıyı kaleleri 29
2.1.3 Kafkas Bölgesi kıyı kaleleri 34
2.1.4 Anadolu'nun Karadeniz kıyı kaleleri 37
2.1.4.1 Galata (Pera) tahkimatları 39
2.1.4.2 Yoros (Hieron) ve Serapion Kalesi 41
2.1.4.3 Şile Kalesi 46
2.1.4.4 Kerpe Kalesi ve Kefken Adası 47
2.1.4.5 Akçakoca Kalesi 49
2.1.4.6 Karadeniz Ereğli Kalesi 53
2.1.4.7 Filyos (Hisarönü) Kalesi 57
2.1.4.8 Güzelcehisar Kalesi 58
2.1.4.9 Tekkeönü (Kurucaşile/Kromna) Kalesi 61
2.1.4.10 Gideros Kalesi 62
2.1.4.11 Sinop Kalesi 63
2.1.4.12 Samsun Kalesi 66
2.1.4.13 Bolaman Kalesi 71
2.1.4.14 Giresun Kalesi 72
2.1.4.15 Espiye Kalesi 76
2.1.4.16 Tirebolu Kalesi 77
2.1.4.17 Eynesil (Görele) Kalesi 80
2.1.4.18 Trabzon (Güzelhisar) Kalesi 83
2.2 Bölüm Sonucu 88
3. AMASRA **91**
3.1 Belgeler ve Seyahatnamelerle Amasra Tarihi 92
3.2 Koruma Alanı Tespitleri ve Belgelenmesi 119
3.2.1 Yasal çerçeve 121

3.2.2 Güncel analizler 129
3.2.3 Kültür varlıklarının tespiti 132
3.2.3.1 Kuş Kayası Yol Anıtı 133
3.2.3.2 Kemere Köprüsü 134
3.2.3.3 Büyükada Kilisesi 134
3.2.3.4 Bedesten 135
3.2.3.5 Roma Tiyatrosu 136
3.2.3.6 Fatih Camii 136
3.2.3.7 Küçük Şapel 138
3.2.3.8 Osmanlı Hamamı 139
3.2.3.9 Direklikaya 139
3.2.3.10 Amasra Müze Binası (Eski Bahriye Okulu) 140
3.2.3.11 Kaymakam Evi (Eski İptidai Mektebi) 141
3.2.3.12 Ethem Ağa Konağı 142
4. AMASRA KALESİ 143
4.1 Güncel Durumu 146
4.1.1 Zindan Kalesi 149
4.1.2 Büyükliman 155
4.1.3 Boztepe ve Karanlık Yer 157
4.1.4 Kapılar 159
4.1.5 20. yüzyıl onarımları 167
4.2 Dönem Analizi 171
4.3 Anadolu'nun Karadeniz Kıyı Kaleleri Özelinde Amasra Kalesi'nin Değerlendirilmesi 195
5. AMASRA KALE KENTİNİN KORUNMASINA YÖNELİK DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER 201
5.1 Amasra için Güncel Tespitler 201
5.1.1 Yasal ve yönetsel durum 202
5.1.2 Fiziksel ve mimari çevre 204
5.1.3 Ekonomik girdiler 207
5.1.4 Kültürel ve sosyal durum 208
5.2 Mimari Bağlamda Koruma Önerileri 209
5.2.1 Yönetsel öneriler 210
5.2.2 Fiziksel ve mimari çevre için öneriler 211
5.2.2.1 Amasra Kalesi için öneriler 214
5.2.2.2 Kent içindeki kültür varlıkları için öneriler 223
5.2.3 Ekonomik öneriler 225
5.2.4 Kültürel ve sosyal öneriler 227
5.3 Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Hedefler 229
5.3.1 Kısa vadeli hedeflere yönelik öneriler (3 yıl) 229
5.3.2 Orta vadeli hedeflere yönelik öneriler (5 yıl) 230
5.3.3 Uzun Vadeli hedeflere yönelik öneriler (10 yıl) 230
5.4 Amasra Kalesi'nin UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne Başvuru Sürecine Öneriler 230
6. SONUÇLAR 239
KAYNAKLAR 247
EKLER 263
ÖZGEÇMİŞ 327

KISALTMALAR

BAKKA : Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BG : Bulgarca
DMK : Dünya Mirası Komitesi
DML : Dünya Mirası Listesi
DMGL : Dünya Mirası Geçici Listesi
DMM : Dünya Mirası Merkezi
GEEAYK : Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICCROM : International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICOMOS : International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
KAİP : Koruma Amaçlı İmar Planı
KVKBK : Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
KTVKBK : Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
KUDEB : Koruma Uygulama ve Denetim Şube Müdürlüğü
RO : Rumence
RU : Rusça
SWOT : Strengths, Weakness, Opportunities and Threats (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler)
STK : Sivil Toplum Kuruluşu
TT : Tatarca
TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UK : Ukraynaca
ÜED : Üstün Evrensel Değer
UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler, Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu)
VGM : Vakıflar Genel Müdürlüğü
VBM : Vakıflar Bölge Müdürlüğü
VODKY : Var Olan Değerleri Korunacak Yapı

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : Amasra'da bulunmuş ve eserlerinde Amasra'dan söz eden seyyahların listesi **104**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : İtalyan denizci cumhuriyetlerinin bayrakları. **12**
Şekil 2.2 : İncelenen Karadeniz kıyı kaleleri. **19**
Şekil 2.3 : Solda Süzebolu Kalesinin Güneydoğu kule yapısı, sağda Güneybatıdaki yuvarlak planlı kuleler. **22**
Şekil 2.4 : Solda Nesebar Yarımadası üzerinde günümüze ulaşmış kale kalıntıları plan gösterimi, sağda Nesebar Kalesi kalıntıları. **23**
Şekil 2.5 : Varna Kalesi planı **24**
Şekil 2.6 : Solda Kaliakra Kalesi'nin planı, sağda Kaliakra Kalesi'nin günümüz görünümü. **25**
Şekil 2.7 : Solda Köstence Antik Kenti'nin planı, sağda Köstence'nin güncel hava fotoğrafı **26**
Şekil 2.8 : Solda 1320 Vesconte tarafından hazırlanmış portolan, sağda Kili ve Vilkovo'nun konumu **27**
Şekil 2.9 : Solda Kili Kalesi'nin planı, sağda Kili Kalesi'nin bulunduğu bölgenin güncel hava fotoğrafı. **27**
Şekil 2.10 : Solda Akkerman Kalesi'nin planı, ortada günümüz havadan görünümü, sağda hava fotoğrafı. **28**
Şekil 2.11 : Solda Kefe Kalesi'nin planı (anonim), sağda Kefe Kalesi'nin günümüz görünümü **30**
Şekil 2.12 : Solda Sudak Kalesi'nin planı, sağda Sudak Kalesi'nin günümüz görünümü **31**
Şekil 2.13 : Solda Balaklava Kalesi'nin hava fotoğrafı, sağda kalenin güncel durumu. **32**
Şekil 2.14 : 11.-14. yüzyıllar arasında Herson Antik Kenti'nin haritası **33**
Şekil 2.15 : Solda Anapa Kalesi'nin planı, sağda Anapa Kalesi'nin günümüze ulaşmış olan kapısı. **35**
Şekil 2.16 : Anapa Kalesi'nin planı **35**
Şekil 2.17 : Solda Sohum Kale'nin konumunu gösteren hava fotoğrafı, sağda kale duvarlarının denizdeki kalıntıları **36**
Şekil 2.18 : Sohum Kalesi planı **36**
Şekil 2.19 : Anadolu'nun Karadeniz kıyılarındaki incelenen liman kentleri **38**
Şekil 2.20 : İğneada ve Kıyıköy yerleşimleri **38**
Şekil 2.21 : Solda 1303 yılında, sağda 1453 yılında Cenevizliler'in Pera'daki yerleşimi **39**
Şekil 2.22 : Galata tahkimatlarının günümüze ulaşmış olan bölümleri **39**
Şekil 2.23 : Solda B5 Kulesi, ortada B6 Kulesi, sağda B7 Kulesi **40**
Şekil 2.24 : S5 numaralı sur hattı. **41**
Şekil 2.25 : Yoros Kalesi'nin planı. **42**
Şekil 2.26 : Yoros Kalesi'nin doğu cephesindeki monogram. **43**
Şekil 2.27 : Yoros Kalesi c ve d beden duvarları. **45**

Şekil 2.28 : Solda Şile Kalesi'nin krokisi, sağda Şile Kalesi'nin restorasyon tamamlanmadan önceki görünümü **46**
Şekil 2.29 : Kerpe Limanı ve Kefken Adası yerleşimleri **47**
Şekil 2.30 : Kerpe Kalesi kalıntıları 1953. ..... **48**
Şekil 2.31 : Kefken Adası'ndaki kalenin yuvarlak planlı kulesi ve sur duvarı kalıntısı. **49**
Şekil 2.32 : Akçakoca Kalesi'nin plan krokisi (Taralı alan denizi ifade etmektedir.). **50**
Şekil 2.33 : Restorasyondan önce 2015 yılında ve restorasyondan sonra 2018 yılında güneybatı sur duvarı ve kule (2018). **50**
Şekil 2.34 : Akçakoca Kalesi doğu beden duvarında farklı dönemlere ait inşa tekniklerinin gösterimi (2018). **51**
Şekil 2.35 : Solda de Tournefort'tan 1701'de Karadeniz Ereğli'yi, sağda Von Diest'in 1886 yılında Ereğli Kalesi'ni gösterir şekilde yapmış olduğu çizimler. **53**
Şekil 2.36 : Mehmet Çelikel Caddesi üzerindeki kule yapısı ve duvar örgüsü. **54**
Şekil 2.37 : Kız Kapısı mevkisindeki kule yapısı. **55**
Şekil 2.38 : Solda Kaneri Kapı'dan günümüze ulaşan duvar kalıntısı, sağda Kaneri Kapı aksında bulunan sur duvarı hattının alt kotundaki devşirme malzemeler. **55**
Şekil 2.39 : Solda Yalı Caddesi üzerindeki sur duvarları, sağda At Kapısı sur duvarları. **55**
Şekil 2.40 : Solda Filyos Kalesi'nin genel görünümü, sağda Filyos Kalesi'nin plan krokisi. **57**
Şekil 2.41 : Solda restorasyon uygulaması yapılmış olan sur hattı, sağda restorasyon uygulaması yapılmamış olan Güneydoğu Kulesi. **58**
Şekil 2.42 : Filyos Kalesi, Güzelcehisar Kalesi'nin, Bartın Nehri'nin ağzı ve Amasra Kalesi'nin konumu. **59**
Şekil 2.43 : Vesconte tarafından hazırlanmış portolan haritasında Parteni'nin konumu. **59**
Şekil 2.44 : Güzelcehisar'dan günümüze ulaşmış kulelerin durumu **60**
Şekil 2.45 : Tekkeönü Kalesi ve iki koya hakim tepedeki konumu. **61**
Şekil 2.46 : Tekkeönü Kalesi'nden günümüze kalan duvarlar. **62**
Şekil 2.47 : Gideros Kalesi'nden günümüze ulaşan bölümler. **62**
Şekil 2.48 : Sinop Kalesi planı **64**
Şekil 2.49 : 42 numaralı kulenin üzerinde bulunan levha. **64**
Şekil 2.50 : Bryer ve Winfield'ın Sinop Kalesi özelinde yaptığı tarihlendirme **65**
Şekil 2.51 : Sinop Kalesi'nin plan krokisi. **66**
Şekil 2.52 : 1885 yılında çizilmiş harita / 1 numaralı alan tahminî Amisos Kalesi'ni, 2 numaralı alan tahminî Samsun Kalesi'ni göstermektedir. **67**
Şekil 2.53 : Samsun Kalesi'nin Kitabesi. **68**
Şekil 2.54 : Solda Amisos Kalesi alanına yapılan radar istasyonu binaları, sağda Amisos Kalesi'nin radar üssündeki kalıntıları. **69**
Şekil 2.55 : Solda 1950'lerde Amisos Kalesi duvarları, sağda askerî alan içinde Amisos Kalesi kalıntıları **70**
Şekil 2.56 : Solda Büyük Cami altında yer alan Samsun Kalesi'ne ait duvar kalıntıları, sağda Saathane Meydanı'nda kazı sonucu ortaya çıkartılan Samsun Kalesi'nden bir bölüm. **70**
Şekil 2.57 : Bolaman Kalesi'nin 1969 yılına ait fotoğrafı. **72**

Şekil 2.58 : Solda kalenin doğu cephesinden Şapelin Apsisi, sağda içkalenin güney cephesinden görünüm ve değişime uğramış duvar örgüsü. **72**
Şekil 2.59 : Solda Giresun Kale Duvarında restorasyon uygulaması yapılmış bir bölüm, sağda restorasyon uygulaması yapılmamış kule yapısı. **74**
Şekil 2.60 : Espiye Kalesi'nin mevcut durumu. **76**
Şekil 2.61 : Tirebolu Gravürü ve gravürde ada üzerindeki Tirebolu Kalesi. **77**
Şekil 2.62 : Tirebolu Kalesi'nin plan krokisi. **79**
Şekil 2.63 : Solda kale içindeki kilise kalıntısı, Ortada kilisenin güney duvarına sonradan eklenmiş mihrap, sağda Bryer ve Winfield'ın hazırladığı plan çizimi. **80**
Şekil 2.64 : Görele ve Eynesil'in konumu. **80**
Şekil 2.65 : Solda restorasyon uygulamasından önce kalenin durumu, sağda Eynesil Kalesi güncel durumu. **82**
Şekil 2.66 : Solda Eynesil (Görele) Kalesi'nin 1985 Yılında hazırlanmış krokisi, sağda Eynesil Kalesi'nin restorasyon uygulamasından sonra hava fotoğrafı. **83**
Şekil 2.67 : Trabzon Kalesi ve Güzelhisar Kalesi'nin konumu **83**
Şekil 2.68 : Solda 20. yy. ortalarında Güzelhisar Kalesi, sağda kalenin hava fotoğrafı. **84**
Şekil 2.69 : Texier'in 1864 yılında çizdiği gravürün sol tarafında Güzelhisar Kalesi **85**
Şekil 2.70 : Solda Güzelhisar Kalesi'nin batı cephesi ve giriş kapısı, sağda güncel durumu. **86**
Şekil 2.71 : Hüsnü Göktuğ Camisi (Hagios Eleftherios Kilisesi). **87**
Şekil 3.1 : Amasra nüfus hareketi **92**
Şekil 3.2 : Anadolu ilk çağ bölgeleri **93**
Şekil 3.3 : Bakacak tepesinden Amasra **107**
Şekil 3.4 : Joseph-Marie Jouannin kaleminden Amasra krokisi **113**
Şekil 3.5 : Ainsworth'un Kraliçe Amastris'in mezarı olarak tahmin ettiği lahit. **117**
Şekil 3.6 : Eski tarihli hava fotoğrafları ve mevcut durum hava fotoğrafı **120**
Şekil 3.7 : 1970 tarihli imar planından detay. **122**
Şekil 3.8 : 1976 yılına ait koruma kurulu kararı eki ve lejand. **123**
Şekil 3.9 : 1985 yılında hazırlanan 1/2000 ölçekli imar planı ve lejand. **125**
Şekil 3.10 : 1986 yılına Ait 1/1000 ölçekli imar planı. **126**
Şekil 3.11 : 1988 tarihli koruma amaçlı imar planı. **127**
Şekil 3.12 : Güncel sit sınırları. **129**
Şekil 3.13 : Analizler için seçilmiş çalışma sınırı. **130**
Şekil 3.14 : Çekiciler Sokağı'nın planı ve ön sur ile ilişkisi. **130**
Şekil 3.15 : Zindan Güney Aksından Kaleiçine ulaşım. **132**
Şekil 3.16 : Solda Jules Laurens'in çizmiş olduğu Kuş Kayası Yol Anıtı gravürünün renklendirilmiş hâli sağda günümüzdeki durumu. **133**
Şekil 3.17 : Denizden Kemere Köprüsü görünümü. **134**
Şekil 3.18 : Solda Eyice'nin 1949 yılında tespit ettiği kalıntıların seviyesi, sağda kilisenin plan krokisi **135**
Şekil 3.19 : 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bedesten yapısı **135**
Şekil 3.20 : Bedesten yapısının restorasyondan sonraki görünümü. **136**
Şekil 3.21 : Tiyatro yapısının günümüze ulaşan doğu kapısı. **136**
Şekil 3.22 : Solda Fatih Camii'nin giriş cephesi, sağda caminin apsis cephesinde yer alan minaresi. **137**

Şekil 3.23 : Solda şapelin restorasyon öncesi durumu, ortada restorasyondan sonra apsis, sağda şapelin apsis cephesi (2019). **138**
Şekil 3.24 : Solda hamamın duvar örgüsü, ortada iç mekânından görüntü, sağda plan krokisi. **139**
Şekil 3.25 : Direklikaya ismi ile anılan fener yapısının gövdesi. **140**
Şekil 3.26 : Solda Bahriye Mektebi olarak inşa edilmiş yapının metruk durumu 20. yüzyıl ilk yarısı, sağda Amasra Müzesi'nin girişi (2017). **141**
Şekil 3.27 : Kaymakam evi ile kale surlarının arasındaki ilişki. **141**
Şekil 3.28 : Solda Ethem Ağa Konağı dış görünüş, sağda birinci kat sofa. **142**
Şekil 4.1 : Amasra topoğrafyası coğrafi tanımlamalar. **146**
Şekil 4.2 : Amasra Kalesi'nin bulunduğu Boztepe Adası ve anakara. **147**
Şekil 4.3 : Amasra Kalesi'nin savunma duvarları. **148**
Şekil 4.4 : Amasra Kalesi'nin burç ve beden birimlerinin tanımlaması. **149**
Şekil 4.5 : Zindan Kalesi planı. **150**
Şekil 4.6 : Zindan Kalesi en kesiti, kesit 1-1. **150**
Şekil 4.7 : İşgal edilen Cenova Şatosu kuzey duvarı. **152**
Şekil 4.8 : Cenova Şatosu planı **153**
Şekil 4.9 : M kulesinin iki yanında özgün geçiş ve araç geçişinin ilişkisi. **153**
Şekil 4.10 : İçkaleye ulaşım sağlayan özgün geçişin batı ve doğudan görünüşü. **154**
Şekil 4.11 : Şatonun özgün kapısının güney ve kuzeyden görünüşü. **154**
Şekil 4.12 : Su sarnıcının içinden görüntüler. **155**
Şekil 4.13 : Büyükliman sur hattı planı ve görünüş. **155**
Şekil 4.14 : I kulesi iç ve dış cepheden görünüm. **156**
Şekil 4.15 : Sur duvarının önünde yer alan küçük ölçekli satış üniteleri. **157**
Şekil 4.16 : Boztepe Adası kale planı. **157**
Şekil 4.17 : Boztepe güney sur duvarları ve karanlıkkapı. **157**
Şekil 4.18 : Boztepe doğu sur hattı **158**
Şekil 4.19 : Ü Kulesi ve Z Kulesi. **159**
Şekil 4.20 : Amasra Kalesi kapıların konumları. **159**
Şekil 4.21 : Solda Karanlıkkapı Kemere Köprüsü'nden görünüş, sağda Karanlıkkapı Boztepe'den görünüş. **160**
Şekil 4.22 : Karanlıkkapı geçişi. **161**
Şekil 4.23 : Solda Boztepe Karanlıkkapı'nın içten görünüşünün Jules Laurens imzalı gravürü, sağda aynı noktadan 20. yüzyıl ilk yarısına ait fotoğraf. **161**
Şekil 4.24 : Batı Kapısı yapısı. **162**
Şekil 4.25 : İç kuyuya bakış, solda 1950 öncesi, sağda güncel durumu. **163**
Şekil 4.26 : Dış batı kapısı sırasıyla doğu ve batı görünümleri. **163**
Şekil 4.27 : İç batı kapısı sırasıyla batı ve doğu cephesi. **164**
Şekil 4.28 : İç batı kapısı yanına sonradan eklenmiş olan merdiven. **164**
Şekil 4.29 : Doğu kapısı yapısı. **165**
Şekil 4.30 : Dış doğu kapısı ve iç doğu kapısı. **166**
Şekil 4.31 : Yalı kapısı kuzey görünüşü. **166**
Şekil 4.32 : Son yüzyılda müdahale görmüş duvarlar. **167**
Şekil 4.33 : 8. beden duvarında yer alan muhdes merdiven. **168**
Şekil 4.34 : E Kulesi'nden A Kulesi'ne görünüm. **168**
Şekil 4.35 : Denizden Büyükliman sur hattı **169**
Şekil 4.36 : Solda Büyükliman L Kulesi ön planda-1968 öncesi, sağda 1969 yılına ait fotoğrafta Büyükliman L Kulesi **170**

Şekil 4.37 : Solda Boztepe Güney P Kulesi ve Karanlıkkapı arasındaki birimler, sağda Çekek yerinden 20. yüzyıl ortası görünüm. **170**
Şekil 4.38 : Solda restorasyon projesinden köprünün planı, sağda köprünün restorasyon uygulama süreci **171**
Şekil 4.39 : Solda köprünün 20. yüzyılın ilk yarısından görüntüsü, sağda köprünün güncel durumu. **171**
Şekil 4.40 : Höyük olduğu düşünülen Tekke Tepesi ve Aya Yorgi Tepesi. **173**
Şekil 4.41 : Amasra Kalesi dönemleri. **174**
Şekil 4.42 : Batıda ve doğuda yer alan yerli kaya ile bileşim detayları. **175**
Şekil 4.43 : Amasra Kalesi'nin planı için dönem analizi. **178**
Şekil 4.44 : Zindan güney 4 numaralı beden duvarının özgün örgüsünü ve planını bozan müdahaleler. **179**
Şekil 4.45 : Boztepe güney sur hattının adaya bakan bölümü ve karşısındaki duvar kalıntısı. **180**
Şekil 4.46 : DBK'nin iç yüzeyi ile sur duvarının birleşimi ve DBK yüzeyindeki farklı yapım teknikleri. **181**
Şekil 4.47 : Solda zindan güney ön ve ana sur duvarları, sağda ön sura ait kule yapısı ve beden duvarı. **182**
Şekil 4.48 : Solda zindan kuzey o kulesinin alt kottan (Deniz Tarafı) görünüşü, sağda kulenin iç görünümü ve mazgal. **184**
Şekil 4.49 : Solda Büyükliman I kulesi, ortada Boztepe doğu Y kulesi, sağda Boztepe doğu Z kulesi. **185**
Şekil 4.50 : Denizden Direklikaya'ya bakış. **186**
Şekil 4.51 : Cenova Şatosu M kulesinden görünüm. **187**
Şekil 4.52 : Amasra Kalesi'ne ait günümüze ulaşan en eski tarihli Cenova armalı levha. **188**
Şekil 4.53 : Sırasıyla 1, 12 ve 8 numaralı levhalar. **189**
Şekil 4.54 : Solda kapının kuzey cephesi ve Cenova Levhası, sağda kapının güney cephesi ve kule yapısı. **190**
Şekil 4.55 : Cenova Şatosu'ndaki kulede ve dış batı kapısındaki konsollar. **191**
Şekil 4.56 : F burcu üzerindeki 13 numaralı levha. **192**
Şekil 4.57 : Dış doğu kapısı üzerindeki 11 numaralı levha. **192**
Şekil 4.58 : Büyükliman L kulesi ve 14 numaralı Cenova Levhası. **193**
Şekil 4.59 : Zindan güney sur hattı üzerindeki Ceneviz müdahaleleri. **194**
Şekil 4.60 : M kulesi kuzey ve batı cephelerinde açığa çıkartılmış gergiler. **195**
Şekil 5.1 : Pembe andezit taşlar ile yapılan onarım. **205**
Şekil 5.2 : 79 ve 109 numaralı konutlarda yükselen sokak seviyesinin görünümü. **205**
Şekil 5.3 : Solda iç doğu kapısı, sağda araç geçişi de olan Kemere Köprüsü'nden görüntü. **206**
Şekil 5.4 : Sur duvarlarına bitişik yapılan yapılardan örnekler. **215**
Şekil 5.5 : Zindan güney sur aksında son yüzyılda yapılmış onarımların bir bölümü. **216**
Şekil 5.6 : Büyükliman'da Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen 14 numaralı beden duvarı. **218**
Şekil 5.7 : Büyükliman'a eklenen merdivenin planı ve görünüşü. **219**
Şekil 5.8 : Büyükliman'daki muhdes merdiven. **220**
Şekil 5.9 : Cenova Şatosuna dahil olan A ve B kule yapıları ve atatürk büstü. **221**
Şekil A.1 : 1320-21 yılında Vesconte tarafından hazırlanan portolan. **264**
Şekil A.2 : 1380 yılında Guillem Soler tarafından hazırlanan portolan. **265**

Şekil A.3 : 1413 yılında Villadestes tarafından hazırlanan portolan..... **266**
Şekil A.4 : 1439 yılında Gabriel Vallseca tarafından hazırlanan portolan..... **267**
Şekil A.5 : 1447 yılında Gabriel Vallseca tarafından hazırlanan portolan..... **268**
Şekil A.6 : 1489 yılında Canepa tarafından hazırlanan portolan. **269**
Şekil A.7 : 1492 yılında Jorge Aguiar tarafından hazırlanan portolan..... **270**
Şekil A.8 : 1559 yılında Prunes tarafından hazırlanan portolan. **271**
Şekil A.9 : 1944 tarihli hava fotoğrafı..... **272**
Şekil A.10 : 1955 tarihli hava fotoğrafı..... **272**
Şekil A.11 : 1970 tarihli imar planı..... **273**
Şekil A.12 : 1970 tarihli imar plan notları. **274**
Şekil A.13 : 1976 yılı koruma kurulu karar eki..... **275**
Şekil A.14 : 1976 yılı koruma kurulu karar eki planı lejandı..... **275**
Şekil A.15 : 1985 yılında hazırlanan 1/2000 ölçekli imar planı..... **276**
Şekil A.16 : 1986 yılına ait 1/1000 ölçekli imar planı. **277**
Şekil A.17 : 1988 yılı koruma amaçlı imar planı. **278**
Şekil A.18 : 1988 koruma amaçlı imar planının güncel çizim tekniği ile gösterimi. **279**
Şekil A.19 : Amasra kent merkezi halihazır haritası..... **280**
Şekil A.20 : 2013 yılına ait koruma amaçlı imar planı. **281**
Şekil B.1 : Yapılan analizler için verilen yapı numaraları..... **282**
Şekil B.2 : Dolu-Boş analizi. **283**
Şekil B.3 : İşlev analizi. **284**
Şekil B.4 : Kat analizi. **285**
Şekil B.5 : Korunmuşluk durumu analizi..... **286**
Şekil B.6 : Kullanım durumu analizi. **287**
Şekil B.7 : Malzeme analizi. **288**
Şekil B.8 : Strüktürel durum analizi..... **289**
Şekil B.9 : Tescil durumu analizi..... **290**
Şekil B.10 : Halk arasında kullanılan isimler. **291**
Şekil B.11 : Tezde kullanılan adlandırmalar..... **292**
Şekil B.12 : Amasra Kalesi'nin bölümleri..... **293**
Şekil B.13 : Kule ve beden birimleri tanımlaması..... **294**
Şekil C.1 : Zindan güney sur hattının planı ve görünüşü 1. kısım..... **295**
Şekil C.2 : Zindan güney sur hattının planı ve görünüşü 2. kısım..... **296**
Şekil C.3 : Büyükliman sur hattının planı ve görünüşü. **297**
Şekil C.4 : Amasra Kalesi dönem analizi. **298**
Şekil C.5 : Zindan güney sur hattının dönem analizi 1. kısım..... **299**
Şekil C.6 : Zindan güney sur hattının dönem analizi 2. kısım..... **300**
Şekil C.7 : Büyükliman sur hattı dönem analizi. **301**
Şekil C.1 : Zindan güney sur hattının planı ve görünüşü 1. kısım..... **295**
Şekil C.2 : Zindan güney sur hattının planı ve görünüşü 2. kısım..... **296**
Şekil C.3 : Büyükliman sur hattının planı ve görünüşü. **297**
Şekil C.4 : Amasra Kalesi dönem analizi. **298**
Şekil C.5 : Zindan güney sur hattının dönem analizi 1. kısım..... **299**
Şekil C.6 : Zindan güney sur hattının dönem analizi 2. kısım..... **300**
Şekil C.7 : Büyükliman sur hattı dönem analizi. **301**
Şekil D.1 : Duvar örneklerinin alındığı noktalar..... **302**
Şekil D.2 : Duvar örgüsü-1. ..... **303**
Şekil D.3 : Duvar örgüsü-2. ..... **303**
Şekil D.4 : Duvar örgüsü-3. ..... **304**

Şekil D.5 : Duvar örgüsü-4. ..... **304**
Şekil D.6 : Duvar örgüsü-5. ..... **305**
Şekil D.7 : Duvar örgüsü-6. ..... **306**
Şekil D.8 : Duvar örgüsü-7. ..... **306**
Şekil D.9 : Duvar örgüsü-8. ..... **307**
Şekil D.10 : Amasra Kalesi'nin kesme taş duvarları örgü tipleri. **308**
Şekil D.11 : Amasra Kalesi düzensiz tuğla sıralı taş duvar örgü tipleri. **309**
Şekil D.12 : Anadolu Karadeniz kıyı kalelerinden örgü tipleri. **310**
Şekil D.13 : Anadolu Karadeniz kıyı kalelerinden örgü tipleri. **311**
Şekil D.14 : Anadolu Karadeniz kıyı kalelerinden örgü tipleri. **312**
Şekil E.1 : Amasra kadısına: Deniz kıyısında bulunan Amasra Kalesi'nin tamiri. **313**
Şekil E.2 : BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:94, Gömlek:3 Belgesinin çevirisi..... **313**
Şekil E.3 : Amasra kadısına: Amasra Kalesi muhafızlarına ait olan kale haricindeki arsaya hariçten müdahalede bulunanların engellenmesi.. **314**
Şekil E.4 : BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:96, Gömlek:745 Belgesinin çevirisi..... **314**
Şekil E.5 : Amasra Kalesi Baruthanesi'nde bulunan ve Analdator namındaki bir zata ait oldugu söylenen kitabenin Müze-i Hümayun'a gönderilmesi **315**
Şekil E.6 : BOA. Maarif Nezareti Defterleri, Dosya: 1156, Gömlek: 84 Belgesinin çevirisi..... **315**
Şekil F.1 : Boztepe'den Zindan Kalesi 1950'li yıllar..... **316**
Şekil F.2 : Doğu Limanı'ndan görünüm. **316**
Şekil F.3 : Kale duvarları üzerinde evler ve arkada Fatih Camii **317**
Şekil F.4 : Boztepe güney su hattının adadan görünümü. **317**
Şekil F.5 : Bakacak Tepesi'nden Amasra. **318**
Şekil F.6 : Amasra genel görünüm. **318**
Şekil F.7 : Fatih Camii minaresinden Boztepe Adası. **319**
Şekil F.8 : Zindan Kalesi ve Kemere Köprüsü. **319**
Şekil F.9 : Denizden Büyükliman sur hattı. **320**
Şekil F.10 : Denizden Büyükliman sur hattı. **320**
Şekil F.11 : Denizden Boztepe doğu sur hattı. **320**
Şekil F.12 : M Kulesinin üzerinden Cenova Şatosu. **321**
Şekil F.13 : Denizden Kemere Köprüsü ve Direklikaya. **321**
Şekil G.1 : Galata Kalesi envanter fişi. **322**
Şekil G.2 : Yoros Kalesi envanter fişi..... **323**
Şekil G.3 : Amasra Kalesi envanter fişi. **324**
Şekil G.4 : Sinop Kalesi envanter fişi. **325**
Şekil G.5 : Güzelhisar Kalesi envanter fişi. **326**

AMASRA KALE KENTİ: CENEVİZ TİCARET YOLU'NDAKİ KARADENİZ SURLU YERLEŞİMLERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE KORUMA ÖNERİLERİ

ÖZET

Karadeniz'in kıyı hattı, eski çağlardan itibaren müsait iklimi ve coğrafi yapısı ile çok sayıda yerleşim merkezine sahip olmuştur. Uygun toprakları ve iklim özellikleri, bu kıyıları özellikle tercih edilir kılmıştır. Karadeniz, doğu ve batı arasında işleyen deniz ticaret aksının önemli bir belirleyicisi olmuştur. Bu kıyılarda yer alan ticaret limanları da tüm tarih boyunca önemini korumuştur. Roma İmparatorluğu döneminde karayolu bağlantılarının da güçlendirilmesi ile iç kesimlerin kıyıya, kıyıdakilerin ise başka kıyılara ulaşması kolaylaştırılmıştır.

Anadolu'nun kuzey hattı boyunca bulunan ticaret limanları Kuzey Karadeniz kıyıları ile bağlantılıdır. Öte yandan kuzey kıyılarının da Akdeniz'e ulaşması ve deniz yoluyla sürdürülecek alışveriş için Güney Karadeniz hattı ile Marmara Denizi kıyılarındaki bağlantıya ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlantılar deniz ticareti için belirli rotaları oluşturmaktadır. Deniz ticaretinin Karadeniz'de en yoğun olduğu yüzyıllar ise 13.-15. yüzyıllardır.

Belirtilen bu tarihlerde İtalyan Denizci Cumhuriyetleri, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti ile bazı sınırlandırmalar ve özgürlükler çerçevesinde Karadeniz ve devamında Akdeniz kıyılarında yer alan ticaret limanlarını kullanmıştır. Kullandıkları limanların bazıları halihazırda bulunan yerleşimler ve onları çevreleyen savunma yapılarından oluşmaktaydı. Bazı kıyı bölgelerinde ise elde ettikleri haklar çerçevesinde yıllar içinde yaptıkları yatırımlar ile yeni savunma yapıları inşa etmişlerdir. Liman kentlerinin hepsinde gemilerin güvenle yanaştırılacağı korunaklı bir limana, saldırılardan korunacak bir savunma yapısı bütünlüğüne ve ticaretin gerçekleşeceği bir çarşıya ihtiyaç duyduklarından bazı bölgelerin diğer bölgelere nazaran önem arz ettikleri görülmektedir. Bu limanların önemi, doğal koşulların oluşturduğu limanların coğrafi ve iklimsel koşulları ile ilişkili olduğu kadar iç kesimlerden ulaştırılacak ticari mallar ile de ilgilidir.

Amasra, günümüzde Bartın iline bağlı ve yukarıda bahsi geçen önemli ticaret limanlarından biri olarak öne çıkmış kentlerdendir. Venedik ve Ceneviz Cumhuriyeti'nin çoğunlukla farklı kentleri kullanarak sürdürdüğü deniz ticaretinin en yoğun olduğu 13.-15. yüzyıllar arasında Amasra'nın da önemi, portolanlardan takip edilebilmektedir. Amasra, Latin işgalinin bittiği yıldan sonra (1261) Ceneviz Cumhuriyeti'nin özerk bölgesi olmuştur. Amasra Kalesi'nde de bazı inşa faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

Amasra bir berzah[1] üzerine kuruludur ve köprü ile bağlantı sağlanan bir adadan oluşmaktadır. Berzahın iki yanında yılın farklı dönemlerindeki rüzgârlardan korunan doğu ve batıya yönelen limanlara sahiptir. Batıya taraf olan koy Küçük Liman'dır ve antik liman kalıntıları bu koyda bulunmaktadır. Doğu tarafındaki ise Büyükliman'dır. Zindan Mahallesi ve onu çevreleyen savunma duvarları bu berzahın kuzeyinde bulunmaktadır. Boztepe Adası'na Kemere Köprüsü ile bağlantı sağlanmaktadır. Bu adanın üzerinde Boztepe/Amasra Kalesi bulunmaktadır.

Amasra Kalesi için bugüne kadar birkaç akademik çalışma yapılmıştır. Fakat kalenin yapım teknikleri, ilçe merkezi tarihi, tarihsel olayların savunma yapısı bütünlüğündeki etkileri yeterince araştırılmamıştır. Bu sebepten bu tez çalışması öncelikle Bizans Dönemi'ne ait olan ve Cenevizliler tarafından kritik yenilemelerin yapılmış olduğu bu savunma yapısının tarihlendirilmesine odaklanmıştır.

Tez çalışması kapsamında önemli diğer bir husus Amasra Kalesi'nin 2013 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne "*Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri - Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes. From the Mediterranean to the Black Sea*" isimli seri adaylık dosyası ile dâhil edilmiş olmasıdır. Bu sebeple Amasra Kalesi hakkında bir koruma modeli geliştirilebilmesi ve UNESCO bağlamında değerlendirilerek ele alınabilmesi için Cenevizliler ile Amasra'nın ilişkisi ayrıntılı olarak irdelenmelidir.

Yapım teknikleri ile tarihî bilgilerin birleştirilebilmesi için Ceneviz Cumhuriyeti'nin aynı yüzyıllar içinde kullanmış olduğu ya da kullandığı düşünülen diğer savunma yapılarının da incelenmesi gerekmektedir. Bu sebeple öncelikle coğrafi bütünlük sağlayan Karadeniz kıyı kaleleri genelinde bir araştırma yürütülmüştür. Cenevizlilerin kullandığı Anadolu Karadeniz kıyı kalelerinden elde edilen veriler ile Amasra Kalesi'nin yapım teknikleri kıyaslanmıştır. Literatürden elde edilen Karadeniz'in diğer kıyı kaleleri ile de tarihsel bütünlük içinde kıyaslama yapılmıştır.

Ardından Amasra ilçe merkezi için detaylı bir tarihsel araştırma tamamlanmıştır. Birincil kaynaklardan Amasra'nın kronolojik olarak önemli tarihsel olayları araştırılmıştır. Seyahatnameler, belgeler, fotoğraflardan da yararlanılarak Amasra Kalesi'ne yansımış olabilecek tüm önemli olaylar irdelenmiştir. Son yüzyılda yapılan yasal düzenlemelerin ilçe merkezinde bulunan kültür varlıkları üzerindeki etkisi yoğundur. Bu sebeple ilçedeki koruma alanı tespitleri ve belgelemesi de tamamlanmıştır. Koruma alanında yapılan tespitler, bahsi geçen sınırlar içindeki tüm yapıların analiz edilmesi ile başlamıştır. Ardından koruma alanı içinde yer alan tüm kültür varlıkları belgelenmiştir. İlçe merkezi genelinde tamamlanan bu çalışmaların tamamı, Amasra Kalesi hakkında alınacak kararlar açısından büyük önem taşımaktadır.

Tez çalışmasının dördüncü bölümü Amasra Kalesi'ne odaklanmaktadır. Öncelikle mevcut durumu tespit edilerek ulaşılabilir tüm savunma duvarları belgelenmiştir. Genel ve detay ölçümleri ile gözlemler yapılarak tarihsel bilgilerin savunma yapısı üzerindeki yansımaları dönem analizleri olarak çizimlere aktarılmıştır. Dönem analizi tüm kalenin 1/100 ölçekli plan ve görünüş çizimleri üzerinden yapılmıştır.

[1] Berzah; iki karayı birbirine bağlayan ve iki yanı su olan dar kara parçası anlamına gelip Amasra hakkında yazılan kaynaklarda sıkça kullanılmıştır. Bu nedenle tez çalışmasında bu sözcüğün kullanılması tercih edilmiştir.

Amasra Kalesi'ndeki Ceneviz dönemi inşa faaliyetleri yukarıda bahsi geçen yöntemler ile tespit edilmiştir. Bu sayede Ceneviz döneminde yapılmış olan duvarların yapım teknikleri ortaya konulmuştur. Çizimler Anadolu'nun Karadeniz kıyı kalelerinden toparlanan diğer duvar yapım teknikleri ile kıyaslanabilmiştir. Bu sayede asıl soru bu bölümde cevaplanmış olmaktadır: Cenevizlilerin kendine ait bir inşa tekniği var mıdır ve varsa bu tekniği tüm savunma yapılarında kullanmış mıdır? Cenevizliler Karadeniz kıyılarındaki savunma yapılarının bazılarını hiç değiştirmeden kullanmış ve bazılarını sıfırdan inşa etmiştir. Bu kıyaslamalar sonucunda Amasra Kalesi ile diğer kalelerin arasında bir bağ olup olmadığı irdelenmiştir.

Tezin son bölümü Amasra Kalesi ve kentinin korunmasına yönelik değerlendirmeler ve önerilerden oluşmaktadır. Öncelikle mevcut durumda yönetsel, yapısal, kültürel ve ekonomik analizlerin dökümü yapılmıştır. Bu sayede ilçe merkezini her yönden ele almak mümkün olmuştur. Aynı başlıklar kapsamında öneriler geliştirilmiştir. İlçe merkezinde bulunan tüm kültür varlıklarıyla bir bütün içinde ele alınan Amasra Kalesi'nin korunması ve geleceğe aktarılabilmesi için öneriler geliştirilmiştir.

Tez kapsamında yalnızca kent merkezi ölçeğinde kalmadan UNESCO'nun seri adaylık dosyasında yer alan diğer kalelerin de mevcut durumları incelenmiştir. Önce seri adaylıklar, ardından sınır ötesi adaylıklar ile birleştirilmesi hedeflenen Ceneviz ticaret yolundaki savunma yapıları çerçevesinde Amasra Kalesi'nin yeri tartışılmıştır.

AMASRA FORTRESS: EVALUATION IN THE CONTEXT OF BLACK SEA SETTLEMENTS ON THE CENEVIZ TRADE ROAD AND PROTECTION RECOMMENDATIONS

SUMMARY

The coastal line of the Black Sea has had many settlements with its suitable climate and geographical structure since ancient times. The fertile lands and the climate that is suitable for living have made these coasts particularly preferred. The Black Sea has been an important determinant of the maritime trade axis operating between east and west. Trade ports on these coasts have remained important throughout the history. By strengthening road connections during the Roman Empire, it was facilitated to reach the inner parts to the shore and those on the shore to other coasts.

Trade ports along the northern line of Anatolia are connected to the North Black Sea coast. On the other hand, in order for the northern coasts to reach the Mediterranean and trading to be carried out by sea, the connection between the southern Black Sea line and the Marmara Sea coasts are needed. These links constitute specific routes for maritime trade. The centuries when maritime trade is the most intense in the Black Sea are 13-15 centuries.

During these specified dates, the Italian Maritime Republics used the trade ports located on the Black Sea and subsequently the Mediterranean coasts within the framework of some restrictions and freedoms with Byzantine Empire and Ottoman Empire. Some of the ports they used consisted of already existing settlements and defense structures surrounding them. In some coastal regions, they have built new defense structures with the investments they have made over the years within the framework of their rights. It is seen that some regions are important compared to other regions since they need a sheltered port where they can berth their ships safely in all port cities, a defense structure to be protected from attacks and a bazaar where trade will be performed. The importance of these ports is related to the geographical and climatic conditions of the harbors created by natural conditions, as well as the commercial goods to be delivered from the interior.

Amasra is one of the cities that has been used as one of the important trade ports mentioned above. The Republic of Venice and Genoa mostly used different cities. The importance of Amasra between centuries can be followed from portolan maps. Amasra became the autonomous region of the Republic of Genoa after the end of the Latin Occupation (1261). They also carried out some construction activities in Amasra Fortress.

Amasra is built on an isthmus and consists of an island connected to the bridge. On both sides of the isthmus, there are eastern and western ports that are protected from winds in different periods of the year. The bay that fronts to the west is Küçük Liman and the ruins of the ancient harbor are located in this bay. On the east side is the Büyükliman. Zindan Neighborhood and the defensive walls surrounding it are located

in the north of this isthmus. Boztepe Island provides connection with Kemere Bridge. There is Boztepe Fortress on this island.

Some academic studies have been completed for Amasra Fortress so far. However, the construction techniques of the castle, the history of the district center, the ethics of the historical events in the integrity of the defense structure have not been adequately researched. For this reason, this thesis study focuses primarily on the dating of this defense structure, which belongs to the Byzantine Period and where the Genoese made critical renovations.

Another important issue within the scope of the thesis is Amasra Fortress was included in the UNESCO World Heritage Temporary List in 2013 under the file of "*Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri - Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes. From the Mediterranean to the Black Sea* ". For this reason, the relationship between Genoese and Amasra should be explored in order to develop a protection model about Amasra Fortress and to evaluate it within the context of UNESCO.

In order to combine construction techniques with historical information, all defense structures that the Republic of Genoa used or thought to have used in the same centuries should also be examined. For this reason, a research has been carried out across the Black Sea coastal castles, which primarily provide geographical integrity. The technical drawings obtained from the Anatolian Black Sea coastal castles used by Genoese and the construction techniques of Amasra Fortress were compared. A comparison was made with other coastal castles of the Black Sea, obtained from the literature, within the historical integrity.

A detailed historical research was then completed for the Amasra district center. Chronologically important historical events of Amasra were investigated from primary sources. All important events that may have been reflected in Amasra Fortress have been examined by using travel books, documents and photographs. The legal arrangements made in the last century have an intense impact on cultural assets in the district center. For this reason, the determination and documentation of the protection area in the district has been completed. The determinations in the area of protection started with the analysis of all the structures within the boundaries mentioned. Afterwards, all cultural assets in the protected area were documented. All of these works completed throughout the district center are of great importance in terms of decisions to be taken about Amasra Fortress.

The fourth part of the thesis work focuses on Amasra Fortress. First of all, its current status was determined and documented. All accessible defensive walls have been documented. Technical drawings were completed by making measurements. The reflections of all historical information gathered up to this section on the defense structure have been transferred to the drawings as period analyzes. Period analysis was made over the plan and view drawings of the entire fortress.

Genoese building activities in Amasra Fortress were determined by the methods mentioned above. In this way, the construction techniques of the walls built during the Genoese period were introduced. The drawings were compared with other wall construction techniques recovered from the Black Sea coastal castles of Anatolia. In this way, the real question is answered in this section: Do Genoese have their own construction technique and if so, did they use this technique in all defense structures? It used some of the Genoese's defense structures on the Black Sea coast unchanged,

and some built it from scratch. As a result of these comparisons, it is examined whether there is a connection between Amasra Fortress and other castles.

The last part of the thesis consists of evaluations and suggestions for the protection of Amasra Fortress and the city. Firstly, current, managerial, structural, cultural and economic analysis have been translated. In this way, it was possible to handle the district center from all directions. Suggestions have been developed under the same titles. Suggestions have been developed in order to protect Amasra Fortress, which is handled in a whole with all cultural assets in the district center, and to be transferred to the future.

The current status of other castles included in the serial candidacy file of Amasra Fortress, which is evaluated not only in the scale of the city center but also within the wide scope of UNESCO, has been examined. The location of Amasra Fortress has been discussed and suggestions have been developed within the framework of the defense structures on the Genoese trade route, which is aimed to be combined with firstly serial candidates and then transnational nominations.

1. GİRİŞ

Coğrafi ve stratejik açıdan önemli olan bölgelerin üzerinde tarih boyunca egemenlik yarışı söz konusu olmuştur. Bir bölgede hâkimiyet kuran her medeniyet, sınırları ve yetenekleri dâhilinde fayda elde etmiştir. Bölgenin sağladığı imkânlar doğrultusunda medeniyetler de yatırım yapmıştır. Bu durum her gelen yönetim ile geliştirilen stratejiler demektir. Toprakların verimliliği, üretimde kullanılmaya uygun yapı malzemesi, iklim, su ve havanın sunduğu olumlu koşullar ile rağbet artmıştır. İstanbul, hâkimiyet kurulmak istenilen kilit noktadaki kentlerden biri olmuştur. Karadeniz'in kapısı oluşu ve kıtalar arası bağlayıcı konumu ile doğu ve batı arasındaki bütünselliğin anahtarı olan bu kenti denizden ve karadan diğer kentler de beslemektedir. Aynı zamanda ulaşımın doğru planlanması sayesinde doğu ve batı ülkeleri arasında karşılıklı fayda sağlanmaktadır. Bu geçişler deniz ve kara ticareti olarak ikiye ayrılmakta olup egemenlik sağlamış olan iktidarın inisiyatifinde ve kontrolünde olmuştur.

Karadeniz kıyılarına doğudan kara yolu ile iletilen ticari malların batıya geçişi İstanbul Boğazı'ndan sağlanmıştır. Bu deniz ticareti Karadeniz kıyılarında tarih boyunca en yoğun 13. ve 15. yüzyıllar aralığında, İtalyan denizci cumhuriyetlerin komutasında yaşanmıştır. Bu cumhuriyetler kendilerine tahsis edilen veya imtiyaz tanınan kıyılarda kendilerini ve ticaret mallarını koruyabilecekleri savunma yapılarına ihtiyaç duymuştur. Her denizci cumhuriyet için belli ticaret malları, belli limanlar ve belli rotalar bulunmaktadır. Hedeflerinin kesiştiği noktada birbirleriyle rakip oldukları ticaret geçmişlerinde başka amaçlarla savaş hâlinde bulunmamışlardır. Karadeniz kıyılarında bu yüzyıllar aralığında toprakların kontrolünü elinde tutan devletlere karşı ılımlı bir politika izlemişlerdir. Tüm bu gerekçeler ışığında savunma yapılarını korunma amacıyla belirli süreler aralığında kullandıkları için çoğu limanda büyük ölçekli inşai faaliyetlere yatırım yapmamışlardır. Limanları; kara yolu ile iç bölgelerden ticaret mallarının akışını sağlayabilecekleri ve zemin, deniz ve rüzgâr etkisini göz önünde bulundurarak gemilerini kolay yanaştırabilecekleri doğrultuda seçmişlerdir.

Karadeniz'in Anadolu kıyısında bu ölçütler ışığında seçilen, kullanılan ve geliştiren birkaç önemli liman kenti bulunmaktadır. Bu liman kentleri Karadeniz'in kuzey limanları ile birlikte önemli ticaret rotalarının birer parçasını oluşturmaktadır. Amasra limanı da bu ticaret rotalarında önemli bir noktadır. Batıya ve doğuya bakan doğal limanları sayesinde her mevsim denizcilik için uygundur. İstanbul'a yakın mesafede olması da kentin önemini artırmıştır.

Ceneviz Cumhuriyeti, Anadolu'nun Ege kıyılarının ardından Karadeniz kıyılarına yayılan bir strateji izlemiştir. Karadeniz'in kuzey kıyısında Kefe ve Sudak'ı da içine alarak kurdukları Gazaria üssü ile kuzeyden güneybatıya doğru bir ticaret akışına egemen olmuştur. Bu akışın içinde yer alan en önemli limanlarından biri de Amasra'dır.

Amasra'nın koruma alanı sınırları içinde yer alan Amasra Kalesi 2013 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne "Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri - Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes From the Mediterranean to the Black Sea" isimli seri adaylık dosyası ile dâhil edilmiştir. Dosyada yer alan diğer adaylar Çandarlı, Foça, Galata, Yoros, Akçakoca, Sinop, Çeşme ve Güvercinada Kaleleri ve Kuşadası Şehir Surları'dır. Bu birlikteliğin ortak paydası Ceneviz Cumhuriyeti'nin bir dönem bu savunma yapılarını kullanmış olmasıdır. Bu sebeple Amasra Kalesi hakkında bir koruma modeli geliştirilebilmesi ve UNESCO bağlamında değerlendirilerek geniş kapsamda ele alınabilmesi için Cenevizliler ile Amasra'nın ilişkisi çok iyi anlaşılmalıdır.

Adaylık dosyasında yer alan diğer savunma yapılarının içinde Amasra Kalesi'nin önemi Galata Kalesi ile birlikte öne çıkmaktadır. Bu iki savunma yapısı da Cenevizliler Dönemi'nde özerk alan olarak kullanılmış, bölgede konsolos bulundurulmuş ve yapılar için maddi yatırımlar yapılmıştır.

Amasra günümüzde tarihsel kimliğine tam anlamıyla sahip çıkılabilmiş bir kent değildir. Özellikle yoğun günübirlik turizm baskısı ve bu baskının planlanarak kontrol edilemeyişinden ötürü kültürel varlıklarının bütünlüğü her geçen gün daha da yitirilmektedir. İlçe merkezi için yasal koruma kararları 1970'li yıllarda başlamıştır ancak bu kararlar tekil tescil işlemleri ile sınırlı kalmıştır. UNESCO ile bağı kurulduğu

tarihten sonra kale için bazı koruma planlamaları oluşturulsa da planlar uygulanamamıştır.

Tüm dünyada mimari koruma ve kültürel mirasların farkındalığı kapsamında dönüm noktası kabul edilen Venedik Tüzüğü'nün 1. maddesi; tarihî anıtların yalnızca tekil yapıdan ibaret olmadığını, tanıklık ettiği tüm uygarlıkların geçmişleri ile farklı ölçeklerde olabileceğini ifade etmektedir. Anıtlar, kültür aktarımları ile şekillenmekte ve bu sayede kültürel miras olarak anıtların devamlılıkları sağlanmaktadır. Korumanın sürdürülebilir olması ve uluslararası kabuller çerçevesinde kabul edilen kurallarla devamlılığın sağlanabilmesi için bazı birliktelikler, antlaşmalar ve kurumlar oluşturulmuştur. UNESCO'nun oluşturduğu Dünya Miras Listesi topluluğu da dünya genelinde yer alan ve Üstün Evrensel Değer (ÜED)'e sahip kültür varlıklarının bir arada değer görmesi için oluşturulmuştur.

Dünyanın her ülkesinde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dâhil edilmek istenen ÜED'ye sahip çok sayıda miras yer almaktadır. Listeye başvurmak ve kabul almak ile ilgili bir dizi prosedür bulunmaktadır. Asıl sorumluluk miras listesine ya da geçici listeye dâhil edildikten sonra başlamaktadır. Bu birlikteliğe dâhil olmak için her ülkenin belirlenen standartlar çerçevesinde mirasların bakımını, korumasını ve geleceğini planlaması gerekmektedir.

1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı

Çevrelediği alanın içerisinde bir topluluk için güvenli yaşam olanağı sunan savunma yapıları "kale kent" olarak adlandırılmaktadır. Amasra Kalesi de yalnızca bir gözlem noktası işlevinden ziyade kent merkezinin etrafını saracak şekilde inşa edilmiştir. Amasra Kalesi bu mimari özelliği ile birçok konuda küçük ölçekli savunma yapılarından farklılaşmaktadır. Bu tez çalışmasının öncelikli hedefi Amasra Kalesi'nin bütüncül bir koruma çerçevesine nasıl alınacağıdır.

Bir kentin geçmişi ve geleceği arasında köprü olabilmenin yolu o kentin tarihi hakkında detaylı bilgiye sahip olmaktan geçmektedir. Bu sebeple bu tez çalışmasının amaçlarından biri Amasra'nın kent tarihinin detaylı biçimde araştırılmasıyla tüm kültür birikimleri ve geçişlerinin yapılar üzerindeki yansımalarının ortaya konulmasıdır.

Amasra hakkında belgelerden ve seyahatnamelerden edinilen bilgiler ile kent tarihinin aydınlatılmasından sonra koruma alanının belgelenmesi hedeflenmiştir. Bu belgeleme

için öncelikle yasal geçmiş ve günümüz fiziksel ve mimari çevre analizleri irdelenecektir. Daha sonra koruma yaklaşımlarının tekil yapı bazında da önerilebilmesi için kültür varlıklarının tespiti gerçekleştirilecektir. Koruma alanı sınırları içinde yer alan ve bu tez çalışmasının odak noktasını oluşturan Amasra Kalesi ayrı bir başlık altında ele alınacaktır. Çok katmanlı ve tüm kentin içinde geniş bir alana yayılmış olan bu savunma yapısının dönemlerinin belirlenmesi, hem restitüsyon çalışmalarının bir başlangıcı hem de doğru müdahale önerilerinin getirilebilmesi için bir zorunluluk olarak görülmüştür.

Amasra Kalesi'nin tarihi ve mimari incelemeleri tamamlandıktan sonra korunmasına yönelik değerlendirmeler yapılması gerekmektedir. Bu değerlendirmeler için öncelikle Amasra kent merkezinin yasal ve yönetsel, fiziksel çevre ve mimari özellikler, ekonomik, kültürel ve sosyal durumu irdelenecektir. Ardından aynı sınıflandırmalar altında öneriler geliştirilecektir. Amasra Kalesi, mimari olarak ayrıca incelenecek ve savunma yapısının gerekli olan bölümlerine yapılması gereken müdahaleler belirtilecektir.

Ceneviz Cumhuriyeti'nin Karadeniz kıyılarındaki tarihsel süreci incelenecektir. Karadeniz'in Türkiye sınırlarında kalan Cenevizlilere ait olduğu söylenegelen savunma yapıları yerinde incelenerek tarihsel araştırması yapılacaktır. Böylece Amasra'nın, Karadeniz kıyılarından geçen Ceneviz ticaret rotasındaki yeri ve öneminin anlaşılması hedeflenmiştir. Amasra Kalesi'nin duvar örgü teknikleri analizleri tamamlandıktan sonra Türkiye sınırındaki, Cenevizlilerin kullandığı düşünülen Karadeniz kıyı kaleleri özelinde alınan ölçüler ile bir kıyaslama yapılacaktır. Bu sayede Cenevizlilere ait ayırt edilebilir bir inşa tekniğinin varlığı tartışılacaktır.

Amasra Kalesi'nin seri adaylık dosyasındaki diğer savunma yapıları ile birlikte incelenerek öneriler geliştirilmesindeki hedef; sınır ötesi adaylık dosyası için bütünleşebilecek Karadeniz kıyısında yer alan diğer yapıların önerilmesidir.

1.2 Yöntem

Bu tez çalışmasının odak noktası olan Amasra Kalesi, bir Bizans yapısıdır ve Cenevizliler tarafından özerk alan olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti tarafından da kullanılmış olan bu savunma yapısının tüm Karadeniz kıyılarında yer alan diğer liman kalelerinin çoğu gibi çok katmanlıdır.

Karadeniz kıyılarında yer alan limanlar ve limanlarda yer alan savunma yapıları hakkında önce tarihsel araştırma yapılmıştır. Bu araştırma yapılırken Karadeniz'de Orta Çağ'dan günümüze kadar hüküm sürmüş devletler incelenmiştir. Bu araştırma kapsamında kütüphaneler ve arşivlerde yer alan yazılı ve çizili belgelerden faydalanılmıştır. Farklı ülkelerin arşiv kayıtlarına da internet üzerinden ulaşılmış, birincil kaynaklarda yer alan bilgiler özgün yazım dillerinden çevrilerek değerlendirmeye alınmıştır. Devletlerin tez kapsamında ele alınan savunma yapılarını inşa ettiği, onardığı, yerleştiği ve savaştığı tarihler kaynaklardan kıyaslamalı olarak incelenmiştir.

Bu bağlamda Karadeniz'in kuzey kıyılarında yer alan liman kaleleri hakkındaki araştırmalar, tarihçiler ve akademisyenler tarafından hazırlanmış dokümanlardan faydalanılarak tamamlanmıştır. Türkiye sınırları dışında kalan yapılara bu süreçte yerinde inceleme şansı bulunamadığından birincil tarih kaynakları ile güncel literatür ışık tutmuştur.

Günümüzde Türkiye sınırlarında kalan Karadeniz'in güney kıyılarında bulunan Ceneviz kolonileri[2] yerinde incelenmiştir. Belgelenmiş ancak günümüzde kaybolmuş tarihî veriler sağlayan ögeler de yayınlardan incelenerek yapılar ile bütünleştirilmiştir. İstanbul-Trabzon arasındaki kıyı bandında yer alan tüm yapılar üzerinde yapım teknikleri incelenmiş, kısmi ölçümlerle belgelenmiştir. Yapım tekniği çözümlemesi için malzeme analizleri yapılmamış olmakla birlikte, bu yönde bazı çalışmalar bulunmaktadır.

Amasra Kalesi'nin Karadeniz'de var olan ticaret rotasındaki yeri incelendikten sonra Amasra özelinde araştırmalar yoğunlaştırılmıştır. Amasra kent tarihinin yerleşik hayatın başladığı tarihten günümüze kadar tarihsel dökümü yapılmıştır. Tarihî kaynaklarının özgün kopyalarından, birincil kaynaklardan, seyahatnamelerden ve son yüzyıl tarihçilerin yayınlarından çeviri yapılmıştır. Amasra hakkında bugüne kadar yayınlanmamış belgeler ve bilgiler ışığında kent tarihi bu tez kapsamında detaylandırılmıştır.

[2] Bazı savunma yapıları Bizans ve Ceneviz kaynakları ve yapıların üzerinde bulunan armalarla tespit edilebilmektedir. Bazı savunma yapıları için ise son dönem tarihçiler Cenevizliler tarafından kullanılmış olabileceğini belirtmektedir. Bu tez kapsamında, belirtilen sınırlar içinde bahsi geçen tüm yapılar ele alınmıştır.

Amasra ilçe merkezinde bulunan günümüze ulaşmış kültür varlıklarının tespiti ve tarihsel araştırması yapılmıştır. İlçenin son yüzyıldaki yasal değişimleri, karar merci olan kurumların arşivlerinden elde edilerek bu kararların yapıya yansımaları tespit edilmiştir. Yapıların mevcut durum tespiti yapılarak mimari ögeleri tanıtılmış, gerekli kısımlara kısaltmalar ya da numaralar verilerek sonraki bölümlerde anlaşılabilir olması sağlanmıştır[3]. Kalenin tüm ulaşılabilir ve ölçülebilir duvarları lazerli mesafe okuyan alet[4] ile ölçülmüş ve dijital ortamda çizimleri yapılmıştır. Yapım teknikleri, kullanılan malzemelerin cinsleri ve boyutları göz önüne alınarak bir tablo oluşturulmuştur. Bu tabloda duvar örgülerinin taş ve bağlayıcıları arasında ilişkiler kurularak gruplandırmalar yapılmıştır. Amasra Kalesi'nde yer alan taş, tuğla ve bağlayıcı malzemelerin oranları ve cinsleri bu çalışmada bir dönem analizi çözümlemesi önceki akademik çalışmalar geliştirilerek yapılabilmiştir. Bu sayede Erken Bizans, Orta Bizans ve Cenevizliler Dönemi şeklinde üç dönem tespit edilmiştir. Bu analiz birincil tarihsel kaynaklardaki bilgilerle birlikte duvar örgü teknikleri ile çapraz sağlama yapılarak örtüştürülmüştür.

Amasra Kalesi'nin diğer kalelerle yapılan analojik etüdler, yapım teknikleri tespitleri ve tarihî bilgiler ışığında dönemsel olarak analiz edilmiştir. Bugüne kadar bu kale hakkındaki akademik yayınlarda genel çerçeve ile bahsi geçen analizler, her yapı elemanı özelinde detaylandırılmıştır. Bu analiz Amasra Kalesi'nin günümüze ulaşmış her bölümünün çizimi üzerinde belirtilmiştir.

Amasra'nın öneminin artırılabilmesi, kullanıcı tarafından korunabilmesi ve korunurken aynı zamanda yapıların uygun işlevler ile kullanılabilmesi amacıyla öneriler geliştirilmiştir. Kısa, orta ve uzun vadeli hedefler listelenerek acil müdahale gerektiren hususlar ele alınmıştır.

Son olarak UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde seri adaylık dosyasında yer alan Amasra Kalesi'nin koruma önerilerinin geliştirilebilmesi için Amasra yerel yönetimi ile görüşülmüştür. Alanda yapılan gözlemler ışığında ortaya sunulan koruma önerilerinin uygulanabilir öneriler olmasına, uygulanması ile Amasra Kalesi için en doğru koruma kararlarının alınmış olmasına özen gösterilmiştir. Bunun için UNESCO

[3] Burç ve beden birimlerine verilen numara ve rakamlar için Crow ve Hill'in önceki çalışmaları temel alınmıştır (Crow ve Hill, 1995).
[4] Leica marka TS09 model cihaz ile ölçümler yapılmıştır.

dosyasındaki diğer kaleler ve UNESCO Dünya Miras Listesi'nde halihazırda yer alan diğer kalelerdeki yönetimsel yaklaşımlar irdelenmiştir.

1.3 Literatür İncelemesi

Literatür taraması öncelikle Bizans ve Ceneviz Dönemi'ne ait birincil kaynaklar kullanılarak yapılmıştır. Portolanlar ve ticaret defterleri kayıtları; ticaret rotası ve Amasra'nın bu rotadaki konumuna ışık tutan belgeler olmuştur. Ayrıca Osmanlı Dönemi için Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan Amasra Kalesi hakkındaki belgelerin transkripti ile kalenin mevcudiyeti incelenmiştir. 15. yüzyıldan itibaren gezginlerin notları mimari varlıklar ve sosyal yaşam hakkında çok sayıda bilgi sağlamıştır. Korumanın yasal statüsü hakkındaki belgeler sorumlu kurumlardan edinilmiştir. Ayrıca son yüzyılda tarihçiler tarafından yapılan tespit ve belgeleme çalışmaları bu araştırmanın oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Yerleşik hayatın Amasra'da başladığı tarihten Erken Bizans Dönemi'ne kadar kent tarihini aydınlatmak amacıyla kullanılan kaynaklar: Droysen, 2007; Memnon, 2007; Strabon; Callatay, 2004; Magie, 1950; Plinius, olarak belirlenmiştir.

Bizans Dönemi için kullanılan birincil kaynaklar: Homeros, 1984; Gelzer, 1900; Blackwood, 1847; Bratianu, 1929; Sanguineti, 1896; Balard, 1978; Life of George, 1915; Nicol, 1972; Vernadsky, 1949, olarak listelenebilir.

Gezginlerin mimari yapılar hakkında yazdıkları gözlemler, tespitler, kitabe tespitleri ve çevirileri, çizdikleri krokiler ve gravürler 15.-20. yüzyıl aralığındaki süreci aydınlatmıştır. Amasra'nın konu olduğu seyahatnameler kapsamında; de Clavijo, 1859; Schiltberger, 1879; Aşık Paşazade, 2003; Evliya Çelebi, 1999; de Tournefort, 1741; Pockocke, 1772; Peyssonel, 1786; Beauchamp, 1800; Hammer, 1840; Lafitte, 1998; Cordier, 1919; Texier, 2002; Rottiers, 1829; Bijişkyan, 1969; Ainsworth, 1842; Hell, 1860; Boré, 1840; Diest, 1889, ön plana çıkmaktadır.

Portolanlar için Vesconte, 1321; Dulcert, 1339; Soler, 1380; de Vallseca, 1447; de Canepa, 1489; Aguiar, 1492 haritalarından faydalanılmıştır. Haritaların orijinal boyutlarına kaynakçada belirtildiği üzere bulundukları kütüphanelerin internet üzerinden çevrim içi arşivlerinden ulaşılmıştır. Ayrıca limanların portolanlarda kayıtlı olan isimleri için 2015 yılında 299 farklı portolan üzerine çalışmış olan Gordieiev'in eserinden faydalanılmıştır.

Cenevizlilerin Amasra'da ve diğer Karadeniz limanlarında bulunduğu süreç ile ilgili elde edilen bilgiler Massaira di Caffa, Massaira di Pera[5] kayıtlarında ve yapı üzerinde ve dışında bulunan hanedan armalarından elde edilmiştir. Türkiye sınırları dışında kalan Karadeniz'in diğer kıyı kaleleri hakkında faydalanılan kaynaklar: Khvalkov, 2018; Hasluck, 1911; Quirini-Poplawski, 2016; Belke, 1992; Sağlam, 2018. Khalkov'un doktora tezinden üretmiş olduğu yayını (2018), Karadeniz'in kuzey ve batı kıyılarında yer alan Ceneviz yerleşimleri hakkında ışık tutucu olmuştur. Quirini-Poplawski, Ceneviz'in ticaret defterlerinin transkriptini yaptığı için Amasra Kalesi hakkında birincil kaynaktan veri sağlamıştır. Belke'nin 1992 yılına ait makalesi Paflagonya bölgesinde yer alan Ceneviz kolonilerine ait yapılardaki malzemeler üzerine bir özet niteliğindedir ve Tekkeönü ve Güzelcehisar Kalesi hakkında net bilgilere sahiptir. Sağlam'ın 2018 yılında tamamlanmış olan doktora tezi ise Anadolu topraklarındaki Ceneviz kolonilerine ve özellikle Galata tahkimat yapılarına odaklandığı için Amasra Kalesi ile kıyaslamalarda faydalı olmuştur.

Amasra hakkında araştırmacıların yayınlamış oldukları güncel çalışmalar, bu tez çalışmasının başlangıç aşamasını oluşturmuştur: Hill, 1990, 1991, 1992a, 1992b; Hill ve Crow, 1992, 1993; Crow ve Hill, 1995; Hasluck, 1911; Wedding, 2015; Bryer ve Winfield, 1985; Eyice, 1951a-b-c-d, 1952, 1953, 1965; Sakaoğlu, 1987; Tunçer, 2005; Kurugöl ve Tekin, 2010; Quirini-Poplawski, 2016 ve Sağlam, 2018, bunların başlıcalarıdır.

1910 yılında Frederick William Hasluck Amasra'ya gelerek Ceneviz armaları hakkında bir tespit çalışması yayınlamıştır. Bu çalışma, Amasra Kalesi'nde yer alan armalarla ilgili yapılmış ilk özgün çalışmadır. Amasra doğumlu olan Semavi Eyice, Amasra hakkında makaleler dizini ve bir kitap yayınlamıştır. Özellikle Büyükada'da yer alan kilise kalıntıları hakkında yerinde tespit çalışmaları ön plana çıkmaktadır. Amasra'da uzun bir süre görev yapmış olan Necdet Sakaoğlu, Çeşm-i Cihan Amasra kitabının ilk baskısını 1966 yılında tamamlamıştır. Bu eser Amasra kent tarihinin başlangıçtan günümüze kadar olan sürecin aktarıldığı tek yayındır. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen araştırma dizisinin, Amasra bölümü 1990 yılından itibaren Stephen Hill ve James Crow tarafından

[5] Samastri (Amasra) 1449 yılına kadar Massaira di Caffa defterlerinde yer almaktadır. Ardından Massaira di Pera defterlerinde kayıtları görülmektedir. 1451 yılına ait Massaira di Pera defterinde Amasra, "Samastro" ismi ile kaydedilmiştir (Belgrano, 1877, s. 221).

yürütülmüştür. Yapmış oldukları alan çalışmaları ve gözlemler ile araştırma toplantıları sonucunda raporlar hazırlanmıştır. Raporlarda Anadolu'da yer alan diğer Orta Çağ kaleleri ile kıyaslamalı yaklaşımlar ve diğer kültür varlıklarının inşa dönemleri hakkında genel tahminler yer almaktadır. Amasra'da Bizans Dönemi tarihi ve Amasra Kalesi hakkında özgün bilgiler bu raporlarda yer almaktadır.

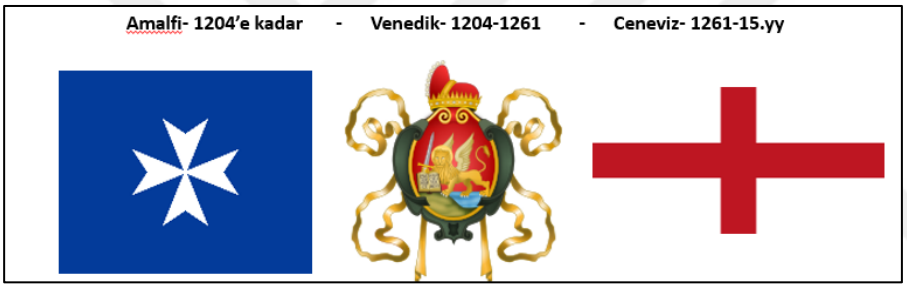
2. KARADENİZ KIYI KALELERİ

Karadeniz kıyılarında ticaret 13. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla ivme kazanmıştır. Bu ivmenin sebebi siyasal ve ekonomik gelişmeler ile Asya-Avrupa'yı birbirine güvenli şekilde bağlama arayışları olmuştur. İtalyan denizci cumhuriyetleri; Latin istilalarından dolayı parçalanan ve güç kaybeden Bizans İmparatorluğu ile ilişkilerinden faydalanmış, bu topraklarda ticaret kolonileri kurmaya başlamış ve bu kolonileri birbirleriyle ilişkili ticaret rotalarına dönüştürmüştür. Karadeniz'in güney kıyılarında özellikle İstanbul, Amasra, Sinop, Samsun, Fatsa ve Trabzon limanları başlıca öneme sahiptir (Turan 1988, s. 148). İstanbul'daki limanların en önemlileri Karadeniz'e kıyı vermemekle birlikte Karadeniz ticaretinin Avrupa'ya açılan kilit ve denetim noktasında bulunmaktadır. Kıyıdaki bu kentlere karayolu bağlantısı ile iç kesimde kalan kentlerden yöresel ürünler taşınmaktadır.

İtalya şehir devletlerinin Bizans ile yüzyıllar boyu süren ilişkisi olmuştur. Avrupa ülkeleri içinde Bizans ile bu kadar yakın ve uzun ilişki, İtalya dışında başka hiçbir devlette görülmemektedir. İtalya Yarımadası'nda kurulu denizci cumhuriyetlerin önce Bizans, ardından Selçuklu ve Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin sebepleri birkaç madde ile özetlenebilmektedir. Heyd, bu gerekçeleri dört başlık altında incelemektedir: İki ülkenin coğrafi konumlarının bu ilişkiye elverişli olması, bazı İtalya devletlerinin Bizans topraklarına komşu oluşu, dinî anlaşmazlıklar başlayana kadar Roma ve İstanbul kiliseleri arasındaki bağ ve son olarak ibadetleri için kutsal sayılan kumaş ve malzemelerin ancak doğudan temin edilebilmesi (Heyd, 2000, s. 103). Turan, bu maddelere ekleme yaparak deniz ticaretinin önemli bir etken olduğunu ifade etmektedir. Doğu ve Batı Roma bağlarının aslında devam etmesi, Akdeniz ticaretinde söz sahibi olmaya başlayan Araplar ile mücadele içinde bulunulması gibi etkenleri de İtalya devletlerini Levant[6]'a çeken sebepler arasında sunmaktadır (Turan, 1990, ss. 18-19).

[6] Bu tez kapsamında Levant tabiri, İtalyan denizci cumhuriyetlerinin Bizans sınırlarında ticarete başladıkları Doğu Akdeniz'i tanımlamak için kullanılmıştır. Doğu Akdeniz kıyılarının içinde bulunduğu ticaret rotaları ile Bizans ve Batı Avrupa arasında bağlantı sağlanmaktadır.

Avrupa tarihinde 13.-15. yüzyıllar arası, ekonomi ve ticaretin önemli gelişmeler kaydettiği yıllardır. Yeni keşifler ile coğrafi sınırlardaki genişlemeler ve endüstri alanındaki ilerlemeler de İtalya özelinde sömürgeciliğin sınırlarını genişletmiştir. Geç Orta Çağ'da uzun mesafeleri aşarak ticaret ağını ve hacmini genişleten denizci cumhuriyetler kurulmuştur. İtalya'da kurulan bu denizci cumhuriyetler, tarihsel olaylarda ve doğu ticaretinde önemli roller oynamıştır. Bu cumhuriyetler içinde dört denizci cumhuriyetinin tarihteki yeri ve gücünün diğerlerine göre ön plana çıktığı görülmektedir: Venedik (697-1797), Ceneviz (1005-1815), Amalfi (839-1137) ve Pisa (11.yy-1406). İtalya'da kurulmuş ve deniz ticareti yapan, öne çıkan diğer cumhuriyetler ise Ragusa (1358-1808), Noli (1192-1797), Ancona (1000-1532 ve Gaeta (839-1140)'dır. Tüm bu denizci cumhuriyetler kuruldukları İtalya kıyıları, Adriyatik Denizi ve Doğu Akdeniz ile bağlantı kurabildikleri bazı deniz ticaret rotalarına sahip olmuştur.

Şekil 2.1 : İtalyan denizci cumhuriyetlerinin bayrakları.

İtalyan denizci cumhuriyetlerinin Bizans ile olan ilişkileri her dönem değişiklik göstermektedir. Bu dönemleri bu devletlerin kazandıkları antlaşmalar ve kaybettikleri haklar çerçevesinde üç tarihsel bölüme ayırmak doğru olacaktır. Kuruluşlarından 4. Haçlı Seferi'nin başlangıç yılı olan 1204'e kadar, Latin işgali boyunca (1204-1261) ve 1261'den Osmanlı'nın İstanbul'u fethine/Bizans'ın çöküşüne kadar olan bu üç dönem, deniz ticaretinde cumhuriyetlerin üstünlüklerine göre ayrılmaktadır (Turan, 1990, s. 19).

Bu üç dönemin ilki, Amalfilerin üstünlüğü ile ön plana çıkmaktadır. Bizans ile ticaret antlaşması imzalayan ilk denizci devleti Amalfi'dir ve deniz ticaretindeki söz sahipliği 11. yüzyıl sonuna kadar sürecektir. 11. yüzyıl itibarıyla üstünlük Venedik'e geçecek ve Latin işgali süresince devam edecektir. Venedik ile Bizans arasında ilk antlaşma 992 yılında gerçekleşmiş ve Marmara Denizi'ne girecek, İstanbul'a gelecek gemilere vergiler belirlenmiştir. Bu antlaşmayı 1082 yılında imzalanan ve vergilerden muaf

kılan antlaşma izlemiştir. Bu antlaşmadaki cömertlik, Durazzo'daki hizmetlerine karşı Venediklilere tanınmış kapsamlı ve detaylı hakları içermektedir. Diğer antlaşmalar arasında verilmiş en kapsamlı imtiyazlar oluşu açısından farklı olup bir sonraki yüzyılda Venedik'in üstünlüğünü başlatan belgedir. Konstantinopolis'te kendilerine tahsis edilen yerler 1148 Fermanı ile genişlemiş ve Venediklilerin kullandığı iskele sayısı dörde çıkmıştır. Pisalılar ile yapılan 1111 tarihli antlaşma ile de %10 yerine %4'lük vergi kesintisi ile Konstantinopolis'te bir iskele tahsisi sağlanmıştır (Nicol, 2000, s. 57; Turan, 1990, s. 24).

İtalya'nın kuzeyinde yer alan Liguria bölgesinin başkenti Cenova'da kurulmuş olan Ceneviz Cumhuriyeti, Lombardların ve Fransa'nın egemenliğinden kurtularak tam bağımsızlığını 1099 yılında ilan etmiştir. Bu tarih, diğer İtalyan kökenli denizci devletlerinin Konstantinopolis ve Akdeniz kıyılarında oldukça fazla imtiyaza sahip olduğu yıldır. Cenova, Levant'a ancak 12. yüzyıl itibarıyla açılacaktır. Cenevizliler I. Haçlı Seferi'ne destek amacıyla filo gönderen ilk İtalya devleti olmuştur. Bu tarihte Bizans, Cenevizlilere karşı savaş hâlindedir.

Ceneviz ile Bizans arasındaki ilk ticaret antlaşması 1142 civarında imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre %10 vergi ödeyen Ceneviz için antlaşmanın 1155'te yeniden maddelendirilmesi üzerine vergi uygulaması %4 olarak değiştirilmiştir. Bu antlaşma ile Cenevizlilerin elde ettikleri haklar Pisalılar'ın sahip olduğu haklar ile benzerdir. Yeni antlaşmanın en önemli maddesi ise Konstantinopolis'teki tüccarlar için ticaret mallarını depolayacakları ve satacakları özel bir yer tahsisinin (embolum)[7] sağlanmasıdır.

1204 yılında Latin İmparatorluğu'nun başkenti hâline gelen Konstantinopolis'te artık Venedikliler doğrudan yönetime katılmaktadır. Latin işgali, Cenevizlilerin ticareti için yok edici bir darbe olmuştur. Bizans'tan elde ettikleri hak ve bölgeler yitirilmiştir. Ceneviz Cumhuriyeti bu kayıpların ardından başkenti İznik'e taşınan Bizans İmparatorluğu ile Konstantinopolis'te hüküm süren Latin İmparatorluğu'na aynı anda yakın olma çabalarına girişmiştir. Ticaret haklarına yeniden sahip olabilmek amacıyla gerçekleşen bu girişimler 1217 yılında bir barış antlaşması ile sonuçlanmıştır. I.

[7] Penna, 2012, s. 27

Aleksios zamanında kendilerine tanınan haklarla ticaret yapabilecek olan Cenevizliler, böylece Konstantinopolis'e geri dönebilmiştir (Turan, 1990, s. 34-35).

Latin işgali sürerken İznik İmparatorluğu'nda 1259 yılında tahta oturan VIII. Mihail Paleologos[8], Konstantinopolis'i geri almak için planlar yapmıştır. Üstünlüğünü Venedik'e veren Cenevizliler ile deniz gücünün eksikliğini tamamlayabileceğini düşünmüştür. Bunun için Cenevizliler ile İmparator arasında 13 Mart 1261 tarihinde başlayan ve 10 Temmuz 1261 tarihinde son metni hazırlanan ve karşılıklı kazançlar içeren bir antlaşma imzalanmıştır. Nif (Nymphion/Kemalpaşa) Antlaşması, İzmir'in günümüzde Kemalpaşa ismiyle anılan ilçesinde imzalanmıştır[9]. Bu antlaşma ile Paleologoslar, Latin işgaline son vererek Konstantinopolis'i geri almış ve Cenevizlilerin Levant'ta ticaret üstünlüğü sağlanmıştır.

25 Haziran 1261'de Konstantinopolis, Bizans tarafından geri alınmıştır. Bazı tarihçiler Cenevizlilerin bu savaşa katıldığı görüşünü sunarken bazıları ise Cenevizlilerin destek kuvvetlerini yetiştiremediğini savunur. Antlaşmanın Cenova'da onaylanması 10 Haziran'da gerçekleşmiş ve Martino Boccanegra yönetimindeki Ceneviz filosu bu savaşa yetiştirilememiş ancak şehrin yeniden zapt edilmesinden önce imzalanan antlaşma maddeleri gerçekleştirilmiştir (Heyd, 2000, s. 480).

Bu antlaşmada Cenevizlilerin gelecek ticaret hayatlarını garanti altına alan en önemli madde, Cenevizliler ve Pisalılardan başka hiçbir ulusun Karadeniz'e giremeyeceğini açıkça belirtmektedir. Bu zamana kadar alınan gümrük resmi de artık Cenevizlilerden alınmayacaktır (Heyd, 2000, s. 482). Karadeniz'den Venedik'in tamamen çıkarılması, Venedik'in bugüne kadar sağlamış olduğu üstünlüğü sona erdirmiştir. Ceneviz Cumhuriyeti'nin deniz ticaretinde üstün geleceği yıllar bu tarihten itibaren başlamış olup bu süreç Osmanlı Devleti'nin kendi limanlarını zapt etmesine değin sürecektir.

Konstantinopolis'teki Venediklilere ait hisar (castrum Venetorum) Cenevizlilere verilmiştir. Başkentteki Ceneviz kolonisinin nüfusu ve gücü gittikçe artmıştır. Bu güçlerin dağıtılması amacıyla 1264'te Cenevizlilerle arasını açmaya ve Venediklilere yönelmeye çalışan VIII. Mihail'in hamleleri 1267 yılında Cenevizlilerin İstanbul

[8] 1259-1453 arasında Bizans İmparatorluğu'nda hüküm sürecek olan Paleologos Hanedanı'nın kurucusu olan imparatordur.

[9] Bu ilçenin eski ismi Nymphion'dur (Türkçe: Nif). Bu yerleşme 13. yüzyılda İznik İmparatorluğu tarafından idari başkent seçilmiştir. John III Ionnis Doukas Vatatzes'in (h. 1221-1254) kendisi için inşa ettirdiği saray, Laskaris Sarayı ismi ile günümüzde hâlâ korunmaktadır.

dışında sayılan Galata (Pera) bölgesine taşıtılması ile sonuçlanmıştır (Turan, 1990, s. 37). Galata'nın yanı sıra Adremitteion (günümüzde Edremit), Kadı İskelesi, İzmir, Sakız, Foça, Midilli, Enez, İmroz, Tasoz, Kefken Adası, Amasra, Sinop, Samsun, Fatsa, Trabzon, Balaklava, Kefe ve Sudak gibi önemli kıyı yerleşimleri zamanla Cenevizlilerin kontrolüne girmeye başlamıştır. Nif Antlaşması ile bu bölgelerde Cenevizlilere konutlar ve mahallenin içinde kilise tahsis edilmesi, kendi yönetimlerini sürdürecekleri ticaret merkezi (fondaco) verilmesi bu yerdeki tebaanın yönetimi için birer konsolos bulundurma hakkı tanınmıştır (Turan, 1990, s. 36; Gallotta, 1993, s. 363). Bu kontrol Bizans'ın çöküş yıllarına değin Cenevizlilerin elinde olacaktır. Ceneviz, Venedik'ten farklı olarak bu bölgelerde tek merkezden kontrol yerine kontrolünü ele geçirdiği bölgelere senyörlükler vermiş, bölgelerin parçalı olarak yönetilmesini sağlamıştır.

Cenevizlilerin Akdeniz'den Karadeniz'e birçok limanda üstün oluşu, bu rota sayesinde çok sayıda ülkeyle ticaret yapması ile Venedik-Cenova rekabeti artış göstermiştir. Bu rekabet sonucunda 1294 yılında Venedik-Cenova savaşları başlamıştır. Bu savaşa Bizans da dâhil olmuştur. Ancak, Bizans bu süreçte hem iç siyaset hem askerî ve mali yönden oldukça zayıf durumdadır. Venedikliler, Cenevizlilere sur dışında bölge sağlanmasına tepkisini, sur dışındaki bazı mahalleleri yağmalayarak göstermiştir. Bizans'ın da şehirdeki Venediklilere saldırması sonucunda savaş Venedik-Bizans savaşı hâlini almıştır. Venedik ile Cenova arasında 1299 yılında barış imzalanırken oldukça zayıf durumda olan Bizans'ın Venedik'in şartlarını kabul ederek eski ticaret kapitülasyonlarını iade etmesi 1302 yılını bulmuştur. Bu savaşın Cenevizlilere sağladığı yararın Pera'nın surlarla çevrilmesi olduğunu düşünen tarihçiler mevcuttur (Ostrogorsky, 2011, ss. 450-455) (detay için bkz. 2.1.4.). Cenevizliler, bu savaş sonucunda Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'te Haliç'e kıyısı olan bir bölgede kendine ait surlarla çevrili bir alanı elde etmiştir. Ceneviz tahkimatlarının varlığı deniz ticaretini artık daha güvenli yürüteceği anlamına gelmektedir.

Cenevizlilerin Osmanlı ile ilk müzakeresi 1352 yılında gerçekleşmiştir. Venedik müttefikleri donanması ile Ceneviz gemileri arasında çıkan şiddetli deniz savaşının ardından Orhan Bey ile Cenevizliler arasında bir antlaşma yapılmıştır. Metni günümüze ulaşmamış bu antlaşmayı İnalcık, Osmanlıların Cenevizlilere verdiği ilk

imtiyaz olarak nitelendirmektedir. 1355 yılında da Bizans İmparatoru Kantakuzenos[10] ile barış yapılmıştır (İnalcık, 2009; Ostrogorsky, 2011, s. 486; Turan, 1990, s. 197; Gallotta, 1996, s. 364).

Galata'daki Cenevizliler ile Osmanlı arasındaki dostluğun faydaları karşılıklıdır. Ağır ücretler karşılığında Osmanlı'ya gemi temin eden Cenevizliler, Osmanlıların Çanakkale Boğazı'nı aşarak Gelibolu Yarımadası'na geçişlerinde büyük etken olmuştur. Orijinal metni günümüze ulaşmış ilk ticari barış antlaşması I. Murad Dönemi'nde 1387 yılında gerçekleşmiştir. Bu ahidnameye göre Osmanlı ihtiyaç hâlinde Pera bölgesini kullanabilecektir ve Osmanlı'nın sahip olduğu kıyılarda Cenevizlilere ticaret hakkı sağlanacaktır (Fleet, 2009, s. 13).

1403 yılında I. Bayezid tarafından imzalanan Gelibolu Antlaşması ile getirilen hükümlerin 10. maddesinde bütün Franklara[11], Cenevizlilere, Venediklilere, Rodoslulara ve Greklere güvenli bir şekilde Osmanlı hâkimiyetinde bulunan topraklara girebilme hakkı tanınmış ve eski vergilerinin ödenmesi kararlaştırılmıştır. Metnin diğer maddeleri, tüm tutsakların beraat ettirilmesi ve Cenevizlilere ait Karadeniz kaleleri için vergi alınmaması üzerinedir (Dennis, 1967). Ceneviz ile Osmanlı arasındaki ilişki pragmatik şekilde ilerlemektedir. İmzalanan antlaşmalar, yapılan yardımlar ve tanınan haklar karşılıklı çıkarlar düşünülerek şekillenmektedir.

II. Murad zamanında da Konstantinopolis'e artan Türk baskısı sonucunda ilişkilerin aynı çıkarlar doğrultusunda ilerlediği görülmektedir. Kuşatmalar süresince Cenevizlilerin ticareti de sekteye uğramıştır. Bu sebeple 1424 yılında Giamoco Adorno isimli elçi, padişah ile uyuşma sağlaması amacıyla II. Murad'ın huzuruna gönderilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda II. Murad'dan alınacak yardımla yeni bir kule inşa edilecek ve bu kuleye padişahın arması kazınacaktır. 15 Nisan 1424 tarihinde Cenova dukalığından Pera Podestası'na Levant'taki en etkin koloninin kaybı anlamına gelecek bu endişelendirici girişimin sonlandırılması için bir mektup iletilmiştir. Bu mektupta "Sultan II. Murad'ın vereceği arabalar dolusu kireç, taş ve 300 hyperpyron ile yüksek bir kule yaptırılmak istendiğini işittikleri ve bu ahmak ya da hainlerin koloninin güvenliğini tehlikeye düşürdükleri" vurgulanmaktadır (Turan, 1990, s. 262; Gallotta, 1993, s. 364; Belgrano, 1877, s. 187-188).

[10] Bizans İmparatoru VI. Ioannis Kantakuzenos (h. 1347-1354)'in kızı ile Orhan Bey evlidir.
[11] Bir Cermen boyudur.

1453 yılında İstanbul, Osmanlılar tarafından kuşatıldığında da Venedikliler ve Cenevizliler, Bizans'ın yanında yer almamaktadır. Sağladıkları asker, gemi ve mühimmat yardımı ile Osmanlı cephesinde destek konumundadırlar (Khvalkov, 2018, s. 403). Fethin ardından Pera, Türk topraklarına katılmıştır ve Cenovalıların barış talebi Fatih Sultan Mehmet'in fermanı ile yanıtlanmıştır. Zaman içinde yenilenerek kabul edilen bu belge zincirinin özgün metni Cenova Devlet Arşivi'nden edinilerek yayınlamıştır (Şakiroğlu, 1981). Bu ahidnameyi diğer ahidnamelerden ayıran özellik Cenevizlilere tanınan ticari imtiyazlara dair maddelerin yer almasıdır. Belgede Cenevizlilerin, Pera bölgesini sulh yoluyla teslim etmesinden dolayı can ve mal güvenliklerinin korunacağı, halkın ayinlerini eskisi gibi yerine getirebileceği, serbest ticaret haklarının devamlılığı, tüccarların gümrük harçlarını ödeme koşuluyla ticaretlerine devam edebileceği hususları yer almaktadır. Bu ahidname 1463 yılında tecdit edilmiş ve bir sonraki yenileme ancak 1613 yılında gerçekleşmiştir. Yenilenen metinde Galata'daki Cenevizlilerin "avarız-ı divaniyye"den muaf tutulduğuna dair madde eklenmiştir (Bulunur, 2010, s. 72).

Osmanlı topraklarında Cenevizlilerin ticaret yapabilmeleri ve vergilerini ödeyerek serbest bir yaşama sahip olmaları Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar lehine sonuçlanmıştır ancak yıllar içinde birçok olay ve gerilim yaşanmıştır. Cenevizlilerin Osmanlı topraklarındaki ticaret hayatlarını bitirmeye yaklaştıran en önemli son olay 1566 yılında Sakız Adası'nın alınarak kale içindeki Cenevizlilerin varoşlara yerleştirilmesi olmuştur (Parlaz, 2013, s. 57).

2.1 Karadeniz'de Ceneviz Ticareti

Strabon'un ifadeleriyle bir zamanlar göl olan Karadeniz'e antik dönemde Yunanlılar Pontus Axeinos (misafir sevmez) ismini bol rüzgârlı ve coşkun bir deniz olduğu için vermiştir (King, 2008, s. 114). Karadeniz; Akdeniz gibi durgun ve sakin değildir. Özellikle kış aylarında ve kuzey rüzgârlarında Karadeniz'de gemi ile ulaşım sağlamak zorlaşmaktadır. Bu sebeple Karadeniz kıyılarında gerçekleştirilmek istenen ulaşım ve ticaret ağı, yılın birkaç ayı aksamaktadır. Rüzgârların yanı sıra bu denizdeki ters akıntılar nedeniyle gemilerin yolculuğu daima ustalık ve bilgi gerektirmektedir. En eski tarihlerden itibaren Kuzey Karadeniz kıyıları ile Akdeniz arasındaki ulaşım için bu deniz ve kıyıları aktif olarak kullanılmaktadır. Karadeniz'in tüm yönlerinde, özellikle korunaklı koyları olan kıyılarda eski liman ve kent yerleşimleri yer

almaktadır. Karadeniz farklı medeniyetlerin kesişim noktası olmakla birlikte doğu ile batı arasındaki temas bölgesidir. Karadeniz kıyı kentleri için "*senkretik*"[12] sömürge merkezleri tanımı yapılmaktadır. Latin-Hıristiyan, Bizans-Yunan, Slav-Rus, Türk-Tatar, Ermeni, Yahudi ve Doğu Akdeniz kültür ve inanışlarının harmanlandığı bu topraklar Avrupa ve Asya'nın köprüsü görevindedir (Khvalkov, 2018, s. 4). Bu sebeple ticaret yapan denizcilerin odak noktası olmuştur. Karadeniz'deki ticaret rotalarıyla Azak Denizi, Batı Avrupa, Bizans İmparatorluğu, Yakın Doğu, İtalya ve Akdeniz kıyıları birbirine bağlanmaktadır.

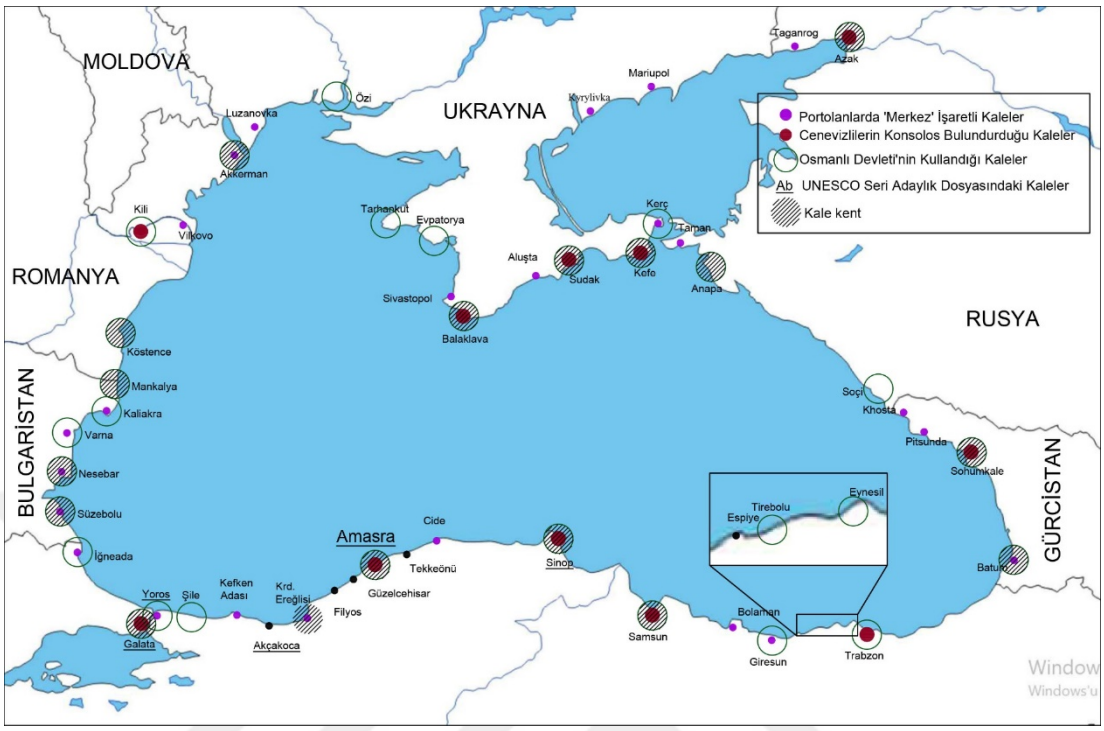
Özellikle Geç Orta Çağ döneminde artan Karadeniz ve Akdeniz ticaretinin akışını sağlayabilmek amacıyla hazırlanmış denizcilik haritalarına portolan ismi verilmektedir. Portolanlar 13.-17. yüzyıl aralığında üretilmiştir ve Karadeniz Bölgesi'ni içeren 700 adet harita hazırlanmıştır. Bu haritalarda kıyılar, gemilerin yanaşabileceği güvenli limanlar ve önemli ticaret merkezleri belirtilmiştir. Hâkimiyet altındaki topraklar için bayrak ya da figürler ile tanımlamalar yapılmştır.

Haritalarda kırmızı ve siyah renk ile yer isimleri yazılmıştır. Kırmızı renk ile ifade edilen kıyılar önemli ticaret merkezleridir, siyah renk ile yazılmış olan yerler ise küçük ölçekli kıyı yerleşimleridir (Nicolai, 2016, s. 133). Buna göre Cenevizlilerin ticaretlerini yürütmek amacıyla kullandıkları limanlar ve savunma yapılarının kırmızı renk ile belirtilmiş olması gerekmektedir. Bu tez kapsamında Cenevizlilerin kullandığı ya da kulllandığı söylenen Karadeniz kıyılarındaki savunma yapıları hakkındaki araştırma için portolanlarda kırmızı renk ile ifade edilmiş olan limanlar seçilmiştir. Günümüz akademisyenlerinin yayınları ve Türkiye sınırındaki Ceneviz Kalesi olduğu söylenegelmiş Karadeniz kıyısındaki kaleler de bu seçimlere eklenmiştir.

Şekil 2.2'de Ceneviz Cumhuriyeti'nin 13. ve 15. yüzyıllar arasında ticaret amacıyla kullandığı Karadeniz kıyılarındaki liman kaleleri, konsolos bulundurdukları savunma yapıları ile 15. ve 20. yüzyıl arasında Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında iken kullanıldığına dair arşivlerde bilgiler bulunan kaleler gösterilmektedir. Bu savunma yapılarından bazılarının yeniden inşa edildiği, birçoğunun da hâkimiyet altına alındığı mevcut hâlinde onarılarak, yenilenerek ya da büyütülerek kullanıldığı görülmektedir. Harita üzerinden tespiti yapılan bu liman kalelerinin bazıları hem Ceneviz

[12] Farklı din ve medeniyetlerin, kendilerinden önceki medeniyetlerin inanç ve yaşayışlarını kabullenerek ve kendi yaşayışlarını da aynı anda sürdürmeleri durumunda ortaya çıkan kapsayıcı duruştur.

Cumhuriyeti hem de Osmanlı Devleti tarafından kullanılmış olup günümüze ulaşmıştır.

Şekil 2.2 : İncelenen Karadeniz kıyı kaleleri.

Bazı kaleler için Ceneviz yapısı olduğu söylenegelmiş ancak ticaret defterleri kayıtlarında araştırma yapıldığında bu kalelerin kaydının olmadığı görülmüştür. Cenevizlilerin konsolos bulundurduğu ve bu duruma göre bir düzenlemenin ve yatırımın yapıldığı kaleler tespit edilmiştir.

Ceneviz Cumhuriyeti, 1261 yılında imzalanan Nif Antlaşması ile tanınan haklar doğrultusunda Karadeniz kıyılarında yürüteceği ticaret rotalarını belirleyebilmiştir. Ceneviz kolonilerinin Karadeniz kıyılarındaki yerleşimleri eş zamanlı değildir. 1266 yılından itibaren yaklaşık 200 yıla yayılmış bir büyüme söz konusudur. 13. yüzyılın ikinci yarısında Cenevizlilerin öncü hâkimiyetinin varlığı *Monumenta Germaniae* derleme kaynağında Cenovalı Bartholomaei'den okunmaktadır. Bartholomaei (1863, s. 285), 1278 yılında Köstence'de iki Ceneviz gemisine Pisa savaş gemisinin saldırdığını, Cenevizlilerin Pera'dan bunu duyarak silahlarla karşılık verdiğini, Pisalıların bu hamle ile Karadeniz'e girmek istediğini ancak Cenevizlilerin sayıca çok olduğunu yazmaktadır.

Cenevizlilerin o yüzyıllarda kullandığı kalelerin ilk yerleşim yılları çok daha eskilere dayanmaktadır. Bu durumda Cenevizlilerin koloni oluşturdukları bazı bölgelerde

savunma yapılarının var olduğu bilinmektedir. Ceneviz kolonileri, kullandıkları savunma yapılarında ihtiyaçları doğrultusunda nadiren eklemelerde bulunmuştur. Müdahale ettikleri ve onardıkları bölgeler; yapılar üzerine yerleştirdikleri armalı levhalardan ve yapım tekniklerinden ayırt edilebilmetkedir. Ceneviz Cumhuriyeti kurulduğu günden itibaren Osmanlı Devleti ile savaşmaktan kaçınan, ılımlı bir politika izlemiştir. Bunun en büyük sebebi Karadeniz kıyılarında yapılan ticaretin zarar görmemesi isteğidir. Ticaret yapılan mallar üzüm, şarap, ahşap, bal, tahıl, balık, havyar, bakır, demir, pamuk, tekstil ürünleri ve ayrıca kölelerdir (Hryszko, t.y., s. 179).

15. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti, Anadolu'nun Akdeniz kıyılarında faaldir. Ruy Gonzalez de Clavijo, 1403 yılından aktarım yaparken Türklerin İstanbul'u iki defa kuşattığını ve 4000 askerin karada, 60 kalyon ve geminin de denizde konuşlandırıldığını ancak sonuç alamadığını belirtir (de Clavijo, 1859, s. 47). Verilen bu rakamlar güçlü bir filoyu anlatmaktadır.

Konstantinopolis'in fethinden sonra II. Mehmet, Karadeniz'in tamamını Osmanlı hâkimiyetine almak amacıyla 1461 yılında Trabzon'a sefer düzenlemiştir. Sadrazam Mahmut Paşa'nın komutasında denizden, sultanın komutasında karadan düzenlenen seferin ilk adresi Amasra olmuş ve Cenevizlilerin buradaki hâkimiyetine savaşsız son verilmiştir. Ardından Sinop'taki Candaroğulları Beyliği, Trabzon'daki Trabzon Rum İmparatorluğu ve Cenevizlilerin varlığı sonlandırılmıştır. Bu sefer tamamlandıktan sonra yabancıların ticaretini kontrol altına almak için Kuzey Karadeniz kıyılarını hedef alan seferler düzenlenmiştir. Kefe, 1475 yılında Gedik Ahmet Paşa komutasında Cenevizlilerden alınmış ve ardından Azak Denizi'ne yola çıkılmıştır (Bostan, 2009a, s. 92).

Boğazlar, Karadeniz'deki ticarete hakim olabilmenin anahtarıdır. İstanbul'un fethiyle bu anahtarı eline geçiren Osmanlı Devleti, 16. yüzyılın sonunda Karadeniz'i dış ticarete tamamen kapalı konuma getirmiştir. 1484 yılında Kili ve Akkerman Kalesi'nin fethi bu konuda en büyük adımlardan biri olmuştur.

Osmanlı padişahlarının unvanlarındaki bazı ifadelerin denizlerle ilgili olmasının sebebi Osmanlı'nın deniz hâkimiyetinin öneminin gösterilmek istenmesidir. Fatih Sultan Mehmet için ilk defa kullanılan unvan "kara ve denizlerin sultanı"dır (sultan-ı berr u bahr). Kanuni Sultan Süleyman için "Akdeniz'in ve Karadeniz'in Sultanı" (sultanü'l-berreyn ve hakanü'l bahreyn) unvanı kullanılmıştır. 15. yüzyılın sonunda

Marmara Denizi ve Karadeniz'in tüm kıyılarında hâkimiyet sağlayan Osmanlı Devleti, Akdeniz'de yabancılara imtiyazlar vermiştir. Osmanlı Devleti bu koşullar altında Karadeniz'i tamamen kendi egemenlik alanı saymıştır (Bostan, 2005, s. 32-33). İstanbul'un fethinden önce donanma Gelibolu'ya yerleştirilmiştir. Fetihle birlikte donanma gibi cephanelikler de İstanbul'a taşınmış ve deniz kuvvetleri merkezi burası olmuştur (Bostan, 1993, s. 19).

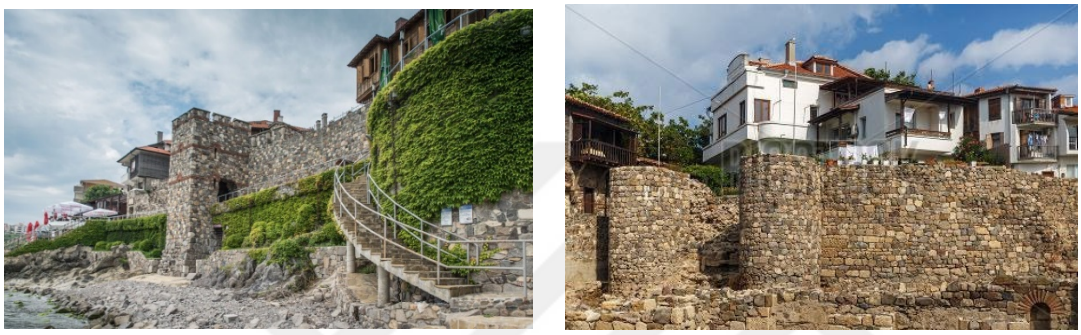
Cenevizli ve Venediklilerin gemicilik ve deniz bilgisiyle ticaret bilgilerinin harmanlanması sonucu Karadeniz ticaretinin en canlı olduğu 13.-15. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin Karadeniz ticaretinde fazla yer almadığı görülmektedir. Bunun sebebi Türklerin iç pazarda ve kervan yollarında egemenlik kurmuş ve güvenliği korumuş olmalarının yanı sıra denizcilik deneyimlerinin az olmasıdır. Kıyı limanlarına kadar getirdikleri malları Ceneviz ya da Venedik gemileri Kırım ya da İstanbul'a ulaştırmıştır. Sudak ve Kefe pazarlarında Osmanlı Devleti zaman zaman faaliyette bulunsa da Avrupa'ya uzanamamıştır. Ayrıca Osmanlı denizciliği için gerekli tüm imalatların ve tamiratların yapıldığı ve kontrol edildiği yer olan Tersane-i Amire, donanmanın yanı sıra ticaret filosunu geliştirecek oluşuma müsait değildir. Açık deniz filosunu üretecek sivil tersaneler ağı ya da yetişmiş personel eksikliği bulunmaktadır (Turan, 1988, s. 158; Özbilgen, 2003, s. 749). Bu durumun bir başka sebebi Osmanlı Devleti'nin, İtalyan denizci cumhuriyetleri gibi uluslararası bir örgütlenme sağlamayışıdır. Tüm bu sebeplerle Osmanlı deniz ticareti, Cenevizlilerin Karadeniz'deki faaliyeti kadar yoğun olmamıştır.

Karadeniz limanları ve kentleri iç kesimlerle olan bağlarını aralarındaki karayolu vasıtasıyla sürdürülmüştür. Bu karayollarının 20. yüzyıl ortalarına kadar kötü durumda, engebeli ve uzun oluşundan ötürü limanların birbirleriyle olan ilişkilerinde daima deniz yolu tercih edilmiştir (Faroqhi, 1993, s. 95). Karadeniz ticaretinde en büyük paydayı alan bakır, deri, iplik, kürkler, köleler gibi ticaret unsurlarının Anadolu'da toplanarak Avrupa'ya dağıtıldığı en önemli limanlar Trabzon, Sinop, Samsun ve Amasra olmuştur. İstanbul Limanı ise Avrupa'ya çıkmadan önce son durak noktasıdır.

Karadeniz ticaret limanları ele alınırken limanları dört farklı bölgeye ayırmak tercih edilmiştir: Karadeniz'in batı kıyıları, Kırım Yarımadası ve Azak Denizi kıyıları, Kafkas bölgesi kıyıları ve Anadolu kıyıları.

2.1.1 Batı Karadeniz kıyı kaleleri

Bulgaristan kıyılarındaki en büyük ticari limanlar güneydeki Süzebolu, Mesembria (Nesebar) ve Varna; Tuna Deltası'nda Vicina ve Kilia; Dinyester'in ağzında Moncastro (Maurocastro, Akkerman)'dur. Doğu mallarının Doğu ve Orta Avrupa'nın yükseliş pazarlarına aktarılması, Akdeniz'den kölelerin ve malların taşınmasından daha önemlidir (Barker, 2014, s. 205). Bu sebeple İtalyan denizci cumhuriyetlerinin de odak noktası olmuştur. Cenevizlilerin, Batı Karadeniz kıyısında yer alan kaleler içinde yalnızca Kili Kalesi'nde konsolos bulundurduğuna dair kayıtlara ulaşılmıştır.

Şekil 2.3 : Solda Süzebolu Kalesinin Güneydoğu kule yapısı (URL-1), sağda Güneybatıdaki yuvarlak planlı kuleler (URL-2).

Süzebolu (Ant. Apollonia; İt. Sisopoli; Osm. Süzebolu; Bg. Созопол): Bulgaristan'ın Karadeniz'e kıyısı olan en eski yerleşim yeridir. Roma'nın ardından Bizans hâkimiyetine giren kente 1352 yılında Amiral Paganino Doria komutasında Cenevizliler saldırmış ve zapt etmiştir (Nicol, 2000, s. 263). 1453 yılında uzun bir kuşatmanın ardından Venedik ve Ceneviz gemilerinin yardımına rağmen şehir Osmanlıların eline geçmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Süzebolu hakkındaki çok sayıda belge[13], iskelesinde inşa edilen gemiler ve kadırgalar hakkındadır. Bu belgeler genellikle Nesebar (Misivri) ve Ahtopol iskeleleri ile birlikte düzenlenmiştir. Buna rağmen Süzebolu iskelesine ait ticaret kaydı ya da Süzebolu Kalesi'nin tamiratı hakkında herhangi bir belge bulunmamaktadır. Ayrıca kayıtlarda Süzebolu Kalesi'nde Cenevizlilerin bölgedeki yönetimi adına bir konsolos bulundurduğuna dair bilgi yoktur.

Kaleden günümüze bazı duvar parçaları ve kule yapıları ulaşmıştır. Yapım tekniği, küçük boyutlu ince yonu taşların yatay derzde birleştirilmesinden oluşmaktadır.

[13] Bu belgelerin kaydı 1566 yılı itibarıyla başlamaktadır.

Kalıntıların bir bölümünde birbirine yakın iki dairesel planlı kule bulunmaktadır. Adanın güneydoğusunda ise kare planlı bir kule yapısı ile ona bağlı beden duvarları bulunmaktadır (Şekil 2.3).

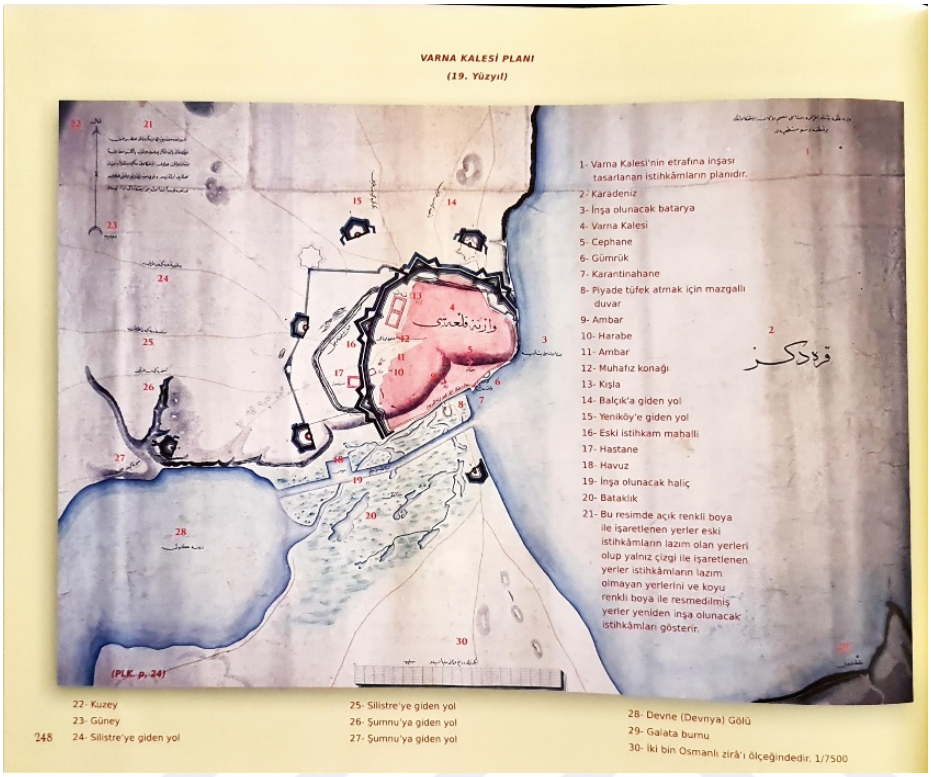
Şekil 2.4 : Solda Nesebar Yarımadası üzerinde günümüze ulaşmış kale kalıntıları plan gösterimi (URL-3), sağda Nesebar Kalesi kalıntıları (Google Earth, 2019).

Nesebar (Ant. Meneabria; Por. Mesenber; Osm. Misivri; Bg. Несебър): Bulgaristan kıyısında bulunan Nesebar, günümüzde iki bölgeye ayrılmaktadır: Eski ve Yeni Nesebar. Yeni Nesebar anakara üzerinde kuruludur ve burada yeni yapılaşmalar mevcuttur. Nesebar Kalesi kalıntıları Eski Nesebar üzerindedir ve anakaraya bir otoyol ile bağlı olan bir adanın üzerinde kuruludur. Coğrafi yapısı sebebiyle Amasra'ya benzetilmektedir (Şekil 2.4).

MÖ 6. yüzyılda Nesebar Adası'na Yunanlılar tarafından, ondan önce de Traklar tarafından yerleşilmeye başlanmıştır. Günümüze ulaşan savunma yapısı kalıntıları bu devletlere aittir. 1452 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedildikten sonra şehir uzun yıllar yıkık durumda kalmıştır (Gordieiev, 2015, s. 350-351). Nesebar'da Ceneviz kolonisi bulunmamaktadır ancak portolanlarda kırmızı renk ile yazılmış olması bu limanın İtalyan denizciler ve tüccarları tarafından yoğun derecede kullanıldığını göstermektedir. Nesebar Kalesi'nden günümüze ulaşmış bazı bölümlerin -özellikle alt kotlarında- inşasında tercih edilen bosajlı büyük blok taşları Helenistik ya da Erken Bizans Dönemi'nin yapım tekniklerini temsil etmektedir. Kalenin bazı bölümlerinde yoğun tuğla malzeme kullanımı ile Orta Bizans Dönemi ve Osmanlı onarımları okunmaktadır. Osmanlı Dönemi'ndeki onarımlar hakkında arşivde yer alan en eski tarihli belge[14] 1789 yılına aittir. Ayrıca son dönem restorasyon uygulaması ile çevre düzenlemesi uygulaması yapılmıştır. Alanda bulunan Helenistik Dönem kalıntıları, agorası, Apollo Tapınağı ve Traklardan kalma kale kalıntıları

[14] BOA, Cevdet Askeriye Kataloğu, Kutu: 376, Gömlek: 15578

hakkında hazırlanan *"Ancient City of Nessebar"* dosyası ile 1983 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilmiştir (URL-4).

Şekil 2.5 : Varna Kalesi planı (BOA, 2016, s. 246).

Varna (Ant. Odessos; Por. Varna; Osm. Varna; Bg. Варна): Bulgaristan'ın Karadeniz'de kıyısı olan en büyük şehridir. Bu bölgedeki Odessos Antik Kenti'nin kurucusu Traklardır. Bu topraklar için Bulgarlar ve Bizans İmparatorluğu arasında oldukça fazla hâkimiyet savaşı yaşanmıştır. 13. yüzyılın sonunda II. Ivan Asen (İkinci Bulgar İmparatoru-h.1218-1241), Venedik ve Cenova ile kalıcı bir ilişki kurmuştur. Varna'yı önemli bir ticaret merkezi ve Bulgaristan'ın önemli bir tahıl limanı durumuna getirmiştir. Varna; 1386'da Dobruca Prensliğine, 1393'te I. Bayezid hükmündeki ordusu ile Osmanlı topraklarına katılmıştır (Şekil 2.5). Bugün Pavlosk Büyük Saray'da sergilenen Varna Kalesi kitabelerinden Osmanlı Devleti'nin bu kaleye fazlaca yatırım yaptığı anlaşılmaktadır (Başol ve İbrahimzade, 2015, s. 182). 1560 yılında Varna Kalesi'nde halihazırda bir dizdarın görevli olduğunu kaydeden bir belge[15] ile başlayan Varna Kalesi hakkındaki kayıtlarda Varna Kalesi'ne yapılacak tamirat ve hendek üzerindeki yapıların yıkılması hakkında da erken tarihli bir belge[16] bulunmaktadır.

[15] BOA, Bab-ı Asafi Mühimme Defterleri, Kutu:4, Gömlek:567
[16] BOA, Bab-ı Asafi Mühimme Defterleri, Kutu:55, Gömlek:407

1650 yılında Osmanlı denizciliği adına önemli bir adım atılmış ve kürekli gemilerden (kadırga) yelkenli gemilere (kalyon) geçiş süreci başlamıştır. Kalyonların imalatı için Karadeniz'de bazı iskeleler uygun görülmüştür. Sinop, Bartın, Samsun ve Varna bu iskelelerdendir (Bostan, 2009b, s. 273). Bunu tasdikleyen 1650 yılına ait bir belge[17] de Varna'daki kalyon imalatından sorumlu kişiye ödenecek para hakkındadır. Osmanlı Arşivi'nde yer alan tüm bu belgeler ile Osmanlı için Varna Kalesi'nin ve iskelesinin önemi ortaya konulmaktadır. 1828'deki Rus-Türk savaşı sırasında Rus birlikleri geri çekildikten sonra kale tamamen yıkılmıştır (Minkova, t.y.).

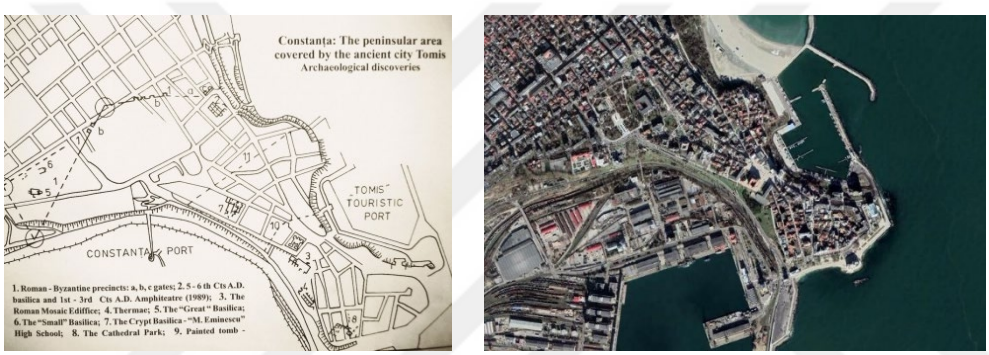

Şekil 2.6 : Solda Kaliakra Kalesi'nin planı (URL-5), sağda Kaliakra Kalesi'nin günümüz görünümü (URL-6).

Kaliakra (Por. Caliacra; Bg. Нос Калиакра; Osm. Kavarna): Dobruca bölgesinin Bulgaristan kıyısında yer almaktadır ve güneye doğru uzanmış bir burundur. MÖ 4. yüzyıldan itibaren bu bölgede yerleşim başlamıştır. Bölge, daha sonra Roma ve Bizans tarafından hâkimiyet altına alınmıştır. Ekonomik ve politik olarak her dönem önemini koruyan şehir, 14. yüzyılda en görkemli zamanlarını yaşamaktadır. 1336-1385 yılları arasında Dobruca bölgesinin başkentidir ve bu yıllarda Kaliakra Kalesi inşa edilmiştir. Bu önemi ile birlikte Venedik ve Cenevizliler tarafından kullanılmış bir dış ticaret limanıdır. 14. yüzyılın sonunda Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Günümüzde Kaliakra'da 48'den fazla Trak türbesi bulunan 28 Antik ve Orta Çağ yerleşimi, 4 nekropol ve kayalık mağaralarda 300'den fazla yerleşim yeri bulunmuştur (Gordieiev, 2015, s. 331-332; Grinevetsky, Zonn, Zhiltsov, Kosarev, ve Kostianoy, 2015, s. 392). Günümüzde Kaliakra Kalesi'nin bir bölümü ayaktadır ve son dönemde bir restorasyon uygulaması yapılmıştır (Şekil 2.6).

[17] BOA, İbnülemin Dahiliye Defterleri, Kutu:3, Gömlek:268

Mankalya (Por. Pagnalla; Osm. Mangalya, Ro. Mangalia): Dobruca bölgesinin Romanya kıyısında yer alır. Buraya ilk yerleşen Trakların *Acervatis* veya *Cerbatis* olarak bilinen bir yerleşim yeri oluşturduğu bilinmektedir. Daha sonra bölgeye gelen Yunanlılar *Callatis* isimli bir koloni kurmuştur. Şehir, hem yerel hem de Doğu Akdeniz ve Karadeniz'in diğer Helenistik kentleriyle ilişkili bir ticaret merkezi ve liman olarak zenginleştirilmiş ve geliştirilmiştir. MÖ 72 yılında Roma topraklarına katılmıştır. Kurulduktan sonra savaşlarla yakılıp yıkılan bu şehir 11. yüzyılda Bizans hâkimiyetindeyken yeniden ayağa kaldırılmıştır ancak 1225 yılında Tatarların istilası ile yeniden yok edilmiştir (Gordieiev, 2015, s. 329). Mankalya'nın iskele kullanımına dair Osmanlı Arşivi'nde oldukça fazla belge bulunmakla birlikte kalesi hakkında herhangi bir hükme rastlanmamıştır. Mankalya Kalesi günümüze ulaşmamıştır.

Şekil 2.7 : Solda Köstence Antik Kenti'nin planı (URL-7), sağda Köstence'nin güncel hava fotoğrafı (Google Earth, 2019)

Köstence (Ant. Tomes; Por. Costanza; Osm. Köstence; Ro. Constanța): Portolanlarda önemli bir durak olarak görüldüğü için kırmızı renk ile ifade edilmiştir. Romanya, Dobruca bölgesi sınırlarına dâhildir ve bir Milet kolonisi olan Tomeslerin kurduğu antik kent kalıntılarının üzerinde yer almaktadır. Roma'nın ardından 971 tarihinde Bizans hâkimiyetine geçen kent 1419 tarihinde Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. 1768-1829 yılları arasında defalarca tekrarlanan Rus-Türk savaşlarından zararlı çıkan kent, 19. yüzyılın ortalarında neredeyse yok olmuştur (Murgescu, 2002, s. 276-277). Köstence Kalesi günümüze ulaşmamıştır (Şekil 2.7).

Şekil 2.8 : Solda 1320 Vesconte tarafından hazırlanmış portolan, sağda Kili (Licostoma) ve Vilkovo'nun (Licostoma) konumu (Google Earth, 2019).

Tuna (Danube) Nehri kıyısında aralarında kuş uçuşu 33 km mesafe olan iki liman sıklıkla karıştırılmaktadır. Tuna Nehri'nin en kuzeydeki kolu üzerinde biri doğuyu, biri batıyı ifade eden iki bölge de portolanlarda "Licostoma/Licostomo" ismi ile kaydedilmiştir (Şekil 2.8). Portolanlarda bu ismin iki bölgeye de verilmiş olması bir hata değil, Tuna Nehri'nin kuzey kolunun Karadeniz ile buluştuğu noktayı ayırt edebilmek içindir (Şekil A.1). Fakat bu bölgeler hakkında yayınlanan akademik yazıların birçoğunda karışıklık görülmektedir. Batıdaki modern Kili, doğudaki Vilkovo'dur.

Şekil 2.9 : Solda Kili Kalesi'nin planı (URL-8), sağda Kili Kalesi'nin bulunduğu bölgenin güncel hava fotoğrafı (Google Earth, 2019).

Kili (Ant. Ahillea; Por. Licostoma; Osm. Kili; Bg. Килия): MÖ 4. yüzyılda Ahillea ismi ile kurulan şehir daha sonra Akhilles, Akhillea, Hillia, Killa ardından da Kiliya isimlerini almıştır. 14. yüzyılda Altın Orda Devleti sınırlarının en batı noktasını oluşturmaktadır. 1387 yılında Osmanlı'ya bağlı olan Dobruca voyvodası, Cenevizlilere burada kilise ve konsolosluk açarak ticaret yapmaları için haklar tanımıştır. 1402 yılında Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nı kaybetmesinden sonra Eflak Prensliği, bir süre sonra da Boğdan Prensliği topraklarına katılmıştır. Boğdan Prensliği tarafından buraya ilk savunma yapısının inşa edildiği düşünülse de 15. yüzyıl

boyunca şehir çok defa yağmalanmıştır. 1484 yılında Osmanlı topraklarına kesin olarak katılana kadar çok defa kuşatma altına alınmıştır. Boğdan voyvodası tarafından Osmanlı taarruzlarına karşı koyabilmek için Tuna Nehri'nin kuzeyine bir kale inşa edilmiştir (Şekil 2.9). Bu savunma yapısı günümüze ulaşmamıştır (Maxim, 2002, s. 1-3; Batmaz, 2007, 29; Gordieiev, 2015, 303-304).

Vilkovo (Por. Licostoma; Osm. Vilkova; Uk. Вилкове): Tuna Nehri'nin en kuzeydeki kolunun kuzeyinde yer almaktadır. Tuna Nehri'nin deltası bataklık ve göllerle kaplıdır. Bu sebeple Vilkovo, Kili'den daha güvenli bir sığınma imkânı sunmaktadır. 1373 ve 1383-1384 yılları kayıtlarında Vilkovo yer almasına rağmen Kili, 1370 yılından sonra Kefe ve Pera'ya ait *Massaria* kayıtlarında yer almamaktadır (Khvalkov, 2018, s.110).

Şekil 2.10 : Solda Akkerman Kalesi'nin planı (URL-9), ortada günümüz havadan görünümü (URL-10), sağda hava fotoğrafı (Google Earth, 2018).

Akkerman (Por. Moncastro; Osm. Akkirman; Uk. Білгород-Дністровський): Tuna Nehri'nin ağzında bulunan alanlar Ceneviz kolonileri için ana merkezler değildir. Bu kıyı hattında yer alan Akkerman, Ceneviz kolonisinin bulunduğu en önemli merkezlerden biridir. Akkerman "beyaz kale" anlamına gelmektedir ve Ruslar tarafından da aynı anlama gelen "Belgorod" ismi kullanılmıştır (Şekil 2.10). Akkerman Kalesi 14. yüzyılda Cenevizliler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Altın Orda Devleti tarafından da kullanılan bu geniş liman, Ceneviz kolonileri ile Kırım'a bağlantı sağlamaktadır. 1484 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlılar, bu yılda Akkerman'a sahip olduktan sonra tüm Karadeniz kıyılarına sahip olmaya başlayacaktır. 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlılar tarafından ağır onarımlar geçirmiştir. Bugün Ukrayna'nın en büyük alan oturumuna sahip kalesidir (Bilge, 2001, s. 269).

Bu kıyı hattının kuzeyinde daha küçük çaplı Ceneviz yerleşimleri de mevcuttur: Luzanovka (İt. La sinestra/Ginestra), Tylihul (İt. Flor-de-lix, Osm. Deligöl) ve Özi (İt. Barbarese, Osm. Özi).

2.1.2 Kırım Yarımadası ve Azak Denizi kıyı kaleleri

Karadeniz'in güney ve kuzey kıyıları arasında en sağlıklı ve en kısa bağlantı Kırım ile Sinop arasından kurulmaktadır. Avrupa'ya doğudan ulaştırılmak istenen tüm ticaret malları ve köleler için Azak, Kefe, Sinop ve İstanbul birer merkez konumundadır. Selçuklular, 1225 yılında Kırım'ı ele geçirdiğinde ve daha sonra Candaroğulları hâkimiyetinde Sudak, Kefe ve Sinop, Trabzon arasında sürdürülen ticaret akışı gittikçe önem kazanacaktır. Bu ticaret akışı için uzak doğudan temin edilen malların Avrupa'ya boğazlar yoluyla çıkışı sağlanmalıdır. Bu rotanın karadan çıkış yeri ise Azak Denizi ve Kırım kıyılarıdır. Cenevizlilerin, Kırım Yarımadası ve Azak Denizi kıyılarında yer alan kaleler içinde Balaklava, Sudak, Kefe ve Azak Kalesi'nde konsolos bulundurduklarına dair kayıtlara ulaşılmıştır.

Fransa Kralı IX. Louis tarafından Tatarların bulunduğu topraklara görevlendirilen Wilhelm Von Rubruck'un seyahati 1253-55 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu seyahatnamesinde Sinop'tan bahsettiği bölümde Kırım Yarımadası'ndan "Şimdilerde Latinlerin Gazaria adını verdikleri bir bölge bulunmaktadır fakat Yunanlılar bu deniz kıyılarını ele geçirdiklerinde de Cassaria (Cesaria) şeklinde anılmaktaydı." şeklinde bahsetmektedir (Rubruck, 1990, s. 42). Bu eserin Latinceden İngilizceye çevirisi William Woodville Rockhill tarafından yapılmıştır ve Rockhill bazı dipnotlar eklemiştir. Bu notlara göre Kırım'a *Gazaria* isminin verilmesi 8. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Hazarların hâkimiyetinde iken bu isim kullanılmaya başlanmıştır (Rubruck, 1990, s. 42).

Kırım Yarımadası'nın güney kıyılarındaki liman kentleri için oluşturulan ve Gazaria olarak anılan bu kolonide Kerç (Vosporo), Kefe (Caffa/Feodosia[18]), Sudak (Soldaia), Aluşta (Lusta/Lusto), Yalta (Caulita/Gialita) ve Balaklava (Çembalo) limanları yer almaktadır. Tüm limanlar aynı tarihte gelişme göstermemiştir. Limanlara inşa edilen kaleler zaman içinde büyütülmüştür. Cenevizliler, 1365 yılında Venedik ile aralarında çıkan savaşı kazanarak Karadeniz kıyılarındaki ticaretin kontrolünü eline geçirmiştir.

[18] Farklı dillerde Feodosiia ve Theodosia isimlerinin de kullanıldığına rastlanmaktadır.

Osmanlı Devleti, Ceneviz hâkimiyetini elinde tutmak için Venedik, Ruslar ve Altın Orda ile yaptığı mücadelelerin sonucunda 1475'te Kefe'yi fethetmiştir. Kefe'nin kaybedilmesi Ceneviz için büyük bir kayıp olmuştur.

Şekil 2.11 : Solda Kefe Kalesi'nin planı (anonim), sağda Kefe Kalesi'nin günümüz görünümü (URL-11).

Kefe (Por. Caffa; Osm. Kefe; Ru. Феодосия): 1266 yılında Kefe'yi ticaret üssü olarak belirleyen Cenevizliler, buraya bir kale inşa ederek Kefe'nin tüm Karadeniz kıyılarında hakim oldukları ticaret ağının merkezi olmasını sağlamıştır. Kefe'nin 13. yüzyılda ticaret üssü olarak seçilmesinin bazı sebepleri vardır. Bunlardan biri coğrafi yapısı gereği korunaklı, geniş ve gemilerin yanaşabileceği kadar derin bir koya sahip olmasıdır. Bir diğeri ise iklim yapısının diğer kıyılara nazaran daha elverişli olmasıdır. Kıyı bölgesi, kuzeyindeki Kırım Dağları[19]'nın bir sırt görevi görerek kıyıları koruması sebebiyle kuzey rüzgârlarından nispeten az etkilenmektedir. Kefe körfezinin derin kıyı bandına sahip oluşu, gemilerin kolaylıkla yanaşmasına elverişli bir düzen sağlamaktadır. Kırım'ın Avrupa ile Asya'yı birleştiren en önemli ticaret rotasından biri olan İpek Yolu'na bağlantı rotasında yer almıştır. Kırım'ın tercih edilmesinin bir diğer sebebi de Azak Denizi'nin kuzeyinde yer alan Azak (Tana) için de ticaret rotasının devamının bu noktadan sağlanmasıdır. Ceneviz zamanında önemini koruyan Tatar Ticaret Yolu'nun, Kefe'nin kuzey kısımlarına ulaşımı sağladığı ve istikametinin de Kefe-Kiev-Lviv şeklinde olduğu bilinmektedir (Köse, 2015, s. 31).

1307-1308'de Tokta Han'ın (h. 1291-1310), 1313-1314'te Türklerin saldırılarından sonra Kefe oldukça zarar görmüştür. 1316 yılından itibaren Cenevizliler, Kefe

[19] Güneydoğu Kırım kıyılarına paralel uzanmaktadır.

Kalesi'ni yeniden inşa etmiştir ve 1382-1385 yılları arasında kapsamlı çalışmalar yapmıştır (Şekil 2.11). Bu inşa faaliyetleri yapı üzerinde bulunan armalar ve levhalar yoluyla tespit edilebilmektedir. Skrzinska, 1928 yılında yayınlanan kitapta Kefe, Sudak ve Balaklava Kalesi'nde Cenevizlilerin izlerini incelemiştir ve Kefe Kalesi'ne ait 39 adet levhanın kaydını yapmıştır (Skrzinska, 1928, s. 5-140). 1342-1474 yılları arasında kalenin farklı bölümlerinde onarım ve imalatların gerçekleştirildiği görülmektedir. 1475 yılında Osmanlıların Kefe'yi fethinden sonra kayıtların "Feodosia" ismi ile tutulduğu görülmektedir. Bu topraklarda fetihten önce de Müslüman tacirlerin varlığı bilinmektedir. Cenevizlilerin merkezini Kefe'de kurduğu *Officium Gazariae* yalnızca kendilerinin yaşadığı bir yetki alanı değildir (Epstein, 2007, s. 64).

Şekil 2.12 : Solda Sudak Kalesi'nin planı (URL-12), sağda Sudak Kalesi'nin günümüz görünümü (URL-13).

Sudak (Por. Soldaia; Tt. Судак): Ceneviz, Kefe'yi önemli bir merkez hâline getirmeden önce Kefe yalnızca bir kıyı yerleşkesi statüsündedir ve Kefe, bu statüye ulaştırılana kadar bölgenin en güçlü noktası Sudaktır (Öztürk, 2000, s. 297). Bu bölgede ilk kaleyi 6. yüzyılda I. Justinian (h. 527-565) inşa ettirmiştir ve o günden itibaren Sudak önemini korumuştur. Komşu şehirler üzerinden ticaretin geliştirilmesi ile 12. yüzyıldan itibaren İpek Yolu'nda stratejik bir noktayı oluşturmuştur. 13. yüzyılda Venedik ve Ceneviz tarafından keşfedilmiş olan liman, 1365 yılında tamamen Cenevizlilere ait olmuştur. Cenevizliler buraya geniş ölçekli bir kale inşa etmiş ve içkale düzenlemiştir (Şekil 2.12). O yıllarda ayrıca Sudak'ta bir konsolos bulundurmaktadırlar (Khvalkov, 2018, s. 65). 1475 yılında Kefe'nin Osmanlılar tarafından fethedilmesi ile I. Mengli Giray arasında yapılan antlaşma gereği Sudak Kalesi de Osmanlı topraklarına katılmıştır. 19. yüzyıl başında Karadeniz limanları hakkında araştırmasını yayınlayan Bijişkyan, Sudak Kalesi için vaktiyle verimli olan bu şehrin o tarihte eski ehemmiyetini kaybettiğini kaydetmiştir (Bijişkyan, 1969).

Sudak Kalesi, 2007 yılında "*Complex of the Sudak Fortress Monuments of the 6-16th c.*" dosya ismi ile UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne kabul edilmiştir.

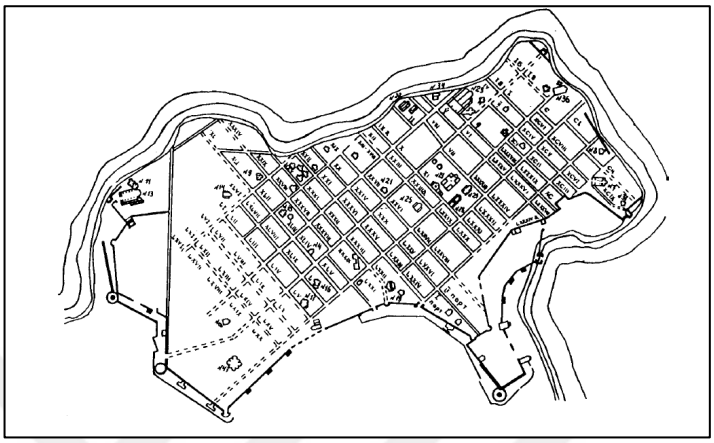
Şekil 2.13 : Solda Balaklava Kalesi'nin hava fotoğrafı (Google Earth, 2018), sağda kalenin güncel durumu (URL-14).

Balaklava (Ant. Odyssey; İt. Cembalo; Por. Cenbaro; Tt. Балаклава): Ceneviz Cumhuriyeti 1344 yılında Balaklava'yı kontrolü altına almayı başarmıştır. Geçici malzemelerle ve basit konstrüksiyon ile bir kale ve kilise inşa etmiştir. 15. yüzyılın ortasına kadar çok defa yenilenerek ve eklenerek büyüyen kalenin sahibi Cenevizlilerdir ve bazı bölüntüler yaşasa da 1475 yılına kadar Balaklava Kalesi ve limanının kontrolünü onların elinde olmuştur (Khvalkov, 2018, s. 106) (Şekil 2.13). Balaklava, Kırım Yarımadası'nın en güneyinde yer aldığından bu kalenin her zaman gözcülük görevi olmuştur. Kale; Azak Denizi ve Karadeniz arasında kontrolü sağlamıştır (Grinevetsky, Zonn, Zhiltsov, Kosarev, ve Kostianoy, 2015, s. 80).

Kerç (İt. Vosporo; Por. Uosporo; Ru. Керчь): Kerç Kalesi; 12. yüzyılda Bizans, 1318 yılında ise Ceneviz hâkimiyetine girmiştir. Karadan Azak ve Taman'a gelen ticaret mallarının Kerç üzerinden Kefe'ye ulaşması sağlanmıştır. Cenevizlilerin kullandığı Kerç Kalesi günümüze ulaşmamıştır. 15. yüzyıl sonunda Osmanlı zamanında Kerç'e Yenikale ismi verilen bir kale inşa edilmiştir ve 1768 yılında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra oldukça değişime uğramıştır. Günümüze ulaşan kale, 1706 yılında yapımı tamamlanmış olan bir savunma yapısıdır.

Tana (Ant. Tanais; İt. Azov; Por. Latana; Osm. Azak; Ru. Азов): Venedik ve Ceneviz tacirleri 13. yüzyıl sonu, 14. yüzyıl başında Tana'ya yerleşmeye başlamıştır. Azak, 15. yüzyıla kadar oldukça küçük bir kasaba görünümündedir. İpek ve baharat ticaretinde transit yol olarak bu yıllarda kullanılmıştır. Cenevizliler tarafından Kefe, Sudak ve Balaklava'dan sonra en önemli liman olarak görülmüştür. 15. yüzyıl başına kadar Venedik ve Ceneviz için bir yarış hâlinde kullanılan bu limanda iki cumhuriyetin de farklı kaleleri mevcuttur (Khvalkov, 2018, s. 113). Azak Denizi'nin suyu birçok

noktada oldukça sığ ve ters akıntılı olduğundan bu denizde seyahat etmekte ve gemilerin yanaştırılmasında çoğu zaman zorluk yaşanmıştır. 1642 yılında Tatarlar şehri yakınca Osmanlı Devleti yeniden imar etmiştir (Bijişkyan, 1969, s. 89-90). 1697 yılında Rusların Karadeniz'de Osmanlı'dan ele geçirdiği ilk kale Azak Kalesi'dir (Aydın, 2007, s. 17).

Şekil 2.14 : 11.-14. yüzyıllar arasında Herson Antik Kenti'nin haritası (Bortoli ve Kazanski, 2002, s. 661).

Sivastopol (Por. Gerezonda; Osm. Sarıkirman/Sivastopol; Ru. Севастополь): Herson Koyu'nda yer alan Sivastopol şehrini Tatarlar "Akhtyar" ismiyle kurmuştur (Gordieiev, 2015, s. 428) (Şekil 2.14). Bölgede bulunan Tatarların askerî hareketi, özellikle 13. yüzyılın sonunda Nogay Han tarafından kentin yıkılması Herson'ın ekonomik durumunun daha da bozulmasına neden olmuştur. 13.-14. yüzyıllarda Herson, İtalyan Kefe tüccarlarının güçlü rekabetine maruz kalmıştır. Cenevizliler Herson'da bir koloni kurmamıştır ancak burayı ticaret istasyonu olarak kullanmıştır. Bir dönem de Cenevizlilerin Gazaria kolonileriyle sürekli mücadele içinde olan Theodoro Prensliği'nin hâkimiyetine giren kent, 1475 yılında Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. Herson Limanı'nda yapılan kazılardan elde edilen buluntular, bu limanda ticarete katılan İtalyan, Rus, Ermeni, Arap ve Tatar vatandaşlarının varlığına işaret etmektedir (Bortoli ve Kazanski, 2002, s. 663-4). 2013 yılında "Ancient City of Tauric[20] Chersonese and its Chora[21]" dosya ismi ile Herson Antik Kent alanı ve kalesi UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilmiştir.

20 Kırım Yarımadası'nın Yunan ve Roma Dönemi'ndeki ismi.

21 "Chora" terimi hem şehir merkezini hem de nüfusun çoğunluğunun yaşadığı kırsal alanı içeren tüm polis (kent) bölgesini tanımlar (Soy, 2015, s. xiii).

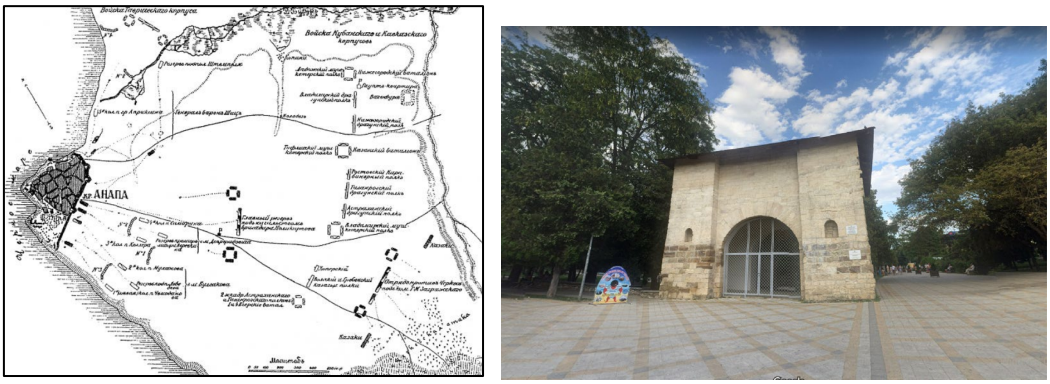
Yukarıda bahsi geçen önemli limanların yanı sıra Cenevizlilerin Kırım Yarımadası ve Azak Denizi kıyılarında başka limanları kullandıkları sıklıkla bilinmektedir. Kurdukları koloniler bu bölgelerde daha küçük boyutluydu. Gerek rotalarında ihtiyaç duyabilecekleri noktalarda bu limanların varlığı gerekse de bu noktalardan yerel malların taşınabilmesi için gerekli durakları sağlamaktaydı. Kyrylivka (Comania), Taganrog (Cabardi), Aluşta (Lusto) ve Mariupol (Palastra)[22] bu limanlardandır. Tarkhankut (Rosofar) ve Evpatorya (Trinici) limanları ise portolanlarda ikinci derece önemli olarak kaydedilmiştir ve Ceneviz Dönemi inşaatları hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Bazı limanlar Osmanlı hâkimiyetine geçtiği yıllar itibarıyla kullanılmaya devam etmiş, bazılarının ise limanlarında ticaret yapıldığına ya da savunma yapılarında onarım yapıldığına dair Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kayıtlara ulaşılamamıştır. Örneğin Tarkhankut Limanı, Osmanlı kaynaklarında farklı bir isimle de yer almamaktadır (Sezen, 2006; Gordieiev, 2015). Evpatorya Limanı ise Osmanlı arşivlerinde Opatorya/Gözleve isimleri ile yer almaktadır (Sezen, 2006, s. 389) ve kalesi hakkında kullanım ya da onarıma ilişkin bir belge bulunmamaktadır. Çok sayıdaki mevcut belgenin bazılarında tarih kaydı bulunmamakla birlikte belgelerin büyük bir yoğunluğu Evpatorya Konsolosluğu hakkındadır. En erken tarihli limanın ticaret maksadıyla kullanımı hakkındaki kayıt[23] M 1786 yılına aittir ve iskele hakkındaki kayıtlar H 1272 / M 1855-1856 yılından itibaren artış göstermiştir. İncelenen tüm bu kayıtların ışığında bazı liman ve kalelerin Osmanlı Devleti tarafından 15. yüzyıl itibarıyla fethedildikten sonra önceki dönemler kadar ticaret maksadıyla kullanılmadığı söylenebilmektedir.

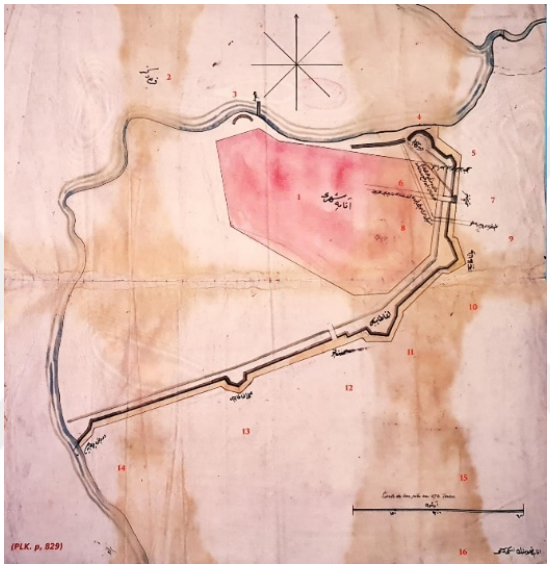
2.1.3 Kafkas Bölgesi kıyı kaleleri

Cenevizlilerin, Kafkas bölgesi kıyı kaleleri içinde yalnızca Sohum Kalesi'nde konsolos bulundurduğuna dair kayıtlara ulaşılmıştır.

[22] Parantez içindeki isimler, İtalyanların bölgeler için kullandığı bu isimler, çalışmasını toplamda 299 adet portolan haritası üzerindeki isimleri karşılaştırarak hazırlamış olan Gordieiev (2015)'in belirttiği en büyük oranda kullanım sıklığına göre seçilmiştir.
[23] BOA; Hatt-ı Hümayun Defterleri, Kutu:1450, Gömlek:45

Şekil 2.15 : Solda Anapa Kalesi'nin planı (URL-15), sağda Anapa Kalesi'nin günümüze ulaşmış olan kapısı (Google Maps, 2019).

Şekil 2.16 : Anapa Kalesi'nin planı (BOA; 2016, s. 36).

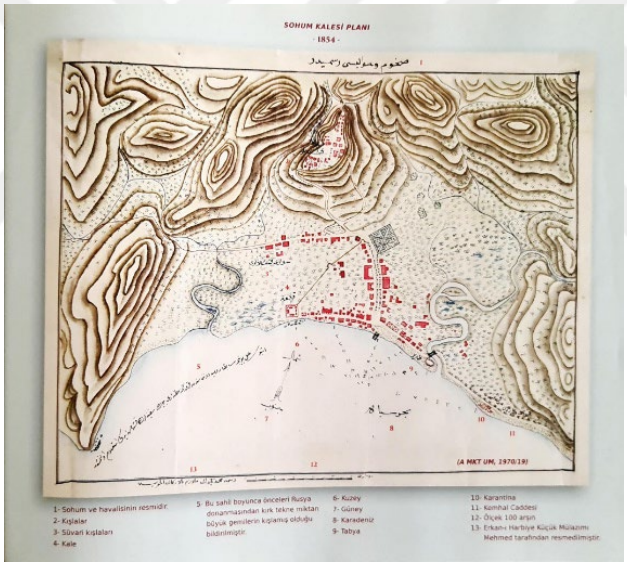
Anapa (Ant. Gorgippia; Por. Mapa; Ru. Анапа): 13. yüzyıldan önce Gorgippia ismi ile kurulmuş Antik Yunan kenti yer almaktadır. 13.-15. yüzyıl aralığında Ceneviz ve Venedik tacirleri için Kafkasya bölgesi ile bağlantı sağlamıştır. 18. yüzyıl sonuna kadar çok defa Rus-Türk hâkimiyetinde komuta değiştirmiştir. 1791 yılında Osmanlılar tarafından bir kez daha kuşatılan Anapa, 1792 Yaş Antlaşması ile Osmanlılara terk edilmiştir (Şekil 2.16). Bu tarihten itibaren önceden topraktan yapılmış olan tahkimat surları yeniden inşa edilmiştir. Anapa, 1829 Edirne Antlaşması ile Ruslara teslim edilmiştir. Kale, Kırım Savaşı'nda (1853-1856) yıkılmıştır (Fedakar, 2016, s. 94-95). Günümüzde kaleye ait yalnızca giriş kapısı bulunmaktadır (Şekil 2.15).

Cenevizliler; Kafkas kıyılarında bulunan diğer kalelerden bazılarına konsolos atamış, bazılarında bulunan savunma yapılarını ve tamamının limanını ticaret amacıyla kullanmıştır. Bu kaleler; Novorossiysk (Bata), Khosta (Costo), Pitsunda (Pezonda),

Sohum (Savastopoli) ve Batum (Lo Vati)'dir. Cenevizliler için önemli noktalardan bir olan Yeni Afon (Niocoxia)'da bulunan Anakopia Kalesi günümüze ulaşmıştır ancak kale, kıyıdan 22 km içeride bir dağın üzerinde bulunduğu ve liman kalesi olmadığı için bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Cenevizliler için ismi geçen bu Kafkas bölgesi kıyı kalelerinin merkezi Sohum'dur.

Şekil 2.17 : Solda Sohum Kale'nin konumunu gösteren hava fotoğrafı (Google Earth, 2019), sağda kale duvarlarının denizdeki kalıntıları (URL-16).

Şekil 2.18 : Sohum Kalesi planı (BOA; 2016, s. 210).

Sohum (Por. Sauastopoli): Genellikle önemli bir liman olarak diğerlerinden ayırt edebilmek amacıyla portolanlarda kırmızı renk ile ifade edilmiştir. Sohum'da yerleşik hayat MÖ 6. yüzyılda başlamıştır. MS 1. yüzyılda Romalılar, Sebastopolis[24] ismini verdikleri bu bölgeye bir kale inşa etmiştir. 8. yüzyılda Arap akınlarına maruz kalan bölgede yıkımlar yaşanmıştır. 736 yılında Abhazya Krallığı topraklarına dâhil olan *Tskhum* daha sonra Gürcistan Krallığı'na dâhil olmuştur (Gordieiev, 2015, s. 160).

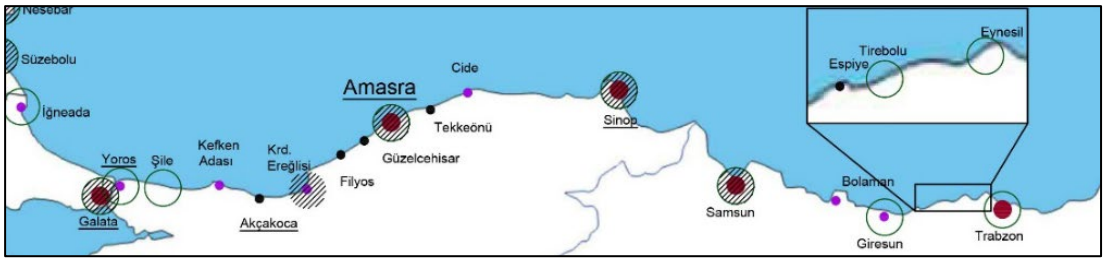
[24] Yunanca Sebastos (σεβαστος) "kutsal" anlamına gelmektedir.

Tutulan kayıtlardan edinilen bilgilere göre Cenevizliler buraya 1280 gibi erken bir tarihte yerleşmeye başlamıştır. 14. yüzyılın ortasından itibaren bölgeye konsolos atanmıştır (Khvalkov, 2018, s. 115-116). 1454'te Osmanlı donanması tarafından ele geçirilen fakat idari düzenin oturtulamadığı şehir, 1578 yılında İran seferi ile tamamen ele geçirilerek burada bir garnizon kurulmuştur (Şekil 2.18). 17. ve 18. yüzyıllar boyunca Ruslar, Osmanlılar ve Abhazalar arasında hâkimiyet değiştiren kent çok defa hasar görmüş ve kalesi yeniden onarılmıştır. 1877 yılında Osmanlılar kaleyi tamamen Ruslara terk etmiştir (Aydın, 2016, s. 258). Kale, günümüze denizde bazı duvar parçaları ve karada bazı beden duvarları ile ulaşmıştır (Şekil 2.17). Küçük boyutlu kaba yonu taşlar ile az miktarda tuğlanın birlikte kullanıldığı bir duvar örgüsü görülmektedir.

2.1.4 Anadolu'nun Karadeniz kıyı kaleleri

Ceneviz Cumhuriyeti, 4. Haçlı Seferi'nin Konstantinopolis üzerindeki hâkimiyeti sona erdirildiği tarihten itibaren Karadeniz kıyılarında da ticaret kolonileri kurmaya başlamıştır. Anadolu'nun Karadeniz kıyılarındaki limanları, Amasra'daki kolonileri ile karşılaştırmalı olarak tarihsel ve güncel açılardan incelenmiştir.

Bryer, Winfield ve Gallotta gibi tarih yazarları, Amasra (Samastri), Samsun (Amisos) ve Trabzon (Trebizond)'u Galata gibi savunma yapıları ile çevreledikleri koloniler olarak belirtmiştir (Şekil 2.19). Yazarlar; topraklarına egemen olmadan kullanım hakkına sahip oldukları Karadeniz kolonilerini ise Rumelikavağı Kalesi (Serapion), Yoros Kalesi (Hieron), Şile (Kilia), Kefken Adası (Daphnousia), Akçakoca (Diapolis), Karadeniz Ereğli (Heraclea Pontica), Filyos (Tios), Sinop (Sinope), Fatsa (Phadisane) ve Giresun (Kerasus) olarak belirtmiştir (Bryer ve Winfield, 1985; Gallotta, 1993). Diğer yandan başka kaynaklardan ve mimari incelemelerden yola çıkan tarihçiler; Rumelikavağı, Yoros, Şile, Kefken Adası, Akçakoca, Karadeniz Ereğli, Filyos ve Giresun Kalesi'nde Ceneviz inşası olmadığını, Tekkeönü ve Sinop Kalesi'nin bazı noktalarında sınırlı miktarda Ceneviz müdahalelerine rastlanabileceğini savunmaktadır (Quirini-Poplawski, 2017, ss. 257-263; Belke, 1992).

Şekil 2.19 : Anadolu'nun Karadeniz kıyılarındaki incelenen liman kentleri.

İğneada (Ant. Thynias; Por. Stagnara; Osm. İğneada/İneada): İğneada yerleşimi bugün Kırklareli il sınırında, Mert Gölü ve Erikli Gölü'nün arasındaki bölgedir. Portolanlarda önemli bir liman olarak işaretlenmiştir. Yerleşimin kuzeydoğusunda Limanköy yer almakta ve güneye doğru çıkıntı yapmaktadır (Şekil 2.20).

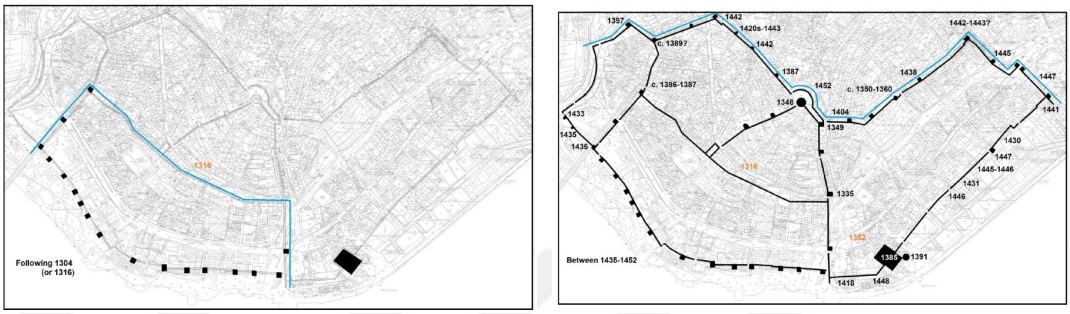
Şekil 2.20 : İğneada ve Kıyıköy yerleşimleri (Köy Köy Türkiye Yol Atlası, 2003, s. 19).

Bölge, portolanlarda Stagnara ismi ile kaydedilmiştir. Gordieiev'e göre bu isim Latin kökenli "stagnarium" (yapay gölet) kelimesinden türetilmiştir. Gordieiev, işaretli bölgelerin analizine göre bu ismin Mert Gölü'nün bulunduğu bölgeye verilmiş olması gerektiğini ve bu gölün önceden bir haliç konumunda olabileceğini aktarmaktadır (Gordieiev, 2015, s. 367).

Evliya Çelebi, İğneada'da küçük ve harap bir kalenin varlığını kaydederken içinde Rumların yaşadığını belirtmiştir (Evliya Çelebi, 2010, s. 186). Günümüzde Demirköy sınırları içinde çok sayıda kale kalıntısı bulunmaktadır. Kıyıköy (Ant. Medea; Osm. Midye) yerleşiminde bulunan bir savunma yapısı da Ceneviz kalesi olarak tanıtılmıştır ancak Şekil 2.20'da görülen sınırlar içinde Cenevizlilerin inşa ettirdiği herhangi bir savunma yapısı günümüze ulaşmamıştır. Bijişkyan (1969, s. 109), Kıyıköy'ü Midye ismi ile kaydeder. Bu bölgenin zeminin kumla dolu ve taşlık olduğunu, bu sebeple taşıtların kolay yanaşamayacağını belirtir.

Limanköy Burnu'nda yer alan bazı kalıntılardan söz edilmektedir ancak yerinde yapılan incelemelerde herhangi bir sonuca ulaşılamamıştır. Bu burun üzerinde ya da yakınında koya hakim bir noktada bir savunma yapısı inşa edilmiş olabilir. Kırklareli kültür varlıkları envanter listesinde de bu bölgede bir savunma yapısı kalıntısı için tescil işlemi gerçekleştirilmediği görülmektedir.

2.1.4.1 Galata (Pera) tahkimatları

Şekil 2.21 : Solda 1303 yılında, sağda 1453 yılında Cenevizliler'in Pera'daki yerleşimi (Sağlam, 2018, ss. 56,59).

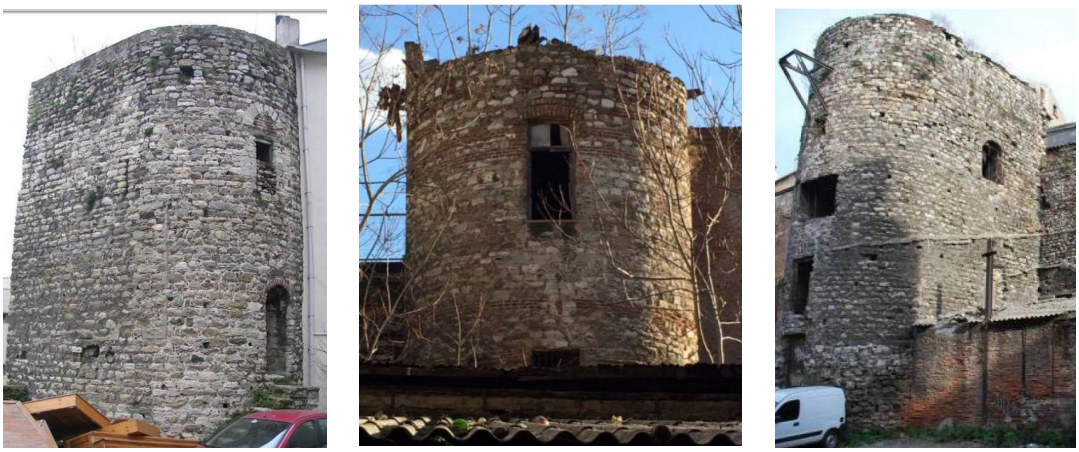
Şekil 2.22 : Galata tahkimatlarının günümüze ulaşmış olan bölümleri (Sur, 2015, s. 21).

İstanbul'da, Haliç'in doğusunda yer alan Galata, portolanlarda "Pera[25]" ismi ile kaydedilmiştir. Bu bölgede 4. yüzyılda "Sykai" ismi ile bir yerleşim mevcuttur. O yıllarda sınırlarının neresi olduğu bilinmeyen bir savunma hattı bulunmaktadır ve 13.

[25] Peran (πέραν) Yunancada "karşıda, ötesinde" anlamına gelmektedir.

yüzyılda bu duvarlar yıkılmıştır. 1130-1140 yıllarında Konstantinopolis'te ticaret yapmaya başlayan Cenevizliler, Latin işgali ile tasfiye edilmiştir. Cenevizliler, işgal sona erdikten sonra 1267 yılında bu bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Pera'daki kolonilerini farklı dönemlerde genişleten Cenevizlilerin sahip oldukları haklar da süreç içinde farklılık göstermiştir. Bugüne kadar Cenevizlilere ait 43 adet levha tespiti yapılmıştır (Sağlam, 2018, ss. 7-15). Osmanlı Dönemi'ne kadar Cenevizliler hem elde ettikleri imtiyazlar ile hem de Bizans otoritesine karşı gelerek kolonilerini genişletmiştir (Şekil 2.21). Osmanlı'nın Konstantinopolis'i fethi esnasında Galata teslim olmuştur. Böylece Cenevizlilere bazı haklar tanınmaya devam etmiştir ancak Cenevizliler bölgeyi zamanla terk etmiştir. Galata tahkimatları 19. yüzyıldan itibaren zaman içerisinde kısım kısım belediye faaliyetleri ile yıktırılmıştır (Şekil 2.22).

Galata tahkimatlarının bulunduğu alan kuzeye doğru artan eğimi olan bir topografyaya sahip ve en yüksek noktası Galata Kulesi ile sonlanmaktadır. Tahkimata ait duvar ve kule kalıntıları Galata'nın farklı noktalarında görülmektedir. Tahkimatın bir parçası olan Galata Kulesi ve güneybatısında yer alan iki yuvarlak planlı kule yapıları günümüze en çok korunarak gelmiş olan bölümlerdir. Şekil 2.23'de belirtilen S5, B5, B6 ve B7 numaralı bölümlerdeki duvarlarda yapım teknikleri rahatça okunabilmektedir.

Şekil 2.23 : Solda B5 Kulesi (Sur, 2015, s. 58), ortada B6 Kulesi (Sağlam, 2018, s. 49), sağda B7 Kulesi (Erdoğan, 2011, s. 75).

Şekil 2.24 : S5 numaralı sur hattı.

S5 numaralı bölümde iki sıra hâlinde kazamatların görüldüğü bir duvar kesiti yer almaktadır (Şekil 2.24). Bu duvar parçası Ceneviz yapım tekniklerinin Galata özelinde belirgin bir özeti gibidir. Alt sırada sivri kemerler tuğla ile üst sırada yarım daire kemerler taş ve tuğla ile almaşık örülmüştür. Örgünün tamamında orta boyutlu kesme taşlar kullanılmıştır. 4 numaralı bölümde ise iki yuvarlak planlı kule ve aralarındaki beden duvarı günümüze ulaşmıştır. B6 numaralı kule yapısında sekiz farklı seviyede üç sıra tuğla hatıl örülmüştür ve kaba yonu taşlar kullanılmıştır. B5 ve B7 oldukça benzer örgü tekniklerine sahiptir ve farklı boyutlu kaba yonu taşlardan oluşan örgü tuğla kırıkları ile desteklenmiştir. B5 kulesinde alt sırada tuğla, üst sırada ise taş kemerli açıklık mevcuttur.

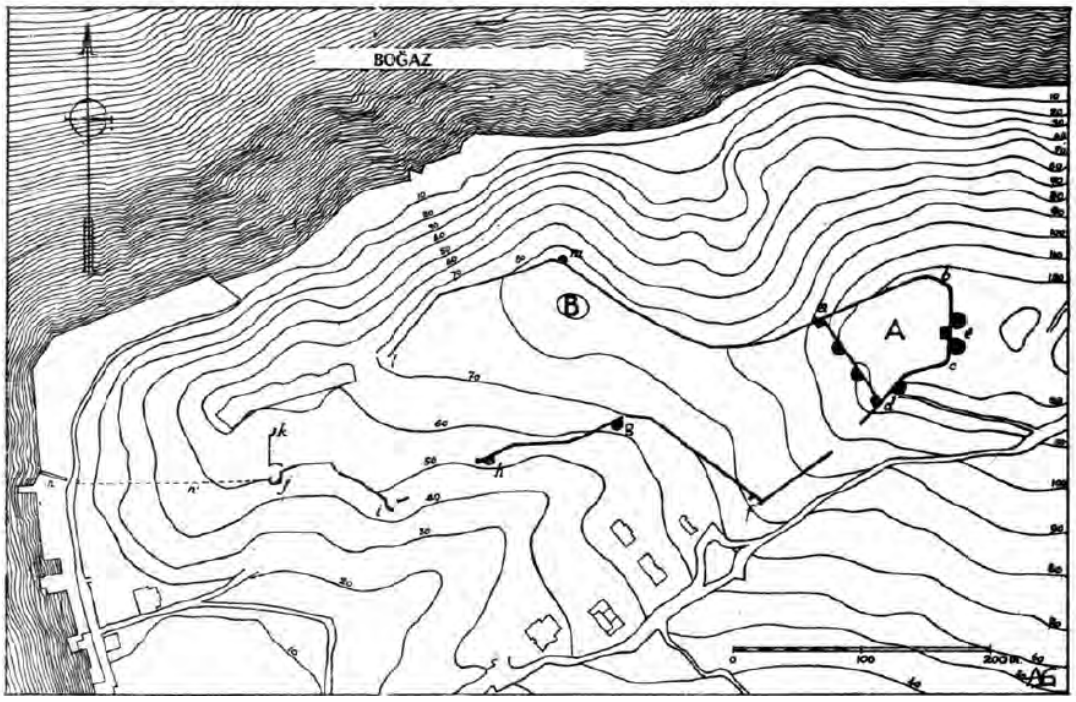
2.1.4.2 Yoros (Hieron) ve Serapion Kalesi

İzmir-Aydın yolu üzerinde bir tepeye konumlandırılmış olan Keçi Kalesi gibi kaleler, belirli yol güzergâhlarında bu yolların kontrolünü sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Amasra Kalesi gibi bazı kaleler bulundukları limanların kontrolünü sağlamak amacını taşımaktadır. Yoros (Hieron) Kalesi, Serapion Kalesi gibi bazı kaleler de deniz yolunu kullanan gemilerin kontrolünü sağlamaktadır.

Rumelikavağı ve Anadolukavağı, Boğaz'dan geçen gemilerin tabi oldukları vergileri kontrol etmek ve Karadeniz'den gelebilecek düşman tehdidini denetleyebilmek için karşılıklı seçilmiş iki noktadır. Eyice'ye göre 4. Haçlı Seferi'nin sona ermesi ile Konstantinopolis'e dönen VIII. Mikhail Paleologos (h. 1259-1282), bu iki kıyıya Yoros ve Serapion Kalesi'ni bahsi geçen denetimler amacıyla yaptırmıştır (Eyice,

1976, s. 40). Bu süreç 1261-1282 yıllarına tarihlenmektedir. Bir diğer araştırmacı grubu ise Kavak kalelerinin I. Manuel Komnenos hükümdarlığı (h. 1143-1180) döneminde yapıldığını öne sürmektedir (Toy, 2016, s. 85; Moreno, 2008, s. 657).

Serapion Kalesi, Rumelikavağı'nın üstünde bir tepede yer almakta ve Eski Ceneviz Kalesi olarak bilinmektedir (Gabriel, 1941, s. 124). Kale; 18. yüzyılda yaptırılan Rumelifeneri Kalesi ile sıklıkla karıştırılmaktadır. Serapion Kalesi[26] bugün oldukça harap ve bitkiler arasında kayıp durumdadır. Yapılan tespit çalışmaları sonucu kalenin duvar yapım tekniği ile Yoros Kalesi'nin 2. evre yapım tekniği oldukça benzerlik göstermektedir (Yalçın, 2009, s. 19).

Şekil 2.25 : Yoros Kalesi'nin planı (Gabriel, 1941, s. 115).

Yoros Kalesi, İstanbul'da Anadolukavağı Mahallesi'ne tepeden bakmaktadır ve iki tepeye yayılmıştır (Şekil 2.25). Kale, İstanbul'un Anadolu yakasından Boğaz'a yönelen tek Bizans savunma yapısıdır. Üzerindeki Bizans kitabelerinden yola çıkılarak 13. yüzyılın sonlarında inşa edildiği öne sürülmüştür. 1348 yılında bir süre Cenevizlilerin kontrolüne girmiş, aynı yüzyılın sonunda da Osmanlıların eline geçmiştir. Bazı tarihçilere göre Yoros Kalesi'ne devamlı bir garnizon yerleştirilerek kalede bazı onarım faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. 17. yüzyılda IV. Murad'ın yeni

[26] Bu savunma yapısı hakkında detaylı bilgi için bkz. Eyüpgiller, K. K. ve Yaşa, Y. (2019). İstanbul Boğazı Kale ve Tabyaları, Kitabevi Yayınları

kuleler yaptırmasıyla Yoros Kalesi önemini kaybetmeye başlamıştır (Eyice, 2017, s. 110; Gabriel, 1941, s. 118-119; Eyice, 2001, s. 237; Kurugöl ve Tekin 2013, s. 17).

Bugün Yoros Kalesi'ne ait kalıntılar farklı kotlarda karşımıza çıkmaktadır. Bazı bölümleri tamamen zeminle aynı seviyeye kadar yitirilmiştir. Bazı bölümlerinde ise duvarlar yaklaşık 25 m yüksekliğe ulaşmaktadır. Yoros Kalesi'nin doğusunda, bir sur hattıyla bölünmüş içkale (A) bulunmaktadır. Dışkalenin sınırları ise batıya ve kuzeye doğru denize inen yamaçlarda oldukça geniş bir alanı kaplamaktadır. Kalenin en bilinen ve günümüze en yüksek kotta ulaşan ikiz kuleleri, kalenin doğuya bakan sur hattı üzerindedir. Bu yarım daire planlı kulelerin arasında kalenin ana kapısı bulunmaktadır. Kuleler 4-5 sıra ince yontulmuş yatay formlu taşlar arasında 6-7 sıra tuğla hatıllar ile oluşturulmuştur. Gri renkli sert bir kalker cinsinin aralarında oldukça yoğun miktarda mermer devşirme taşlar ile örülmüş bu kuleler, kalenin en ihtişamlı ve en itinalı işçiliğe sahip bölümüdür. Bu mermer devşirme parçalar, karakterinden ve işçiliklerinden, alanın ve yakınındaki bölgelerindeki Erken Bizans yapı kalıntılarından alındıkları anlaşılmıştır. Kulelerin arasında yer alan ana giriş kapısının boşluğu ve kule üzerinde yer alan farklı kotlardaki mazgal boşlukları yapıldıktan sonra kapatılmıştır. Bu noktadan kalenin dışıyla tüm iletişimin kesildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 2.26 : Yoros Kalesi'nin doğu cephesindeki monogram.

Kalenin muhtelif yerlerinde Bizans Dönemi'ne ait monogramlar yer almaktadır. Monogramlar; iki kulenin üzerinde de girişe doğru yönlendirilmiş olan daire içindeki eşit kollu haçın uçlarındaki kısaltmalar "İsa'nın ışığı, herkesin ışığıdır." anlamına gelmektedir (Eyice, 1994, s. 534) (Şekil 2.26). Kaleye ait Latince bir kitabenin tespiti, Sauli'nin 1831 yılına ait yayınında yer almaktadır. Kitabede kutsal burnun üzerindeki

kalenin zamanla zarar gördüğü ve söküldüğü, bu sebeple Cenova vatandaşı olan Vincenzo Lercari'nin bu kalenin yeniden yapılmasını ve denize uzanan kısımlarının tamirini üstlendiği belirtilmektedir[27] (Sauli, 1831, s. 42; Serra, 1834, s. 191). Bu kitabede bahsi geçen onarımlar başka bir belgede değinilmemiştir. Fakat Yoros Kalesi'nde Ceneviz inşası olması muhtemel bölümler yer almaktadır.

Kalenin duvarlarına ait yapım tekniklerinden farklı dönem ve medeniyetlerce yapılmış inşa faaliyetlerinin olduğu rahatlıkla okunabilmektedir. Kalenin plan şemasına ait en önemli fark, içkalenin oluşumunu sağlayan aradaki sur hattıdır (A ve B bölümlerini ayıran a-d sur hattı). Bu sur hattını oluşturmak için kullanılan yapım tekniği ile a-d sur hattının yapım teknikleri, kullanılan taşların boyutları, tuğla sıraları ve bağlayıcılar birbirinden farklıdır. Plan şemasından ise a ve d noktalarındaki kulelerin kare planlı olduğu, arasındaki hatta eklenen iki kulenin ise yarım daire planlı olduğu görülür. Kare planlı a noktasındaki kule yapısının iç şemasından da bu hattın daha sonraki bir zamanda eklendiği anlaşılmaktadır çünkü kulenin iç organizasyon şeması bozulmuştur. Ayrıca a ve d noktalarındaki kuleler ile içkale sınır hattının birleşiminin soğuk derz birleşiminde olduğu, sonradan eklendiği bu dış köşelerden görülmektedir. Gabriel (1941, s. 119), a ve d noktalarındaki kulelerin 14. yüzyılda Cenevizliler tarafından ve içkaleyi sınırlandıran bu kulelerin arasındaki hattın ise iç istihkam bölgesi ihtiyacı ile Osmanlılar tarafından yapılmış olabileceğini savunmaktadır. Eyice (1994, s. 535) ise bu hattın üzerinde henüz okunamayan tuğlalar ile yazılmış olan uzun iki satır hâlindeki kitabenin varlığından ötürü Ceneviz ya da Osmanlı inşası olamayacağını savunur. Yoros Kalesi'nin iç kısmından görülen b, c ve d duvarlarına ait olan yüksek kotta tuğla kemerli seri istinat duvarı uygulaması ise bilinen bir Bizans yapım tekniğidir (bkz. İstanbul Karasurları Eğrikapı duvarları). Bu kemer dizilerini Eyice (1994, s. 535; 2017, s. 256) "kazamat" olarak tanımlasa da Arseven (1947, s. 991)'in tanımladığı üzere kazamatlar istihkam duvarlarına bitişik bodrum ya da üstü örtülü birimlerdir.

[27] "FORTALITIVM PROMONTORII SACRII INIVRIA TEMPORVM DIRVTVM VINC. LERCARI CIVIS IANVENSIS PROPRIIS EXPENSIS RES...TVIT ET AD MARE VSQVE PROTRAXIT A... M.…" (Sauli, 1831, s. 42).

Şekil 2.27 : Yoros Kalesi c ve d beden duvarları.

Çift kulelere birleşen b ve c yan duvarlar ile kulelerin yapım tekniği ilk bakışta farklı görülmektedir. Ancak iyi incelendiğinde kulelerin tuğla hatıl sıralarının yan duvarlarda bir miktar devam ettirildiği ve devamının daha küçük boyutlu kaba yonu gri ve krem renkli kalker taşlarından oluşturulduğu görülür. Bahsi geçen duvarlarda ve a-b;-c-d arası duvarlarda 6 sıra taş, 6 sıra tuğla uygulanmıştır. Hatıllar arasındaki taşlar karakteristik bir yontuya sahiptir ve c-d arasındaki sur hattında tuğla hatıllarla dengelenmiş olan duvar, topografyanın eğimine paralel örülmüştür (Şekil 2.27) (bkz. Galata Kalesi Harip Kapı duvarları). Bu eğimli örgünün bittiği ikinci tuğla hatıl dizisinden sonra terazide bir duvar örgüsü devam etmektedir. Oldukça hasar görmüş olan yükseltilmiş bu örgünün tuğla hatıl dizilerinin devamlılığı zor okunmaktadır ancak iki örgüde de kaset sistemi ile taşların etrafında yatay ve dikey yarım tuğlalar kullanılmıştır. Yükseltilen bölüm ile hatılların arasında kalan bölüm arasında kullanılan harçlar farklı nitelik ve renktedir. Kalenin A bölümünde ve alt kotlarda genellikle pembe renkli ve tuğla kırıklı kireç harcı kullanılmıştır. Bazı ekleme ve onarım yapılmış bölümlerde ise krem renkli çakıl agregalarının yer aldığı kireç harcı görülmektedir.

Yoros Kalesi'nde Kültür ve Turizm Bakanlığı ve İstanbul Üniversitesi iş birliği ile 2010 yılından günümüze her yaz sezonunda kazı çalışmaları yapılmaktadır (bkz. Yalçın, 2009). Ancak kalenin yapım teknikleri ile dönem tespiti bugüne kadar yapılmamıştır. Yapılmış olan tarihsel araştırma ve yerinde detaylı incelemeler ile varılan sonuç; Cenevizlilerin bir dönem kullandığı Yoros Kalesi'nde bazı onarım faaliyetlerinde bulunduğu ancak bu inşa ürünlerinin tespitlerinin kesin yapılabilmesi için daha ayrıntılı çalışma ile bitki temizliğinin yapılması gerekliliğidir.

2.1.4.3 Şile Kalesi

Şile Kalesi; Ocaklı Ada'nın üzerinde, Şile ilçesinin sınırlarında yer almaktadır. Antik ismi Artane'dir (Fıratlı, 1952, s. 18). Şile Kalesi'ni ifade etmek için portolanlarda çoğunlukla Silli/Schilli ismi ve varyasyonları kullanılmıştır (Gordieiev, 2015, s. 23).

Şekil 2.28 : Solda Fıratlı'dan (1952, s. 18) Şile Kalesi'nin krokisi, sağda Şile Kalesi'nin restorasyon tamamlanmadan önceki görünümü (Kemal Kutgün Eyüpgiller Arşivi, 2017).

Kıyı ile bugün bağlantısı bulunmamakla birlikte ada ile anakara arasındaki berzah zaman içinde yitirilmiş olabilir. Yıldırım Bayezid tarafından 1390 yılında Osmanlıların eline geçmiş olan Şile Kalesi'ni (Fıratlı, 1952, s. 19) 1403 yılında "de Clavijo" gemi seyahatinde görmüştür ve "*sequello"* ismini kullanmıştır. Kaleyi, çevresi neredeyse tamamen denizle kuşatılmış, Türklere ait sınırların içinde ve kayanın tepesinde küçük bir kale şeklinde tasvir etmektedir (de Clavijo, 1859, s. 51). "Neredeyse kuşatılmış" ifadeleri ile o yıllarda bağlantı sağlayan bir berzahın varlığı düşünülebilir. 1838 yılına ait notlarıyla Eugène Boré, Şile Kalesi'nden Kerpe Limanı'na geçmeden önce Ceneviz zamanında liman girişini koruyan kuleyi gördüklerinden bahseder (Boré, 1840, s. 187).

Günümüzde Şile Kalesi'nin sur duvarları yalnızca toprak seviyesinde ve bazı noktalarda görülmektedir. Gözetleme kulesi olarak inşa edilmiş olan kule yapısında 2012 yılında restorasyon uygulaması başlatılmıştır (Şekil 2.28). Restorasyon çalışması yapılan kule yapısına ulaşım sağlanamadığından özgün duvar örgüsüne ait ölçümler alınamamış ve onarım öncesi rölöve çizimlerine ulaşılamamıştır. Tarihsel verilerin ışığında Bizans yapısı olan kalede Cenevizlilerin bir süre ticaret amacıyla kullandığı düşünülebilir ancak günümüzde yapı üzerinde Cenevizlilere ait hiçbir bulguya rastlanmamaktadır.

2.1.4.4 Kerpe Kalesi ve Kefken Adası

Şekil 2.29 : Kerpe Limanı ve Kefken Adası yerleşimleri (Google Earth, 2018).

Bitin kavminin bir kolu olan Tinlerin, Bitinya sınırlarında kıyıya yakın bölgede yaşamakta olduğu bilgisini veren Bosch, Kefken Adası'nın isminin ve tarihinin Tinlere dayandığını belirtir. Strabon eserinde, Tiniyas Adası'nı İstanbul Boğazı'nın biraz doğusundaki ada şeklinde betimlemektedir (Bosch, 1946, s. 46-47) (Şekil 2.29).

İstanbul'dan başlayarak Trabzon'a kadar sahile paralel ilerleyen Roma karayolu, Kerpe Burnu'ndan geçmektedir. Kerpe, doğal bir koydur. Kerpe Limanı'nın etrafındaki alanda çok sayıda lahdin tespitini yapan Fıratlı, üzerindeki kitabelerinden ve kapaklarından bu antik yapıların MS 2. ve 3. yüzyıla tarihlendirildiği bilgisini aktarır. Bu bölge antik bir iskan yeridir ve Kerpe Burnu'nda limanı kontrol etmek üzere inşa edilmiş bir Bizans kalesi mevcut olmuştur. Bu kale, Kerpe Burnu'nda yüksek kayalıkların üzerine inşa edilmiştir (Fıratlı, 1953, s. 18-19). Fıratlı'nın yaptığı tespitlere ait fotoğraflardan anlaşıldığı üzere Kerpe Burnu'ndaki kalenin yapım tekniği, Kefken Adası üzerindeki bazı kale kalıntıları ve Giresun Fiyale Yolu'nda bulunan sur kalıntısı ile benzerlik göstermektedir. Bu yapılar Erken Bizans ve daha öncesine tarihlenip büyük kesme taş blokların genellikle ince uzun kesilerek yatay yerleştirilmesi sonucunda oluşturulmuş duvar örgülerine sahiptir. Günümüze yalnızca Kerpe Limanı'nın kuzeyindeki kayalığın üzerinde birkaç metrelik uzunluğa sahip, zemine yakın kotta duvar parçaları ulaşmıştır.

Kefken Adası üzerindeki kale kalıntılarında farklı taşların ve örgü sisteminin kullanıldığı görülmektedir (Şekil 2.30). Bu alandaki akademik çalışmaların ve tespitlerin eksikliği sebebiyle ada üzerindeki kale yapısında farklı dönemlerde inşa

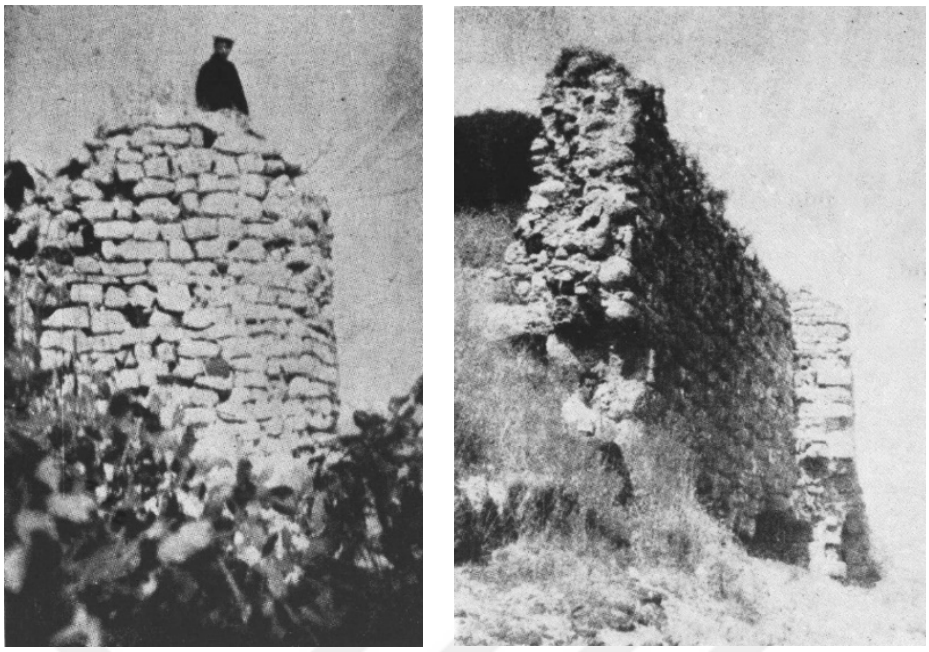
faaliyetlerinin gerçekleştiği ispatlanamamaktadır. Cenevizlilerin ada üzerindeki kale ile olan ilişkisi ise bir dönem gözetleme amacıyla adada görevlendirilen askerler ile sınırlıdır.

Şekil 2.30 : Kerpe Kalesi kalıntıları 1953 (Fıratlı, 1953).

De Clavijo, Kefken Adası'ndan bahsederken "Finogonia" ismini kullanır. Kefken Adası'nın kıyıdan 2 mil uzaklıkta ve ıssız olduğunu belirtir. Bu küçük adanın Cenevizlilere ait olduğunu, Pera yönetimindeki silahlı gemilerin bu adaya demir atmaları için görevlendirildiğini yazmaktadır. Bu gemilerin amacı, Azak'tan gelebilecek Venediklilere ait gemileri gözlemektir. Carpi (Kerpe) Limanı'nın da bu adaya 6 mil uzaklıkta olduğunu ve hava şartlarından ötürü bu limana sığındıklarını kaydeder (de Clavijo, 1859, s. 51-54; Belgrano, 1877, s. 697-698).

Kefken Adası (Yeşil Ada), Bizans Dönemi'nde Daphnousia ismini taşıyan bir piskoposluk merkezidir. Fıratlı'nın 1953 yılında yaptığı tespitlerde ada üzerinde kaleye ait bölümler mevcuttur (Şekil 2.31). Kale duvarlarının kalıntılarından birçok tespit yapılabilmiştir. Bölgede bulunan bazı arkeolojik buluntulardan en eski tarihli olanı MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Fıratlı, 1953, s. 15-16). Duvarlarda farklı dönemlere ait onarımlar ve eklemeler mevcuttur. Batıda yer alan yuvarlak kuleler 11.-12. yüzyıllara tarihlendirilmektedir. Helenistik Dönem ya da Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilebilecek büyük boyutlu kesme taş bloklarının harçsız birleşiminden oluşturulmuş duvarlar güney ve doğuda bulunmaktadır. Günümüzde çok sayıda su kuyusu tespit edilmiştir ve Fıratlı da temiz su temini için yağmur suyu toplanan birkaç sarnıcın olduğunu ve bazılarının kuruduğu bilgisini verir (Fıratlı, 1953, s. 15-16).

Şekil 2.31 : Kefken Adası'ndaki kalenin yuvarlak planlı kulesi ve sur duvarı kalıntısı (Fıratlı, 1953).

Kefken Adası günümüzde Kocaeli iline bağlıdır. Karadeniz'in Anadolu kıyılarında bulunan ve üzerine yerleşim kurulabilecek iki adadan biridir[28]. Adaya bugün yalnızca özel tekne ile ulaşılmaktadır ve adada yerleşim bulunmamaktadır. Adanın tamamı 1. derece doğal sit olarak tescillenmiştir. 1953 yılında tespiti yapılan sur duvarlarının büyük bir bölümü günümüze ulaşmamıştır. Adanın kuzey ve güneyinde birer bölüm sur hattı ve kuzey bölümde bir yuvarlak kule yapısı günümüze ulaşmıştır. Bu bölümler hakkında yorum yapabilmek oldukça güçtür. Çünkü çoğu bölümü bitkilerle kaplı olan bu duvarlar oldukça hasar görmüş ve taş örgüler özgün yapısını kaybetmiştir.

2.1.4.5 Akçakoca Kalesi

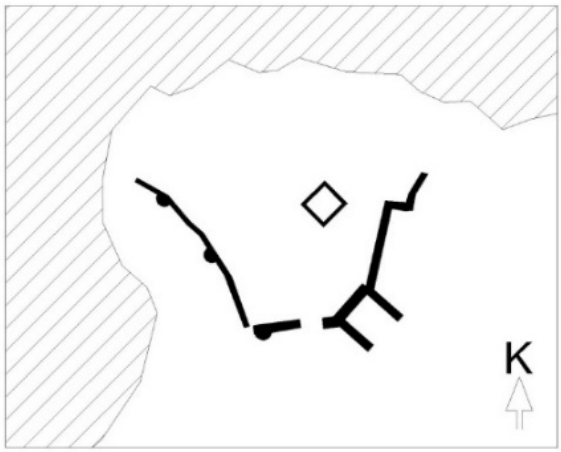
Akçakoca, Düzce iline bağlı bir ilçedir. Portolanlarda Lillium, Lippo ve Lirio isimleri ile Mielenum Nehri (Melen Çayı)'nin denize döküldüğü noktanın simgelendiği görülmektedir. Bu bölgedeki antik yerleşimin ismi Diapolis'tir.

Akçakoca Kalesi, Akçakoca ilçe merkezinin yaklaşık 3 km batısındadır ve kuzeybatıya yönelen bir burun üzerindeki tepeye konumlandırılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2016 yılında başlatılan restorasyon çalışmaları günümüzde devam

[28] Diğeri Giresun Adası'dır. İlerleyen bölümlerde incelenmiştir.

etmektedir. Restorasyon kapsamında alanda yürütülen çalışmalar ve kazılardan dolayı ziyaretçilere kapalıdır.

Kalenin planı topografyaya uyumlu şekilde tasarlanmıştır. Kuzey, doğu ve batı surları denize doğru inen yamaçların üzerine konumlandırılmıştır ve kuzey hattı günümüze neredeyse hiç ulaşmamıştır. Günümüze ulaşmış en okunabilir bölümü, güneyde yer alan kule yapısıdır. Plan şemasından bu kulenin hem girişe, hem denize, hem de kalenin tüm alanına hakim olmak üzere inşa edildiği görülmektedir (Şekil 2.32). Batı surları kuleden denize doğru düz bir hat oluşturmaktadır. Bu hat üzerinde bir kapı bulunmaktadır. Güneydoğuya bakan sur duvarları ise yine kuleden başlayarak denize doğru düz bir hatta inşa edilmiştir.

Şekil 2.32 : Akçakoca Kalesi'nin plan krokisi (Taralı alan denizi ifade etmektedir).

Şekil 2.33 : Restorasyondan önce 2015 yılında (Sağlam, 2018, s. 265) ve restorasyondan sonra 2018 yılında güneybatı sur duvarı ve kule (2018).

Restorasyon uygulamasından önce kaleyi gösteren fotoğraf ve yayınlardan kalenin oldukça harap bir durumda olduğu anlaşılmaktadır (Yerlikaya, 2001, s. 160) (Şekil 2.33). Bu uygulama kapsamında duvar örgülerinin ve kalenin içinde güneye yakın bir noktada yer alan kuyunun temizlenerek sağlamlaştırması yapılmaktadır. Batıya bakan

sur hattı üzerinde bulunan kapı çevresinde yapılan araştırma kazısı yaklaşık 2 metre derinliğe inmektedir. Zamanla biriken toprağın alınması sonucunda kapının iki yanında yer alan pembe renkli büyük taş blok sövelere ulaşılmıştır. Kazı ile birlikte ortaya çıkarılan duvar örgüsünde kullanılan taşların, üst sıralara göre daha büyük boyutlu olduğu gözlenmiştir.

Tuğla malzemeye kazı alanında sıklıkla rastlanmaktadır. Yapıda ise ana kulenin iki yan cephesindeki üst sıralarda, üç sıra hâlinde uygulandığı görülmektedir. Tuğla sıralar kulenin iç duvarlarında devam etmemektedir. Tuğla kırıkları, güneyde kazı sonucu ortaya çıkarılmış olan kapının yakınındaki burcun özgün duvarların örgüsünde dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Bu burcun duvar örgüsünde iki sıra yatay taş hatıl, farklı sırada kaba yonu taş arasında uygulanmıştır. Kale içinde sarnıç olduğu varsayılan bir yapı da bulunmaktadır.

Şekil 2.34 : Akçakoca Kalesi doğu beden duvarında farklı dönemlere ait inşa tekniklerinin gösterimi (2018).

Duvar örgüsünde en okunabilir bölümler, ana kule ve doğuya devam eden sur duvarlarına aittir. Ana kulenin güney duvarı tamamen kulenin iç tarafına doğru yıkılmıştır ve sur hattının etrafında zamanla toprak yığını oluşmuştur. Bu taş ve toprak birikmeleri restorasyon uygulaması esnasında temizlenmeden önce duvarlara sağlamlaştırma yapılması tercih edilmiştir. Ana kulenin köşe taşları daha iyi yontulmuş ve daha büyük boyutlu taşlardan imal edilmiştir. Köşelerde uygulanan bu özenli teknik, diğer Bizans yapısı Karadeniz kıyı kalesi örneklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Doğu beden duvarlarının örgüsünde, toprak altında da bir bölümünün kaldığı düşünülen, Erken Bizans Dönemi'ne ait büyük boyutlu kesme taş blokların kullanıldığı görülmektedir (Şekil 2.34). Günümüzde yaklaşık bir buçuk metre

yüksekliğinde bulunan bu örgünün üzerinde yatay derzli ve farklı boyutlardaki taşların kullanıldığı kaba yonu örgü uygulanmıştır. Bu örgünün kalenin diğer tüm bölümlerinde aynı teknik ile uygulandığı görülmektedir. Bu örgü tekniğinde kullanılan taş boyutları oldukça değişkendir ve zamanla köşeleri yıpranmıştır.

Restorasyon uygulaması ile araları horasan harcıyla doldurulan bu kaba yonu örgü, karakter olarak Amasra Kalesi'nin ve Ereğli Kalesi'nin Geç Bizans Dönemi'ne ait bölümleriyle benzerlik göstermektedir. Bu örgü tekniğinin genellikle daha önceden var olan sur hattının üzerine daha hızlı bir inşa talep edildiğinde, gerektiğinde uygulandığı görülmektedir. Böylece var olan duvarlar yükseltilmiş, yıkılmış/hasar görmüş kısımlar yenilenmiş ya da yeni bölümler eklenmiştir. Akçakoca Kalesi'nin bahsi geçen duvar örgüsünün ölçüleri alınmıştır (karşılaştırma için bkz. Ek D).

Duvar örgü sisteminden ve tarihsel bilgilerinden anlaşıldığı üzere Akçakoca Kalesi, Orta Bizans Dönemi'nin sonlarına doğru yani 13. yüzyıla doğru inşa edilmiş olmalıdır. 1319 gibi erken bir tarihte Orhan Gazi tarafından Osmanlı Beyliği sınırlarına dâhil edilmiştir. Kullandıkları liman ve kalelere hafif müdahalede bulunan Cenevizliler, Akçakoca Kalesi'ni de bir dönem ihtiyaç dâhilinde kullanmış olabilir. Kısa bir dönem kullanılmış olması muhtemel olan bu kale yapısının hiçbir noktasında Ceneviz inşası olduğunu kanıtlayacak bir müdahale ya da kitabe yer almamaktadır.

2013 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne "Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri" seri adaylık dosyasında kabul edilen Yoros Kalesi, Galata Kulesi, Çandarlı Kalesi, Foça Kalesi, Sinop Kalesi ve Amasra Kalesi ile birlikte Akçakoca Kalesi de yer almaktadır. Başvuruda iletilen dosyasında Akçakoca Kalesi'nden alınan tuğla ve sıva örnekleri üzerinde yapılan deney sonucunda Amasra Kalesi ve Yoros Kalesi ile aynı döneme ait olduğu ispatlandığı, bu sebeple bu kalenin de bir Ceneviz Kalesi olduğu yazılıdır (UNESCO, 2013).

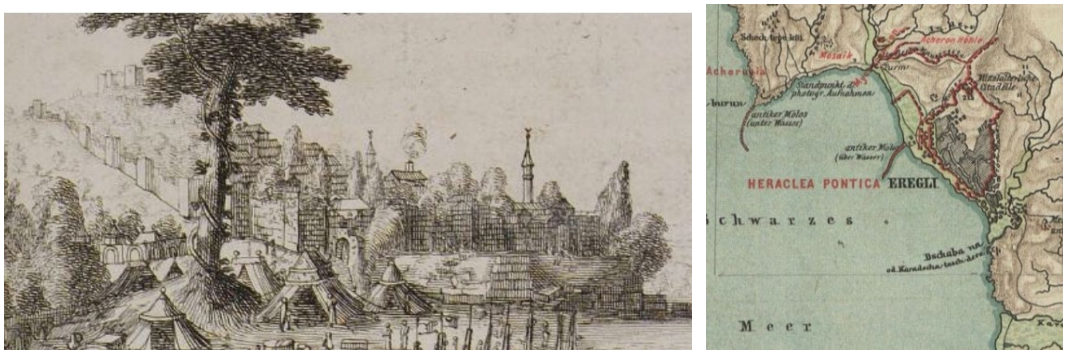
Yapılan bu deney sonuçları yayınlanmadığından Akçakoca Kalesi'nin hangi verilere dayandırılarak bir Ceneviz yapısı olduğu sonucuna varıldığı bilinmemektedir. Amasra Kalesi ve Yoros Kalesi, sınırlı miktarda Ceneviz müdahalesi içeren Bizans yapılarıdır. Bu sebeple bahsi geçen deneyler sonucunda bu savunma yapıları aynı dönemlere tarihlendirilebilir (Sağlam, 2018, s. 254). Ancak bu durum ile Akçakoca Kalesi'nin bir Ceneviz yapısı olduğu iddia edilemez. Akçakoca Kalesi'nin genelinde yapılan detaylı

araştırmalar ve taranan kaynaklarda da Ceneviz yapısı olduğuna dayanak sunan hiçbir veri bulunamamıştır.

2.1.4.6 Karadeniz Ereğli Kalesi

Karadeniz Ereğlisi[29], Zonguldak iline bağlı bir ilçedir. Portolanlarda ve antik kaynaklarda Herakleia Pontica, Penderachi veya Eraclea isimleriyle anılmaktadır. Herakleia, Pers Prensesi Amastris'in kurduğu kolonide yer almıştır. Sırasıyla Pers, Helen, Roma, Bizans ve Osmanlı hâkimiyetinde bulunan bölgede Ereğli Kalesi aşamalı olarak inşa edilmiştir. 1214 yılından itibaren Bizans ve 1360-1397 tarihlerinden birinden itibaren Osmanlı kontrolünde bulunan kale özellikle 1962 yılından sonra ciddi tahribata uğramıştır. Ereğli Kalesi'nden günümüze yalnızca birkaç farklı noktada sur duvar kalıntısı ulaşmıştır. Bu duvarlar Ereğli yerleşim merkezindeki yapıların arasında hemen hemen kaybolmuş durumdadır.

Kale, Helenistik Dönem'de kıyıya hakim tepede sahile kadar bir alanı kapsamaktadır. Roma Dönemi'nde ise nüfusun artışıyla kent büyümüş ve surlar genişletilmiştir (Yaman, 2011, s.48). Kıpramaz ve Yıldırım tarafından yapılan ayrıntılı çalışma göstermektedir ki MS 5. yüzyılda Ereğli'de yapılaşma hız kazanmıştır (Kıpramaz ve Yıldırım, 2018, s.179). Bizans Dönemi'nde ve Ceneviz hâkimiyetinde bulunduğu yıllarda oldukça önemli bir ticaret limanı olan Ereğli'nin 18. ve 19. yüzyıllara ait gravürleri de kentin ticaretle olan zengin ilişkisini göstermektedir (Şekil 2.35).

Şekil 2.35 : Solda de Tournefort'tan 1701'de Karadeniz Ereğli'yi (de Tournefort, 1741, s. 21), sağda Von Diest'in 1886 yılında Ereğli Kalesi'ni gösterir şekilde yapmış olduğu çizimler (Von Diest, 1889, s. 108).

Günümüze ulaşan savunma yapısına ait duvarlar; Mehmet Çelikel Caddesi kule, Kız Kapısı Sokak duvar parçası, Kaneri Kapı, At Kapısı, Tokmaklar Caddesi sur hattı, Kız

[29] Karagöl, Ereğli Kalesi üzerine 2015 yılında Karadeniz Ereğli Kalesi'nin Mimari ve Yapısal Analizi ve Bir Kültür Varlığı Olarak Değerlendirilmesi isimli yüksek lisans tez çalışması bulunmaktadır.

Kapısı kulesi ve Yalı Caddesi sur duvarıdır. Roma dönemine ait kalıntıların tamamında taşların harçsız örüldüğü görülmektedir. Bu bölümler MS 2.-3. yüzyıla tarihlenmektedir. Bizans Dönemi'ne tarihlendirilebilecek ikinci evre sur duvarlarında ise pembe renkli horasan harcı kullanıldığı görülmektedir. Tüm kalıntıların yanı sıra şehrin en yüksek noktasında bir Bizans kalesi bulunmaktadır. Kalenin günümüze ulaşmış duvarları askerî alan içinde yer aldığından bu kale ile ilgili güncel verilere ulaşılamamıştır.

Şekil 2.36 : Mehmet Çelikel Caddesi üzerindeki kule yapısı ve duvar örgüsü.

Mehmet Çelikel Caddesi'ndeki kulenin inşası tek evrede gerçekleştirilmiştir (Şekil 2.36). Kulenin zemin ve yüzeyinde tamamen homojen taşlar kullanılmış ve aynı teknikle inşa edilmiştir. Bu duvar örgüsünde gerekli ölçümler yapılmıştır (karşılaştırma için bkz. Ek D). Kulede dört farklı seviyede tuğla hatıllar görülmektedir. Bu hatıllardaki tuğla sırası ve taş sırası belirli bir düzene oturmamaktadır. 4 cm eninde olan tuğlaların, duvar yüzeyinde dolgu malzemesi olarak kullanıldığı da görülmektedir. Kuleye bitişik, doğuya doğru devam eden beden duvarı ile kulenin aynı dönemde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Beden duvarının doğuya doğru uzanan kısmında ve alt sıralarında yerli pembe bir taş ile onarım geçirdiği görülmektedir. Bu taş cinsine Filyos Kalesi'nde de rastlanmakta ve taşların onarım için zamanla oluşan boşlukları doldurmak amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kız Kapısı'na yakın mevkide inşa edilmiş kulede yer alan kitabede kalenin 1206-1207 tarihlerinde David Komnenos tarafından onarıldığı yazılıdır (Şekil 2.37) (Akkaya, 1994, s. 55; Yaman, 2011, s. 56).

Şekil 2.37 : Kız Kapısı mevkisindeki kule yapısı.

Şekil 2.38 : Solda Kaneri Kapı'dan günümüze ulaşan duvar kalıntısı, sağda Kaneri Kapı aksında bulunan sur duvarı hattının alt kotundaki devşirme malzemeler.

Kaneri Kapı, yapıların arasında kaybolmuş bir sur hattına aittir (Şekil 2.38). Kapı olarak isimlendirilse de günümüze yalnızca beden duvarları ulaşmıştır. Üzerine bir konut inşa edilmiş ara duvarın dış cidarı tamamen yok olmuştur. Çekirdeğin küçük boyutlu moloz taşlar, tuğla kırıkları ile horasan harcından oluştuğu görülmektedir. En alt seviyesinde öküz başlı çelenk motifli arşitrav ve sütun parçalarının devşirme malzeme olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu duvarın inşası Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

Şekil 2.39 : Solda Yalı Caddesi üzerindeki sur duvarları, sağda At Kapısı sur duvarları.

At Kapısı ve Yalı Caddesi üzerindeki sur hattının izleri plan üzerinden birbirini takip etmektedir (Şekil 2.39). Duvar örgülerinde ölçümler yapılmıştır (karşılaştırma için bkz. Ek D). Sur hattının üzerinde üç farklı dönem kolayca okunmaktadır. Büyük blokların harçsız olarak yerleştirildiği alt seviyeler, küçük boyutlu moloz taş örgü ile yapılan onarımlar ve son dönem tamirat izleri görülmektedir. Büyük blok taşların tamamı, Ereğli genelinde kullanılmış olan gri-yeşil tüf taşıdır ve kuzeye bakan bu sur hattı denizden gelen rüzgârın etkisiyle oldukça yıpranmıştır. Moloz taşlar ile yapılan onarımlar yatay derzlidir ve güneydeki Bizans kulesi ile aynı tekniğe sahiptir. Bu sur hattının üzerinde izleri silinmekte olan üç adet mazgal açıklığı görülmektedir. Günümüzde duvarların üst seviyesinde bir cadde ile yapılaşma mevcutken özgün kotun yaklaşık 10 m aşağıda olduğu anlaşılmaktadır.

Karadeniz Ereğlisi, 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı idaresine girmiştir. De Clavijo, 1404 yılında bu bölgenin sahile yakın, birkaç tepenin üzerine kurulu olduğunu ve en yüksek tepesinde bir kalenin yer aldığını kaydeder. Fevkalade bir limanı olduğunu belirtirken bölgenin ismini Pantoratoya şeklinde not etmiştir (de Clavijo, 1939, s. 72). Tuncel, bu ismin Pontus Heraklia'dan türetilmiş olabileceğini savunmaktadır (Tuncel, 1995, s. 289). Bolu sancağına bağlanan Ereğli'nin 16-17. yüzyıllar arasında bazı kaynaklarda ve bazı Osmanlı arşiv belgelerinde Bendereğli şeklinde kaydedildiği görülmektedir. Yine aynı yüzyıllar aralığında bölgede gemi üretiminin artış gösterdiği Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden[30] takip edilebilmektedir. 19. yüzyılın başından itibaren seyyahların kayıtlarına göre (Bijiskyan ve Boré) Karadeniz Ereğlisi'nde nüfus azalmıştır ve şehir küçülmüştür. 19. yüzyıl sonunda kömür havzaları sebebiyle nüfus artışı yaşanmaya başlamıştır. Özellikle 1960 yılında açılan demir çelik fabrikası ile Ereğli'de yeni bir dönüşüm ve şehirde mimari tahribatlar başlamıştır.

Düzenli taş ve tuğla sıraları ile Orta Bizans Dönemi işçiliği sergileyen Ereğli Kalesi, Anadolu'da yer alan çağdaş örnekleriyle benzerlikler sergilemektedir. 12.-13. yüzyıla tarihlenen bu yapılar stratejik bir tepenin üzerine konumlanmakta ve Orta Çağ yerleşimlerini çevrelemektedir. Cenevizlilerin Karadeniz Ereğli'de bulunma ve kullanımlarına ait hiçbir kaynakta kesin bilgiler bulunmamaktadır. Ancak Akçakoca

[30] BOA: Divan (Beylikçi) Kalemi Defterleri, Kutu:173, Gömlek:99; Sadâret Mektubî Kalemi Belgeleri, Kutu:164, Gömlek:39, Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi Defterleri, Kutu:1256, Gömlek:86

Kalesi gibi bu kalede de inşası ya da onarımı Cenevizlilere ait herhangi bir kısım bulunmamasına rağmen ve bu kale ile limanını bir süre kullanmış olmaları ihtimal dâhilindedir.

2.1.4.7 Filyos (Hisarönü) Kalesi

Filyos; bugün Zonguldak ili, Çaycuma ilçesine bağlı bir beldedir. Portolanlarda Tios, Tieion veya Tio isimleriyle anılmaktadır. İsmini doğusundaki Billaios (Filyos Çayı)'tan aldığı düşünülmektedir. MÖ 70 yılında Roma İmparatorluğu'nun kontrolüne geçen Tios antik kenti, Bizans İmparatorluğu'nun sonuna kadar önemli bir ticaret ve piskoposluk kenti olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu dönemi itibarıyla önemini yitirmeye başlamıştır (Sönmez ve Öztürk, 2008).

Şekil 2.40 : Solda Filyos Kalesi'nin genel görünümü (URL-17), sağda Filyos Kalesi'nin plan krokisi (Taralı alan denizi ifade etmektedir).

Filyos (Hisarönü) Kalesi, Tios antik kentinin bir parçasıdır ve kuzeye doğru uzanan bir burun üzerinde, denize hakim bir tepede inşa edilmiştir. Kalenin yüz ölçümü yaklaşık 25.000 m²dir (Şekil 2.40). Kapladığı alanın büyüklüğünden de anlaşılacağı üzere kale yalnızca gözetleme kulesi olarak kullanılmamıştır. Filyos Kalesi'nin kuzey, doğu ve batı sur hattı tamamen yok olmuştur. Kaleiçinde 2006 yılından günümüze arkeolojik kazılar yapılmakta olup ve kalenin günümüze ulaşmış bölümleri 2003 yılında restore edilmiştir.

Yapılan son restorasyon uygulaması sebebiyle kalenin özgün duvar örgüsünün ve malzemesinin incelenebileceği yalnızca bir kulesi ve kulenin yanındaki beden duvarı günümüze ulaşmıştır. Güneydoğuda yer alan bu kule dışındaki tüm savunma duvarları son uygulama ile yeniden örülmüştür. Kale kapısının hizası ve duvarı özgün yerini korusa da beden duvarlarının ve kulelerin plandaki yerleri, yükseklikleri ve duvar örgüleri değişim göstermiştir. Güneydoğu kulesinden batıya uzanan beden duvarının kulesiz ve desteksiz uzun düz bir hat oluşturmasından, kapıya doğru gelen bu hattın kapının bulunduğu duvar ile birleşememesinden bu bölümün de restorasyon

uygulaması sırasında değişikliğe uğradığı anlaşılmakta ve uygulama sürecinde bulunanlar tarafından bu bilgi doğrulanmaktadır (DÖ-15).

Güneydoğu kulesi ve kuzeye uzanan beden duvarı çift cidarlı, çekirdeği moloz taşlardan oluşturulmuş örgü ile inşa edilmiştir (Şekil 2.41). Tek inşa devri gözlemlenmiştir ve kullanılan taşların niteliği ile duvar örgüsü Amasra Kalesi'nin birçok kulesi ile benzerlik göstermektedir. Ağırlıklı olarak gri ve sarı renkli büyük andezit bloklar kullanılmıştır. Taş boyutları çeşitlilik göstermekle birlikte aralarda bosajlı taşların kullanıldığı görülmektedir. Doğuya bakan cephesinde üst sıralarda iki adet tiyatro oturma sıralarına ait taş devşirilerek kullanılmıştır. Bu taşların Yıldırım'ın da tespit ettiği gibi Tios antik kentinde bulunan Roma tiyatrosu yapısından getirilmiş olması mümkündür (Yıldırım, 2013, s. 729).

Şekil 2.41 : Solda restorasyon uygulaması yapılmış olan sur hattı, sağda restorasyon uygulaması yapılmamış olan Güneydoğu Kulesi.

Filyos; Vesconte (1321), Canepa (1489) ve Aguiar (1492) tarafından çizilmiş portolanlarda kırmızı yerine siyah renk ile ifade edilmiştir (Şekil A.6, Şekil A.7). Bu durumda Filyos da Akçakoca gibi Amasra'dan daha az önem ifade etmektedir. Özgün örgü teknikleri ile yapının bir Erken Bizans Dönemi eseri olduğu söylenebilmektedir. Ancak 14. yüzyılda Cenevizliler tarafından kullanıldığı bilinen bu kaleden günümüze ulaşan bölümleri için Ceneviz inşası denilebilecek hiçbir bölüm bulunmamaktadır.

2.1.4.8 Güzelcehisar Kalesi

Güzelcehisar, Bartın merkez ilçesine bağlı bir köydür. Bartın merkezden kuş uçuşu kuzeybatıya doğru 26 km mesafededir. Filyos Kalesi ile Amasra Kalesi'nin orta noktasında yer alan Güzelcehisar Kalesi'nin doğusunda Bartın Nehri Karadeniz'e dökülmektedir (Şekil 2.42). Kent yerleşimine oldukça uzak olan bu gözetleme kuleleri, doğu ve batılarında yer alan iki koya hakim noktadadır. Güzelcehisar Kalesi'ni Cenevizlilerin kullanıp kullanmadığı ya da ne kadar süreyle kullandığı bilgisi bugüne

kadar açıklığa kavuşturulmamıştır. Bu kale Amasra ve Filyos'un aksine kent-kale değildir. Yalnızca gözetleme ve denetleme amacıyla inşa edilmiş kulelerden ibaret olduğu, günümüze ulaşan ögelerinin ölçeğinden de anlaşılmaktadır.

Şekil 2.42 : Filyos Kalesi, Güzelcehisar Kalesi'nin, Bartın Nehri'nin ağzı ve Amasra Kalesi'nin konumu.

Şekil 2.43 : Vesconte tarafından hazırlanmış portolan haritasında Parteni'nin konumu.

Güzelcehisar, portolanlarda belirtilmemektedir (Şekil 2.43) (Vesconte, 1321; Soler, 1380; Villadestes, 1413; de Vallseca, 1447) (Şekil A.2). Bulunduğu noktaya en yakın yerleşim olarak Parteni kaydedilmiştir. Parteni; Bartın'ın eski isimlerinden biridir. Denizci haritalarında kıyıya yanaşılabilecek ikinci derecede öneme sahip, Bartın Nehri'nin batısında, Filyos'un ise doğusunda gösterilmektedir. *de Clavijo*, 1404 yılında Karadeniz kıyılarında bulunur ve eserinde Filyos Kalesi'nden "Türk sahilinin ötesinde bir kale" şeklinde bahseder. Kalede asker bulunmadığından ve limana demir atamadıklarından söz eden Clavijo, Amasra'ya varmadan hemen önce Bartın Nehri'nin denize döküldüğü noktaya yanaştıklarını ve burada fıçılarını doldurduklarını belirtir. Bu noktadan görülen dik kayalıklardan birinin üzerinde girişi kollamak için bir kale inşa edilmiş olduğunu belirtir (de Clavijo, 1859, s. 57). Clavijo'nun bahsettiği nehirden temiz su depolamaları için yanaştıkları noktadan görülebilecek yalnızca iki

sahil kayalığı bulunmakta ve batıda daha yüksekte olan tepenin üzerinde ise Güzelcehisar Kalesi bulunmaktadır.

Şekil 2.44 : Güzelcehisar'dan günümüze ulaşmış kulelerin durumu.

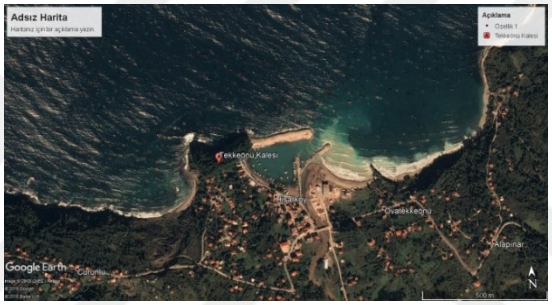
Güzelcehisar Kalesi'nden günümüze ulaşan iki adet kulenin güney bölümleri oldukça hasar görmüştür ve kuleler özgün yüksekliklerinde değildir (Şekil 2.44). Kulelerin üzerine askerlerin nasıl çıktığına ya da bu alanda nasıl barındıklarına dair hiçbir ipucu ulaşmamıştır. Kulelerden kuzeyde olanın oturum alanı güneydeki kuleye göre daha büyüktür. İki kule de aynı dönemde doğal kayaların üzerine inşa edilmiştir. Temel seviyesindeki taşların boyutları ve inşa teknikleri tüm yapı genelinde aynı olup devşirme malzeme kullanılmamıştır. Karadeniz'de yer alan kale kent örneklerinde rastlanan büyük boyutlu blok taşların aksine bu yapılarda küçük kesme taşlar, yatay derzli olarak birleştirilmiştir. Taşların arasında yer yer küçük boyutlu yatay tuğlaların kullanıldığı görülmektedir. Tuğlalar belli bir düzene, sayıya ya da sıraya sahip değildir. Çekirdeğinin göründüğü noktalarda tuğla malzemenin yer almamasından ötürü Belke de (1992, s. 146) cephede görülen tuğla malzemelerin yakın dönem müdahalesi olduğunu düşünmektedir. Alt kotlarda daha büyük boyutlu kullanılmış olan kesme taşların orta kotlardaki ortalama yükseklikleri 15-30 cm arasında, genişlikleri ise 25-60 cm arasında değişim göstermektedir. Tüm yapı, Amasra Kalesi'nde de çokça kullanılan ve yakın çevreden temin edilebilen gri andezit taşından imal edilmiştir.

De Clavijo'nun eserinde belirttiği üzere bu kale 1403 yılında mevcuttur. Amasra'daki ilk Ceneviz inşa faaliyetinin 1421 yılına ait olduğu göz önüne alınırsa Bağdatlı Çam'ın önerisinin tersine Cenevizlilerin Güzelcehisar'da bu boyutta ve özende bir kale inşa edebilmeleri için bu tarihin oldukça erken olduğu ortaya çıkmaktadır (Bağdatlı Çam, 2017, s. 5). Ayrıca Cenevizliler, konsolos bulundurmadıkları savunma yapılarında

inşaat faaliyeti yapmamıştır. Bu savunma yapısı ile ilgili hiçbir konum bilgisine portolanlarda rastlanmamıştır. Bu sebeple bu kalenin 15. yüzyıl denizcileri tarafından kullanılmadığı söylenebilir. Tüm bu bilgilerin ışığında bazı araştırmacıların yazılarının aksine Güzelcehisar'ın bir Ceneviz yapısı olduğunu söylemek oldukça zorlaşmaktadır.

2.1.4.9 Tekkeönü (Kurucaşile/Kromna) Kalesi

Tekkeönü Kalesi, Kurucaşile ismi ile kaynaklarda anılsa da kale yapısı Kurucaşile merkezinden 6 km batıda Hisarköy Mahallesi'nde yer almaktadır. Antik kaynaklarda ve haritalarda Kromna ismi ile geçmektedir. Tekkeönü koyuna hakim, kuzeye doğru uzanan bir burun üzerindeki tepede inşa edilmiş kale, günümüzde ziyaretçilere kapalıdır. Ormanlık alan içinde kaldığından limandan veya denizden görülmemektedir (Şekil 2.45).

Şekil 2.45 : Tekkeönü Kalesi ve iki koya hakim tepedeki konumu.

Tekkeönü Kalesi'ne ait kalıntılar, iki ayrı sur bölümünden ve kale içindeki üç kuyudan ibarettir. Kale ana kayaların üzerine inşa edilmiştir. Yapıda kullanılan taşlar genellikle küçük boyutlu kesme taşlardır. Taşların genişliği 18-45 cm arasında, yüksekliği ise 20-70 cm arasında değişmektedir (Şekil 2.46). Köşe birleşimlerinin bazı noktalarında daha hassas yontulmuş taşların kullanıldığı görülmektedir. Kuzey kulesinde bir sıra taş bir sıra tuğla örgü sistemi uygulanmıştır. Bileşim malzemesi olarak beyaz renkli kireç harcı kullanılmıştır. Yapının genelinde kullanılan yoğun tuğla malzeme ve boyutları, bu yapının Erken Bizans Dönemi'ne ait olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır.

Kale, Güzelcehisar Kalesi'ne nazaran daha büyük bir oturum alanına sahip olup iki kalenin yapım teknikleri, kullanılan taş cinsi ve boyutları oldukça benzerdir. Belke (1992, s. 147), bu savunma yapısının kalıntılarına bakarak Bizans sonrası bir döneme tarihlendirmekte ve Ceneviz yapısı olabileceğini söylemektedir. Kale arazisinde yer alan üç kuyunun birbirinden farklı kuyu taşlarına sahip olması, kuyuların farklı

zamanlarda açıldıklarını ispat etmektedir. Bu durum da gözetleme amacıyla kullanılan bu tepenin artan sayıda asker barındırdığına işaret edebilir.

Şekil 2.46 : Tekkeönü Kalesi'nden günümüze kalan duvarlar.

2.1.4.10 Gideros Kalesi

Gideros Kalesi, Cide merkezin 12 km batısında yer alan Gideros Koyu'na hakim bir tepenin üzerinde inşa edilmiştir. Kaynak ve haritalarda Kytoros, Komano ve Comano gibi isimlerle anılmaktadır. De Clavijo ise seyahatinde bu bölgeden "Dos Castellos" yani çifte kale şeklinde bahsetmektedir (de Clavijo, 1939, s.74). Gideros Koyu oldukça korunaklı olduğundan gemilerin sığınması için elverişli bir dinlenme noktası sunmuştur.

Şekil 2.47 : Gideros Kalesi'nden günümüze ulaşan bölümler.

Strabon'un eserinde Kraliçe Amastris'in kurduğu birleşik şehirler Amasra, Gideros, Tekkeönü ve Filyos'tur (Strabon, 2000). 2009 yılında başlatılan Cide Arkeoloji Projesi ile yapılan kazılar sayesinde bu bölgedeki antik kentlerin kalıntılarına ulaşabilmek hedeflenmektedir. Gideros Koyu'nda gözetleme kalesinden bir asker barınağı olduğu

düşünülen birim günümüze ulaşmıştır. Bu birim uzun ince dikdörtgen bir plana sahiptir ve üzeri moloz taş tonozla örtülüdür. Birimin kısa kenarlarında girişler mevcuttur ve doğu batı aksında yerleştirilmiştir. Günümüzde bu birimin etrafındaki yoğun bitkilenme sebebiyle yapı okunamamaktadır (Şekil 2.47). Yapının içine toprak birikmiştir. Duvar örgüsü yoğun olarak beyaz renkli kesme taşlardan oluşmaktadır. Tonozun üzengi seviyesinde dört sıra tuğla örgü hatıl uygulanmıştır. Kullanılan horasan harcı pembe renklidir. Bu duvar örgüsü karakteri, araştırma yapılan diğer Karadeniz gözetleme kalelerine benzememektedir. Bunun sebebi gözetleme kalelerinin inşasında yerel halkın ya da işçilerin görevlendirilmesidir. Mümkün olan en kısa süre içinde güvenliği sağlayacak bir amaca hizmet için üretilen bu yapılar yörede en kolay ulaşılan malzemeler ile estetik kaygı olmadan üretilmiştir.

2.1.4.11 Sinop Kalesi

Sinop, Kuzey Anadolu kıyılarının ortasında yer almaktadır. İnceburun'a doğu yönünden eklenen Boztepe Burnu'nun ve bu burnu anakaraya bağlayan tombolonun üzerine kuruludur. Tarih boyunca korunaklı bir liman kenti olarak önemini korumuştur. Özellikle Güney Limanı (Ak Liman) kuzey rüzgârlarından da korunduğu için kış mevsimlerinde gemilerin güvenle demir atacağı imkânlara sahiptir. Sinopolli, Sinab ve Sinup eski isimlerindendir. Bu şehirde bulunan ilk yerleşimler Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilmektedir. MÖ 8. yüzyılda Miletlilerden itibaren ticaretteki önemi sürmüştür. MÖ 220'de Pontus Kralı II. Mithridates, şehri fethettiğinde bir kale inşa ettirmiştir. MÖ 1. yüzyılda yaşamış olan Strabon, eserinde şehrin güzel şekilde duvarlarla çevrili ve direkli caddelerinin güzel süslerle kaplı olduğundan bahsetmiştir (Strabon, 1969, s. 27). Pontus Krallığı'ndan sonra Roma hâkimiyetine giren şehrin dinî ve ticari önemi Bizans Dönemi'nde de devam etmiştir. 11. yüzyılın son çeyreğinde Türkler tarafından yapılan fetihlere rağmen Sinop, Bizans hâkimiyetinde kalmıştır ve 13. yüzyılda Komnenosların hâkimiyetine girmiştir. 1214 yılında I. İzzeddin Keykavus tarafından alınan kentin kalesine Selçuklular tarafından inşa faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. 13. yüzyıl içinde sırasıyla Trabzon Rum İmparatorluğu, Pervaneoğulları ve Candaroğulları (İsfendiyaroğulları) tarafından yönetilmiştir. 1461 yılında ise Osmanlılar'ın hâkimiyetine girmiştir (Öz, 2009, ss. 252-253) (Şekil 2.48). Bu hâkimiyetlerin sonucunda Sinop Kalesi çok sayıda onarım ve müdahale görmüştür.

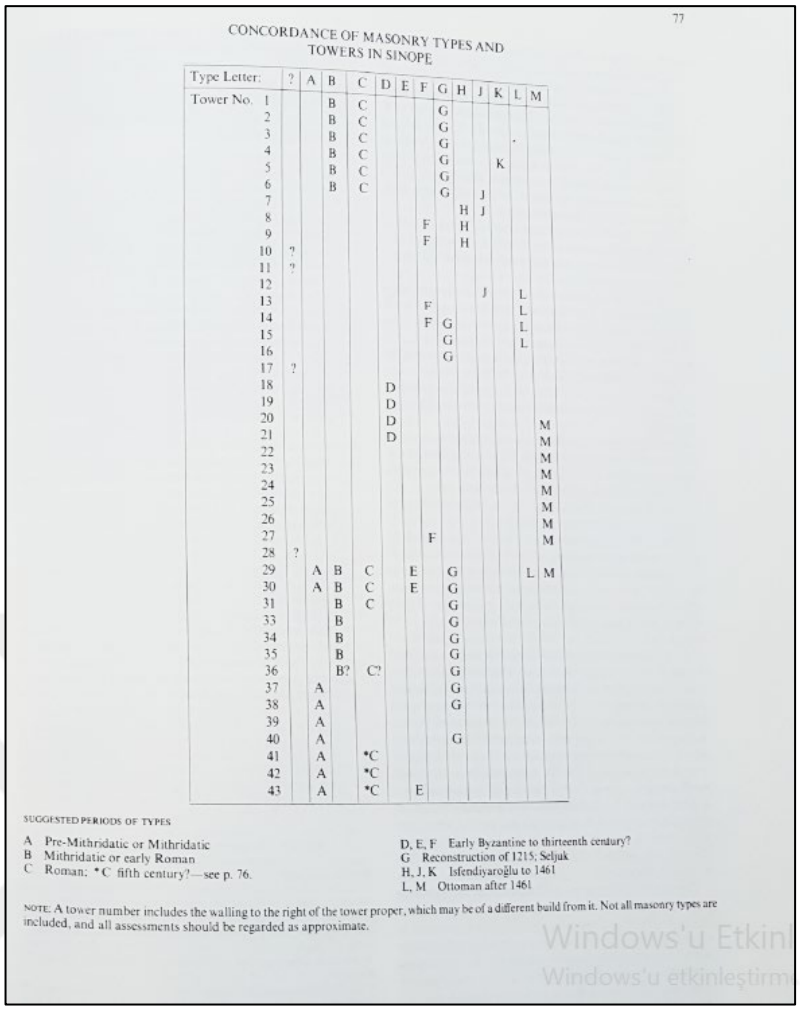
Şekil 2.48 : Sinop Kalesi planı (BOA; 2016, s. 207).

Sinop Limanı, Selçuklular ve diğer denizciler tarafından özellikle Kırım ile doğrudan ilişkili olarak 1214 yılından itibaren yoğun olarak kullanılmıştır. Cenevizliler bu bölgede 1280'den itibaren bulunmaktadır ve 1351 yılından önce burada bir konsolos bulundurmuştur. Sinop'taki Ceneviz kolonisi, Türk baskısı nedeniyle büyüyememiştir. Ayrıca Sinop Kalesi üzerinde Ceneviz müdahalesi gözlenmemektedir (Bryer ve Winfield, 1985, s. 72).

Şekil 2.49 : 42 numaralı kulenin üzerinde bulunan levha.

42 numaralı kulenin üzerinde bulunan, Ceneviz levhası olduğu düşünülen arma özelinde inceleme yapan Sağlam, bu armada yer alan kalkanların şekli ile Amasra, Galata ve Kırım kalelerinde bulunan, yapımı Cenevizlilere ait kalkanların benzerlik taşımadığını, fakat Yoros Kalesi'ndeki örneklerle benzeştiğini belirtmektedir (Şekil 2.49). Yoros Kalesi'ndeki bu armalar ise üzerlerindeki monogramlar ile Manuel II Palaiologos dönemine tarihlendirilmektedir (Sağlam, 2018, s. 287).

77

CONCORDANCE OF MASONRY TYPES AND TOWERS IN SINOPE

Type Letter:	?	A	B	C	D	E	F	G	H	J	K	L	M
Tower No. 1			B	C				G					
2			B	C				G					
3			B	C				G				·	
4			B	C				G			K		
5			B	C				G					
6			B	C				G		J			
7									H	J			
8							F		H				
9							F		H				
10	?												
11	?												
12										J		L	
13							F					L	
14							F	G				L	
15								G				L	
16								G					
17	?												
18					D								
19					D								
20					D								M
21					D								M
22													M
23													M
24													M
25													M
26													M
27							F						M
28	?												
29		A	B	C		E		G				L	M
30		A	B	C		E		G					
31			B	C				G					
33			B					G					
34			B					G					
35			B					G					
36			B?	C?				G					
37		A						G					
38		A						G					
39		A											
40		A						G					
41		A		*C									
42		A		*C									
43		A		*C		E							

SUGGESTED PERIODS OF TYPES

A Pre-Mithridatic or Mithridatic
B Mithridatic or early Roman
C Roman; *C fifth century?—see p. 76.

D, E, F Early Byzantine to thirteenth century?
G Reconstruction of 1215; Seljuk
H, J, K Isfendiyaroğlu to 1461
L, M Ottoman after 1461

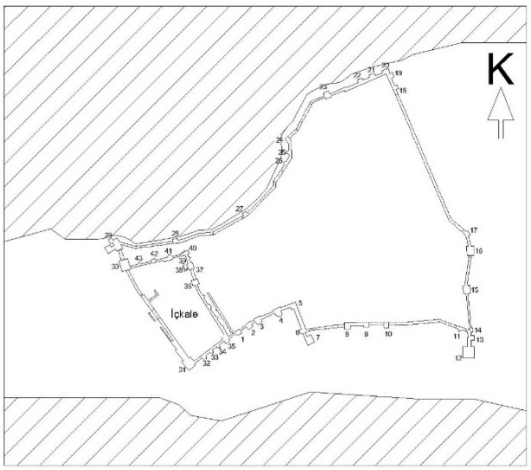
NOTE: A tower number includes the walling to the right of the tower proper, which may be of a different build from it. Not all masonry types are included, and all assessments should be regarded as approximate.

Windows'u Etkinl
Windows'u etkinleştirme

Şekil 2.50 : Bryer ve Winfield'ın Sinop Kalesi özelinde yaptığı tarihlendirme (Bryer ve Winfield, 1985).

Sinop Kalesi'nin bir bölümü Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Selçuklular, Candaroğulları ve Osmanlılar tarafından müdahale görmüştür. Bryer ve Winfield'ın Sinop Kalesi özelinde yaptığı tarihlendirme Şekil 2.50'de gösterilmiştir. Bu tarihlemeye göre en erken tarihli bölümlemeler içkalenin kuzey sur hattıdır. Daha sonra 1-6 numaralı kule yapıları gelmektedir. 1-6 numaralı kule yapılarında konglomeradan oluşan büyük boyutlu taşlar kullanılmıştır. Bu taşların dış yüzeyleri rüzgârın ve tuzun etkisiyle oldukça hasar gördüğünden, taşların ancak özgün kalabilmiş iç yüzeyleri okunmaktadır. Bu şema doğrultusunda Sinop Kalesi'nde yapılan gözlemler ve tespitler (bkz. Ek D) sonucunda kalenin Candaroğulları ve Osmanlı hâkimiyetinde oturum alanının genişletildiği ortaya çıkmaktadır (DÖ-17) (Şekil 2.51) Öncelikle içkalede başlayan kale oturum alanı doğuya ve kuzeye doğru genişletilmiştir (Şekil 2.48). Günümüzde içkalede 1887 yılında açılan Sinop Cezaevi,

1999 yılında Kültür Bakanlığına devredilmiştir ve müze olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Şekil 2.51 : Sinop Kalesi'nin plan krokisi güncel durum (Taralı alan denizi ifade etmektedir. Bryer ve Winfield, 1985, s. 88 üzerinden yeniden hazırlanmıştır.).

2.1.4.12 Samsun Kalesi

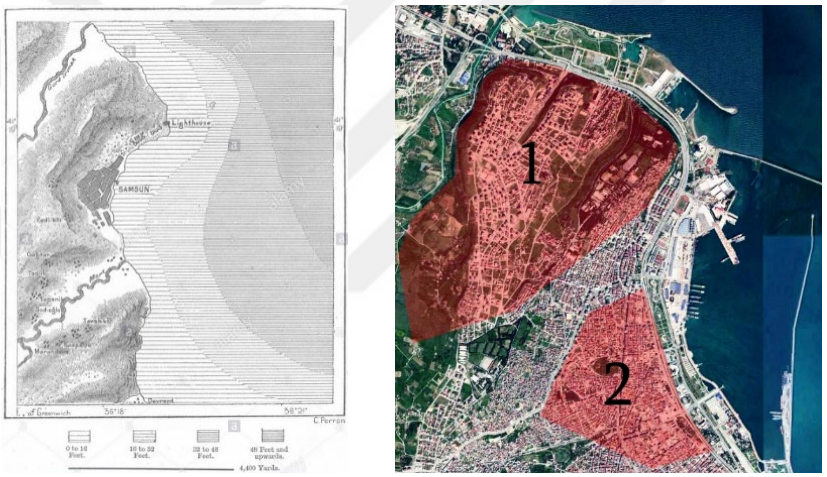
Samsun, 12. yüzyılda Danişmendlilerin bölgeye yaptığı akınlara kadar Bizans hâkimiyetinde bir piskoposluk merkezidir. Yaklaşık 200 yıl boyunca bölgede savaşlar yaşanmış ve Kırım ile yapılan deniz ticaretinin kontrolü ele geçirilmek istenmiştir. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türkler bölgeyi ele geçirmeye başlamış ancak Amisos'u[31] fethedememiştir (Yazıcı, 2013, s. 11). Fakat Amisos'un güneydoğusunda, üçgen plan şemasına sahip bir kaleyi kontrol altına almışlardır (Şekil 2.52). Ceneviz ise, 13. yüzyıl başından itibaren Bizans'tan aldığı kuzeybatıdaki Toramantepesi'nde bulunmuştur. Böylece o dönemde Samsun'da; Müslüman Samsun ve Cenevizlilere ait Simisso (Amisos/Eski Samsun) olmak üzere iki ayrı bölge bulunmaktadır.

Samsun'daki Ceneviz yerlisi bir konsolosun varlığına değinen en eski belge 1302 tarihine aittir. Bu tarihte *Officium ponderis* (vergi toplamada görevli) ve *Officium ministrarie* (ticari işlemleri denetleyen görevli) şeklinde iki farklı Cenevizli yetkili tarafından ticaret akışı kontrol edilmektedir (Quirini-Poplawski, R. 2016, s. 135). Osmanlıların Samsun'u ele geçirmesi ilk defa 1398 yılında gerçekleşmiş ve Cenevizlilere ait Simisso kendilerine bırakılmıştır (Öz, 2009, s. 83-84). 1403 yılında buradan geçen *de Clavijo* da; Samsun'da iki kale olduğunu, birinin Cenevizlilere, birinin ise Süleyman Çelebi'ye ait olduğunu kaydetmektedir (de Clavijo, 1859, s. 59).

[31] Samsun iki bölgeden oluşmakta idi: Amisos ve Samsun.

Portolanlarda ise iki ayrı yer belirtilmemekle birlikte Simisso, Samissa veya Amisso isimleriyle bölge işaret edilmektedir. Bu kalelerin konumları ve boyutları hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Schiltberger, iki kalenin birbirine bir ok atım mesafede bulunduğunu bildirmektedir (Schiltberger, 1879, s. 13).

Simisso (Amisos), Pers İmparatoru Dairus'un şehrin yerini Toramantepe'ye taşımasından itibaren yeni bir oluşum içine girmiştir. Bu bölgeye Kara Samsun ya da Kafir Samsun isimlerinin verildiği söylenmektedir. Kaynaklar, 1425 yılında Çelebi Mehmet'in bölgeden Cenevizlileri çıkartma girişimi ile Cenevizlilerin Amisos'u yağmalayarak terk ettiğini yazmaktadır (Tüfekçioğlu ve Boran, 2004, s. 286). Cenevizlilerin Samsun'u terk etmeden önce ateşe vermeleri sonucu bölgenin isminin "Kara Samsun" olarak anıldığı ya da Cenevizlilerin çıkan yangın sonucu kullanılmaz hâle gelen kaleyi terk ettiği varsayılabilir (Sağlam, 2018, s. 290).

Şekil 2.52 : 1885 yılında çizilmiş harita (URL-18)/ 1 numaralı alan tahminî Amisos Kalesi'ni, 2 numaralı alan tahminî Samsun Kalesi'ni göstermektedir.

1838 yılında Samsun'a gelen Hamilton, eserinde kalelerden detaylı olarak bahsetmektedir. Önce Türklerin Eski Samsun dediği, Samsun merkezinin kuzey-kuzeybatısında yer alan bölgeyi anlatmaktadır. Bu bölge Cenevizliler terk ettikten sonra kalenin de zamanla ve müdahalelerle yok olduğu alandır. Simisso'nun doğusunda o gün kumlarla dolmuş bir liman olduğunu belirtir. Bu limanın aslında bu kale tarafından kullanıldığını ancak o yıllarda her yerin bahçelendirildiğini ve artık kalenin limanla bağının kalmadığını yazar. Bu bölgede antik limandan, büyük bir sarnıçtan ve içinde Yunan kabartmalar bulunan bir mağaradan söz eder ki bu eserlerin hiçbiri günümüzde mevcut değildir. Toramantepesi yani Simisso'nun bulunduğu bölgeyi "tepe" şeklinde işaret ederek bu bölgenin eskiden akropolis olduğunu bildirir.

Tepenin zirvesinde ve kuzeyinde rastladığı oldukça fazla duvar kalıntısı ve malzemelere bakarak bunların Bizans yapısı olduğunu belirtir. Güneydoğudaki Türk kalesinin içinde bir kilise yapısının camiye çevrildiğini, bu yapının temelinde, Eski Samsun'dan devşirildiği muhtemel büyük taş blokları kaydeder (Hamilton, 1842, s. 289).

Şekil 2.53 : Samsun Kalesi'nin Kitabesi (İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı).

Sultan II. Abdülhamid albümlerinde, Samsun'a ait bölümde bir kitabe fotoğrafı yer almaktadır. Fotoğrafın altında "Samsun Kalesi Kitabesi" açıklaması yer almaktadır (Şekil 2.53). Ancak fotoğraf yalnızca kitabeye ait olduğundan ve bulunduğu yere ait herhangi bir ipucu vermediğinden kitabenin Kumkapı'da olması gereken yerden mi çekildiği yoksa yapıdan kopmuş bir vaziyette mi bulunduğu hakkında kesin bir bilgi yer almamaktadır. Kitabe bugün kayıptır. Fotoğraftaki metnin çevirisi şu şekildedir:

> Büyük sultan, gazilerin ve mücahitlerin hükümdarı, kâfir ve müşrikleri perişan eden, Bâyezid Han'ın oğlu Sultan Mehmed'in, Allah onun ülkesini ebedi kılsın, yönetimi zamanında, büyük emir, hac ve harameynin süsü Timurtaş Bey idaresi devamlı olsun, tarafından Efrenc Kalesi'nin tahrip edilmesi emredildi. Allah, onu (kaleyi) 823 tarihinde yakıp yıktıktan sonra her kim ki bunu tekrar ihya edilmesi (onarılması) gerektiğini gündeme getirir ve birilerini bu işin onarılmasında çalıştırırsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti üzerine olsun (Tüfekçioğlu ve Boran, 2004, s. 286).

Kayıtlarda "Samsun Kalesi Kitabesi" olarak geçse de kaleden Efrenc (Frenk) Kalesi ismiyle bahsettiği için bu kitabe Amisos Kalesi için üretilmiş olmalıdır. Kalenin tahribatının Timurtaş Bey'in emri ile yapıldığını ve onarımının yasak olduğunu vurgulayan bu bilgi, günümüzde Amisos Kalesi'nden hiçbir kalıntı kalmamasını açıklar niteliktedir. Amisos Kalesi'nin son ve en büyük yıkımı 1954 yılında gerçekleşmiştir. Bu alana kurulan radar istasyonu için son kalıntılar yok edilmiştir (Şekil 2.54). Amerikan radar tesisinin olduğu alanda bugün Sahra Sıhhiye Okulu

Gökberk Kışlası yer almaktadır. Alanda bulunan Amisos mozaik yer döşemesi Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'ne taşınmıştır. Bulunan mozaiklerin ayrıntılı tarihsel incelemesi yapılmıştır. Bu mozaikler stratigrafik özelliklerinden dolayı MS 253 yılından öncesine tarihlendirilmiştir (Şahin, 2004, s. 44). Bu akademik çalışmalar ışığında bölgedeki yerleşimin Cenevizliler ile başlamadığı söylenebilmektedir.

Şekil 2.54 : Solda Amisos Kalesi alanına yapılan radar istasyonu binaları (URL-19), sağda Amisos Kalesi'nin radar üssündeki kalıntıları (URL-20).

Amisos Kalesi'nin doğusu Toramantepe'nin doğudan limana bakan kısmıdır ve bu bölgenin limanla ilişkili yapılar barındırabileceği düşünülmektedir ancak bu yapılara ilişkin herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Toplam kale taban alanının 44 hektar civarında olabileceği hesaplanmıştır (Yılmaz, 2015, s. 22). Bu alanın bugün büyük bir bölümünde yeni yerleşimler inşa edilmiştir. Doğuya doğru bir bölümü ise askerî arazidir. Toramantepesi'nin doğusunda denizden güneye doğru inen Sahra Sıhhiye Caddesi'nden askerî alana bakıldığında yaklaşık bir buçuk metre yüksekliğinde, yaklaşık yirmi beş metre uzunluğunda bir duvar kalıntısı mevcuttur (Şekil 2.55). Bu duvar örgüsünde tamamı kare gri andezit taşlar kullanılmıştır. Duvar yüksekliği özgün durumunda değildir. Hamilton'un Bizans yapımı Eski Samsun Kalesi için yazdığı kare büyük blokları hatırlatmaktadır (Hamilton, 1842, s. 290). Bu kare bloklardan oluşan sur hattı ile Amasra'nın Boztepe güney sur hattı stratigrafik açıdan değerlendirildiğinde aynı döneme tarihlendirilebilmektedir. Bu duvarlar Cenevizlilerin yapım tekniği ile benzeşmemekte ve daha erkene tarihlenmektedir. Yılmaz'ın paylaştığı 1950'lere ait olan Amisos Kalesi'nin fotoğrafındaki yapım tekniği sağlıklı şekilde analiz edilememektedir. Ancak günümüze ulaşmış olan kare blokların oluşturduğu sur hattına ve tamamen farklı bir duvar örgüsüne ve döneme sahiptir.

Bugün Amisos bölgesinde Bizans su sarnıcı, çok sayıda mezar ve çok sayıda arkeolojik eser bulunmaktadır. 1996 yılından beri aralıklarla yapılan kazılarla kurtarma çalışmaları yapılmaktadır. Akademik çalışmalar bu bölge hakkında oldukça azdır ve kültür varlıklarının kaybı telafi edilemeyecek boyutlardadır. Bu sebeple Cenevizliler için Amasra ve Trabzon kadar önemli olabilecek bu savunma yapısı geçmişe ışık tutamamakta ve UNESCO bağlamına dâhil edilememektedir.

Şekil 2.55 : Solda 1950'lerde Amisos Kalesi duvarları (Yılmaz, 2015, s. 22), sağda askerî alan içinde Amisos Kalesi kalıntıları.

Samsun Kalesi kalıntıları son yıllarda yeni inşaatlar için alınan sondajlar sonrasında keşfedilmeye başlamıştır. Saathane Meydanı'nda başlatılan restorasyon uygulaması için meydan günümüzde tamamen kapatılmıştır. Büyük Cami'nin arka cephesinde yer alan kale duvar kalıntıları ise kent merkezinde toprak üstünde kalmış son kalıntılardır (Şekil 2.56). Bu duvar kalıntılarında farklı taş cinslerinden ve boyutlarından oluşan bir duvar örgüsü mevcuttur. Özgün blokların arası küçük taşlarla tamamlanmıştır. Yapım tekniği ve kullanılan özgün harç hakkında kesin bilgiye varılamayacak kadar zarar görmüş durumdadır.

Şekil 2.56 : Solda Büyük Cami altında yer alan Samsun Kalesi'ne ait duvar kalıntıları, sağda Saathane Meydanı'nda kazı sonucu ortaya çıkartılan Samsun Kalesi'nden bir bölüm (URL-21).

1869 yılında Samsun'da vuku bulan büyük yangından sonra şehre gelen vilayet başmühendisi tarafından şehrin yeniden düzenleme çalışmaları başlatılmıştır (Öz,

2009, s.85). O dönemde tasarlanan gridal düzendeki şehir planı, bugünkü Samsun kentinin temellerini oluşturmaktadır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, Samsun'da ilk defa 1972 yılında Amisos şehri kalıntılarını tescillemiştir (Yılmaz ve Gül, 2018, s. 73).

2.1.4.13 Bolaman Kalesi

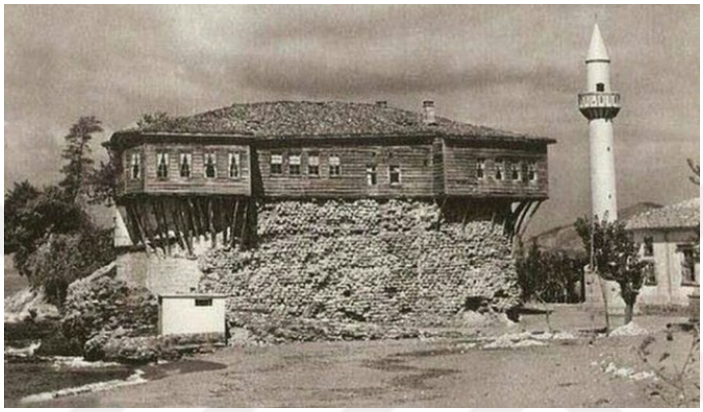
Ordu ilinin Fatsa ilçesinde bulunan Antik Polemonium Kenti, Bolaman Çayı'nın ağzında kurulmuştur ve Pontus Kralı Polemon tarafından kurulmuştur (Büktel, 1989, s. 55). Fatsa ilçe merkezinde bugünkü ismi Elekçi Deresi, eski ismiyle Pouleman Deresi ile bugünkü Bolaman Çayı arasında yaklaşık 2.5 km vardır. Elekçi Deresi'nden doğuda bulunan Bolaman Kalesi'nin kalıntıları arasındaki mesafe ise yaklaşık 10 km'dir.

Bugün Antik Polemonium kentinden günümüze sekizgen planlı bir kilise ulaşmıştır. Hamilton'un bu bölgeyi gezdiğinde bu kilisenin antik kentten kalan tek kalıntı olduğunu kaydetmiştir. Fatsa'dan yola çıkan Hamilton, belirttiği mesafeler ile vardığı noktadaki kalenin ismini Hayar Kalesi olarak kaydetmektedir (Hamilton, 1842; s. 270). Söz konusu 6 millik mesafede bugünkü Bolaman Kalesi bulunmaktadır. Başka bir kaynakta Hayar Kalesi ismine rastlanmamıştır. Antik Polemonium Kenti ve Bolaman Kalesi hakkındaki tarihsel veriler ise oldukça zayıftır.

Bolaman Kalesi, kuzeye doğru çıkıntı yapan bir burnun üzerine, doğusundaki limana ve karayoluna hakim şekilde konumlandırılmıştır. Bazı kaynaklara göre 18. yüzyılda, bazı kaynaklara göre ise 19. yüzyılda içkalenin üzerine bir ahşap konak inşa edilmiştir. 1838 yılında Hamilton'un kaydettiği üzere kalenin üzerinde Ali Bey'in konağı o tarihte mevcuttur. Haznedaroğlu/Kademoğlu Konağı olarak bilinen bu konak 1995 yılında başlayan ihale süreciyle restore edilerek restoran olarak kullanılmıştır. Fakat bu restorasyon uygulamasından sonra içkaleye ait duvar örgüsünün hemen hiçbir noktasında özgün bağlantılara rastlanmamaktadır. Restorasyon öncesi döneme ait fotoğraflardan görüldüğü kadarıyla kale koyu sarı renkli düzgün kesme taşlardan inşa edilmiştir. Taşları bir arada tutan harcın erimesi nedeniyele kale duvarının dış cidarı zamanla tamamen yitirilmiştir. Konak şapelin üzerine inşa edilmiştir ve şapelin apsisi dışarıdan okunabilmektedir. Konak işletilmediğinden bugün kapalıdır ve içi görülememiştir.

1960'lı yıllara ait fotoğraflarla yapılan kıyaslamaya göre Bolaman Kalesi'nin kuzeyindeki tüm alan dolgudur ve kalenin denizle tüm ilişkisi kesilmiştir. Üzerinde konağın yer aldığı içkale kapalı planının doğusundan kuzeye doğru uzanan sur duvarları mevcuttur (Şekil 2.57). Son yıllarda bu aks da yeni inşaatlar sebebiyle oldukça değişime uğramıştır (Şekil 2.58). İçkalenin köşelerinde zamanında kule olarak inşa edildiği düşünülen çıkıntılar mevcuttur.

Bu kalenin bir dönem Cenevizliler tarafından kullanılmış olması ihtimal dâhilindedir ancak duvar kalıntılarından bu eserin onlara ait olduğunu söylemek oldukça zordur.

Şekil 2.57 : Bolaman Kalesi'nin 1969 yılına ait fotoğrafı (URL-22).

Şekil 2.58 : Solda kalenin doğu cephesinden Şapelin Apsisi, sağda içkalenin güney cephesinden görünüm ve değişime uğramış duvar örgüsü.

2.1.4.14 Giresun Kalesi

299 adet portolan haritasını inceleyen Gordieiev'in tablosunda Giresun Limanı *"san uaxilli"* ismi ve türevleriyle anılırken Giresun Adası *"chirizonda"* ismi ve türevleriyle yer almaktadır (Gordieiev, 2015, s. 99).

Günümüzde Giresun'da üç farklı noktada kale kalıntısı mevcuttur. Birincisi Giresun Kalesi olarak bilinen, yüksek bir burnun üzerine inşa edilmiş, limana hakim noktaları olan ve tarihte önemli yer tutan kale; ikincisi Fiyale Yolu olarak bilinen, Karadeniz

karayolunun üzerinde denize cephesi olan bir sur aksı ve son olarak Giresun Adası'nda bulunan kaledir.

Tepedeki Giresun Kalesi, Giresun il merkezinin yerleştiği yarımadanın hakim noktasına kurulmuştur. Giresun Kalesi Pontus Kralı I. Farnakes[32] döneminde inşa edilmiştir ve Cenevizliler Dönemi'nde ticaret kolonisinin önemli bir parçası olmuştur (Emecen, 1986, s. 152). Pontus Krallığı, Amasra'dan Giresun'a kadar Karadeniz kıyılarında hâkimiyetini kurduğu yıllarda Roma İmparatorluğu ile rakiptir ve bu durum çok sayıda savaşın yaşanmasına sebep olmuştur. MÖ 63 yılında Pontus Krallığı tamamen dağılınca bölgenin hâkimiyeti Roma İmparatorluğu'na geçmiştir. 13. yüzyıl başlarında ise bölge Trabzon Komnenos Devleti sınırlarına dâhil edilmiştir.

Cenevizliler 13. yüzyılda Karadeniz kıyılarında ticaret yapmaya başlamıştır ancak 1316 yılında imzalanan antlaşma ile özellikle Doğu Karadeniz kıyılarında daha çok imtiyaza sahip olmuştur. Komnenos Hanedanı egemenlik sınırlarında ticaret yaptıkları ikinci önemli liman Giresun olmuştur. Özellikle 1347 yılında Trabzon'u da etkisi altına alan ve çok sayıda ölüme sebep olan veba salgını dolayısıyla Giresun Limanı bu tarihte ön plana çıkmıştır. 1368 yılında başlayan Osmanlı tehditleri bölgede karışıklıklara sebep olmuş, 1397 yılında Süleyman Bey şehri kuşatmıştır. 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet'in şehri savaşsız ele geçirmesine kadar geçen sürede bir müddet daha Giresun, Trabzon Rum İmparatorluğu tarafından yönetilmiştir (Emece, 1996, s. 79; Sever, 2009, ss. 111-112). 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet Trabzon Seferi'nde Giresun'u Trabzon Rum İmparatorluğu'ndan alarak Osmanlı topraklarına katmıştır.

19. yüzyıl ortasında bölgeyi görerek notlarına ekleyen Hamilton, Giresun için Kerasunt ismini kullanarak Pharnacia antik kentinin üzerine kurulu olduğundan bahsederken gördüğü manzarayı övgüyle aktarır. Aktarımına göre ormanlık bir berzahın üst kotlarını Bizans kalesi taçlandırmaktadır, güçlü duvarlara sahip bu yapının temelleri Helenistik Dönem'e aittir ve iki tarafından denize ulaşılmaktadır (Hamilton, 1842, s. 262).

Kalede içkale ve dışkale bölümleri bulunmaktadır. Birçok bölümü Kültür Bakanlığı tarafından son yıllarda restore edilmiştir ve kaleiçinin bir bölümü rekreasyon alanı

[32] MÖ 185?-169 tarihleri arasında yaşamış olan 5. Pontus Kralıdır.

olarak kullanılmaktadır (Şekil 2.59). Rekreasyona kapalı bölümlerin de yakın zamanda kazılarının yapılarak kullanıma açılması, yönetim tarafından planlanmaktadır.

Şekil 2.59 : Solda Giresun Kale Duvarında restorasyon uygulaması yapılmış bir bölüm, sağda restorasyon uygulaması yapılmamış kule yapısı.

Yapılan restorasyon uygulaması sonrasında ulaşılabilen hiçbir noktada kaleye ait özgün duvar örgüsü bulunmamaktadır. Yıkık tüm bölümler yeni malzeme ile örülmüş, dayanımı yüksek görünen bölümlere ise çimento harcıyla müdahalede bulunulmuştur. Giresun Kalesi'nde üç inşaat aşaması görülmektedir. Birinci aşama, daha alt sıralarda ve bazı beden duvarlarında görülen koyu gri yerli konglomera kesme blok taşlarla yapılmış nispeten daha muntazam bir örgüye sahiptir. İkinci aşama, genişlikleri en çok 40 cm olan farklı nitelikli kaba yonu taşlar ile yapılmış örgüye sahiptir. Bu aşamanın, 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşları sırasında zarar gören kaleye yaptığı onarımlar olması muhtemeldir. Bu onarım belgeleri 1800-1816 yılları arasında yoğunluk göstermektedir. Kalenin harap olmasından ve tamir gerekliliğinden bahseden yazışmalar sonucunda 1810 ve 1816 yılında bir miktar tamir malzemeleri Giresun'a iletilmiştir (Örenç, 2009, ss. 44-47). Üçüncü aşama ise 2008 yılında başlatılan restorasyon uygulaması sonucu eklenen, aynı boyutlu gri taşların örülmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. 1950'li yıllarda yol yapım amacıyla kalenin bir bölümü ve Lonca Limanı, Metamorfoz Kilisesi ile birlikte yıktırılmıştır. Günümüzde Giresun Kalesi kapalı bir plan şemasına sahip değildir. Özgün plana sahip beden duvarlarının birbirleriyle bağları kopartılmıştır. Giresun Kalesi'nde sonuç olarak Cenevizlilere ait yapım tekniğine ya da yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Bu kale ve liman Ceneviz tarafından kullanılmış ancak bu medeniyetin izleri günümüze ulaşmamıştır.

Lonca Limanı'ndan günümüze yalnızca Fiyale Yolu olarak adlandırılan bir sur aksı ulaşmıştır. Karadeniz karayolunun güneyinde kalan bu duvarın örgüsü Helenistik tarzda inşa edilmiştir. Büyük gri taş blokların harçsız olarak birleştirilmesinden oluşan örgünün üst sıralarında işlemeli silme uygulanmıştır. Silme hattının üzerinde bir seğirdim yolu ve gerisinde belli aralıklarla mazgal açıklıkları bulunmaktadır. Duvar yüzeyinde mazgal açıklığı yoktur. Zeminden yaklaşık 15 metre yükselen yerli kayanın üzerinde yine yaklaşık 15 metre örülmüş bir sur hattıdır. Bu yapı liman kontrolünü sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Karadeniz sahili dar bir yerleşim alanı imkânı vermekte, sahilden hemen sonra dağlar yükselmektedir. Coğrafi koşullar, yerleşim bölgelerinin seçiminde etkili olmuştur. Giresun'da ise merkezin kuzeydoğusunda yer alan Giresun Adası'nın bu bağlamda aktif olarak kullanıldığı görülmektedir. Giresun Adası'nın üzerinde kapalı plan şemasına ait bir kale ve kale içinde bazı yapı kalıntıları günümüze ulaşmıştır. 2009-2011 yılları arasında adada arkeolojik kazı yapılmış ve bulunan kalıntıların tespit ve belgeleme çalışmaları tamamlanmıştır.

Giresun Adası'nın üzerinde bulunan kalenin[33] çevresi 600 metre civarındadır ve yaklaşık 450 metrelik kısmı korunmuştur. Surların Trabzon Pontus İmparatoru II. Aleksios Komnenos (1297-1330) tarafından inşa ettirildiğini tahmin eden uzmanlar, surların 19. yüzyıl başında Osmanlı-Rus Savaşları esnasında onarım gördüğünü belirtmektedir. Giresun Kalesi ile yapım teknikleri bağlamında benzerlik göstermektedir. Duvar örgüsünde dikdörtgen koyu gri konglomera taşlar çift cidarlı olarak kullanılmıştır. Cidarların arasındaki çekirdek bölümü için moloz taşlar tercih edilmiştir. Kalenin batı tarafında yarım daire şeklinde iki kule bulunmaktadır ve bu kuleler Giresun Kalesi'ne doğru bakmaktadır. Bu sebeple kalenin hem denizi hem de karayı kollamak amacıyla yapıldığı söylenebilir. Kalenin içinde bağımsız bir kule, bir kilise, bir şapel, bir mezarlık ve bir sarnıç kalıntılarına ulaşılmıştır. Alanda yapılan kazılarda ağırlıkla Klasik Dönem'e ait seramik parçaları ve sikkeleri bulunmuştur. Kazılar sonucunda elde edilen verilere göre kalenin içindeki kilise, Helenistik Dönem'e tarihlendirilen bir tapınağın üzerine inşa edilmiştir. Uzmanlar kiliseyi Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirmektedir (İltar ve Temür, 2018, s. 11-30; (Doksanaltı,

[33] Antik kaynaklarda Grekler bu adaya Ares Adası demektedir. Roma kaynaklarında ise Khalkeritis Adası olarak geçmektedir (Doksanaltı, Aslan ve Mimiroğlu, 2010, s. 146).

Aslan ve Güleç, 2011, s. 170; Aydın, 2012; Bryer ve Winfield, 1985). Ada üzerinde herhangi bir sivil mimarlık yapısı kalıntısına rastlanmamaktadır. Bu durumun sebebi ahşap malzemenin ömrünün kısa olduğundan ötürü olabileceği gibi, adanın dönemsel olarak savunma amaçlı kullanıldığına da işaret ediyor olabilir. Ticaret kayıtlarında yer almayışı ve günümüze ulaşan bölümlerin oldukça hasarlı olmasından dolayı adadaki bu kalenin Cenevizliler tarafından ne süreyle kullanıldığı sorusu açıklığa kavuşturulamamaktadır.

2.1.4.15 Espiye Kalesi

Espiye, 1957 yılına kadar Tirebolu ilçesine bağlıdır ve Tirebolu'nun o tarihe kadar üç kalesi mevcuttur: Tirebolu (Sean Jean) Kalesi, Espiye (Andos) Kalesi ve Bedrama Kalesi.

Espiye, bugün Giresun ilçe merkezine 30 km uzaklıkta, Giresun'un bir ilçesidir. Eski ismi Zefre (Rumca Zephyrion) olarak kaynaklarda yer almaktadır. Coğrafi kaynaklarda "Zefalo" ve türevleri ile geçmektedir. Zefre Limanı, İpek Yolu'nda önemli bir konuma sahiptir. Arrianos, Ulu Burnu/Çam Burnu'ndaki limanın Zefre Limanı olarak adlandırıldığını söyler. Bu limanda Cenevizlilerden kaldığı düşünülen tersane kalıntıları mevcuttur.

Şekil 2.60 : Espiye Kalesi'nin mevcut durumu.

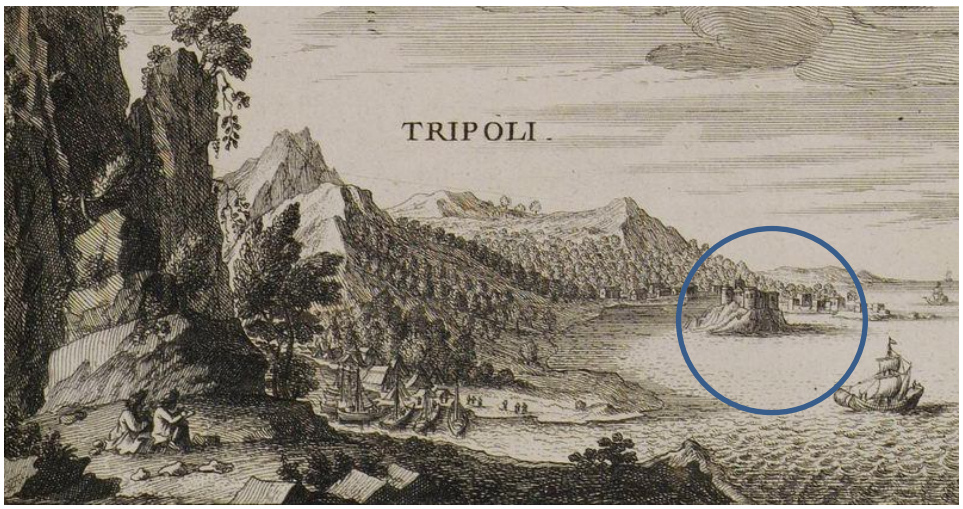
Espiye (Andos) Kalesi, Yağlıdere'nin batısında yüksek bir tepeye inşa edilmiştir. Kaleye tek ulaşım yolu kuzey tarafından başlayan merdivenler ile sağlanmaktadır. Kıyıdan 1 km güneyde yer alan kalenin rakımı 150 metredir. Kale içi sivillerin yaşamasına müsaade edecek kadar geniş bir alana sahip değildir. Bu kale, denizi ve tersaneyi kontrol etmek amacıyla yapıldığı gibi karayolunu da gözetlemek için yapılmış olmalıdır. Bu kalenin Cenevizliler ya da Trabzon Rum İmparatorluğu tarafından inşa edilmiş olabileceği kaynaklarda geçmektedir (Gordieiev, 2015, s. 102;

Emecen, 2007, s. 9). Ancak birincil bir kaynaktan bu bilgi doğrulanamamıştır. Ayrıca kalenin kapsamlı restorasyonu yakın zamanda tamamlandığından özgün yapım tekniği ve ölçülere ulaşılamamaktadır (Şekil 2.60).

2.1.4.16 Tirebolu Kalesi

Tirebolu; Tirebolu Limanı ve özellikle 18. yüzyılda Osmanlı'nın imzaladığı yeni antlaşmalarla önemli bir liman kenti olmuştur. Gümüşhane civarından maden ve yakın çevreden gıda taşımacılığında önemli bir nokta konumuna gelmiştir ancak bu tarihten önce 14.-15. yüzyıllarda bu bölge denizcilik ve zirai üretim ile geçinmiştir. Coğrafi koşullardan ötürü kıyıdan kısa mesafe sonra başlayan dağlık kesimlerde yetişen özellikli ağaçlardan gemi imalatı yapılmıştır (Aydın, 2016, s. 488).

Yukarıda bahsedilen Tirebolu'yu[34] oluşturan üç yerleşim, Yüksel'in belirttiğine göre iki farklı ihtimale daha dayanmaktadır. Bunlardan biri Tirebolu, Argyria (Halkova) ve Plikokaleia (Görele) olmakla birlikte diğer ihtimal ise Kurucakale, Merkezkale (St. Jean/Tirebolu Kalesi) ve Çürükkale üçlemesidir. Yüksel, bu ihtimallerin içinde birbirine yakın yerleşmelerin üçleme oluşturabileceği görüşündedir (Yüksel, 2002, s. 199). Pliny, Tirebolu'yu "Tirepolis" ismiyle kaydederken 19. yüzyılda Hamilton tarafından "Tirebolu Su" ismi kullanılmıştır.

Şekil 2.61 : Tirebolu Gravürü ve gravürde ada üzerindeki Tirebolu Kalesi (de Tournefort, 1741, s. 58).

1404 yılında de Clavijo, Tirebolu'yu Komnenos Hanedanı'nın sınırlarında "büyük bir kent" şeklinde tanımlamaktadır (de Clavijo, 1859, s. 60). Bryer ve Winfield bu

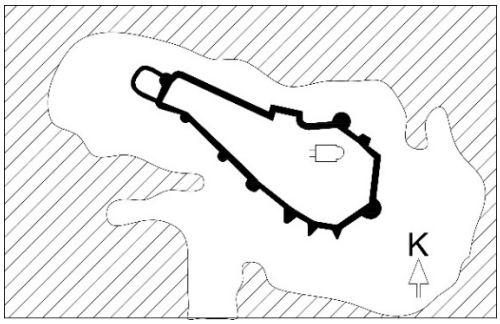
[34] Tirebolu, "üç şehir" anlamına gelmektedir (Yüksel, 2002, s. 1)

savunma yapısını Komnenos Hanedanı'nın güvenli şahsi korunma alanı olarak betimlemekte ve 17. yüzyılda Osmanlılar için önemli bir savunma yapısı olduğunu kaydetmektedir (Bryer ve Winfield, 1985, s. 139).

Hamilton, Tirebolu Kalesi'nin etrafındaki koyların, sularının derin ancak su altındaki kayalardan dolayı gemiler için tehlikeli olduğunu belirtir. Kabaca yontulmuş taşlardan oluşan kalenin harabe durumunda olduğunu, son zamanlarda savunma için dört batarya yerleştirildiğini kaydetmiştir. Kayanın zirvesinde bir Bizans kilisesi kalıntılarının mevcut olduğunu ve Helenistik Dönem'e dair bir kalıntının olmadığını belirtir (Hamilton, 1842, s. 257).

Tirebolu Kalesi, Tirebolu ilçe merkezinde bulunan, kuzeye doğru uzanmış üç burundan ortadakinde yer almaktadır. Berzahtan sonra genişleyen bir yarımadaya sahiptir ve kapalı plan şemasına sahip kalenin duvarları kayaların üzerine inşa edilmiştir. De Tournefort'un 1701 yılına ait gravüründen de anlaşılacağı üzere kale inşa edildiği dönemde bir adanın üzerindedir (Şekil 2.61). Zamanla ada ile karanın arasına dolan topraklar birleşmiştir. Günümüzde berzahtan sonra güneyde yer alan basamaklar ile kaleye ulaşım sağlanmaktadır. Kalenin tek kapısı güneydedir, ada üzerindeyken de savunması en rahat ve saldırıya en az açık olan nokta bu kısımdır. Kalenin yüzölçümü, içinde sivil halkın yaşamasına müsaade eden bir genişlikte değildir. Kale batısında ve doğusunda yer alan koylardaki limanlara hakim bir noktada konumlandırılmıştır. Duvarlar özgün yüksekliklerinde değildir. Kuzey cephesindeki duvarlar mazgalların üst seviyesine kadar hemen hemen ayaktadır. Kale içinde bir kilise kalıntısı ile güney duvarına oyularak mihrabı açılmış bir mescit kalıntısı bulunmaktadır.

Batı yönünde 19. yüzyılda eklenmiş olan alçak kotta bir savunma bölümü bulunmaktadır (Şekil 2.62). Bu bölümde beş adet mazgal boşluğu bulunmaktadır ve mazgallar farklı yönlere bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Günümüzde bu bölüme ulaşım sağlanmamaktadır. Bu bölümün Batı Limanı'na hakim olarak kaleden gözetleme için yapıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 2.62 : Tirebolu Kalesi'nin plan krokisi (Taralı alan denizi ifade etmektedir, Bryer ve Winfield, 1985, s. 142 üzerinden yeniden hazırlanmıştır.).

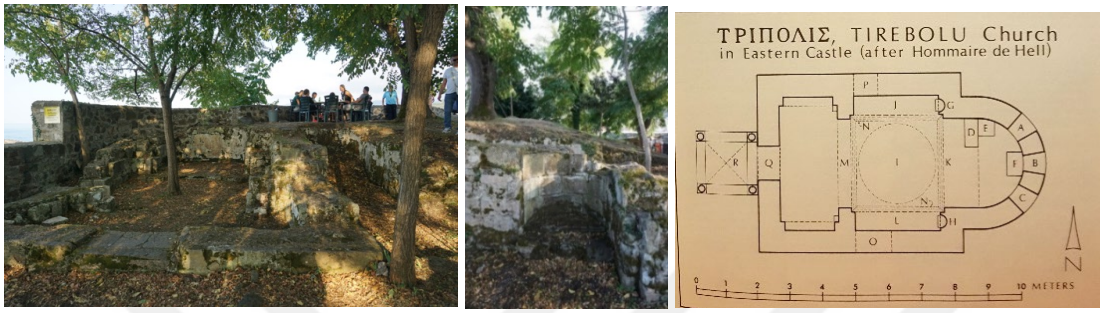
Kalede son yıllarda restorasyon uygulaması yapılmıştır. Kale içinde farklı yükseklikliere sahip setlemeler mevcuttur. Eski şehir mezarlığından kaleiçine taşınan ve Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen çok sayıda mezar taşı bu alanda sergilenmektedir. Kaleiçinde bir kilise kalıntısı bulunmaktadır. Kilise tek neflidir. Duvar kalıntılarının yüksekliği, en yüksek noktada 150 cm olarak günümüze ulaşmıştır. Kilise apsisi dışa taşan yarım daire plana sahiptir ve iç kısmında fresco yapılması için uygulanmış olan kırmızı renkli sıva mevcuttur. Kilisenin güney duvarında bir mihrap bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde de kullanıldığı bilinen Tirebolu Kalesi içinde yer alan bu kilisenin mescide çevrildiği anlaşılmaktadır. Mihrabı oluşturabilmek için duvar kalınlığı azaltılmıştır.

Kalenin içindeki bu kilise kalıntısı günümüzde göz ardı edilmiş durumdadır. Hell 1846 yılında bu kilise yapısının planını, kubbesinin izdüşümünü de gösterir şekilde çizmiştir (Hell, 1847, pl. 20). Bryer ve Winfield bu kiliseden bahsederken "doğu kalenin içindeki Panagia[35] Kilisesi" ismini kullanmıştır ve plan krokisini Hell'in çizimi üzerinden yeniden oluşturmuştur (Şekil 2.63) (Bryer ve Winfield, 1985, s. 142). 1869-1887 yılları arasındaki Trabzon Vilayeti Salnamaleri'nde Trabzon Sancağı'nda bulunan asar-i atikalardan (eski eserlerden) bahsedilirken "Nefs-i Tirebolu kasabasının sahilinde taş üstünde bulunan kale durumunda Meryem Ana harap bir adat kilise" ifadeleri kullanılmıştır (Musaoğlu, 2010).

Kilise ile kale farklı yapım tekniklerine sahiptir. Kale genel olarak farklı renk ve boyutlarda kaba yonu taşlar ile inşa edilmiştir. Kilisenin kalıntılarında ise büyük gri kesme taş bloklarla inşa edildiği görülmektedir. Güney duvarında ise bezemeli devşirme taş mevcuttur.

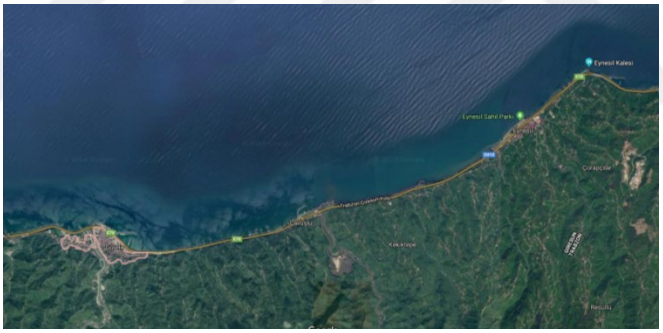
[35] Panagia, Yunanca "bakire" anlamına gelmektedir.

Yapılan bu tarihsel araştırmaların ışığında Tirebolu'daki yerleşimin MÖ 1. yüzyılda var olduğu fakat Tirebolu Kalesi'nin Orta Bizans'ın geç dönemlerine tarihlendirildiği söylenebilir. İçinde yer alan Panagia Kilisesi, kalenin inşasından bir süre sonra inşa edilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde ise aktif olarak kullanıldığı yapılardaki dinî izlerden anlaşılmaktadır. Yapım tekniğinin okunabildiği ve en az müdahale görmüş olan duvarından alınan duvar örgüleri ile karşılaştırma yapılmıştır (bkz. Ek D).

Şekil 2.63 : Solda kale içindeki kilise kalıntısı, Ortada kilisenin güney duvarına sonradan eklenmiş mihrap, sağda Bryer ve Winfield'ın (1985, s.142) hazırladığı plan çizimi.

2.1.4.17 Eynesil (Görele) Kalesi

Şekil 2.64 : Görele ve Eynesil'in konumu (Google Maps, 2018).

Gordieiev, Orta Çağ'da hazırlanmış olan 299 farklı portolan üzerine kaydedilmiş isimlerin varyasyonları üzerine çalışma hazırlamıştır. Görele bu haritalarda en sık (111 defa) "lartos", Eynesil ise en sık (60 defa) "s. uigeni" şeklinde kaydedilmiştir. Birbirine yakın iki koyun üzerinde yazılı bu ifadeler, günümüzde Görele ve Eynesil'i işaret etmektedir (Gordieiev, 2015, s. 103). Bu işaretleme, Arrian'ın detaylı şekilde ölçülendirilerek hazırlanmış çalışması ile desteklenmiştir (Falconer ve Falconer, 1805, s. 74). Görele (Philocalea) ve Eynesil antik yerleşimlerin üzerinde bulunmaktadır ve Cenevizliler tarafından kullanılmıştır. Eynesil için "s. uigeni" isminin kullanımı, bu noktada Saint Eugene adına adanmış bir kilisenin varlığına ya da Cenevizlilerin burada ibadet ettiğine işaret ediyor olmalıdır. Eynesil, Giresun'un merkezine yaklaşık 70 km

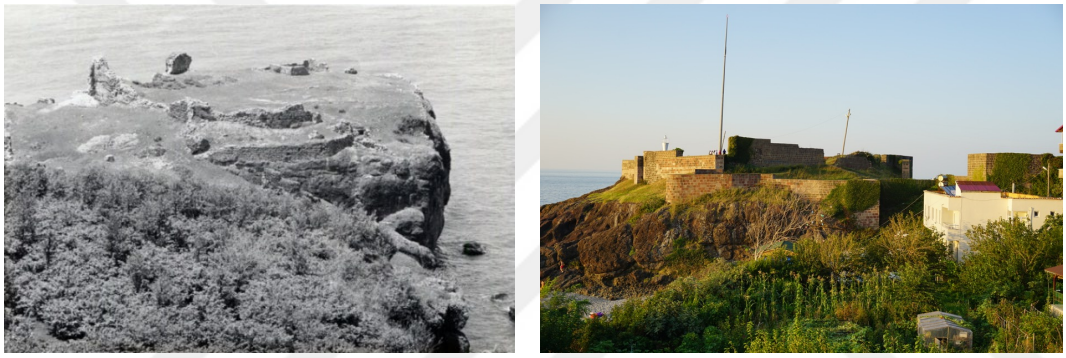
uzaklıkta bulunan bir ilçesidir (Gordieiev, 2015, s. 103). Koralla antik kenti Görele merkezi ile Görele Burnu'nun arasında kalan bölgeye denmektedir (Bryer ve Winfield, 1985, s. 152; Sinclair, 1989, s. 104).

Karadeniz'de bulunan komşu kalelerin hâkimiyeti gibi Eynesil/Görele bölgesinin de hâkimiyeti Miletosluların ve Yunanlıların elindedir. Eynesil de Orta Çağ'da önemli ticaret limanlarından biri olmuştur. Trabzon Rum İmparatorluğu'nun ardından bir dönem bölgede Ceneviz hâkimiyeti yaşanmıştır. 1071 yılında Malazgirt Savaşı'nın ardından bölgede Türk baskıları başlamıştır. Ordu'dan Trabzon'a kadar Çepni Türkmen Kuşdoğan (Koustougans) Beyi'nin bölge üzerinde kuşatma yaptığı yıllar, 1301'e denk gelmektedir. 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır (Kaya, 2017, s. 195). 1486 yılına ait kayıtlara göre burada 69 hane Hıristiyan ile 9 kale neferi bulunmaktadır. 1738 yılında yıktırılan kalenin halkı Eski Görele'yi terk ederek Tirebolu'ya yakın Elevi isimli yeni bir yerleşim kurmuştur (Öztürk, 2016).

Görele'nin batısındaki burun Karaburun'dur. Eynesil'in doğusundaki burun ise Yoroz Burnu olarak adlandırılmaktadır (Şekil 2.64). Bu iki burun arasında sık aralıklarla savunma yapılarının inşa edilmiş olması dikkat çekicidir. Bu kaleler arasında bir iletişim sağlanıyor olmalıdır. Bu iletişim, Akçakale (Kordyle) ve Görele (Koralla) arasında kıyıdan sağlanamamadığı için karadan bir kontrol noktasına ihtiyaç duyulmaktadır. Hem Trabzon'dan hem de Görele'den görünen bu nokta da Hıdır Nebi olmalıdır (Bryer ve Winfield, 1985, s. 153). Karadeniz'in kuzeydoğu kıyılarından gelerek Akdeniz'e inecek olan gemiler için bu koylar kış mevsimleri dışında korunaklı limanlar sunmaktadır.

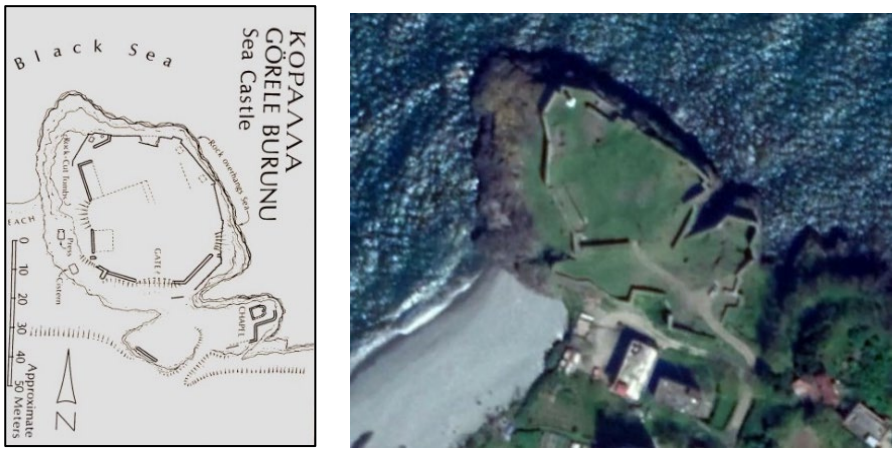
Bryer ve Winfield'ın yayınlarında Görele Kalesi ismiyle tespit edilmiş yapı Eynesil Kalesi'dir. Eynesil (Görele) Kalesi'ni Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirmektedir (Bryer ve Winfield, 1985, s. 157). Kale aktif dik falezlerin üzerine inşa edilmiştir. Kuzeye doğru çıkıntı yapan bir burun üzerinde, doğu ve batısında yer alan koylara hakim konumdadır. Kalenin planı topoğrafyanın el verdiği ölçülerle sınırlıdır. Sivrilerek kuzeye doğru çıkıntı yapan bölümü denize en hakim noktadır. 17. yüzyılda Evliya Çelebi bu kale için "dikdörtgen, eski ve küçük bir Ceneviz yapısı" tanımını yapmaktadır (Evliya Çelebi, 1999, s. 46).

Son yıllarda ağır bir restorasyon uygulanmıştır ve bu sebeple yalnızca birkaç noktada özgün duvar kalıntısı kalmıştır. Günümüzde güneyden, kapısı olmayan bir boşluktan kaleye girilmektedir. Kaleiçinden duvar yüksekliği en yüksek noktada yaklaşık 7 metreyi bulmaktadır. Fakat bu duvar yükseklikleri restorasyondan önceki özgün konumuyla ilişkilenmemektedir (Şekil 2.65). Bryer ve Winfield'ın kale için çizdiği plan şemasında, doğuda bir şapel yapısı bulunmaktadır. İki apsisi olan bu kilise yapısını Orta veya Geç Bizans Dönemi'ne tarihlendirmektedirler (Bryer ve Winfield, 1985, s. 157). 1970'lerdeki karayolu çalışmasından ve restorasyon uygulamasından sonra bu şapel yapısına ait kalıntılar yitirilmiştir. Şapelin bulunduğu burun ile kalenin bulunduğu burun arasına yeni duvarlar örülmüştür ve kalenin özgün plan şeması kaybolmuştur (Şekil 2.66).

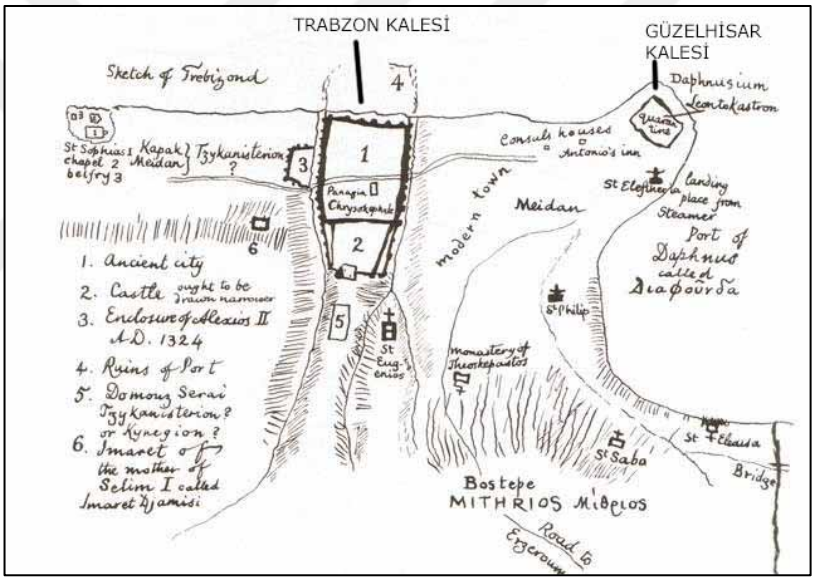
Şekil 2.65 : Solda restorasyon uygulamasından önce kalenin durumu (URL-23), sağda Eynesil Kalesi güncel durumu.

Restorasyondan sonra bütün duvarlar yaklaşık aynı boyutlara sahip (ortalama genişliği 45 cm, yüksekliği 30 cm) kesme gri taşların çimento ile derzlenmesi sonucu yeni bir örgü oluşturulmuştur. Fakat eski fotoğraflardan ve kalan özgün bölümlerden gri ve bordo renkli taşların, yapılan son uygulamadaki gri taşlara nazaran daha küçük boyutlu olduğu anlaşılmaktadır. Yalnızca doğu tarafındaki bir kule yapısının alt kotlarında görülebilen bu özgün örgünün içinde tuğla malzeme kullanılmamıştır. Taşların kareye yakın kaba yonu formlara sahip olmalarının yanı sıra yüzeylerinin de düzleştirilmediği görülmektedir. Bu niteliklerinden ötürü yakınında bulunan Trabzon (Güzelhisar), Tirebolu ve Giresun Kalesi ile benzeşmemektedir. Espiye (Andos) Kalesi'nin geçirmiş olduğu ağır restorasyon uygulaması yüzünden iki kale arasındaki karşılaştırmadan bahsedilememektedir. Eynesil (Görele) Kalesi'nin hiçbir noktasında Cenevizlilere ait bir yapım tekniğine rastlanmamıştır.

Şekil 2.66 : Solda Eynesil (Görele) Kalesi'nin 1985 Yılında hazırlanmış krokisi (Bryer ve Winfield, 1985, s. 165), sağda Eynesil Kalesi'nin restorasyon uygulamasından sonra hava fotoğrafı (Google Maps, 2018).

2.1.4.18 Trabzon (Güzelhisar) Kalesi

Şekil 2.67 : Trabzon Kalesi ve Güzelhisar Kalesi'nin konumu (1850 Finlay Haritası).

Trabzon, Batı kaynaklarında Trapezunte, Trebizonde; Osmanlı kaynaklarında ise Trabazunde isimleriyle anılmaktadır. Kelimenin kökü Yunanca "masa" anlamına gelmektedir. Trabzon Kalesi'nin kurulu olduğu alanın dikdörtgen biçimli olmasından ötürü uzun ve ince anlamında bu ismin verildiği düşünülmektedir. Sırasıyla Perslerin, Büyük İskender'in, Roma'nın, Pontus Krallığı'nın ve Osmanlı'nın hâkimiyetinde kalmıştır. 13. yüzyıl sonunda bölgede Cenevizliler ticaret yapmaya başlamıştır. 1349 yılında Cenevizliler ve Komnenos Hanedanı arasında çıkan savaştan sonra yerel halkın kullandığı bölge olan Leontokastron tamamen yakılmıştır. Savaşın ardından bir

antlaşmaya varılmıştır. Antlaşma gereği Leontokastron Cenevizlilere bırakılmıştır (Lowry ve Emecen, 2012, ss. 296-301; Sever, 2009, s.115).

Leontokastron (Güzelhisar Kalesi) batısında bulunan Daphnous Limanı ve yakınında bulunan antrepoları, Cenevizliler kendi ticaretleri için kullanmıştır. Efrenciyan (Frenkhisarı) Mahallesi olarak isimlendirilen ve Trabzon Kalesi'nin doğusunda bulunan bu bölgenin tamamında Venedikliler ve Cenevizliler ikamet etmiştir (Şekil 2.67) (Aygün, 2009, s. 46; Eravşar, 2016). Cenevizliler 14. yüzyıl ortasından itibaren Güzelhisar Kalesi'nin yetkilerini kendilerinde bulundurmuştur. Karadeniz sahili boyunca kullandıkları süre boyunca Ceneviz tekelinde bulunan üç bölgeden biridir[36]. Üç ayrı bölümden (Aşağı Hisar, Orta Hisar, Yukarı Hisar) oluşan Trabzon Kalesi ile Cenevizlilerin hiçbir ilgisi olmamıştır. De Clavijo da eserinde Cenevizlilerin Trabzon'da, şehir duvarlarının[37] dışında, ayrı bir noktada ticaret üsleri bulunduğunu belirtmektedir. Şehir duvarlarının dışında iki kalenin yükseldiği, bu kalelerden birinin Venediklilere, birinin Cenevizlilere ait olduğunu yazmaktadır (de Clavijo, 1859, s. 60).

Şekil 2.68 : Solda 20. yy. ortalarında Güzelhisar Kalesi (Anonim), sağda kalenin hava fotoğrafı (Google Earth, 2018).

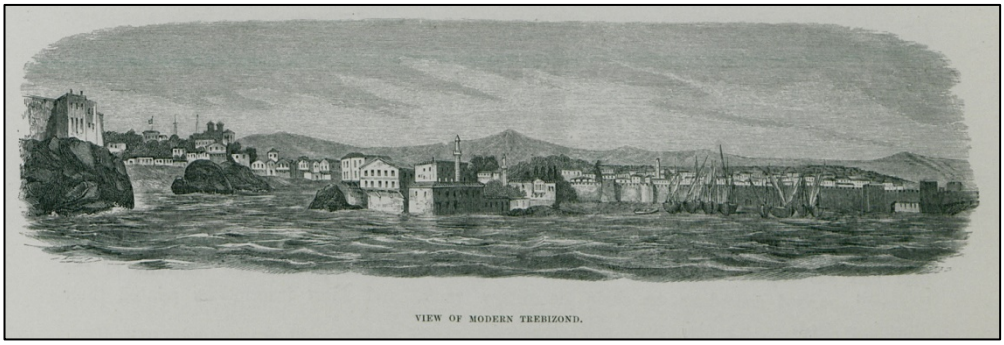
Güzelhisar Kalesi, doğuya doğru doğal bir koy olan Daphnous Koyu'na hakim bir noktada aktif falezlerin üzerine inşa edilmiştir (Şekil 2.68). Cenevizlilerin Karadeniz ticaret hattında oldukça önemli bir yeri olan bu liman üzerinden her türlü mal alışverişi ve transit işlemleri yapılmıştır. 1461'de Osmanlıların kontrolüne geçen Trabzon ve limanındaki ticaret akışı, özellikle Osmanlı-İran savaşları sebebiyle 16. yüzyılda yavaşlamış görünmektedir. 18. yüzyılda yeni hanların inşası ve 19. yüzyılda ticaret yollarının güvenliği sağlanması ticarete yeniden hız katmıştır (Lowry ve Emecen,

[36] Galata Kalesi ve Amasra Kalesi diğer bölgelerdir.
[37] Trabzon Kalesi'nden bahsetmektedir.

2012, s. 296-301). Kentteki ticaret yoğunluğu ile Güzelhisar bölgesinin kullanımı doğru orantılıdır.

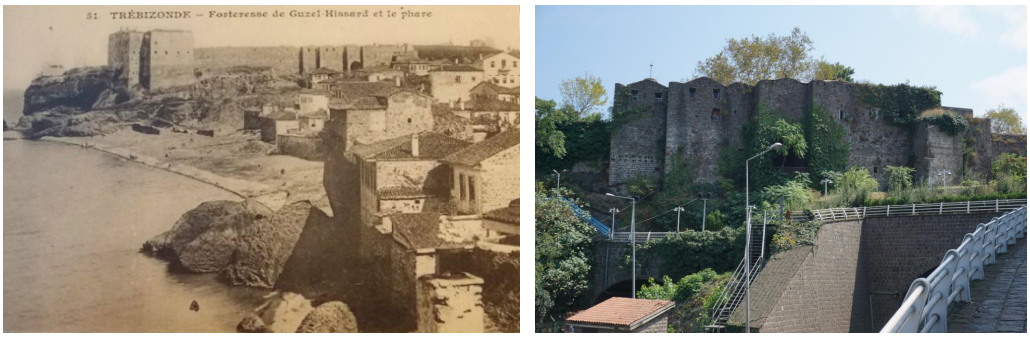
Trabzon Valisi Üçüncüoğlu Ömer Paşa hakkında Aygün'ün yayınlamış olduğu araştırma, Güzelhisar Kalesi'nin içine inşa edilen Güzelsaray hakkında oldukça detaylı bilgiler verir. 1740 yılında Vali Ömer Paşa, Cenevizlilerin bağımsız ikamet ettiği Güzelhisar Kalesi içinde bulunan tüm yapıları vakıf malına geçirerek buraya bir saray yaptırmıştır. Saray yapısı, kalenin denize bakan cephesinde batı tarafına inşa edilmiştir. Saray, iki yüksek kata sahiptir ve doğusunda avlusu ve giriş kapısı yer alır. Yapı gösterişinden ve boyutundan ötürü Güzelsaray ismi ile anılmıştır. 1742 yılında vali idam edilmiş ve saray ateşe verilmiştir. Bu tarihten itibaren çizilen gravür ve çekilen fotoğraflarda sarayın batıya ve kuzeye bakan duvarları, sur duvarlarının üzerinde görünmektedir (Şekil 2.69). 19. yüzyılın ilk yarısında kaleiçine tabyalar ve depolar inşa edilmiştir (Aygün, 2009, s. 39-77). 1960 yılında ise kaleiçinin tamamı askeriyeye devredilmiştir ve altından bir tünel açılmıştır. Günümüzde alan, askeriyeye aittir.

BOA'da bulunan en erken tarihli 1811 ve 1828 tarihli belgeler, Osmanlı hâkimiyetinde iken de Güzelhisar askerî amaçlı kullanıldığını göstermektedir. 1828 yılının Haziran ayına ait bir çizim, "Trabzon dahilinde Güzelhisar nam mahalde inşa edilen tabyaların" planını içermektedir[38]. Kalenin doğu cephesinde Gümrük İşletmeleri Müdürlüğüne yakın bir noktada 2. Abdülhamit tarafından 1891'de yaptırılmış bir çeşme bulunmaktadır. Çeşmenin teknesi ve aynası oldukça hasar görmüştür. Bu çeşme bugünün Çömlekçi Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Şekil 2.69 : Texier'in 1864 yılında çizdiği gravürün sol tarafında Güzelhisar Kalesi (URL-24).

[38] BOA; HAT, Kutu: 598, Gömlek: 29329

Şekil 2.70 : Solda Güzelhisar Kalesi'nin batı cephesi ve giriş kapısı (URL-25), sağda güncel durumu.

Güzelhisar Kalesi'nin günümüze ulaşan en kesintisiz bölümü batıya bakan sur duvarlarıdır (Şekil 2.70). Denize cephe veren kuzey bölümüne ait duvarların üst kısımları tamamen yıkılmıştır. Güneyde hiç kalıntı bulunmamakla birlikte doğuda bazı kısımlarda aralıklı olarak duvar kalıntılarına rastlanmaktadır. Batı ile kuzey kesişiminde denize hakim noktada bir kule vardır ve bu hattın üzerinde giriş kapısı bulunmaktadır. Batı surları denize dik şekilde konumlanırken aynı anda deniz tarafına hakim olabilecek mazgal açıklıklarına ihtiyaç duyulduğundan olsa gerek giriş kapısının iki yanında, planda testere dişi gibi üçgen çıkıntılar uygulanmıştır. Bu çıkıntıların kısa kenarları kuzeye doğru bakmaktadır ve üst sıralarında özgün mazgal açıklıkları vardır. Bu açıklıklar ile aynı hizada batıya bakan açıklıklar ise daha sıktır. Bu mazgal açıklıklarının etrafında uygulanmış olan söve ve üst sıralarında yer alan tek parça kesme taş blok uygulaması da Amasra Büyükliman surlarında görülmektedir. Trabzon Güzelhisar Kalesi'nde var olan, Türkiye sınırlarındaki diğer Karadeniz kıyı kalelerinde bulunmayan yuvarlak mazgallar ise yukarıda bahsi geçen açıklıkların alt kotunda yer almaktadır.

Batı sur aksında oldukça net bir şekilde iki aşamalı inşa faaliyeti okunmaktadır. Bryer ve Winfield, taş sıraları neredeyse eşit olan bu iki aşamanın 1316 ve 1349 tarihlerine ait olabileceğini savunur (Bryer ve Winfield, 1985, s. 198). Cenevizlilerin kaleden çıkartıldığı 1316 yılında ilk aşama mevcut olup 1349 yılında antlaşma ile geri döndüklerinde ise ikinci aşama tamamlanmış olabilir. İki aşama arasında ince yatay taşlardan oluşan bir hatıl geçmektedir. Örgü tekniği açısından alt seviyelerde derzsiz kaba yonu taşlar kullanılmışken üst yarıda benzer taşlar ile yatay derzli bir uygulama yapılmıştır. Günümüze ulaşmış kulelerin köşeleri büyük boyutlu gri kesme taşlar ile örülürken araları farklı nitelikte gri, sarı ve pembe renkte taşlar ile tamamlanmıştır. Yapının üzerindeki özgün söveli mazgal açıklıklarından anlaşıldığı üzere yapı içeriden

en az iki farklı kottan kullanılmaktadır. Giriş kapısının yaklaşık 2 metre içinde sonradan örülmüş bir duvar ve kapatılmış bir açıklık bulunmaktadır. Kapatılan bu duvarın inşa tekniği kale duvarları ile uyuşmamaktadır. Bu durum da işlev değişikliğini vurgulamaktadır. Giriş kapısında ve kuzey hizasında yer alan dişli beden duvarlarının bitişleri üçgen formundadır. 19. yüzyıl sonuna ait fotoğrafta da en üst kotta dört adet mazgal açıklığının ana giriş kapısına yöneldiği görülmektedir. Bu açıklıklar taş sövelidir ve taş hafifletme kemerleri vardır.

Güzelhisar Kalesi'nin doğu surları Gümrük İşletmeleri Müdürlüğü sınırlarının içinde kalmaktadır. Kurumun arazisinden gözlemlenebilen bazı noktalardan yapılan tespitlere göre yaklaşık 2 metre yüksekliğe sahip bir duvar parçası bulunmaktadır. Yoğun bitkilenme sebebiyle ara ara görülebilen bu sur hattında kullanılan gri taşlar kare şekilli olup harçsız birleştirilmiştir. Bu duvar örgüsü, Amisos Kalesi'nin askerî alan içinde tespit edilen kalıntıları ile benzer olup Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilebilir.

Kalenin batı hattının üzerindeki burç ve kule yapılarının köşe taşlarının daha büyük boyutlu, özenli kesimli kesme blok taşlardan oluşturulması dikkat çekicidir. Aynı yapım tekniği Amasra'da Cenova Şatosu kule yapısında, kapı geçişlerinde ve hisarpeçenin ön duvarındaki kule yapılarında da karşımıza çıkmaktadır.

Hüsnü Göktuğ Camisi (Hagios Eleftherios Kilisesi) ve Çömlekçi Mahallesi Muhtarlığı binası (Çömlekçi Kilisesi), Çömlekçi Mahallesi (Frenkhisarı Mahallesi'nin bir bölgesi) sınırları içinde bulunmaktadır. Hagios Eleftherios Kilisesi'nde Cenevizlilere ait iki armanın tespiti Hasluck (1911) ve Finlay (1850) tarafından yapılmıştır. Bu armalarda Cenovalı Megollo Lercari'nin ismi ile birlikte 1360 ve 1365 tarihleri tespit edilmiştir. Bu armalar günümüzde kayıptır (Sağlam, 2018, s. 371-372). Trabzon valisi olan Hüsnü Göktuğ tarafından 1953 yılında cami olarak işlevlendirilen yapıda özgün izleri silen bir restorasyon uygulaması yapılmıştır (Şekil 2.71).

Şekil 2.71 : Hüsnü Göktuğ Camisi (Hagios Eleftherios Kilisesi).

2.2 Bölüm Sonucu

Karadeniz'in batı kıyıları, Kırım Yarımadası ve Kafkas bölgesi kıyılarında bulunan limanların Cenevizlilerin ticaretinde bütünleşik bir manası vardır. Limanları ve limanları korumak için inşa edilmiş kaleleri yalnızca deniz ticaretlerini devam ettirebilmek amacıyla kullanan bu medeniyetin kullandığı bölgelere kısıtlı miktarlarda harcama yapmaları oldukça doğal bir sonuçtur. Ceneviz Cumhuriyeti'nin yönetim merkezi Cenova olmakla birlikte Cenevizliler, Venediklilerden farklı bir yönetim politikası izleyerek, önemli kolonilerinde konsoloslar bulundurarak yönetimi bölmüştür. Bu sayede karşılaşılan ihtiyaç ve sorunlar bölgeye özgü çözümlenmiştir. Bu durumun yansımaları ticaret akışında gözlendiği gibi mimariye de yansımaktadır.

Bu tez çalışması dahilinde yapılan incelemeler sonucunda, konsolos atadıkları ve yönetimden yetkilendirdikleri sınırlar dâhilinde öncelikle savunma yapılarını ticaret işlevine uyarladıkları ve yönetimdekiler için güvenliği artırılmış bölgeler oluşturdukları görülmektedir. Bu durum da bir içkalenin, limanla kolay ulaşımın ve bir çarşının varlığını gerektirmektedir. Günümüze ulaşmış olan savunma yapılarının plan şemalarında Cenevizlilerin gerçekleştirdikleri bu faaliyetler görülmektedir.

Cenevizliler, Galata'nın ardından Kırım Yarımadası'nda başlayan egemenliklerini Azak Denizi'ne ve Tana'ya kadar genişlettikten sonra Amasra, Samsun ve Trabzon'da da ticaret yapmaya başlamıştır. Ticaretin ana malzemesi buğday olup Kafkas kıyıları dâhil olmak üzere Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya bir akış söz konusudur (Hryszko, t.y., s.178).

Karadeniz'in batı kıyılarında Cenevizlilerin yerleşik ve özerk bir alana sahip koloni bulundurmadığı görülmektedir. Bunun en başlıca sebebi bu limanların Venedik tarafından kullanılıyor olmasıdır. Cenevizlilerin egemenlik kurduğu Gazaria bölgesinde ve Anadolu'nun Karadeniz ve Ege kıyılarındaki limanlardan oluşan rotası yaklaşık iki yüzyıl boyunca kullanılmıştır.

Massaria di Caffa kayıtlarına göre Kefe, Samsun ve Amasra Kalesi'nde Yunan taş ustaları onarım yapmak üzere görevlendirilmiştir (Quirini-Poplawski, 2016, s. 148). İtalyan olmayan ustaların ve işçilerin inşaat faaliyetleri için görevlendirilmiş olmaları, Cenevizlilere ait bir yapım tekniğinin varlığının aranmasını imkânsız hâle getirmektedir. Yapılan bu çalışmada ve Karadeniz kıyı kalelerindeki duvar örgü tekniklerinde yapılan kıyaslamalarda amaç, özellikle coğrafi olarak yakınlık ve

çağdaşlık ile birbirine benzer örneklerin yakalanabilme arayışıdır[39]. Fakat öncelikle alınan ölçümler ve yapılan araştırmalar sonucunda varılan sonuç, gözetleme kaleleri özelinde herhangi bir estetik kaygı ya da dil birliği aranmaksızın kalın duvar kesitleri ile sağlam yapılar üretme ihtiyacı olduğudur. Araştırma dahilindeki savunma yapıları arasında Cenevizlilerin konsolos bulundurmadığı yapılara ait inşaat/onarım izi ya da kaydı bulunmamıştır. Yatırım yaptıkları bölgeler ise bölümün başında belirtilen harita ile gösterilmektedir ve bu noktalar Cenevizliler için ticaret rotasını oluşturmaktadır. Asıl amaçları belirli aralıklarda seçtikleri noktalarda ve toprakların sahibi olan medeniyetler ile genellikle politik süreçler izlemeye yönelerek ve ticaret mallarını koruyarak aktarım sağlamaktır.

Günümüzde çok sayıda savunma yapısı Ceneviz yapımı olarak iddia edilmektedir. Bu bölümde akademik çalışmalarda ya da yerel halk tarafından Ceneviz olduğu iddia edilen tüm savunma yapıları tekil olarak irdelenmiştir. Fakat bu araştırma ile Türkiye sınırlarında, Karadeniz kıyılarında Galata, Amasra, Samsun, Güzelhisar Kaleleri dışında hiçbir savunma yapısında Cenevizlilerin yoğun bir inşaat faaliyeti ile katkıda bulunmadığı ortaya konmuştur.

UNESCO Dünya Mirası Listesi için sınırötesi kültür varlıklarının bir arada olabilmesi için bulundukları dosyada ortak paydaya sahip olmaları gerekmektedir. Farklı ülkelerde bulunan Ceneviz kalelerinin bir arada listeye alınarak korunması amacıyla oluşturulan bu dosyada kale kent ölçeğine sahip savunma yapılarının bir aradalığı önem taşımaktadır. Büyük ölçekte devamlılığı olan sur duvar hatlarının bütünlük kavramı ile gözetleme maksadıyla inşa edilmiş küçük ölçekli askeri savunma yapılarının bütünlük kavramı farklı bakış açısıyla değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Amasra, Galata ve Sinop Kalesi ile ortaklığa sahip olduklarından Kefe, Sudak ve Balaklava Kalesi belirtilen kriterlere sahiptir.

Türkiye sınırlarındaki kaleler için ise Akçakoca Kalesi'nde Cenevizlilere ait somut bir belge, armalı levha ya da inşai faaliyet bulunamadığından dolayı seri adaylık dosyasından çıkartılması gerekmektedir. Güzelhisar Kalesi, ilgili bölümde sunulan bilgiler ışığında, bahsi geçen seri adaylık dosyasına dahil edilmelidir.

[39] Amasra Kalesi'nin duvar örgü teknikleri odak alınarak yapılan karşılaştırmaların sonucu için bkz. 4.3.

3. AMASRA

Amasra, güney Karadeniz kıyı hattı boyunca var olan üç doğal limandan birine[40] sahiptir. Sekiz farklı yönden esen rüzgârdan her mevsim korunaklı olması, Amasra'nın birbirine zıt iki yönde iki doğal limana sahip oluşundan kaynaklanmaktadır. Küçük (Batı) ve Büyük (Doğu) Liman, anakara ile bir adanın birleşmesinden oluşan bir tomboloya[41] (berzah) sırt vermektedir. Birer koy gibi üç tarafı kapalı olarak şekillenmiş olan bu limanlar, en eski tarihlerden beri yaşamaya, geçici konaklamaya ve savunmaya elverişli bir coğrafya sunmuştur.

Yaşamak için suya yakın ve verimli toprakları özenle seçen tarih öncesi medeniyetler, bu iki liman arasına konumlanmıştır. Günümüze kadar kesintiye uğramadan farklı topluluklara ev sahipliği yapan bu topraklarda çok sayıda medeniyetin izleri görülmektedir. Özellikle limanların, iskelelerin, mendireklerin ve savunma yapılarının varlığı ile önemli bir merkez olmuştur. Günümüze ulaşan toprak üstündeki kültür varlıklarının sayısı oldukça azdır ve Amasra'nın hiçbir bölgesinde arkeolojik kazı yapılmamıştır. Bu sebeple Amasra'nın tarihî ve kültür varlıkları hakkında edinebilen bilgiler, belgelerle ve seyahatnamelerle sınırlıdır. İstanbul'a yakın bir konumu, verimli topraklara sahip olması, Karadeniz'e kıyı vermesi gibi pek çok özelliğinden ötürü bu bölge gezginlerin ve araştırmacıların rotasında yer almıştır. 15. yüzyıl ortasından itibaren Osmanlıların hâkimiyetinde yer almasından dolayı çok sayıda Osmanlı arşiv belgesine ulaşılabilmiştir.

Antik kaynaklardan günümüze kadar Amasra hakkında notlarını yayına dönüştüren tarihçilerin eserlerinden faydalanılarak Amasra tarihi hakkında kronolojik bir döküm yapılmıştır.

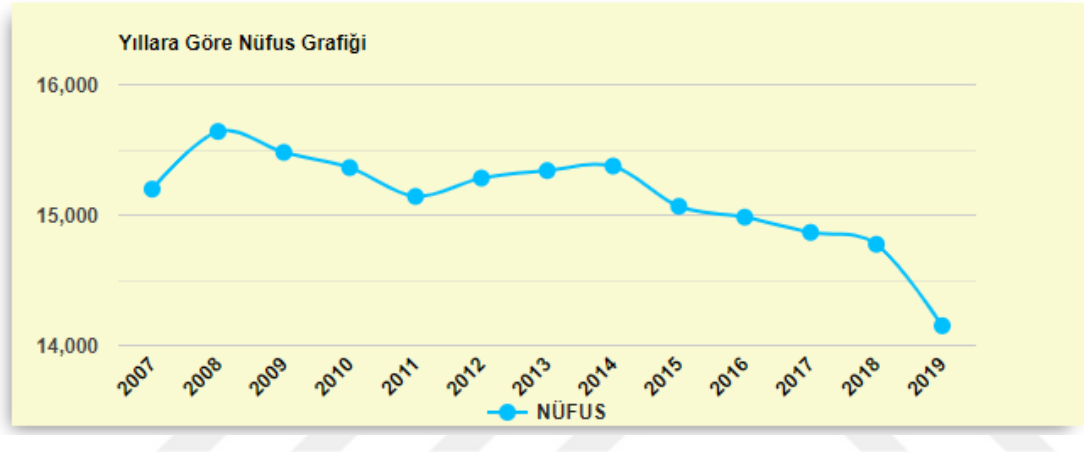
Günümüzde Amasra'ya bağlı 30 köy bulunmaktadır. TÜİK'in 2013 yılında derlediği Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları'na göre Amasra ilçe merkezinin nüfusu

---

[40] Güney Karadeniz kıyı hattı boyunca üç doğal korunaklı liman vardır: İstanbul, Amasra ve Sinop. Deniz ticaretinde bu üç liman da oldukça önemli konumdaydı.

[41] Tombolo: Bir adanın zamanla toprak birikimi veya yer hareketi sonucunda anakaraya bağlanmasıyla oluşan coğrafik tanımlamadır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ceylan, 2011).

6.640, köylerinin ise 8.701'dir (URL-26). Nüfus 2008'den bu yana düşüş göstermektedir. İlçe merkezinde eğitim, sağlık, ulaşım ve istihdam imkânları sağlanmaktadır (Şekil 3.1). Yerel nüfusun büyük bir bölümü kömür ocaklarında çalışmakta, diğer önemli bir kısmı ise turizmden gelir elde etmektedir. Yılın en sıcak dört ayında Amasra ilçe merkezinin nüfusu, 10 bini geçmektedir (Amasra Atölyesi Araştırma Raporu, 2016). İlçe merkezinde ruhsatlı pansiyon ve otellerde toplam 2.000 yatak kapasitesi olmakla birlikte kayıtlı ev pansiyonculuğu da yapıldığından yerel halk, günübirlik gelen yerli ve yabancı turistlerle birlikte konaklayan turistlerden de gelir elde edebilmektedir.

Şekil 3.1 : Amasra nüfus hareketi (URL-27).

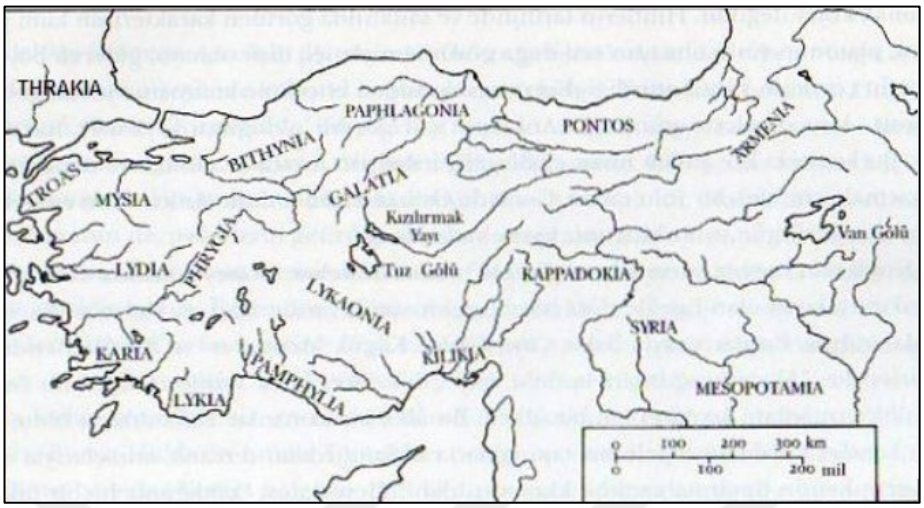
Amasra günümüzde oldukça canlı, tarımsal ürünleriyle kendi kendine yetebilen, deniz ürünleri ve el sanatları ile ticaret yapan bir ilçe merkezidir. Turizm; gıda ve deniz üzerinden yapılmaktadır. Amasra'nın tarihî zenginliği henüz gün ışığına çıkartılmamıştır.

3.1 Belgeler ve Seyahatnamelerle Amasra Tarihi

Amasra'nın ilk kuruluşuna dair kesin bilgi ya da belge yoktur. Amasra kent merkezinde bugüne kadar hiçbir bölgesinde arkeolojik kazı yapılmadığından ve arkeologlar tarafından herhangi bir akademik çalışmaya konu olmadığından alandaki eski yerleşimler hakkında yalnızca eski tarihli yazılı metinler bu çalışmada yol göstermektedir.

Farklı kaynaklarda karşımıza çıkan genel bir kabul, Amasra'nın Sesamos adıyla ilk kuruluşunun Fenikeliler dönemine tarihlendiği üzerinedir. Fakat Fenikelilerin Akdeniz kıyılarındaki hükümdarlıkları ve ticaret limanlarının Akdeniz kıyı kesiminde sınırlı kaldığını öne süren Eyice, bu hususu destekleyen herhangi bir ipucu ya da açık delil

ortaya çıkmadığı için Amasra'nın ilk yerleşiminin Fenikelilere ait olamayacağını savunmaktadır (Eyice, 1965, s. 12).

Şekil 3.2 : Anadolu ilk çağ bölgeleri (URL-28).

MÖ 12. yüzyılda Helenler; bugünkü Bartın, Karabük, Kastamonu, Çankırı, Sinop ve Çorum'un kuzeyini kapsayan bölgeyi "Paphlagonya" ismi ile tanımlamıştır (Şekil 3.2) (Umar, 2007, s. 2). Paflagonya sınırlarında kalan Amasra kentinden söz eden en eski belge Homeros'un "İliada" eseridir. Bu eserde MÖ 1180 yılında gerçekleşen Troya savaşları anlatılırken Paflagonya bölgesinden ve Sesamos ismi ile Amasra'dan bahsedilmektedir:

> Erkek yüzlü Pylaimenes komuta eder Paphlagonia'lılara, Gelmişler yaban katırlarıyla ünlü Enet'lerin yurdundan, Kytoros'da, Sesamos'da otururlar, Parthenios ırmağı çevresinde kurmuşlar ünlü saraylarını, Şehirleri Kromna, Aigialos, yüksek Erythinoi'dur (Homeros, 1984, s. 853).

Şu hâlde bölgeye ilk yerleşen ulus hangisi olursa olsun, MÖ 12. yüzyılda Kytoros (Gideros)[42], Kromna, Sesamos ve Aigialos her türlü kuruluşunu tamamlamış, ticaret, savunma ve sığınma fonksiyonlarının tamamı ile bütünlüğünü sağlamış kent merkezleri olduğu anlaşılmaktadır. MÖ 10. yüzyıl sonlarına kadar Akdeniz tüccarlarına hizmet eden bölge, güç dengelerinin değişmesiyle MÖ 9. yüzyıla doğru farklı bir sürece ve MÖ 7. yüzyıl sonunda İyonların hâkimiyeti altına girmiştir. İyonların Batı Anadolu'dan kıyılara yayılarak kendilerine yeni limanlar araması, uygun gördükleri alanları tek elde tutarak "site" oluşturması MÖ 8. yüzyıl başlarına denk gelmektedir. MÖ 6. yüzyılda Lidya hâkimiyetinde olan Paflagonya, MÖ 547

[42] Gideros, günümüzde Kurucaşile-Cide arasında yer alan bir koydur.

yılında Perslerin kısmi idaresine geçmiştir. Pers İmparatoru II. Kiros (Büyük Keyhüsrev) o yılda tüm kıyı kentlerini ele geçirmiştir (Sakaoğlu, 1999, s. 8; Eyice, 1965, s. 15).

MÖ 4. yüzyıl başında Büyük İskender, Pers Devleti'ni tamamen yok etmeyi hedefleyerek attığı adımlarla hâkimiyetine aldığı kentlerin geçmiş kültürlerini tamamen unutturarak yerine Yunan egemenliğini ve kültürünü yerleştirmeyi planlamış, böylece bu bölgelerde Helenizm'i başlatmıştır (Droysen, 2007, s. 15). Anadolu'daki Pers hâkimiyetine son veren Büyük İskender'in bu bölgeye gelişi ile Amasra için yeni dönüşümler yaşanacaktır. MÖ 324 yılının Şubat ayında Büyük İskender, Susa şehrinde bir düğün kurdurarak tüm asker ve kumandanlarını Persli kızlar ile evlendirmiştir. Bu düğünün görkeminden sayfalarca bahseden Droysen, "Yüzyıllarca bir eşine rastlanmayacak derecede parlak, olağanüstü bir şenlik söz konusuydu. Batı ile Doğu'nun birbirleriyle kaynaşması, kralın kendi devleti için kuvvet ve süreklilik garantisi saydığı bu Hellen ülküsü, Susa'daki düğün şenliklerinde örnek olacak bir şekilde tamamlanacaktı." sözleriyle tüm anlatmaktadır (Droysen, 2007, s. 569). Ortadan kaldırmaya çalıştığı bu ulus hakkında strateji değiştirmesi, kendisi dâhil tüm yönetimdeki askerlerini de Persli kızlarla evlendirmesi Büyük İskender'in iki ülke arasında zorunlu bağ kurma çabasına bağlanabilmektedir.

Büyük İskender'in halihazırda eşi olan Roxsane, Oxyartes'in kızı ve Amastris'in ablasıdır. Susa düğününde Büyük İskender, III. Darius'un büyük kızı Barsine ve Okhos'un kızı Parysatis ile evlilik yapmıştır. Aynı düğünde Droysen'in "Orksathres'in kızı ve Pers Kralının yeğeni Krateros'un yanında yer aldı." ifadeleri ile Büyük İskender'in yakın silah arkadaşlarından olan Hindistan fatihi General Krateros ile Amastris'in evliliğini sağladığı anlaşılmaktadır (Droysen, 2007, s. 569). Bazı kaynaklarda bu evliliğin kısa sürerek Amastris'in ikinci evliliğini Dionysios ile yaptığı yazar (Eyice, 1951, s. 17). Ancak oldukça detaycı bir tarihçi olan Strabon'un[43] yazılarından ise Amastris'in kocasının Dionysios olduğu okunur ve bu kaynakta Krateros ile olan meçhul evlilikten söz edilmez (Strabon, 2000, s. 21). Sakaoğlu, Droysen'in yazısını müteakiben Krateros'un, Dionysios'un (Denys) sağdıcı olduğu ve

[43] Strabon, Yunan tarihçi ve filozof. Yaşadığı dönemde Anadolu coğrafyasını gezerek hüküm süren milletler hakkında kayıtlar tutmuştur.

temsilen o düğünde bulunabileceğini yazar. Buna karşılık Memnon[44], "İskender, Amastris'i, Krateros ile (o gerçekten de İskender'in en yakın dostlarından biriydi) evlendirdi. İskender öldükten sonra, Krateros Antipatros'un kızı Phila'ya dönünce, Amastris kendisini terk etmiş olan eski eşinin onayıyla Dionysios ile evlendi." ifadelerini kayıt altına almıştır (Memnon, 2007, s. 13).

Dionysios ile Amastris evlendiği zaman Dionysios Heraklia (Ereğli) tiranıdır ve Büyük İskender MÖ 323 yılında öldüğü zaman Dionysios da krallığını ilan etmiştir ve bu durumda Amastris de kraliçe mertebesine ulaştırmıştır. Büyük İskender'in baldızı ve son Pers İmparatoru'nun yeğeni olarak oldukça nüfuza sahip olan Kraliçe Amastris ile Kral Dionysios, hakim oldukları toprakları genişletmiş ve Kytros'a kadar kıyı iskelelerine sahip olmuştur. Heraklia ülkenin başkenti konumunda olmakla birlikte Sesamos ikinci önemli merkezi olmuştur.

Amastris'in bu evlilikten doğma iki erkek bir kız, üç çocuğu vardır: Klearkos, Oxathres ve Amastris. 16 yıl süren bu evlilikten sonra MÖ 306 yılında kral ölünce Kraliçe Amastris yönetimi eline almıştır. 302 yılında politik sebeplerle Trakya Kralı Lysimachos ile evlenmiş olan kraliçe, MÖ 300 yılına gelindiğinde tüm dengelerin değişmesine tanık olmuştur. Memnon'un tanımladığına göre 300 yılında üçüncü kocasından ayrılan kraliçe, Heraklia'ya dönerek bu bölgeyi yeniden ayağa kaldırmaya çalışmış ve "synoikismos'[45] ile Amastris'i[46] kurmuştur (Memnon, 2007, s. 17). Memnon'un bu ifadeleri ile Strabon'un "birleşmiş şehir" olarak bahsettiği zaman ve bölge ile uyuşmaktadır. Eski kayıtlar karşılaştırıldığında ve örtüştürüldüğünde kraliçenin bu birleşmiş şehri Sesamos'tan yönettiği anlaşılmaktadır. Oğullarıyla olan anlaşmazlık sürecinden sonra kaçan ve Heraklia'nın yönetimini oğullarına bırakan Amastris, Sesamos merkezli dört yerleşim yerini bir araya getirmiştir: Sesamos, Kytoron (Cide), Kromna (Tekkeönü) ve Tieion (Filyos)[47] (Strabon, 1969, s. 25).

Kraliçe Amastris, bu birleşmiş şehre yaklaşık 15 yıl boyunca yepyeni dönüşümler yaşatmış ve şehirde çok sayıda yeni inşa faaliyetlerinde bulunarak şehri geliştirmiştir. Sesamos'u kurduğu birleşik şehrin akropolisi olarak kullanarak adına paralar

[44] Hayatı hakkında net bilgilere sahip olunmadığı gibi kayıtlarını MÖ 1. ya da 2. yüzyılda kaleme aldığı düşünülen yazar.
[45] Yazarın kullandığı bu ifade, birkaç küçük antik kentin bir araya getirilerek yeniden güçlü bir site oluşturulması anlamı taşımaktadır.
[46] Yazarın burada Amastris olarak bahsettiği, Sesamos'un merkezi olduğu sitedir.
[47] Kısa bir süre sonra siteden ayrılmıştır.

bastırmıştır. Bastırdığı sikkeler, günümüzde Amasra Müzesi'nde görülebilmektedir. Bu sikkeler hakkında çok sayıda çalışma yapılmış ve yakın coğrafyada kazılarda ele geçirilen sikkeler ile kıyaslamalarla tarihsel verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalardan biri de Callatay'a aittir (Callatay, 2004, s. 58). Makalede sikkelerin üzerinde bulunan şekiller ile Kraliçe Amastris dönemine dair ipuçları yakalanmaya çalışılmıştır. Bulunan sikkeler gruplara ayrılarak ağırlık ve hacimlerine göre sınıflandırma yapılmıştır.

Kraliçe Amastris'in, oğulları tarafından denizde boğularak öldürülmesi birçok kaynakta belirtilmektedir. Bu hazin olayın yaşanma sebebi, oğullarının hükümdarlık arzusu olarak gösterilmektedir. Olayın gerçekleşme tarihi ise kaynaklarda farklılık göstermekle birlikte yaklaşık MÖ 286 tarihinde yoğunlaşmaktadır. Lysimachos bu katliamı duyunca Heraklia'ya gelerek Klearkos ve Oxathres'i idam ettirmiştir (Memnon, 2007, s. 17; Callatay, 2004, s. 59).

MÖ 279 tarihinde Pontus Krallığı[48] hâkimiyetinde bulunan Amasra'yı Pontus Kralı Ariobarzanese yönetmiştir. Tarihçiler, İran soyundan gelen ve Yunanca konuşulan Pontus medeniyetini karışık kültürlü olarak betimlemektedir. Hâkimiyeti Amasra ile Giresun arasında sınırlı olan Pontus Krallığı, kendi döneminde de Amasra'da paralar bastırmıştır. Bu sikkelerin üzerlerinde Zeus'un, Pallas'ın ve Ares'in başları görülmektedir (Sakaoğlu, 1999, s. 19).

Yaklaşık 200 yıl süren Pontus hâkimiyetinden sonra MÖ 88 yılında başlayan Pontus-Roma savaşları, bölgeyi yeniden hareketlendirmiş ve dengelerin değişmesine neden olan savaşlar sonucunda Pontus yıkılmaya başlamıştır. Memnon'un ifadelerine göre Khalkedon'un ele geçirilmesi sebebiyle baş gösteren savaşlar dizisi, Roma Devleti'nin başındaki Lucius Lucullus ile Pontus Krallığı'nda VI. Mithridates yönetimindeki ordu arasında gerçekleşmiştir. Başlangıçta her gün yakın çarpışmalar yaşandıktan sonra iki süvari savaşını kayıt altına alan Memnon, ilk savaşı Roma'nın, ikinci savaşı Pontus'un kazandığını yazmaktadır (Memnon, 2007, s. 79). Savaşın devam eden sürecinde Pontuslar iyice zayıflamış ve MÖ 72 yılında Khalkedon üzerindeki hâkimiyetlerini

[48] Büyük İskender MÖ 323 yılında ölünce halefleri bölgelerin idaresini ele geçirmek için aralarında mücadeleye girişerek bağımsız krallıklar kurmak istemişlerdir. III. Mithridates, MÖ 298 yılında, satraplık olarak varlığını sürdüren Pontus'ta bağımsız bir devlet kurarak merkezini Amasya ilan etmiştir (Acun, 1999, s. 22).

kaybetmiştir. Amasra, MÖ 70 yılında tamamen Roma'nın eline geçmiştir (Arslan, 2007, s. 382).

Roma, Amasra'yı teslim aldığında son büyük yeniliklerin Kraliçe Amastris dönemine ait olduğu ve şehrin tüm Pontus eyaletleri gibi harap hâlde bulunduğu görülmüştür. Roma yönetimi, refah yıllarında bölgenin iyileştirilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Bölgenin nüfusu artırılmış, tüm harap binalar yıkılarak yerlerine yenileri inşa edilmiştir. Bugün "Antik Liman" olarak anılan Küçük Liman'ın ihyası bu dönemde yapılmıştır (Şekil F.2). Roma yönetiminde iken deniz ticaretinin Kuzey Karadeniz kıyıları ile bütünleşmesi sonucunda Amasra'nın da önemi artmıştır (Sakaoğlu, 1999, s. 23; Eyice, 1965, ss. 18-19).

MÖ 129 yılında o yılın konsolosu[49] seçilen Aquilius tarafından Anadolu'nun batısında yer alan Bergama Krallığı üzerindeki Roma toprakları üzerinde Roma eyaletlerini kurma çalışmaları başlamıştır. MÖ 65 yılına doğru Bthynia eyaletinin sınırlarına Pontus Krallığı'nın batısından bazı bölümler de eklenmiştir. Bu belirlemeden sonra eyaletin iki başkenti olmuştur: Nikomedia ve Amastris. Yeni eyaletin ismi ise *"Bithynia et Pontus"* şeklinde anılmıştır (Kaya, 2005, s. 17). Strabon'un bu mevzuya değinmesi, öncelikle Kızılırmak'ın eski ismi olan Erythinoi'nin kelime anlamını belirtmesi ile başlamaktadır. Strabon, bu ismi ırmağın "kızıl" renginden aldığını vurgular ve Pontus'u ikiye ayırdığını belirtir (Strabon, 1969, s. 25).

Romalı şair olarak bilinen Gaius Valerius Catullus[50]'un "De Phaselo, Quo In Patriam Revectus[51]" isimli şiirinde Amastris'in adı Cytorus ile birlikte geçmektedir ve Catullus, Amastris'in şimşir ağaçları ile taçlandırıldığını ifade eder (Blackwood, 1847, s. 382). Aynı dönemde yaşamış olan Strabon da eserinde Kytoron'u Sinopluların ticaret merkezi olarak tanıtır ve en iyi cins şimşir ağaçlarının Amastris ve Kytoron dolaylarında yetiştiğini belirtir (Strabon, 1969, s. 25; Magie, 1950, s. 309). MÖ 1. yüzyılda Amasra'da fazlaca bulunan, ticarette ve gemi yapımında önemli yer tutmuştur. Şimşir ağacı; kolay işlenebilen ve renk değişimi olmayan yapısı ile oldukça elverişli bir malzeme sunmuş, bu sebeple özellikle gemi yapımında tercih edilmiş ve farklı tersanelere malzeme sağlamıştır.

---

[49] Roma Cumhuriyeti Dönemi'nde bir yıllığına seçilen en yüksek devlet memurudur. Her yıl eşit yetkilere sahip iki konsolos seçilirdi (Doğancı, 2017).
[50] Catullus, MÖ 64-MÖ 54 yıllarında yaşamış bir Romalı şairdir.
[51] Manası; "Gemiden, bu ülke limanında"dır.

İmparator Augustus (h. MÖ 27-MS 14), yönetimde iken Roma eyaletlerin düzenlenişi ile ilgili köklü değişimler yapmıştır. Augustus'un getirdiği bu düzenli değişim, bazı eyaletlerin valilerini imparatorun kendi atayabileceğine dairdir (Strabon, 1969, s. 30). MÖ 27 yılında yapılan bu düzenlemeyle atamaların senato tekelinde yapılışını sonlandırmış ve Roma eyaletleri; imparatorluk eyaleti ve senato eyaleti olarak ikiye ayrılmıştır (Kaya, 2005, s. 22).

Amasra, Bithynia-Pontus eyaletinde yer alan senatör illerden biri ve Roma Senatosu da bu eyalete vali tayin etme hakkına sahip olmuştur. Apameia kolonisinden Nikaea'ya uzanan yolun, Vali Julius Aquila tarafından onarılması, senatör illerde bile otoyolların yapımının imparatorluk tarafından devralındığını göstermektedir. Vali Gaius Julius Aquila, MS 41-54 yılları arasında Amasra'ya ulaşan karayolunu imparator Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus (h. 41-54) adına inşa ettirmiştir (Magie, 1950, s. 562; Doğancı, 2017, s. 73). Bu karayolunun üzerinde Amasra'ya 4 km kala bir dinlenme noktası belirlenmiş ve yerli kayaya bazı semboller oyularak anıt inşa edilmiştir.

Amasra'ya İmparator Traianus[52] döneminde (MS 110 yılında) imparator tarafından Genç Plinius vali olarak atanmıştır. Vali Genç Plinius ile İmparator Traianus arasında geçen yazışmalar, Roma İmparatorluğu'nun en güçlü dönemini yaşadığı yıllara ait yenilemelerle ilgili bir belge dizisidir. Tüm mektuplar, "Genç Plinius'un Anadolu Mektupları" isimli eserde bir araya getirilmiştir. Magie, bu göreve Plinius'un özel olarak atandığını ve bu atamanın gerekçesini ise kentlerin bir düzensizlik içinde oluşu ve hesaplarının iyi tutulması gerekliliği olarak belirtmiştir (Magie, 1950, s. 596).

Plinius'un İmparator Traianus ile yazışmaları bir araya getirilerek kronolojik olarak dizimi yapılmıştır. Bu mektuplar; Roma tarihi için büyük bir öneme sahiptir çünkü hiçbir vali, dönemin imparatoru ile bu kadar seri, bu kadar detaylı ve özel olarak yazışmamıştır. Bu yazışmaların çoğunluğu, devletin yönetim sistemi hakkında çok bilgi eksiği olduğu anlaşılan Plinius'un karşılaştığı durumları imparatora danışarak yol alması hakkındadır. Bazı belgeler de Plinius'un takdir ettiği kişilerin özel görevlere ya da vatandaşlığa alınması için hususi ricalardır. Doğum günü kutlaması, şükür törenlerinin bildirilmesi gibi özel mektuplar da bulunmaktadır (Plinius, 2005).

[52] MS 76-138 yılları arasında hüküm sürmüş olan imparator.

Plinius'un görevde olduğu süre içinde bir dönem tüm eyaleti gezdiği anlaşılmaktadır. Amasra hakkında aldığı karar ve yazdığı mektup ise günümüzde Horhor Deresi olarak isimlendirilen dere hakkındadır. Amasra'yı oldukça zarif ve süslü olarak imparatora tanıttıktan sonra "bu derenin pisliğinden yayılan kokunun sağlık açısından zararlı" ve "utanç verici" olduğunu iletir. İmparator Traianus ise her mektubunda olduğu gibi Plinius'a olan güvenini belirterek gerekli parayı toplamak için çaba gösterileceğinden emin olduğunu dile getirir (Plinius, 2005, s. 68).

MS 2. yüzyılın ortalarından itibaren bir süre Amasra için yalnızca dinsel bir örgütlenme çabası içinde geçmiştir. Hıristiyanlığa inanmanın ve bunu yaşamanın kısıtlayıcı olduğu yıllarda halk, inançlarını gizli yaşamaktadır. Tarihsel bilgiler bu yıllarda dinî inanışlara odaklanmaktadır. İmparator Hadrianus'un ölümünden sonra uzak eyaletlerde dinî örgütlenmeler baş göstermiştir. Kaynaklar, Amasra'nın bu birleşmeler için ilk yerlerden biri olduğunu vurgulamaktadır.

Roma'nın 395 yılında yıkılışı ile Amasra, Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır. Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları'nın idari ve askerî oluşumları hakkında günümüze ulaşmış ender imparatorluk dokümanlarından biri olan *Notitia Dignitatum'*da tüm eyaletlerin sınırları, sınıfları ve askerî yapılanmaların detayları belgelenmiştir. Bu kaynakta Paflagonia bölgesi, Pontus eyaletinin altında beşinci sırada belirlenmiştir[53]. MS 4. yüzyıla tarihlendirilen bu dökümde Paflagonia henüz tehdit altında bulunmayan Roma topraklarından bir bölgeyi teşkil etmektedir.

4.-5. yüzyılda hazırlanmış olup 13. yüzyılda kopyalanarak yeniden hazırlanan Roma yollarını belirten *"Tabula Peutingeriana"* haritasında Amasra'nın *"Maftrum"* ismi ile yol güzergâhının üzerinde betimlendiği görülmektedir.

Bizans yıllarına dair en önemli tarihsel belgeler dinî kaynaklarda yoğunluk göstermektedir. Hıristiyanlık, Bizans Dönemi ile resmî din kabul edilmiş ve bu dini yaşama özgürlüğü getirilmiştir. 7. ve 8. yüzyıllarda Amasra, imparatorluğun idari ve askerî odağı olmuştur. Amasra, hem Karadeniz'de devriye gezen Bizans filosunun ana

[53] Notitia Urbis Constantinopolitanae. (1876), Notitia Dignitatum, Ed. Otto Seeck, Cambridge University Press, Cambridge, s. 259

limanlarından biri hem de yönetici subayın (katepanikion[54]) bulunduğu adres olmuştur (Zavagno, 2012, s. 275).

Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin hakim olduğu bölgelerdeki Hıristiyan kentlerin ve kilise görevlilerinin kayıtlarını sunan *"Notitiae Episcopatuum"* kaynağında Amastris'in kayıtları da ayrıntılı şekilde verilmektedir. Gelzer, Amastris'in yüzyıllar içinde yükselişini kendi eserinde özetlemektedir. Amastris 5. yüzyılda Paflagonya protothronosluğuna bağlıdır. 6. yüzyıl itibarıyla Amasra protothronos, Paflagonya ise otosefal[55] olmuştur. 8. yüzyılda Amasra otosefallik konumuna ve 10. yüzyıl itibarıyla metropolitliğe yükselir (Gelzer, 1900, ss. 546-547).

Amastris'te 8.-9. yüzyılda piskoposluk yapmış olan Aziz Georgios'un ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte tarihçiler tarafından 802 sonrası ve 807 öncesi tarihlendirilmektedir. Aziz Georgios'un hayatına yönelik hazırlanmış hagiografik metnin yazarı bilinmemektedir ancak bu metnin üzerinde detaylı inceleme yapan araştırmacılar hazırlanma tarihi için 815-842 yılları arasında olması gerektiği belirtilmektedir (Vernadsky, 1949, s. 3; Treadgold, 1988-89, s. 137-138). Bu hagiografinin 43. maddesinde Amastris'e yapılan Rus saldırısından bahsedilmektedir. Barbar Rusların Propontis'ten başlayarak Trapezond ve Amastris arasındaki bölgeyi yağmaladığı, her yaş grubundan insanı katlettiği, kiliseler devirdiği, kutsal emanetleri tasfiye ettiği anlatılırken sonunda kimsenin yardım etmediği ve kimsenin karşı koyamadığı belirtilmektedir (Life of George, 1915; Treadgold, 1988-89, s. 136). Rusların bu saldırısı, 9. yüzyıl başlarında Amasra'ya da ulaşmıştır ve metinden anlaşıldığı üzere Amasra'da halihazırda bir savunma yapısı ve içinde kiliseler bulunmaktadır.

Konstantinopolis'e 1204 yılında yapılan Latin işgalinin ardından Haçlılar tarafından "Partitio terrarum imperii Romaniae" isimli bir antlaşma imzalanmıştır ve bu antlaşmaya göre Roma topraklarının paydaşları belirtilmiştir. Bu metne göre Amasra'nın içinde bulunduğu Paphlagonia toprakları Latin İmparatorluğu'na ait kılınmıştır (Tafel ve Thomas, 1856, s. 476).

---

[54] Katepenikion; büyük bölgesel komutada bulunan kişi için söylenmektedir. Üst komutasında "Katepano" bulunmaktadır (Zavagno, 2012, s. 275; Sağlam, 2018, s. 271).

[55] Bu mertebe, Ortodoksluk'ta kendilerine ait bir başpsikopos tayin edebilen kiliseler için kullanılmaktadır.

1205 yılında Trabzon İmparatoru David Komnenos (h. 1204-1212), Pontus Herakleia ve Paflagonya'yı kontrolü altına almıştır. İznik İmparatoru I. Theodoros Laskaris (h. 1205-1222), 1211-1214 yılları arası bir tarihte David Komnenos'a karşı bir saldırı düzenlemiş; Herakleia ve Amastris'i, bulundukları tüm toprakları ve kaleleri ele geçirmiştir (Choniates, 1984, ss. 343, 351; Akropolites, 2007, s. 132; Macrides, 1978, s. 77). Bu bilgilerin ışığında 13. yüzyılın başında Amasra Kalesi bütünlüğünün düzenlenen bu saldırılar ve değişen hâkimiyetler sebebiyle zarar gördüğü düşünülebilir.

Eyice; Bizans'ta 1259-1453 arasında hüküm süren hanedan ailesinin adının yazılı olduğu bir mermerin Amasra Kalesi üzerindeki tespitini yapmış ve mermerin üzerindeki "Palaeologos" (Παλαιολόγος) yazısını yayınında konu etmiştir (Eyice, 1965, s. 30). Amasra'nın yakın coğrafyasındaki Osmanlı baskısı sürmüş ve Bizans için toprak sahibi olarak kalmak o yıllarda gittikçe güçleşmiştir. Nicol'un eserinde Amasra'nın ekonomik durumunun aynı yıllarda bozulmaya başladığı, II. Andronikos Palaeologos hükümdarlığı döneminde Amastris'te artık tarımın ve ticaretin yapılamadığı, ülkenin iç kesimlerinden gelenlerin başka kıyı kesimlerine ve Konstantinopolis'e kaçtığı anlatılmaktadır (Nicol, 1972, s. 84).

Ceneviz Cumhuriyeti, 13. yüzyılın ortasından itibaren Bizans İmparatorluğu'nun zayıflamaya başladığı yıllarda Anadolu topraklarında yer alan kıyı yerleşimlerinde ticaret üsleri kurarak Karadeniz kıyılarının da dâhil olduğu bazı ticaret rotaları oluşturmuştur. Amasra da bu kolonilerden biridir. Cenevizlilerin Amasra'da ticarete ilk başlama tarihleri kesin olarak bilinmemekte ancak iki önemli kaynaktan en erken tarihler için birbirini doğrulayıcı bilgilere rastlanmaktadır. Bu kaynaklardan birincisi Bratianu'nun 1929 yılında kaleme aldığı "Recherches sur le Commerce Génois dans la Mer Noire au XIIIe Siècle" eseridir. Bu eserde 1289-1290 yılları Kefe ticaret kayıtlarından Giannino isimli bir tüccarın Amastris'ten Kırım'a yerleştiğine dair bilgi aktarılmaktadır (Braitanu, 1929, ss. 171-172). Diğer kaynak ise Sanguineti'nin, Cenova'nın Bizans İmparatorluğu ile ilişkileri üzerine toparlanmış belge yayınıdır. Bu eserde 1291-1294 arasında Cenevizli tüccarların Bizans topraklarında yaşadığı kayıpları ve bunların tanzim talebini içeren listenin açıklama bölümünde "İmparatorluğun Amasra'daki habercisine göre orada, Macie de Rapallo isimli Cenevizli bir tüccarın, yerel Grekler tarafından sebepsiz yere 72 hyperpyron tutarında maddi zarara, ayrıca da yaralanmaya uğramış olup bunun da elçilik kanalıyla tazminini

talep etmektedir." şeklinde kayıt düşülmüştür. Aynı belgenin aynı yılları belirten bölümünde diğer bir kayıt ise "Heraklea'da malları hakkında sıkıntı yaşayan Bonamico de Domoculta ve onun tebasından Giannino'nun yaklaşık 280 hyperpyron tutarında maddi zarara uğradığından, bunun tanzim edilmesi talep edilmektedir." şeklindedir (Sanguineti, 1896, ss. 524-525). Bu kayıtlardan Amasra'da Cenevizlilerin 1289 yılı (en az birkaç yıl öncesinden itibaren) ve sonrasında ticaret yapmaya başladığı, bölgede tüccarların yerleştiği bilgileri edinilmektedir. Bunlar Cenevizli tüccarların Amasra'da ticaret yapmaya başladığına dair ulaşılabilen en erken tarihli belgelerdir. 1321 yılında Vesconte ve 1339 yılında Dulcert tarafından hazırlanan portolanlarda Amasra, *"Samastro"* ismi ile kırmızı renkte kaydedilmiştir. Ayrıca Samastro'dan yükselen bir Ceneviz bayrağı bulunmaktadır (Vesconte, 1321; Dulcert, 1339). 1380 yılında Soler tarafından hazırlanan portolanda ise Amasra üzerinde herhangi bir bayrak bulunmamakla birlikte hemen yakınında Cide (Castelle) üzerinde Bizans bayrağı işaretlenmiştir. Kefe, İstanbul, Samsun ve Foça üzerinde ise Ceneviz bayrağı görülmektedir (Soler, 1380). Bu durum, o yıllarda o bölgenin Bizans hâkimiyetinde bulunduğuna işaret etmekte, Ceneviz bayrağının işaretlenmemesi ise Cenevizlilerin Amasra'da bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Cide'nin Bizans İmparatorluğu tarafından üs olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Takip edilen portolanlarda görülmektedir ki Samsun, Cenevizliler için Karadeniz kıyılarında en önemli ve özerk limanların başında gelmektedir.

Balard, 1381 yılına ait *Massaria di Caffa* defterlerinde Amasra'nın 1378 yılından itibaren Cenevizlilerin bir garnizonu olduğunu ve ilk konsolos isminin 1386'da geçtiğini belirtir. Amasra'daki ticaretin 14. yüzyıl sonunda mütevazı bir hâl aldığını da bildirir (Balard, 1978, ss. 130-132).

Hasluck, Amasra armaları hakkında yazdığı eserinde 1402 yılındaki kuşatmadan bahseden "ad faciendum fieri quandam pacem" isimli belgeyi kaynak göstererek "1393 yılında görev yapan emirin Timur tarafından yeniden göreve getirildiğini söyleyebiliriz. Ancak Cenevizliler o zamana kadar kasabayı elinde bulundurduğu için karşılıklı anlaşmalı bir durumdan da bahsedilmesi gerekir." yorumunu getirmektedir (Hasluck, 1911, s. 134). Bu hususla ilgili ulaşılan yegâne kaynak Georgius Phrantzes'e

ait *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* metnidir[56]. Eyice, bu metinde yer alan Dinum ifadesini, Aydın isimli bir Türk emiri olarak yorumlamakta ve Amasra'nın o dönem bir süre Türklerin elinde olabileceği bilgisini vermektedir (Eyice, 1965, s. 31). Metnin tam çevirisi "Asya'ya geçti, Ermeni ülkesine gitti. Önüne gelenle savaştı. Kolhous'u aldı ve Dinon'un emiri olduğu (kumandan ve yönetici) Amastrin'i aldı. Ardından ordusunu yerleştirip sırasıyla emir Sarkanos'u ve Maides'i (ya da Maide) yendi." şeklindedir. Burada Dinon/Dinum ismi Türkçe bir isim değildir ve *"Diran"* kökeninden türetilmiş bir Ermeni adı olabilir (URL-29).

1413 yılına ait Villadestes ve 1447 yılına ait Vallseca tarafından hazırlanan portolanlarda Amasra üzerinde hiçbir bayrak gösterilmemiştir. Buna karşın Samsun (Simisso) üzerinde Ceneviz bayrağı görülmektedir (Şekil A.3). Ayrıca Vallseca'nın haritasında Batı Karadeniz ve Akdeniz'in arasını kaplayacak şekilde beylikleri ifade eden bir simge kullanılmıştır (Villadestes, 1413; Vallseca, 1447) (Şekil A.4, Şekil A.5). Son olarak 1489 yılında Canepa'nın haritasında Amasra'nın üzerinde Ceneviz bayrağı görülmektedir (de Canepa, 1489). 1559 yılına ait Prunes'in haritasında ise Anadolu'nun ortasına çizilmiş sultan figürünün altında "Grand Turco" ifadesi bulunmaktadır. Kırım, İstanbul, Amasra ve Samsun'dan Ceneviz bayrakları kaldırılmıştır (Prunes, 1559) (Şekil A.8).

Bu elverişli coğrafyada birçok medeniyet hüküm sürmüş ve bu coğrafya çok sayıda seyyah, gözlemci ve tarihçi tarafından ziyaret edilmiştir. Bu gezginlerin bir kısmı İstanbul ile Batum arasında bir kıyı rotası oluşturmuş, bir kısmı ise Ege kıyıları ile Kuzey Karadeniz arasında farklı durak noktalarıyla turlarını tamamlamıştır. Bu listedeki kişiler, Amasra'yı kendi gözlemleriyle eserlerine yansıtmış; bazıları yalnızca rotalarının icabet ettiği şekilde bu bölgeden geçmiştir. Amasra'ya uğrayan ve gözlemlerini metne döken gezginlerin, tarihçilerin ya da araştırmacıların kronolojik sıralaması Çizelge 3.1'de bir araya getirilmiştir.

[56] CSBH, Georgius Phrantzes, (1838). Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Ioannes Cananus, Ioannes Anagnostes, I. Bekker, Impensis Ed. Weberi, Bonn, Ch. XXVI, s. 82: *"ita deinceps sollicitudine vacuus Baiazetes, vere appropinquante, copias omnes in unum colligit, atque in Asiam traiectus, impressionem facit in Armeniam totamque sibi subiicit. idem Colcbos domat atque Amastrim et huius urbis ameram, Dinum. deinde contra Sarcanem ameram ducto exercitu, ipsum et Macdes, alium ameram, devincit…"*

15. yüzyılın ilk yıllarında bölgeye gelerek gözlemlerini paylaşan kişi Ruy Gonzales de Clavijo'dur. De Clavijo[57], 1402 yılında İspanya Kralı'nın emri ile Timur'a elçi olarak gönderilmiş bir asilzadedir. Timur Devri'nde *"Historia del Gran Tamorlan"* isimli eserinde 26 Mart 1404 günü Amasra'ya uğramalarını gerektiren gemi yolculuğundan tüm detaylarıyla bahsetmektedir. Kış aylarında atlattıkları büyük bir fırtınadan ötürü yola çıkış tarihinin mart ayına ertelenişi ve gemi mürettebatı hakkında detaylı bilgi vermektedir. Amasra'dan Türklerin arazisinde bulunmakla birlikte Cenevizliler tarafından kullanılan bir bölge olarak bahsetmektedir. Önce Amasra'nın topografyasına ve bir kale ile korunduğuna değinir. De Clavijo'nun, şehrin küçük ve ehemmiyetsiz binalarla sarılı olmasına rağmen sur sınırlarının dışında muazzam binaların, sarayların ve kiliselerin izlerini gördüğünü yazması ilgi çekici bir detaydır. Eskiden şehir merkezinin sur dışında yerleşmiş olabileceğini tahmin ederek 1404 yılında tüm bu binaları harap ve terk edilmiş olarak anlatmaktadır (de Clavijo, 1859, s. 80). Bu ifadelerden Amasra'yı Cenevizlilerin ticaret üssü olarak kullanıldığı, bu kentin kale içinde yaşayarak sur dışında kalan binaları onarmadığı ve kullanmadığı anlaşılmaktadır. De Clavijo; saray, kilise ve muazzam binaların kalıntıları ifadeleri ile Kraliçe Amastris'in kurdurduğu kent merkezine ait bölgeyi işaret etmektedir.

Çizelge 3.1: Amasra'da bulunmuş ve eserlerinde Amasra'dan söz eden seyyahların listesi.

Seyyah	Doğum-Ölüm	Amasra'da Bulundukları Tarih
Ruy Gonzales de Clavijo	öl.1412	1404
Hans Schiltberger	1381-1440	1427
Aşıkpaşazade	1400-1484	
Julien Bordier	...-1620	1610
Mehmed Neşri		
Evliya Çelebi	1611-1682	1640
Katip Çelebi	1609-1657	
Joseph Pitton de Tournefort	1656-1708	1701
Nişancı Mehmed Paşa	...-1728	
Aubry de La Motraye	1674-1747	1702
İbrahim Hamdi Efendi	1680- 1762	1729
Richard Pockocke	1704-1765	1750'ler
Charles Peyssonnel	1727-1790	

[57] De Clavijo İstanbul'da bir süre bulunduktan sonra Karadeniz üzerinden Doğu Anadolu'ya ve Timur'un sarayına ulaşmıştır. Bu yolculuğuna ait notlarını da İspanya'ya döndüğü zaman derlemiştir.

Çizelge 3.1 (Devam): Amasra'da bulunmuş ve eserlerinde Amasra'dan söz eden seyyahların listesi.

Jean Lafitte	1750-1823	1784
Prierre Joseph de Beauchamps	1752-1801	1797
Joseph von Hammer-Purgstall	1774-1856	
Joseph Marie Jouannin	1783-1844	1803
Pierre Dupre	öl. 1820	1803
P. Minas Bijişkiyan	1777-1851	1818
Rottiers		1818
Charles Texier	1802-1871	1833-1837
William Francis Ainsworth	1807 – 1896	1836
Eugène Boré	1809-1878	1838
Jules Laurens	1825-1901	1847
Gustav Hirschfeld	1847-1895	1882
Ernst Kalinka	1865-1946	1896
Paul von der Nahmer	1858-1921	1900
Frederick William Hasluck	1878-1920	1910
İsmail Habib Sevük	1892-1954	1936
Kienitz		1960

Amasra, İstanbul'dan çıkıp Karadeniz üzerinden doğuya giden gemilerin uğrak ve sığınma noktalarından biri olmuştur. Bu yolculuğa çıkanlardan bir diğer gezgin Alman asker Hans Schiltberger'dir. Schiltberger, 1396 yılında Niğbolu Savaşı'nda Türkler tarafından esir edilmiştir. Bir süre farklı yerlerde tutsak edildikten sonra Osmanlı ordusuna girerek birçok savaşa katılmış, 1402 Ankara Savaşı'nda Timur'a esir düşmüştür. Timur'un ölümünden sonra da esir olarak yıllarını geçiren asker, 1424 yılında kaçmayı başararak İstanbul'a gelmiş ve saklanmıştır (Beydilli, 2009, s. 228). Schiltberger, eserinde kaçış esnasında Amasra Limanı'na sığındıklarını yazmaktadır. Amasra, 14. yüzyıl başlarında Türk topraklarında kalmış bir Hıristiyan kalesidir ve Hıristiyanların amaçlarına hizmet eden bir noktadadır. Benzer kaçış ve sığınma kaydı, de Clavijo'nun yazılarında da bulunmaktadır.

Ceneviz Cumhuriyeti'nin Amasra'da özellikle 14. yüzyılda mimari izler bıraktığı görülmektedir. Devlet yönetiminde sözü geçen soylu ailelerin sırasıyla Amasra'da hangi görevlerde bulunduğu ve hangi tarihlerde bölgede nasıl değişiklikler yaptığı belgeler ve günümüze ulaşmış armalı levhalar ile ispatlanmaktadır. Bu husus ayrıntılı olarak bir sonraki bölümde ele alınacaktır (bkz. 4.2). 15. yüzyılın ortasında İstanbul'un Osmanlı topraklarına katılması ile değişen dengeler ve Amasra'nın ele geçirilme hadisesi birçok farklı kaynakta yer almaktadır.

15. yüzyılda Amasra'nın fethini konu alan ilk kayıt Aşık Paşazade[58]'ye aittir. Aşık Paşazade'nin Amasra hakkında yazdığı bölümün tamamı, Amasra'nın II. Mehmet tarafından fethedilmesinin detaylı aktarımıdır. Amasra'dan bahsetmeye önce bir şiir ile başlamaktadır. Şiirde kış mevsiminin artık bitmesi, baharın gelmesinin istenmesi ve padişahın isteği üzerine Amasra'ya varılması gerektiği belirtilmektedir. Amasra'nın II. Mehmet tarafından fethedilmesine Hicri takvim ile 864-865 (Miladi 1460-61) yılları tarih olarak düşülmektedir. Hisarın padişahının Frenk olduğu, kaçan esirlerin Müslüman toprakları arasında kalmış bu hisara sığındığı belirtilmektedir (Aşık Paşazade, 2003, ss. 232-234).

> Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamı Mahmud Paşa'ya; 'Mahmud! O hisar nasıl bir yerdedir ki benim atam ve dedem almadılar." dedi… Padişah "Mahmud! Hemen bunun hazırlığını yap da varalım Allah'ın takdirinde ne yazılmış ise onu görelim." dedi. Mahmud Paşa da gemiler donattı. Seçkin askerleri toplayıp gemilere koydu, Amasra'ya gönderdi… Tekfur çıktı, hisarın kilidini nice kafirler ile padişaha getirdi ve böylece hisarı teslim ettiler. Padişah da belirli kafirleri mallarıyla birlikte İstanbul'a gönderdi, kafirlerden hiç birisini esir almadı. İflakan ilinin ucunda padişahın bir hisarı vardı. Onun halkını bu Amasra'ya getirtti. Büyük bir kiliseyi cami yaptırdı… Ayrıca bir kadı tayin etti (Aşık Paşazade, 2003, s. 233)".

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Amasra kansız ve savaşsız teslim alınmış, alındıktan hemen sonra nüfusu tamamen değiştirilmiştir. Kale içinde bulunan ve camiye çevrilen iki kilise günümüzde hâlâ ayaktadır. Amasra'ya uzaktan bakan Bakacak Tepesi'nde (Şekil 3.3) adişahın "Lala, Lala, Çeşm-i Cihan bu mu ola?" meşhur sözünü söylemesi, fetihten hemen önce olmuştur (Aşık Paşazade, 2003, s. 233).

[58] Aşık Paşa ailesi, 13.-15. yüzyılları arasındaki tüm Osmanlı padişahlarını yakından takip ederek gelişmeleri not etmiştir. Tüm bilgilerin bir araya toplandığı eser ise Tevarih-i Ali Osman veya Aşık Paşazade Tarihi ismiyle anılmaktadır.

Şekil 3.3 : Bakacak tepesinden Amasra.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Amasra ve kalesi hakkında çok sayıda değerli bilgi içeren belgeye ulaşılmıştır. Bu belgelerin en eski tarihli olanı 7 Eylül 1507'e ait İbnülemin Defterleri'nde yer alan "Amasra iskelesinin gurre-i Rebiülahir sene 911'den gaye-i Rebiülevvel sene 913 tarihine kadar Pençik[59] hasılatını mübeyyin defter" dir[60].

Tarihsel dizimde günümüze ulaşan sonraki belgelerin 1520'li yıllara ait olduğu görülmektedir. Bu tarihte Amasra ve Bartın iskelelerinin gümrük defterleri yoğunlaşmaktadır. Ayrıca 16. yüzyıla ait çok sayıda belgeden edinilen bilgilere göre Amasra'da yoğun bir şekilde gemi imalatı yapılmakta ve bu gemiler birçok farklı şehre gönderilmektedir. 1571 yılında yazılan bir belgeden[61] anlaşıldığı üzere yapımı tamamlanmış gemiler İstanbul'a gönderileceği zaman gemiye odun veya başka hiçbir yükün yüklenmemesi gereklidir. Bu kayda benzer nitelikte başka belgeler de bulunmaktadır[62]. Bu durum, gemi yapımlarının İstanbul'dan ciddi bir şekilde takip edildiğini, belli kurallar dizisinde bu işlemlerin yürütüldüğünü göstermektedir. Bazı

[59] İlk uygulaması I. Murad tarafından yapılan pençik sistemine göre esirlerin 1/5'i orduya alınmaktadır. Pençik oğlanlarının en güzelleri, saraya içoğlan statüsüyle alınarak eğitilir, diğerleri işçi ya da asker olarak görevlendirilirdi (Göksel, 2009, s. 14). Fakat bu belgedeki "pençik" için Sakaoğlu, Cenevizlilerden itbaren devam ettirilen köle ticaretinin kastedildiğini savunmaktadır (Sakaoğlu, 1999, s. 67). "Üsari pençiği" ya da "pençik-i üsara" ithal edilen köleler üzerinden ödenen vergiler için kullanılmaktaydı. Şu durumda Amasra iskelesi 16. yüzyılda da köle ticareti için kullanılmıştır.

[60] BOA; İbnülemin Defterleri, Dosya:1, Gömlek:6

[61] BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:10, Gömlek:188

[62] BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:10, Gömlek:446; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:16, Gömlek:303; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya: 18, Gömlek:87

belgelerde İstanbul'a gemilerin ulaşması gereken tarih belirtilmiş, bazılarında ise İstanbul'dan gönderilen, gemilerin kontrolü ve ulaştırılması ile görevlendirilmiş kişi hakkında bilgi verilmiştir.

İstanbul'dan yapılan acil gıda talebi yazı dizisinin[63] ilk yazısı 1574'e aittir. 1578'e kadar sürdüğü anlaşılan bir kıtlık dönemi geçiren İstanbul'a yağ, un, peksimet, buğday, ve arpa ihtiyacının kadılara iletilen belgeler ile giderilmesi hedeflenmiştir. Zahire ihtiyacının had safhada bulunduğu, en acele yolla ne kadar baki kalmış zahire varsa Der Saadet'e iletilmesi gerektiği yazılmıştır. Belgeler, gemi yoluyla bu bereketli toprakların yoğun İstanbul nüfusunu da beslediği anlatmaktadır. Seyyahların verdiği, gemi yoluyla ticaretin yoğun olduğu bilgisini belgeler de tasdiklemektedir. Amasra iskelesinin yalnızca kereste ve ahşap ürünlerle değil, gıda ile de meşgul olduğu açıktır.

1610 yılında Amasra'ya uğrayan Fransız elçi Julien Bordier, Amasra Kalesi'nin hendekleri olduğunu söyleyen tek gözlemcidir. Amasra'nın oldukça kalabalık ve dar sokakları olduğunu belirttikten sonra nüfusun Türk, Rum ve Ermenilerden ibaret bulunduğunu eklemektedir. Amasra'nın gerisindeki düzlükte birçok muhteşem yapı yıkıntısını ve göz alıcı mermer sütunları tarif etmektedir (Eyice, 1965, s. 40).

Yıllarını gezmeye vermesi, gördüklerini niceliksel veriler ve yorumlarla aktarmasıyla ünlü gezgin Evliya Çelebi, Amasra'yı gördüğünde yıl 1640'tır. Amasra Kalesi'ni Kayser-i Rum yapısı olarak tanıtır. Kayser-i Rum, II. Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra kendisine verilen bir lakaptır. Çelebi'nin bu tabiri kullanma sebebinin Amasra Kalesi'nin bir Roma yapısı olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Çelebi, kalenin Bolu sancağına bağlı olduğunu ve voyvodalıkla yönetildiğini belirtir. Uzunlamasına bir alan kaplayan yüksek duvarlı kalenin içindeki evleri bakımlı ve örtülü olarak betimlemektedir. Birkaç defa Rus gemileri tarafından sonuçsuz saldırıya uğradığını, kalenin hendeği olmadığını, muhafızı, neferleri, kadısı ve yeniçeri serdarı olduğunu yazmaktadır. Mükellef çarşısını, bağ ve bahçelerini methettikten sonra iki ayrı limanını sekiz farklı rüzgârdan güvende, sığınılacak yer olarak tasvir etmektedir. Son olarak iskele başında mahzenler bulunduğunu belirtmektedir (Evliya Çelebi, 1999, s. 86). Çelebi'nin tanımından 17. yüzyılda Amasra'nın en azından kaleiçi bölgesinin canlanmaya başladığı düşünülebilir. "Mükellef çarşı" olarak betimlediği günümüzde

[63] BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:26, Gömlek:921; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:27, Gömlek:863; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:34, Gömlek:330

Çekiciler Çarşısı olan sokak, yüzyıllardır iki limanı birbirine bağlayan sıra dükkânların yer aldığı bir çarşıdır. Çelebi'nin aynı eserinde Sinop ve Samsun kalelerinden bahsederken Amasra'daki kadar canlı bir hayattan söz etmediği dikkati çeker. Limanların oldukça korunaklı bir yapısı olduğunu anlatmak için sekiz rüzgârdan da sığınılabileceğini belirtirken iki limanın farklı yönlere bakan doğal koylarından etkilenmiş olmalıdır.

29 Mart 1663 tarihinde Amasra kadısına İstanbul'dan bir yazı ulaşır[64]. Belgeden bunun bir cevap yazısı olduğu ve yazıdan önce birkaç kez Amasra'dan İstanbul'a bu hususta yazı yazıldığı anlaşılır. Amasra'dan iletilen talep, bazı burç ve duvarların yıkılmış ya da yıkılmak üzere olduğundan Amasra Kalesi için gerekenin yapılması hususundadır. İletilen cevapta ise Asitane-i Saadet (İstanbul)'ten 40 bin akçe iletildiği ancak bunun yalnızca kalenin kireç ve astarlarına vefa edeceği yazılıdır. Amasra Kalesi'nde yaşayan tüm halkın üçer gün de bu tamirat işinde çalışması gerektiği belirtilmektedir.

1678 yılında ise bir şikâyet üzerine yazılan cevap[65] (Şekil E.3, Şekil E.4), kaleiçi bölgesinde yer alan ve kaledeki 32 muhafıza ait olduğu belirtilen arsaya dışarıdan olacak kullanımın engellenmesi üzerinedir. Bu belgede tarif edilen arsa, günümüzde Cenova Şatosu olarak isimlendirilen içkalenin kapsamında olup doğu tarafından denize bakan bir arazi olmalıdır. Bu durum, 17. yüzyılda da içkalenin ağırlıklı olarak muhafızlar tarafından kullanıldığının ipucunu vermektedir.

Katip Çelebi, Cihannuma isimli eserinde Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde yazdığı benzer bilgilere değinmekle yetinir. Aslında doğa bilimci olan Fransız Joseph Pitton de Tournefort, Amasra'yı 1701 yılında görmüştür. İstanbul'dan Gürcistan'a bir rota çizen de Tournefort, kaleme aldığı eserinde Türkleri, kültürlerini, kentlerini ve tarihini oldukça yanlı ve sert bir dille anlatmaktadır. Eserinde *"pitiful village"* (acınacak hâldeki köy) olarak tanımladığı Amasra'nın tarihî bilgisini Strabon'un eserinden alıntı yapmaktadır. Eski isminin Sesamo olduğunu söyler, coğrafi konumundan ötürü oldukça elverişli olduğunu ancak iki limanın da kumla dolduğuna değinir. Kraliçe Amastris'in bir Pers prensesi olduğunu ifade eder, burayı Yunan şehri olarak tanıtır ve "Amasra'yı Türklerin eline bırakarak ayrılıyoruz." ifadeleriyle cümlelerini tamamlar (de Tournefort, 1741, s. 33).

---

[64] BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:94, Gömlek:3
[65] BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:96, Gömlek:745

Kaleiçinde bulunan ve günümüzde kullanılmayan Kilise Mescidi'nin geçmiş işlevi hakkında birçok farklı tarihçi, farklı tahminlerde bulunmaktadır. Osmanlı tarafından fethedildiğinde kaleiçinde kullanılmakta olan iki kilisenin de camiye çevrildiği yine arşiv belgelerinden öğrenilmektedir. Küçük Şapel olarak da anılan Kilise Mescidi hakkındaki 1711 tarihli belgeden[66] Bartın İskelesi Gümrüğü malından bu mescidin imam ve müezzinin maaşının karşılandığı bilgisi edinilmektedir.

İbrahim Hamdi Efendi, Cihannuma eserini yeniden tertipleyerek kendi gözlemlerini de eklediği Atlas eserini yayınlar (Eyice, 1965, s. 42). İbrahim Hamdi Efendi, Amasra'ya yaklaşık 55 km mesafede bulunan Ulus köyündendir ve bu sebeple Amasra'yı bizzat görerek eserine kaydettiğinden şüphe duyulmamaktadır. İbrahim Efendi, Amasra hakkında önce coğrafi bilgiler vermekte, konumundan ve tepelerinden detaylı olarak bahsetmektedir. Doğu tarafında *"buzhane"* olarak adlandırılan *"muhtasar ve mülevves"* (küçük ve pis) hamamın varlığına değinir ve Amasra'ya dağlardan ne kadar zor ulaşıldığını bu yolların hepsinden geçerek anlatır. Halkın ıhlamur ağacından farklı el aletleri üreterek takas yoluyla pazarda sattığına ve İstanbul'a gönderdiğine değinir (Sakaoğlu, 1999, s. 79). Pockocke'a göre ise Amasra 1750'lerde kötü bir köy görünümündedir (Pockocke, 1772, s. 210).

18. yüzyılın ortasından sonra Türkiye'yi gezen Fransız Konsolos Charles de Peyssonel, "Traité sur le commerce de la Mer Noire" (Karadeniz Ticaret Antlaşması) isimli bir eser yayınlamıştır. Fransızca metinden doğrudan çeviride şunlar anlatılmaktadır:

> XIII. Amasra, taşlarla inşa edilmiş ve surlarla çevrili küçük bir kasabadır. Yaklaşık 3000 kişi yaşar. Biri kuzeye bakan iki liman vardır, güneye bakan en iyisidir. Herhangi biri ticaret gemilerini içerebilir; ama savaş gemileri için çok küçüktürler. Gemiler kışın orada kalamazlar ve yaza kadar orada dolaşmazlar. Ahşap biblolar ticaretin ana eşyasıdır (Peyssonel, 1786, s. 130).

Charles de Peyssonel, Amasra'yı savaş için elverişli konumda ve güçte bulmamakla birlikte ticaret için oldukça önemli bir liman olarak tanıtmaktadır. Birçok farklı ticaret eşyasını tanıtmakta ve maddi değerlerini kıyaslamaktadır. 18. yüzyılda Amasra'da yaşayan insanların üretken olduğu ve ticarete odaklandığı sonucu çıkarılabilmektedir (Peyssonel, 1786, ss. 130-132).

---

[66] BOA; Ali Emiri Defterleri, Dosya:35, Gömlek:3399

Peyssonel'in gözlemlediği savaş için uygun durumda olmayan Amasra Kalesi'nin o günkü durumu arşiv belgelerinden de öğrenilmektedir. 1710, 1772 ve 1784 yıllarına ait belgelerde de Amasra Kalesi için ciddi bir onarımın gerektiği yazılıdır[67]. Belgelerde önce 1710 yılında, kale dizdarı ve sair cemaat ağalarınca tamiri talep olunan nöbethane odaları ve tophane kundaklarının keşfinin yapılması için bir emir yazısı yer almaktadır. 1772 yılına ait tamiratla ilgili iki belge günümüze ulaşmıştır. 21 Ocak tarihli belgede Amasra Kalesi'nin bazı mahallerinin tamirata ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. 23 Ocak'ta ise bu tamirat için Bolu Voyvodası Yusuf Bey'in görevlendirildiğine dair bir yazı iletilmiştir. Hassa mimarbaşı Mehmed Tahir'in yapmış olduğu keşifte çıkan 1200 kuruşun Yusuf Bey tarafından karşılanması gerektiği, voyvodanın, dizdarın ve sairlerin bu emre uyması zorunluluğu ve keşif defterlerinin Der-Aliyye'ye iletilmesi hususu emredilmektedir. 1784 yılına ait belgede ise kadıya hüküm verilerek kalenin gerekli yerlerinin tespit edilerek tamir edilmesi buyrulmaktadır.

Kırım, 1774 yılında Osmanlıların imzaladığı Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlıların elinden çıkmıştır. Osmanlı bu toprakları geri almak ve Kuzey Karadeniz'deki hâkimiyet altındaki topraklarını toparlayabilmek amacıyla 1787 yılında Rusya'ya savaş açmıştır. Bu savaş özellikle Karadeniz kıyı kalelerini ilgilendirmiştir. Bunun için kıyı kalelerinin bağlı olduğu sancaklar takviye yapılması hususunda uyarılmıştır. Amasra Kalesi'nin de yirmi beş top arabası ile takviye edilmesi için Bolu Voyvodası İbrahim Ağa görevlendirilmiştir[68]. Savaşın sona erdiği 1792 yılında Yaş Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile ele geçirilen Yaş, İsmail, Kili, Bender ve Akkerman Kaleleri Osmanlılara iade edilirken Kırım üzerinde Rusların hâkimiyeti devam etmiştir.

5 Eylül 1784 tarihinde gün ortasına doğru Amasra'ya vardıklarında Mehmet Ağa tarafından karşılandığını belirten Lafitte, burada 16 gün kalmıştır. Gezdirilmediği zamanlarda gemilerinde kalmışlardır ve Lafitte her gününü not etmiştir. Karşılandıkları andan itibaren yaşadıkları ve gördüğü her anı detaylı olarak kaydetmiştir. Lafitte, Amasra Kalesi'nin iki liman arasında uzunlamasına yer aldığını ve adayı bağlayan köprünün altının çakıl dolu olduğunu ifade etmektedir. Limana

---

[67] BOA; Ali Emiri Defterleri, Dosya:113, Gömlek:11115; Cevdet Defterleri, Dosya:1194, Gömlek:53397; Ali Emiri Defterleri, Dosya:228, Gömlek:15103; Cevdet Defterleri, Dosya:1166, Gömlek:51919

[68] BOA; Cevdet Defterleri, Dosya:307, Gömlek:12676

yakın bir noktada bir su kemerinden bahsetmektedir. Devamında büyük beyaz mermer sütun parçalarının yanından dere aktığını vurgulamaktadır. Eski yapıları uzaktan görmüştür, yapıların üzeri kumla ve etrafı mezarlarla kaplıdır. Antik yapıların arasında gezerek üzerlerinde o gün okuyabildikleri ancak günümüze hiçbiri ulaşmamış bina kalıntılarını tarif etmektedir. Amasra'da yalnızca iki kuyu olduğunu ve başka yerde su olmadığını, sakinlerin bu kuyudan çıkan suları kullandığını belirtmektedir. Kale dışındaki evler dâhil 400 ahşap ev, iki minaresiz cami vardır ve ikisi de Yunan kiliseleridir. Ahşap işçiliğini ve çok çeşitli meyve ağaçlarını da anlatmaktadır. Antik yapıların olduğu ovada çokça vakit geçiren Lafitte, bu bölgenin zamanında çok detaylı tasarlanmış olması gerektiğini, oldukça görkemli sütun kalıntıları olduğunu ve bu sütunların bazılarını Sultan Murad'ın İstanbul'a gönderttiğini yazmıştır. Köprünün üzerindeki kapı dâhil Amasra'daki yapıların bu kalıntılar ile onarıldığını not etmiştir (Lafitte, 1998, s. 167).

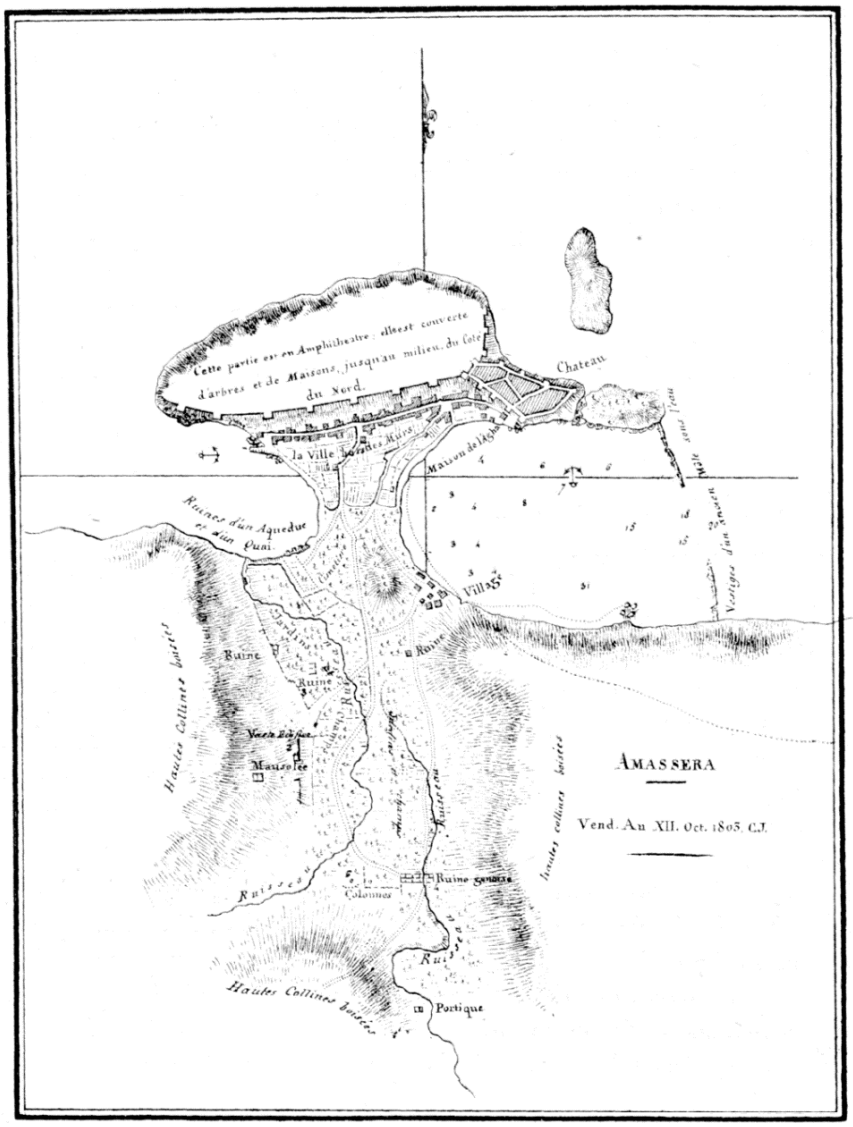
Amasra halkını konuksever ve cana yakın olarak tanıtan Pierre Joseph de Beauchamps, Amasra'yı 1797 yılında ziyaret etmiştir. Beauchamps da diğer gezginler gibi kale dışında yer alan eski yapı kalıntılarına değinmektedir. Bedesten yapısını Ceneviz inşası olarak tanıtıp tespitini gerçekleştirmektedir. Yunanca yazıların bulunduğu mermer levhalar ve granit sütunlardan bahsetmektedir. İki ayrı liman bulunduğunu anlatarak Antik Liman (Batı Limanı)'da var olan mendirekten ve koyu sarmalayarak kapalı bir deniz oluşturduğundan bahsetmektedir (Beauchamps, 1800, ss. 70-72). Günümüzde Antik Liman'a ait mendirek, denizin altında birkaç sıra taş olarak kalmıştır. Durgun bir havada denizin dibinde izleri görülmektedir.

1799-1780 yıllarına ait üç ayrı belgeden[69] anlaşıldığı üzere Fransız esirleri bir müddet Amasra Kalesi'nde tutulmuş ve onlar hakkındaki hükümler kadıya bildirilmiştir. Hangi yıllar arasında bu esirlerin tutulduğu hakkında kesin bilgi olmamakla birlikte Sakaoğlu'nun kale üzerinde tespit ettiği kayaya kazınmış bir yazıdan bazı tahminler yapılabilmektedir.

1802 yılında Osmanlı-Fransa arasında imzalanan barış antlaşmasının ardından çok sayıda Fransız gezgin ve tarihçinin Osmanlı topraklarını ziyaret ettiğine tanık olunur. General Brune'nin oluşturduğu bir ekibin içinde yer alan Joseph-Marie Jouannin,

[69] BOA; Cevdet Defterleri, Dosya:47, Gömlek:2306; Cevdet Defterleri, Dosya:142, Gömlek:7065; Cevdet Defterleri, Dosya:151, Gömlek:7532

Pierre Dupre ve enstitü üyesi Henri Cordier, aynı gemi ile Karadeniz Bölgesi hakkında bilgi toplamak ve bölgeyi tanımlayabilmek için 1803 yılında bir geziye çıkmıştır. Bu gezi rotasında Osmanlıların izni dâhilinde girebilecekleri alanlara girmiş ve notlar almışlardır. Jouannin'in şahsına ait notlarını Henri Cordier, kendi notları ile harmanlayarak bir eser oluşturmuştur. Bu eser 1911 yılında yayınlanmıştır. Aynı şekilde Cordier'in düzenlemesini yaptığı Dupre'nin aldığı notların bulunduğu kitap da 1919 yılında yayınlanmıştır (Cordier, 1919, ss. 318-321).

Şekil 3.4 : Joseph-Marie Jouannin kaleminden Amasra krokisi (Cordier, 1919, s. 319).

Jouannin'in notlarında Amasra'nın kale dışındaki düzlükte yer alan antik yapılar hakkında izahatlar yer almaktadır. Bu yapılar için Trajan'ın eseri olduğunu belirtir. Doğu Limanı'ndaki mendirekten ve çokça armut, incir, elma ve ceviz ağacından bahseder. Harabelerin olduğu bölgede 6 sütun tespit etmiş ve bir taşın üzerinde Latince

bir yazı okumuşlardır. Jouannin, doğudaki adanın üzerindeki kaleye gezmeye vakti kalmadığını (Metnin sonunda burada 48 saat konakladığını yazar.), bu sebeple hazırladığı haritada Boztepe Adası'nı resmedemediğini belirtir. Bazı tarihçiler bu haritalamanın yanlış yapıldığını ya da kaleye alınmadıklarından çiziminin uzaktan yapıldığını savunsa da Jouannin, eserinde sebebini açıklamaktadır. Boztepe Adası dışında Tavşan Adası'nın da konumu yanlış kurgulanmış olmakla birlikte harita oldukça ölçekli ve doğru okunmaktadır (Şekil 3.4) (Cordier, 1919, ss. 319).

Kendi notlarıyla birlikte ele alınca Jouannin'in bu çizim yapılırken Amasra'nın kuzeyini göremediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple 1803 yılında ayakta olduğu tahmin edilen kalenin kuzey sur hattı da çizimde eksiktir. "Chateau" olarak isimlendirdiği bölge, bugün Cenova Şatosu olarak adlandırılan içkaledir ve içinde gösterimi yapılmış duvarların hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. Bir başka önemli veri de Çekiciler Çarşısı'nın bu haritada detaylı olarak gösterilmesidir. Ticaretin ahşap malzemeler üzerine odaklandığını notlarında belirten Jouannin, sıra dükkânları da detaylı olarak işlemiştir. İstanbul'a meyve satışının yapıldığına ve toprakların meyve ağaçlarıyla bu denli dolu ve verimli oluşuna ilk değinen gezgindir. Dupre de kendilerine alanda eşlik ederek harabelere götürmelerinden dolayı Amasra halkını çok cana yakın bulmuştur. Jouannin gibi kendisi de antik yapı kalıntılarını tasvir eder ve bedesten yapısını ölçüleriyle tanıtır. Bir tapınaktan ve sütunlarından bahseder ancak günümüze bu yapılar ulaşmadığı için kesin bir örtüştürme yapılamamaktadır (Cordier, 1919, s. 318).

1803, 1807, 1826 ve 1828 yıllarına tarihlenen dört ayrı belgeden[70] yine Amasra Kalesi'nin tamiri hakkında gelişmeler olduğu görülmektedir. Bu yazışmalar; Anadolu'daki bazı kalelerin tespit ve keşif defterlerini tutarak İstanbul'a getirmesi için görevlendirilen mimar Mustafa Necib Halife'ye dair bilgi vermekte ve top kundaklarının ve tabyaların tamire ihtiyaç duyulan bölümlerin tespit edilmesi gerektiğini buyurmaktadır. Fakat bu belgelerin akabinde tamirlerin ne ölçüde gerçekleştirildiğine dair herhangi bir belge arşivde bulunmamaktadır.

1846-1912 tarihleri arasında Sadaret Defterlerine kayıtlı çok sayıda nafaka, arazi hakkı, borç ödenmesi, borç tahsili, görev değişikliği, çıkan husumetlerin çözülmesi gerekliliği üzerine belgeler yer almaktadır. Amasra'daki kömür ocaklarının keşfi ve

[70] BOA; Cevdet Defterleri, Dosya:545, Gömlek:22835; Cevdet Defterleri, Dosya:102, Gömlek:4609; Cevdet Defterleri, Dosya:945, Gömlek:41015; Cevdet Defterleri, Dosya:1081, Gömlek:47646

çalıştırılmaya başlaması hakkındaki ilk ferman[71] ise 1848 yılına aittir. Bu fermanda Evkaf-ı Humayun'a geçirilerek, Teftiş Mahkemesi tarafından bir hizmetkâr ve bir mühendis tayin edilerek söz konusu alanların sınırlarının ve tespitinin yapılacağı buyrulmaktadır. Ertesi yıl, kömür ocaklarının hisse paylaşımı yapılmıştır ve Darphane-i Amire'ye bağlanana kadar 3 yıl boyunca hisselerin yarısının padişaha, diğer yarısının da muhtelif şahıslara ait olacağına dair teferruatlı bir defter[72] hazırlanmıştır. Kömür madenlerinin işletme sahibi olması için yabancı uyruklulara imtiyazların ne tarihte verildiğine dair arşivde bir belge bulunmamaktadır. 1858 yılına ait bir belgede[73] maden ocağında Latin Mitrof'un çalışırken öldüğü kayıt altına alınmıştır. Ocaklarda çalışmalarına bir mani olmadığı bu belgeden öğrenilmektedir. 1862 yılında bir fermanda[74] Ereğli ve Amasra havalisindeki kömür madenleri imtiyazlarının Mösyö Arvar Jakson'a verilmesi buyrulmuştur. Bu en eski tarihli imtiyaz yazısından sonra çok sayıda yabancılara kömür madenlerinin işletme hakkının devredildiği görülmektedir. Yorulmaz'ın yaptığı arşiv araştırmasından elde edilen bilgiye göre Osmanlı Dönemi boyunca Amasra kömür ocaklarının 10 adedi gayrimüslimlerin, 4 adedi ise Müslümanların elinde olmuştur (Yorulmaz, 1998, s. 296).

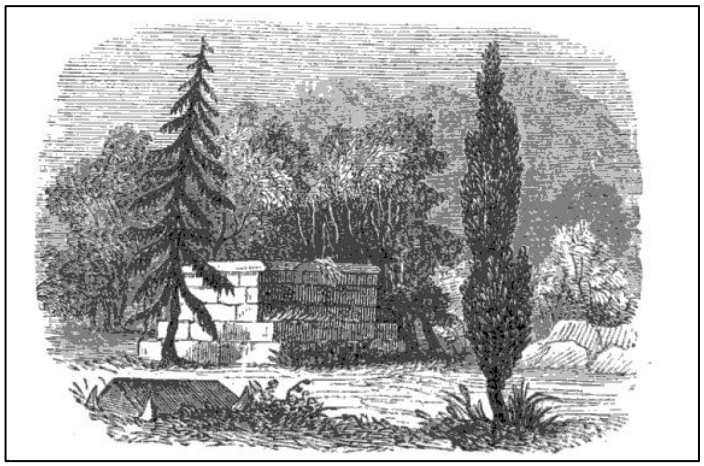
Hollandalı asker Colonel Rottiers, birçok farklı ülkenin ordusu adına çalışarak en sonunda Rus ordusuna katılmıştır. Bu dönemde antik eserlerle ilgilenmeye başlayan Rottiers, Poti (Batum)'den memleketine dönerken uğradığı yerleri not ederek 1829 yılında "Itinéraire de Tiflis a Constantinople" isimli gezi kitabını yayınlar. Antik eser koleksiyonculuğu da yapan Rottiers, özellikle bu gözle Amasra'yı mercek altına almıştır. Amasra'nın eski eserlerinin Bec Sangel eyaletinde Dolab[75] adlı küçük bir nehrin ağzında yer almakta olduğunu belirtir. Kale dışında yer alan antik yapılar üzerinde detay verirken "Bir kaide mermer üzerine, bir tarafta devrik bir düşmanı ve tökezleyen bir at savaşçısını temsil eden bir zafer arması oyulmuştur. Diğer tarafta ise Yunanca ve Latince bir yazıt ile mızrak, bayrak ve çelenk kirişleri vardır." ifadelerini kullanmaktadır. Rottiers, bir yerel halktan bir kişiden alarak koleksiyonuna kattığı eski

[71] BOA; Darbhane-i Amire Defterleri, Dosya:24, Gömlek:27
[72] BOA; Darbhane-i Amire Defterleri, Dosya:26, Gömlek:29
[73] BOA; Meclis-i Vala Defterleri, Dosya:225, Gömlek:26
[74] BOA; Sadaret Defterleri, Dosya:246, Gömlek:10
[75] Dolab ismi su kenarında kurulduğu için Bartın'a verilen bir lakap olarak başka belgelerde de karşımıza çıkmaktadır.

bir Roma madalyonundan bahseder, halkın oldukça fakir olduğunu ve ahşap işleri ile uğraştığını belirtir (Rottiers, 1829, s. 295).

Anadolu'yu gezerek ayrıntılı notlar alan ve çizimler yapan mimar, arkeolog ve gezgin Charles Texier, Anadolu topraklarında birçok bilinmeyen arkeolojik alanı tespit etmesiyle ünlenmiştir. Bu sebeple iki cilt hâlindeki, 19. yüzyıl ortalarında almış olduğu notlar 20. yüzyıl başında Türkçeye çevrilmiştir. Texier, Amasra'yı 1833-1837 tarihleri arasında görmüş olmalıdır. Eserinde bu bölgeden kısaca bahsetmektedir ve daha çok bölgenin tarihsel geçmişini anlatmaktadır. İki liman arasındaki kurulumu Sinop'a benzetir ve bazı eski eserlerin hâlâ mevcut olduğunu belirtir. Büyük boyutlu taşlardan imal edilmiş kale duvarları ve Amastris'e yakıştırılan bir saray kalıntısından söz eder. Cenevizlilerin ticaret mallarını depolamak için ambarlar kurduğundan ancak artık önemini kaybetmiş ve kötü durumda gördüğü Amasra'da iki yüz hanenin olduğundan bahsederek cümlelerini bitirir (Texier, 2002, s. 211).

William Francis Ainsworth, Amasra'ya karayoluyla gelen ilk seyyahtır. Ainsworth'un 1836'da Amasra'ya atlarla varışına kadar diğer tüm tarihçilerin bu bölgeye gemi yoluyla geldiği bilinmektedir. Bu durumdan yabancıların bu tarihe kadar karayolunda rahatça dolaşamadığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Tepelerin arkasından bir anda ağaçlı dağların arasında Amasra'yı görünce oldukça şaşırmış ve kayalara oyulmuş yoldan dik bir inişle kente doğru indiklerini ifade etmiştir. Bu yolun inşasının Türkiye'de çok ender olduğunu, farklı bir medeniyet tarafından inşa edilmiş olacağını vurgular. Lafitte'nin gördüğü Kuş Kayası Yol Anıtı'nın üstünde Latince kazınmış bir yazı okur: *"Protage Norenti Claudi Germanici"* ifadesinde yer alan ismin Claudius Caesar olduğunu, kendisine Germanicus lakabının takıldığını ve bu yolların da kendisi için yapılmış olabileceğini belirtir. Bu yol, antik yoldur ve bu anlatımlardan sonra Kuş Kayası Yol Anıtı olarak isimlendirilen kayaya oyulmuş anıtı tarif etmektedir. Yolun devamında, denize bakan bir noktada taş yığma olarak tarif ettiği ve resmettiği (Şekil 3.5) bir lahite rastlar ve bu mezarın fazla özenli ve antik inşasından ötürü Kraliçe Amastris'in mezarı olabileceğine dair yorum getirir ancak bu mezar yapısı günümüze ulaşmamıştır. Antik yapı kalıntıları arasından şehre ilerlerken tarif ettiği yüksek kemerli harabeler yeşil ağaçların arasında kalmıştır. Bu kalıntıları, Ceneviz inşası olabileceğinin ve zamanında çok önemli bir ticaret merkezi olduğunun kanıtı olarak sunar. Bu dönemde kentte 145 hane ve yaklaşık 900 nüfusa vardır (Ainsworth, 1842, ss. 39-42).

Şekil 3.5 : Ainsworth'un Kraliçe Amastris'in mezarı olarak tahmin ettiği lahit.

Doğudaki liman (Küçük Liman) için ilk defa bu seyahatnamede Divan Burnu ismiyle karşılaşılmakta ve Ainsworth kenti eski ve yeni yerleşim olarak ikiye ayırmaktadır. Bahislerindeki bu ayrım, antik yapı kalıntılarının olduğu bölgeye eski; kaleiçinde yaşamın devam ettiği bölgeye ise yeni şeklinde karşılık bulmaktadır. "Yeni kent"teki sur duvarlarının pek çok kez onarıldığını ve devşirme malzemeleri anlatır. Yerel halkın Bedesten olarak adlandırdığı büyük yapının işlevini anlayamadığını, düzensiz kemerler ve muazzam bir tuğla örgüsü olduğunu belirtir (Ainsworth, 1842, ss. 39-42).

Eugène Boré, Ainsworth'tan sonra 1838 yılında Amasra'ya karayoluyla gelen ikinci seyyahtır. Boré de Antik Roma yolundan Amasra'ya inmiş ve yolu oldukça tehlikeli ve dik şeklinde tanımlamıştır. Şehre indiğinde iki büyük eski yapı görür, biri beyaz mermerden inşa edilmiş bir tapınak kalıntısı, diğeri ise tuğla duvarları olan Bedesten yapısıdır. Bedesten yapısı için bir Roma hamamı olabileceği tahmininde bulunur. Ancak onu gezdiren Scafi'nin belirtmesiyle bu yapının Roma sarayına benzediğini ifade eder. Eski yapı kalıntılarının bulunduğu bölgeyi Sesame olarak adlandırır ve eski yerleşimin adaya ve kaleye uzak olduğunu belirterek kalenin olduğu bölgeyi de Amastris olarak isimlendirir. Küçük Liman'ın yeterince korunaklı olduğunu ve limanda devlet denetiminde donanımlı gemilerin inşa edildiğini gözlemlemektedir. Boré, rehberleriyle birlikte kaleiçini de gezmiştir. Kale duvarlarındaki armaları, haç işli taşları ve devşirme taşları not ederek bunların Türkler tarafından yok edilmeyişini Müslümanların hoşgörüsüne bağlamaktadır. 400 evli bu kasabayı oldukça sakin ve kopuk olarak nitelendirmektedir (Boré, 1840, ss. 408-410).

Xavier Hommaire de Hell ve Jules Laurens isminde iki gezgin ve ressam 1847'de Amasra'ya uğramıştır. Jules Laurens, Zindan Kapısı'nı, Cenova Şatosu'nun kapısını

ve Bedesten'i resmetmiştir. Resimlerin açıklama bölümü, Cenova'nın bölgedeki hâkimiyeti üzerine kısa bir tarihsel bilgi vererek başlar. Amasra Kalesi'nin üzerindeki armaların, dönemin geleneksel düzenini simgelediğini vurgular. Armalardaki hiyerarşik düzende, en üstte ve onun altında ana kentin arması, solda o tarihte kentin yönetiminden sorumlu ailenin arması ve Amasra'yı yöneten ailenin armasının yer aldığını söylemektedir.

Gustav Hirschfeld, 1882'de Amasra'yı gördüğünde kent terk edilmiş kadar sakindir. Kendisinin eserinde en dikkat çekici ifadelerden biri kalenin çok iyi korunduğunu, bu kentin Orta Çağ'ı yaşattığını ve yüksek dişli, barbakanlı duvarlarıyla ayakta olan kalenin iki adanın üzerinde ayrı alanları çevrelediğini yazmasıdır (Sakaoğlu, 1999, s. 108). William Hasluck, 1911 yılında Amasra'daki armaları çizim ve yazı yoluyla belgelemiştir. Yaptığı çalışmadaki önemli veriler, tezin bir sonraki bölümünde tüm armalarla birlikte ele alınacaktır.

19. yüzyıl ortasından sonra Amasra için yapılan yeniliklerin arasında 1863 yılında Samsun-Amasra yolunun inşasının başlatılması yer almaktadır. 1867'de ise Amasra'ya Kastamonu üzerinden telgraf hattı inşası başlatılmıştır. 1883 yılında ise nihayet bir belgede[76] Amasra Kalesi'ne gerekli tamiratın yapılabilmesi için 9302.5 kuruşun yapılan keşifte yeterli olacağının anlaşılması üzerine belirlenen miktarın 1883 yılı Tophane Müşiri Ali Sa-ib imzası ile padişah tarafından nakledildiği okunmaktadır. Belgede bu meblağın üzerine çıkılmaması için gayret sarf edilmesi ve koğuşların, bir deponun ve mühimmat ambarlarının onarımının tamamlanması gerekliliği üzerinde de durulmaktadır.

1891 yılında Rusya'da yayılmakta olan kolera salgınının ülkeye girişini önlemek amacıyla Amasra ve çevresinden odun ihracatı için çıkan gemilerin engellenmesi için 20 askerin görevlendirildiği kayıt altına alınmıştır[77]. Ancak 1893 yılına ait bir yazıda Bartın ve çevresini saran kolera salgını için alınması gereken tedbirlerin yazılı olduğu bir ferman arşivde yer almaktadır[78]. Aynı yıl Amasra'nın bazı köylerinde ortaya çıkan hastalığa yakalananların, Amasra Kalesi'nde bulunan tabibe muayene olabilmesi için izin fermanı çıkartılmıştır[79].

---

[76] BOA; İrade Defterleri, Dosya:921, Gömlek:73064
[77] BOA; Yıldız Defterleri, Dosya:64, Gömlek:29
[78] BOA; Sadaret Defterleri, Dosya:562, Gömlek:25
[79] BOA; Dahiliye Defterleri, Dosya:167, Gömlek:30

Kayıtlarda bulunan konuyla ilgili çok sayıda belgeden Amasra'yı 1894-1895 yıllarında çok ciddi bir kıtlığın vurduğu öğrenilmektedir[80]. Belgelerden edinilen bilgiye göre kolera salgının ardından başlayan bu kıtlığın sebebi hayvan hastalığı ve kuraklık olarak belirtilmiştir. Ziraat Bankası tarafından yardımlar yapılmış, yemeklik ve tohumluk zahire bölgeye ulaştırılmıştır.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde denizden Rus baskınları yaşanmıştır. Günümüzde Sefapark'ın yerinde bulunan tabya, Rus baskınlarına karşı tedbir amacıyla Sinop'a nakledilmiştir. Tabyanın taşınması ile Amasra o yıllarda askerî açıdan zayıflamıştır (Sakaoğlu, 1966, s. 185). Osmanlı Arşivi'nde bu saldırılar hakkında kayıtlar mevcuttur. 1913 tarihli bir belgede[81] iki düşman torpidosunun Amasra Limanı'nı bombaladığı kaydedilmiştir. Bu saldırı esnasında 16 hanenin kısmen zarar gördüğü yazılmıştır. 1914 yılına ait bir belgede[82] ise bir düşman kruvazörü ile bir torpidosunun Amasra ve Kurucaşile arasındaki Kuyusuyu karyesini bombaladığı kayıtlıdır. Bahsi geçen belgelerden Amasra Kalesi'nin bu saldırılardan ne şekilde etkilendiği bilgisine ulaşılamamaktadır.

1900 yılında Bartın kazası dâhilinde bulunan Amasra kasabasına belediye binası teşkil edilmesi üzerine yazılan yazının[83] ardından 1901'de ilk defa belediyesi kurulan Amasra'nın, 1930 Belediyeler Kanunu maddesi doğrultusunda nüfusu 2 binden az olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. Yeniden Amasra Belediyesi'nin kurulması 1956 yılında gerçekleşmiştir (URL-30).

3.2 Koruma Alanı Tespitleri ve Belgelenmesi

Amasra ilçesinin merkez yerleşimi günümüzde beş mahalleye ayrılmıştır. Boztepe Adası sınırları Boztepe (Sormagir[84]) Mahallesi, Zindan Kalesi'nin sınırları Kaleiçi Mahallesi, berzah ve güneye doğru olan bölge Kum Mahallesi, güneydoğu kısmı Kaleşah Mahallesi, güneybatıda yer alan tepe ve devamı ise Fatih Mahallesi olarak isimlendirilmiştir.

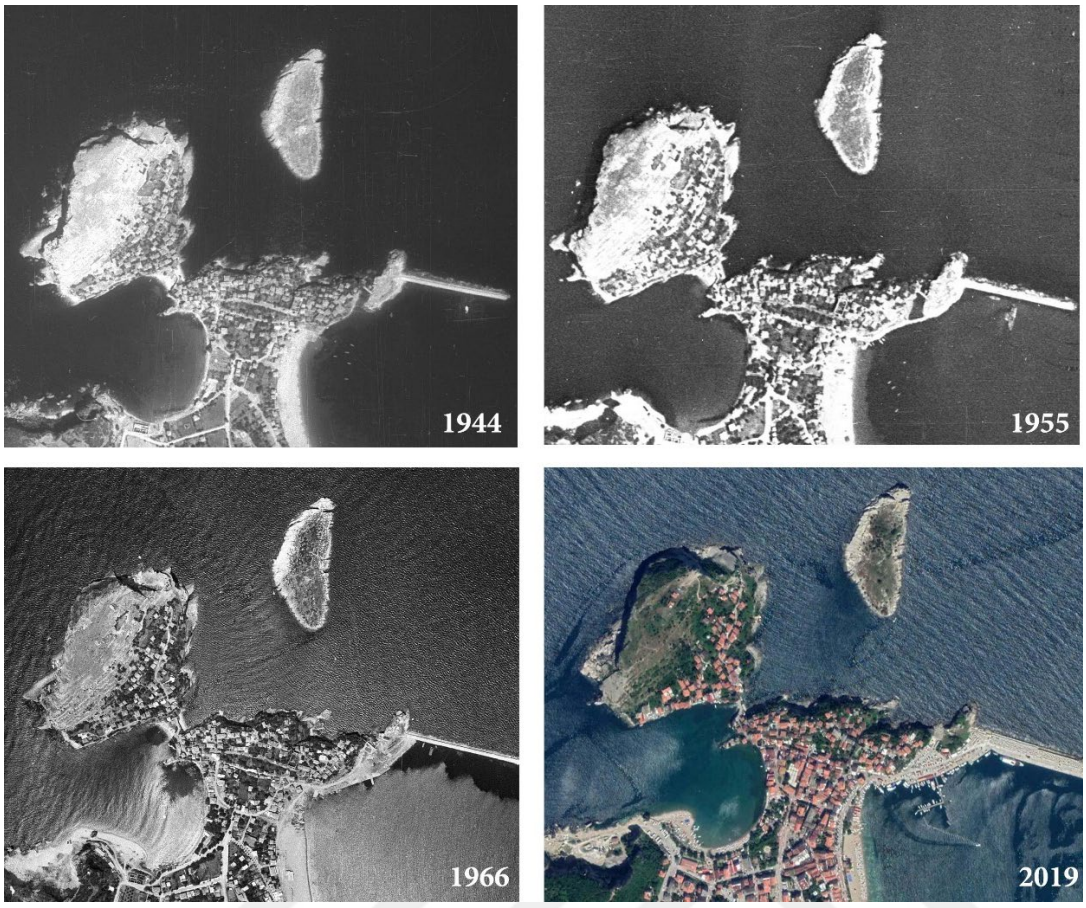
[80] BOA; Bab-ı Ali Evrak Odası Defterleri, Dosya:595, Gömlek:44584; Dahiliye Defterleri, Dosya:373, Gömlek:50; Dahiliye Defterleri, Dosya:349, Gömlek:61; Bab-ı Ali Evrak Odası Defterleri, Dosya:739, Gömlek:55409

[81] BOA; Dahiliye Defterleri, Dosya:493, Gömlek:22

[82] BOA; Dahiliye Defterleri, Dosya:545, Gömlek:103

[83] BOA; Şura-yı Devlet Defterleri, Dosya:1666, Gömlek:22

[84] Eski adı Sormagir olan mahalle, günümüzde Boztepe olarak isimlendirilmektedir.

Şekil 3.6 : Eski tarihli hava fotoğrafları ve mevcut durum hava fotoğrafı (Harita Genel Komutanlığı Arşivi, Google Earth) (Şekil A.9-10).

Harita Genel Komutanlığı Arşivi'nden elde edilen 1944, 1955 ve 1966 yıllarına ait hava fotoğrafları, Amasra'nın mahallelerinde yaşanan değişim ve dönüşümü göstermektedir (Şekil 3.6). Fotoğraflardan elde edilen bilgilere göre 1944-1966 yılları arasında Kemere Köprüsü'nün altı toprak ile doludur ve denizin iki tarafı birleşememektedir. 1955 yılında bir kısmı var olan Büyükliman mendireği, 1966 yılındaki hava fotoğrafında görülen günümüzdeki durumuna göre tamamlanmıştır. Kum Mahallesi'ne dâhil olan berzahın üzerindeki parselasyonun 1950'li yıllar itibarıyla yapıldığı görülmektedir. Boztepe ve Kaleiçi Mahallesi'nde yer alan konutların sayısında ciddi bir artış görülmemekle birlikte çatı izlerinden 1966 yılında Amasra'daki konut stoğunun büyük bir bölümünü küçük ölçekli ahşap sivil mimarlık yapılarının oluşturduğu okunmaktadır. Büyükliman'da yer alan Küçük Ada'nın ise 1944 ve 1955 yıllarına ait fotoğraflarda karadan kopuk olduğu ve bir köprü ile bağlantısının sağlandığı görülmektedir. Ancak 1966 yılında tamamlanmış olan mendirek ile bu ada da Büyükliman'ın önünde yer alan dolgu alanına bağlanmıştır. Aynı yıllarda Küçük Liman plaj olarak kullanılmak üzere kum ile doldurulmuştur.

3.2.1 Yasal çerçeve

Ankara İller Bankası arşiv kayıtlarında yer alan, bölgeye ait en eski tarihli harita 1970[85] yılına ait 1/1000 ölçekli uygulama imar planıdır. İller Bankası Belediyeler İmar Planlama Müdürlüğü tarafından 1968 yılında Müt. Akman Koll. Şti.'ye hazırlatılan halihazır, 1970 yılında İmar ve İskan Bakanlığı tarafından onanmıştır (Şekil 3.7). Bu plana ait not şu şekildedir: "Amasra 1. derece deprem bölgesine girdiğinden Amasra'da inşa edilecek bütün yapılar (özellikle J harfiyle belirtilen alanda[86]) afet bölgelerinde yapılacak yapılar hakkındaki yönetmelik hükümlerine tabidir, ayrıca üç katlı binalar betonarme olarak inşa edilecektir."

Hazırlanan haritada J harfi ile yalnızca Amasra Müzesi binası ve okullar bölgesi işaretlenmiştir. Betonarme yapılar hakkında verilen üç kat kararı ise haritadaki tüm betonarme binalar üzerine işlenmiştir. Planda Amasra Kalesi'ne ait pek çok kısmın doğru ifade edilmediği gözlemlenmiştir. Haritada ayrıca "Ö" harfi ile "Özel Karakterli Konut Alanı" ifadesi kullanılmıştır. Boztepe'nin üzerinde ve Kaleiçi Mahallesi'nde görülen bu ifadenin açıklaması, plan notunda detaylandırılmıştır.[87]

Amasra için koruma amacıyla imar planı hazırlanmadığı ve tescil uygulamasının henüz yapılmadığı, 1970 yılında bu plan notlarının varlığı Amasra'daki özgün ahşap konutlarına verilen önemin bir göstergesi olarak görülebilir (Şekil A.11, Şekil A.12).

---

[85] Ankara İller Bankası'nın arşivinde 1956 yılına ait bir plan olduğuna dair bilgi alınmışsa da söz konusu plan arşiv kayıtlarında bulunmamaktadır.

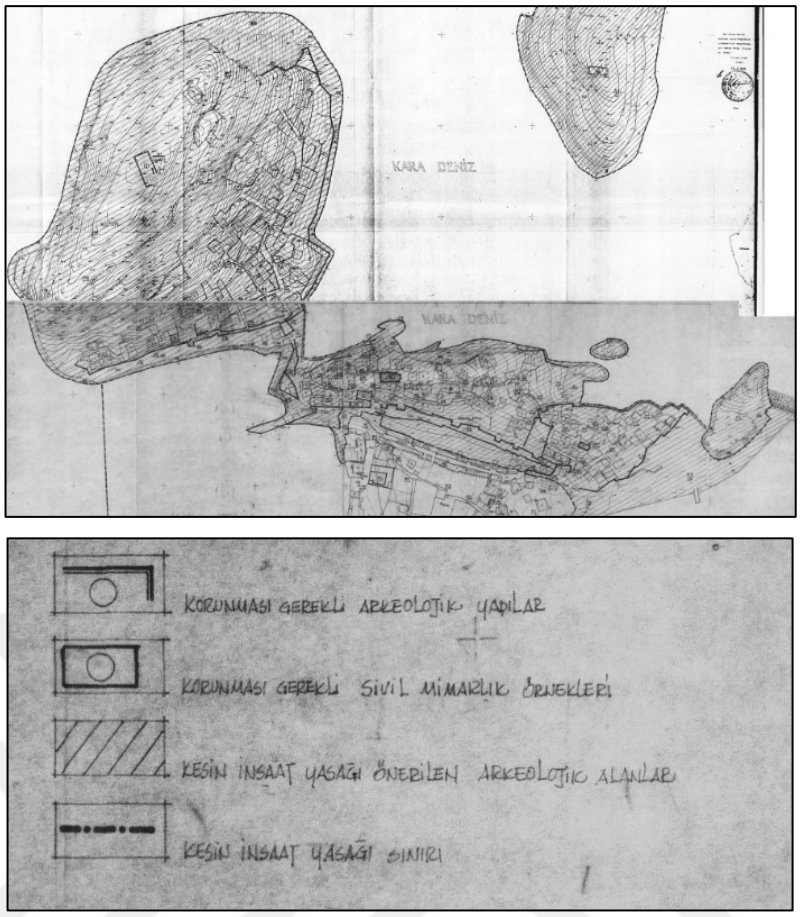
[86] "Jeolojik nedenlerle özel tedbirler gerektiren alanlar"

[87] Özel Karakterli Konut Alanı: Bu konut alanlarında 1/1000 ölçekli imar tatbikat planında gösterilen kadastral duruma bağlı olarak belirtilen inşaat yaklaşma hudutları içinde onarım ve gelişme ruhsatı verilebilir.
Tam çizgi ile belirtilen mevcut yapılar için ancak olduğu gibi onarım ruhsatı verilebilir.
Onarım ve gelişme ruhsatı aşağıdaki şartlara tabidir:
1- Onarılan eski yapılarda, mevcut yapının cephe ölçüleri, pencere en ve boy oranları, kat yükseklikleri ve gabarileri (kat adedi 2'dir), saçak çıkma mesafeleri ve çatı eğimleri aynen korunacaktır.
2- Mevcut yapının belirtilen sınırları içinde onarılarak geliştirilmesi durumunda, yeni yapılan kısımdaki kat yükseklikleri ve gabarileri (kat adedi 2'dir), pencere ölçüleri, aralıkları, saçak çıkma mesafeleri ve çatı eğimleri eski kısmının devamı şeklinde olacaktır.
3- Boş parsellerde, belirtilen sınırlar içinde, yeni inşaatlarda, çevrede mevcut eski yapılardaki ölçülerle (yukarıda açıklandığı gibi) uyulmak şartıyla ruhsat verilecektir.
Bu konut alanlarında, onarılacak veya yeniden yapılacak yapılarda, ahşap bulunmadığı takdirde başka malzeme kullanılabilir ancak yapıların cephesi sıvanacaktır. (Cepheleri sıvalı yapıların beyaz badana ile boyanması tavsiye olunur) veya sıvasız ahşap olarak kalabilir. Bütün yapılarda kırma çatı ve alaturka veya alafranga kiremit kullanılması şartı gözetilecektir.

Şekil 3.7 : 1970 tarihli imar planından detay.

1973 yılında Ereğli Kömür İşletmesi'ne bağlı (EKİ) Amasra Bölge Müdürlüğü kurulmuştur (URL-31). O yıllardan itibaren Amasra ilçe merkezinde yapılan bazı uygulamaların antik kent limanına verdiği zararlar gerekçesiyle Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, bölgeye gelerek 1976 yılında ilk koruma kararlarını almıştır. Amasra'da yapılan ilk tescil işlemleri ve ilk sit alanı belirleme işlemleri 09.09.1976 yılına ait 477.2 (67) 006799 sayılı karardır (Karabük KVKBK Arşivi). Bu karar metninde belirlenen 20 adet eski eserin olduğu gibi korunmasına ve belirlenen sit alanlarında yeni yapı kısıtlamasına uyulması hususu belirtilmektedir. Bu kararın eki olarak hazırlanan paftada ilk defa Amasra Koruma Alanı belirlenmiş olmaktadır ve Tavşan Adası, Boztepe Adası, Kaleiçi Mahallesi, Çekiciler Sokağı ile hisarpeçe arasında kalan alanların tamamı, Tekke Tepesi ve Roma yapılarının kalıntılarının bulunduğu alan "kesin yapı yasağı" alanı olarak belirlenmiştir. Amasra'da ilk tescil işlemi uygulanmış olan, bahsi geçen 20 yapı şunlardır: 1-Kale, 2-Bizans Köprüsü, 3-Mabed, 4-Yapı Kalıntısı (Kilise), 5-Ali Uysal Evi, 6-Bucaka Müdürlüğü Lojmanı, 7-Kale-Fatih Cami (Kilise), 8-Küçük Kilise, 9-Ethem Ağa Konağı, 10-Hamam, 11-Mesut Zırtıl Evi, 12-Antik Yapı, 13-Eski Bahriye Mektebi, 14-Antik Rıhtım, 15-Müze Binası, 16-Gymnasium, 17-Tiyatro, 18-Kilise, 19-Antik Su Yolu, 20-Kemerli Antik Yapı.

Şekil 3.8 : 1976 yılına ait koruma kurulu kararı eki ve lejand.

Plan kararlarında 3 kattan daha yüksek yapı yapılması yasaklanmıştır. Kesin yapı yasağı getirilmiş alanlar yukarıda da bahsedilmiştir ve bu alanların dışında kalan parseller için müze uzmanları kontrolünde inşa yapılmasına izin verilmiştir. Küçük ve Büyükliman'daki tüm yapıların kaldırılması gerektiği ve yenilerinin yapılmasının yasaklanması belirtilmektedir. Büyükliman'daki EKİ kömür yükleme iskelesinin yarattığı kirlilikten ötürü Amasra dışına taşınması öngörülmüştür. Çekiciler Çarşısı'nda bulunan tüm yapıların olduğu gibi korunarak ufak onarımlara izin verilmesi uygun görülmüştür. 1976 yılına ait olan bu haritanın lejantı dört farklı durum tanımlamaktadır: Korunması gerekli arkeolojik yapılar, korunması gerekli sivil mimarlık örnekleri, kesin inşaat yasağı önerilen arkeolojik alanlar, kesin inşaat sınırı (Şekil 3.8, Şekil A.13, Şekil A.14).

1985 yılında Celalettin Uzer tarafından 1/2000 ölçekli Kesin İmar Planı oluşturulmuş ve 1986 yılında İller Bankası İmar Planlama Başkanlığı tarafından onaylanmıştır. 1/1000 ölçekli imar planı da Celalettin Uzer tarafından aynı yıl hazırlanmış ve 1986 yılında onaylanmıştır. Bu imar planına göre 1/2000 ölçekte hazırlanan imar planında

alınan kararlar detaylandırılmış ve sit koruma alanlarının sınırları yenilenmiştir. Kent içinde bulunan yolların genişlikleri düzenlenmiştir, gelişme konut alanları belirtilmiştir, sosyo-kültürel tesisler için alanlar ayrılmış, otopark alanları düzenlenmiş ve koruma alanları dereceleri ile belirtilerek plan notları ile detaylandırılmıştır. 1986 yılına ait bu imar planının harita lejantında yer alan bilgilere göre koruma alanları iki ana başlıkta irdelenmiştir: Sit Koruma Alanları ve Yapı Yasağı Getirilen Alanlar. Sit koruma alanları başlığı altında 1., 2. ve 3. derece arkeolojik sit alanları tanımlanmış ve haritada sınırları belirtilmiştir (Şekil 3.10). Bu harita için hazırlanan kurul kararı ekine göre bir konut ve şehir hamamı tescillenmiştir.

Bu haritanın imar planı açıklama notunda son yıllarda yaşanılan tahribata şu şekilde değinilmiştir: "Son yıllarda eski evler yapı malzemesinin ahşap oluşu ve ekonomik güçsüzlük nedeniyle yıkıldığından ahşap sivil mimari eserler yerini tuğla ve briket evlere bırakmıştır. Kaleiçi ve Boztepe yörelerinde bulunan eski evlerin Amasra'ya kattığı orijinal mimari görünüm giderek yok olmaktadır." 1985 yılında hazırlanan bu rapor, neredeyse tamamının ahşap olarak gözlemlendiği 1940'lı yıllara ait fotoğraflardaki konutların nasıl zamanla yitirildiğini açıklamaktadır.

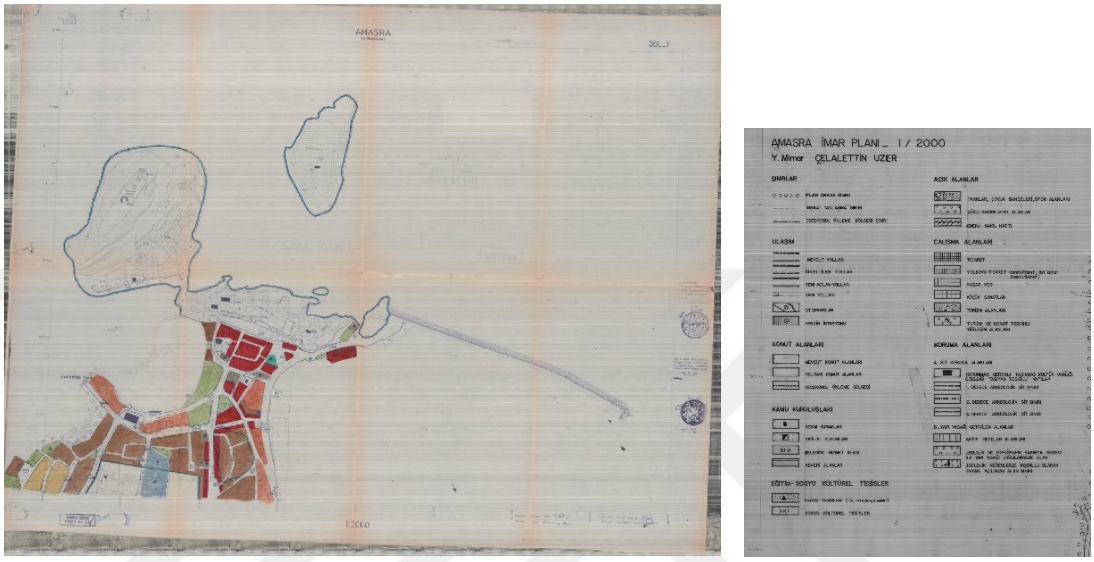
Aynı plan açıklama raporunda öngörülen nüfus artışı şu şekilde özetlenmiştir: "Amasra'nın 1984 yılında yerinde yapılan incelemeler sonucu bulunan nüfusu 6786 kişidir. 20 yıl sonrası için nüfus eğilimine bağlı olarak yapılan projeksiyonlar 17-18 bin arasında değişmektedir.

Meskun konut alanları: 19 hektar	375 kişi/ha	7.125 kişi
İnkişaf konut 3 katlı: 26 hektar	375 kişi/ha	9.750 kişi
İnkişaf konut 4 katlı: 10 hektar	500 kişi/ha	5.000 kişi
İnkişaf konut 5 katlı: 5 hektar	625 kişi/ha	3.125 kişi
Toplam konut; 60 hektar	-	25.000 kişi

1984 belirlemelerine göre mevcut meskun konut alanları toplamı 19 hektardır. Plan dönemi sonunda bunlara ilaveten 41 hektar civarında konut alanı iskana açılacaktır."

Bu yapılan öngörüler ile Kaleiçi ve Boztepe mahallelerinin oluşan nüfus yoğunluğundan kurtarılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda denize bakan tüm yamaçların iskana açılması da bu kararlar sonucunda gerçekleşmiştir. Öngörülen nüfus artışına göre belirlenen alanlar yeni yapılaşmaya açılmıştır ancak Amasra nüfusu 2019

yılına göre 14.151 olarak ölçülmüştür (URL-32). Günümüzde bahsi geçen bu yamaçlarda (Kaleşah Mahallesi) çok katlı apartmanların varlığı, plansız konut alanları ile Amasra kent merkezi doğal görünümünü kaybetmiştir. Plan açıklama raporunda ayrıca ilkokul ve ortaokul bina sayısının artması öngörülerek plana işlendiği yazmaktadır (Şekil A.15). Otopark, yol, turistik tesisler ve sağlık tesisleri de yeniden planlanarak haritaya işlenmiştir (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 : 1985 yılında hazırlanan 1/2000 ölçekli imar planı ve lejand.

KTVK Kurulu'nun 01.06.1985 tarihinde 1098 sayılı kararında 2. derece arkeolojik sit alanı içinde yer alan bazı alanlar, 3. derece arkeolojik sit alanı olarak değiştirilmiştir. Aynı karar doğrultusunda Tekketepe Mevki, 1. derece arkeolojik sit alanından 3. derece arkeolojik sit alanına alınmıştır (Tunçer, 2014, s. 33). Sit alanları derecelendirmelerinin bu şekilde değiştirilmesi sonucunda söz konusu bölgelerde yapılaşma artmıştır.

"Amasra Kasabası Tarihi Çevre Koruma Planlaması Sözleşmesi[88]" 27.10.1986 tarihinde düzenlenmiş ve onaylanmıştır (Tunçer, 2005, s. 5). Bu sözleşmeye göre Amasra kent merkezinde yer alan Boztepe, Kaleiçi Mahallesi, Küçük ve Büyükliman bölümü ile gerisinde kalan düzlükler iki ayrı bölüm olarak incelenmiştir. Bu açıklama raporuna göre Boztepe ve Kaleiçi mahallelerinde bulunan konutların geleneksel mimari özellikleri taşıdığı ve bu alanların hususi olarak korunması gerektiği yazmaktadır. Hem arkeolojik sit alanının korunması hem de kentsel sit alanının geri

[88] KTVK Yüksek Kurulu'nun 01.06.1985 tarihinde 1098 sayılı kararı uyarınca hazırlanmıştır.

kalan özelliklerinin korunması ve yaşatılması amacıyla denetim altında bir yapılaşma ve onarım önerilmektedir (Tunçer, 2005, s. 6).

Şekil 3.10 : 1986 yılına Ait 1/1000 ölçekli imar planı.

Ankara KTVK Kurulu'nun 22.11.1988 gün ve 554 sayılı kararı gereğince aynı kurumun Büro Müdürlüğü raportörlerinin yerinde yaptığı inceleme sonucunda 1990 yılında 1399 sayılı karar yayınlanmıştır (Karabük KVKBK Arşivi). Bu karara göre Boztepe Adası'nda bulunan Poseidon Mabedi'nin taşıdığı arkeolojik değer ile tepenin sahip olduğu doğal ve görsel değerler göz önüne alınarak sınır değişikliği yapılmadan 2. dereceden 1. derece arkeolojik ve doğal sit alanına dönüştürülmesi Koruma Yüksek Kurulu'na önerilmiştir. 1985 yılında yerinde inceleme ve alınan karar ile tescil işlemi yapılan 8 adet sur duvar kalıntısının yanlış işaretleme ve özgünlüğünü yitirdiği gerekçesiyle tescil kayıtlarının düşürüldüğüne dair bir madde yer almaktadır. Amasra Kalesi'ne ait 35 adet bölümün 2863 ve 3386 sayılı yasalar uyarınca tescil işlemlerinin tamamlanması kararlaştırılmıştır. Amasra-Bartın yolu üzerindeki TTK Lojmanları önünde bulunan sanduka tipi mezarın bazı seramik parçalarının ve anıtsal bir yapı kalıntısının bulunması sebebiyle 1/1000 ölçekli haritada belirtilen bölgenin 3. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenmesine karar verilmiştir. Bu alanda tüm uygulamalarda temel hafriyatlarının Müze Müdürlüğü ve belediye tarafından yürütülmesi, basit onarım ve yapılaşma taleplerinde Koruma Kurulu'ndan izin alınması gerektiği belirtilmiştir. Bir diğer maddede Amasra yerleşim alanı içinde

bulunan özgün mimari parçaların Amasra Müze Müdürlüğüne teslim edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Son olarak bu karar, Kaleiçi ve Boztepe (Sormagir) mahallelerinde bulunan konutların kentsel sit görünümü vermediği gerekçesiyle bu alanda tüm yeni yapılaşmaların tescilli yapılara uygun cephe vermesi gerektiğine, yalı baskı ya da taş kaplı olmayan cepheye sahip yapılara ruhsat verilmeyeceğine değinir (Şekil A.16).

Amasra ilçe merkezi için ilk Koruma Amaçlı İmar Planı, 1987 yılında Şehir Bölge Plancısı Bülent Türkoğlu tarafından hazırlanmış ve 1988 yılında onaylanmıştır (Şekil 3.11). 1 Nisan 1988 tarihinde 119 sayılı karar ile "3030 Sayılı Kanunun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliği'ne Ek İmar Yönetmeliği" kabul edilmiştir. Yönetmelikte genel hükümler, koruma ve onamaya ilişkin hükümler, yeni yapılaşmaya ilişkin hükümler ve özel hükümler başlıkları altında maddeler yer almaktadır. Genel hükümler başlığı altında yönetmeliğin kapsamı, onama işlemleri, tanımlamalar ve ilke kararları yer almaktadır. Koruma ve onarıma ilişkin hükümler başlığı altında tescilli yapıların, yolların, bahçe duvarlarının ve ağaçların korunacağına dair bölümler mevcuttur ve bu yapı ve elemanlarının olduğu gibi korunacağı belirtilmektedir. Onarıma ilişkin hükümlerde ise tescilli sivil mimari örneklerine adi onarım altında yapılacak onarımların Müze ve belediye kontrolünde işlem yapılabileceği kaydedilmiştir (Şekil A.17).

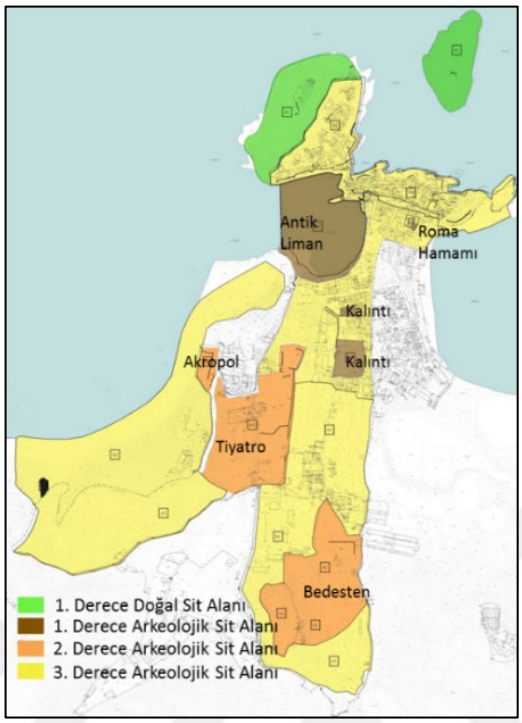
Şekil 3.11 : 1988 tarihli koruma amaçlı imar planı.

Yeni yapılaşmaya dair hükümlerde KAİP kapsamında belirtilen sınırlandırmalar belirtilmiş ve yapılacak yeni yapıların cephe, malzeme ve plan düzeni için gerekli sınırlandırmalar getirilmiştir. Yapılaşmaya ilişkin özel hükümler de bir başlık altında ayrıca toplanmıştır. Bu başlıkta KAİP'in lejandında görülen üç farklı sınıflandırmaya açıklamalar getirilmiştir. Tescilli yapıların dışında kalan tüm yapılar için geçerli olan bu sınıflandırma üçe ayrılmıştır: 1. Var olan değerleri, özellikleri korunarak yenilenecek yapılar, 2. Islah edilecek ve koşullu yenilenebilecek yapılar, 3. Yeni yapılanma. Koruma İmar Planı'nda yer alan lejanta göre Boztepe Adası, Kaleiçi Mahallesi ve Çekiciler Çarşısı harita sınırı belirlenerek yapı ölçeğinde farklı renkler ile bu üç sınıflandırmaya uygun belirlemeler yapılmıştır (Şekil A.18). Var olan değerleri ve özellikleri korunarak yenilenecek yapılar için bu gruba giren yapılar geleneksel yapım tekniklerini yansıttığından yıkılmadan onarım ile yenilenmesi gerekmektedir ve taban alanları hiçbir şekilde artırılamaz, şeklinde açıklama düşülmüştür. Bu yapı grubu, tescil işlemi yapılmamış özgün konutların korunması için tasarlanmıştır. Islah edilecek ve koşullu yenilenebilecek yapılar grubu için geleneksel yapılaşma değerlerine uyumsuz yapı ögelerine ve ölçülerine sahip olma gerekçesi ile yenilenecekleri zaman geleneksel dokuyla uyumlu bir yapı yapılması gerektiği ve parselin %40'ını geçemeyeceği belirtilmektedir. Yeni yapılaşma grubuna dâhil edilen yapılar ise boş parsellere yeni yapılacak yapılar için getirilen sınırlandırmalara aittir ve haritada plan ölçüleri ile öneriler getirilmiştir. Tescilsiz yapılar için ek imar yönetmeliği ile koruma altına almak, günümüzde uygulaması ve takibi açısından sağlıklı bir süreç yansıtmamaktadır. Ancak Koruma Amaçlı İmar Planı'nın revizesi tamamlanana ve onaylanana kadar bu uygulama devam etmektedir.

Koruma Amaçlı İmar Planı 2007 ve 2013 yıllarında revizyon edilmiştir. 2013 revizyonunda 3. derece arkeolojik sit alanının sınırları genişletilmiştir ve bugünkü şeklini alması sağlanmıştır (Şekil 3.12, Şekil A.20).

1970'lerde başlayan planlama ve koruma kararlarının Amasra için her zaman koruyucu olmadığı, bazen de yıkıcı tesiri olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle günümüzde var olan yasa dışı yapılar, ruhsatsız binalar ve korunması gerekli kültür varlıklarına bitişik yapılmış kaçak yapılar ile Amasra kent merkezi, bugün ağırlıklı olarak betonarme yapılar ile donatılmıştır (Şekil A.19). Özellikle görünüm sahasında olan ve doğal yapısına zarar veren geniş arsa oturumlu çok katlı apartmanlar, tarihî

kent merkezine zarar vermektedir. Kültürel mirasların yitirilme sebebi yasalar ışığında incelenmeye çalışılmıştır ancak bu durumun birçok farklı sebebi daha bulunmaktadır.

Şekil 3.12 : Güncel sit sınırları.

3.2.2 Güncel analizler

Amasra ilçe merkezinde yapılar, yollar ve boş alanlar tespit edilerek analiz çalışmaları tamamlanmıştır. Çalışma alanı Boztepe Adası'nın tamamını, Kaleiçi Mahallesi'ni ve hisarpeçeye paralel şekilde ilerleyen Çekiciler Çarşısı'nı kapsayacak şekilde sınırlandırılmıştır (Şekil 3.13). Seçilen bölgeden güneye doğru yer alan ve son elli yıl içinde planlaması tamamlanan Kum Mahallesi sınırında analizler sonlandırılmıştır (Şekil B.1).

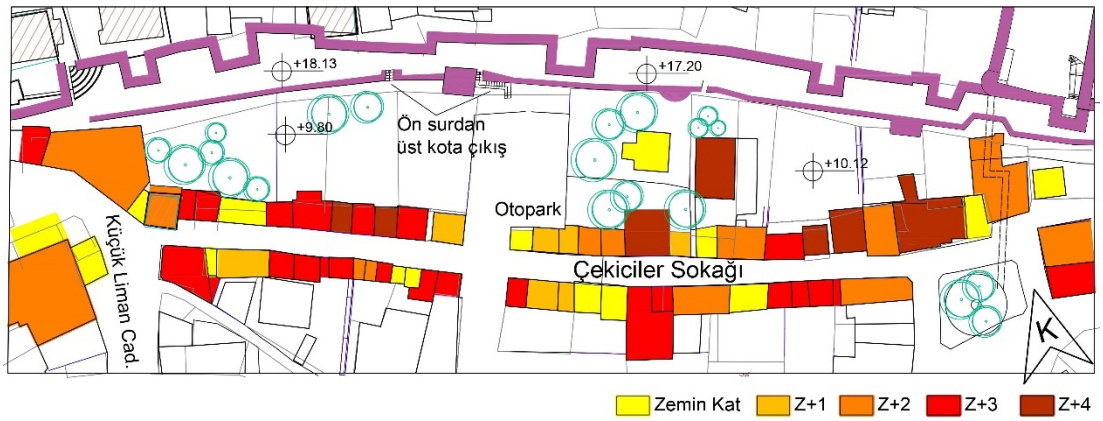
Boztepe Adası'nda bulunan 82 yapı, Kaleiçi Mahallesi'nin tamamı ve Çekiciler Çarşısı'nda bulunan 185 yapı ve onların bulunduğu alan üzerinde incelemeler yapılmıştır[89]. Analizler için halihazır harita altlık olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede dolu-boş (Şekil B.2), işlev (Şekil B.3), kat sayısı (Şekil B.4), korunmuşluk durumu analizi (Şekil B.5), kullanım durumu (Şekil B.6), malzeme (Şekil B.7), strüktürel durum (Şekil B.8) ve tescil durumu (Şekil B.9) hazırlanarak oranları belirlenmiştir. Çalışma alanı toplamda 86.570 m² alanı kapsamaktadır. Bu alan içindeki 267 yapı

[89] Yapılar, Mayıs 2017 tarihinde yerli bir rehber eşliğinde gezilmiştir ve mümkün olan tüm kullanıcılar ile görüşülerek ve yapıların içlerine girilerek durumları kayıt altına alınmıştır.

12.771 m² alan, yaya ve araba yolları 14.662m²lik alanı kapsarken 59.137 m²lik alan boş ve yeşil alan olarak tespit edilmiştir. Yeşil alan, çalışma alanının %68'ini oluştururken yapılar %15'ini, yollar ise %17'sini oluşturmaktadır. Amasra ilçe merkezi için yaklaşık %70 oranında yeşil alanın varlığı iyi bir oran olarak kaydedilmiştir.

Şekil 3.13 : Analizler için seçilmiş çalışma sınırı.

Şekil 3.14 : Çekiciler Sokağı'nın planı ve ön sur ile ilişkisi.

Çalışma alanı sınırları içinde yer alan 267 yapının %36'sı zemin+1 kata sahiptir. %30'u ise zemin+2 katlıdır. %22'si yalnızca tek katlı iken %6 oranında zemin+3 ve %6 oranında zemin+4 katlı yapı bulunmaktadır (Şekil 3.14). Oranlardan anlaşıldığı üzere ilçe merkezinde dört ve beş katlı yapılaşma az sayıdadır. Çalışma sınırlarındaki

dolu-boş oranının verdiği olumlu verilerin yanı sıra az katlı yerleşimin yoğunlukta olması da bu bölge için büyük bir artıdır. Dört ve beş katlı inşa edilmiş yapılar toplam 31 adet olup tamamı betonarmedir ve bu yapılar kaleiçinde yer almamaktadır. Özellikle Boztepe'deki çok katlı yapılar ön görünümde olduğu için siluette istenmeyen etki yaratmaktadır.

267 yapının %75'i (200 yapı) aktif olarak kullanılmaktadır ve Çekiciler Çarşısı'nda yer alan tüm yapılar aktiftir. %10 oranında yapının sezonluk olarak kullanıldığı ve özellikle yaz aylarında kullanıcıların geldiği gözlemlenmiştir. Alandaki 23 yapı (%9) kısmi olarak kullanılmakta ve bu yapıların bir kısmının alt katı, bir kısmının da üst katlarında kullanılmayan katlar olduğu tespit edilmiştir. %6 oranını veren 17 adet yapı ise tamamen boştur. 158 yapı (%59) konut olarak, 36 yapı (%19) ticaret amacıyla, 14 yapı pansiyon olarak kullanılırken ilçe merkezinde 10 adet konut+pansiyon yapısı bulunmaktadır[90].

1988 yılında onaylanan Koruma Amaçlı İmar Planı'nda ve planın ek yönetmeliğinde belirtilen sınıflandırmaya göre çalışma alanında toplam 125 yapı, var olan değerleri, özellikleri korunarak yenilecek yapı olarak; 68 yapı, ıslah edilecek ve koşullu yenilenebilecek yapılar olarak belirtilmiştir. Haritanın hazırlanma tarihinden günümüze kadarki süreçte inşa edilmiş 64 yeni yapı bulunmaktadır.

Çalışma alanı içinde 17 yapı tescillidir ve 16 yapının tescillenmesi önerilmektedir[91]. Betonarme yapıların 133 tanesi (%50) uyumlu olarak analiz edilirken 107 yapı ise dokuyla uyumsuz[92] bulunmuştur. Çekiciler Çarşısı'nın %50'si uyumsuz yapılardan oluşmaktadır. Bunun da sebebi, yüzyılın son çeyreğinde yapılan yüksek katlı betonarme yapılardır. Tescilli ve tescile önerilen 33 yapı üzerinde strüktürel durum ve korunmuşluk durum analizi yapılmıştır. Strüktürel durum analizinde iyi ve kötü olarak iki sınıflandırma yapılmıştır. Yapıların %64'ünün (21 yapı) strüktürel durumu iyi olmakla birlikte %36'sı kötü durumdadır. Aynı yapılar üzerinde yapılan korunmuşluk

[90] Bu sayılar yerinde tespitler ve görüşmeler sonucunda Turizm Müdürlüğüne kayıtlı birimlerden elde edilmiştir.
[91] Tescilli yapılara ek olarak tescillenmesi önerilen yapılara karar verilirken yapının, geleneksel yapım tekniğine sahip olması ve korunmuş olması göz önüne alınmıştır.
[92] Tescilli ya da tescile önerilen dışında kalan yapılar için uyumlu ve uyumsuz şeklinde iki sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırma belirlenirken yapının kat sayısı, komşu dokuyla uyumu, parselde kapladığı alanı oranı, varsa komşu tescilli yapıyla ilişkisi, parselde yer alan kalıntı duvarlarla ya da sur duvarıyla ilişkisi, denizden ya da merkezden görünümü ve cephe düzeni göz önüne alınmıştır.

durum analizine göre ise %67 oranında bulunan 22 adet yapı iyi korunmuş[93] durumdadır. Çalışma alanı içinde yer alan cadde ve sokaklar araç geçişini kolaylaştırmak için asfalt malzeme ile kaplanmıştır. Büyükliman'dan Zindan A kulesine çıkış sağlayan sokağın malzemesi özgündür (Şekil 3.15). Bu sokaktan araç ulaşımı yapılmamaktadır. Doğal taş kaplama olan zeminin orta bölümünde suyun akışını sağlamak için eğim verilmiştir.

Şekil 3.15 : Zindan Güney Aksından Kaleiçine ulaşım.

3.2.3 Kültür varlıklarının tespiti

Amasra arkeolojik sit sınırında bulunan, günümüze ulaşmış kültür varlıkları oldukça az sayıdadır. Özellikle son elli yıl içinde yaşanan yıkım ve yok etme süreci ile çok az sayıda yapı tescile değer görülmüştür. İklim ve coğrafi nedenlerle (vadi eteğinde bulunması) bu yerleşimin olduğu bölge zaman içinde toprak yüküyle dolmuştur. Bir etken de özellikle 19. yüzyıl itibarıyla klasik binaların açık taş ocağı gibi kullanılmasıdır. İşlevini yitirdiği için terk edilmiş binaların bünyesinde bulunan taşlar,

[93] Korunmuşluk durumu analizi yapılırken tescilli ya da tescile önerilen geleneksel mimariye sahip yapıların, özgün detaylarının korunmuş olması göz önüne alınmıştır. Yapıların tamamında çatı kaplamasının değiştiği gözlemlendiği gerekçesiyle değerlendirmenin dışında tutulmuştur. Yapım tekniği, plan düzeni, açıklık-kapalılık oranı, doğrama detayları ve bahçe duvarları gözlemlenerek özgünlük değerlerinin korunma oranı üzerinden sınıflandırma yapılmıştır.

halihazırda kesilmiş, işlenmiş ve taşınabilir boyutlarda olduğu için gerek konutlarda gerekse surlarda kullanılmıştır. Bu yıpranma sürecine define arama amacıyla yapıların talan edilmesi de eklenmektedir. Tüm etkenlerle birlikte Bizans Dönemi'nde inşa edilmiş kalenin bazı bölümleri dışında tarihte yer alan çok az sayıda yapı günümüze ulaşmıştır.

3.2.3.1 Kuş Kayası Yol Anıtı

İmparator Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus (h. 41-54) adına dönemin valisi Gaius Julius Aquila, MS 41-54 yılları arasında bazı karayolları inşa ettirmiştir (Magie, 1950, s. 562; Doğancı, 2017, s. 73). Bu karayolunun üzerinde Amasra'ya 4 km kala bir dinlenme noktası belirlenmiş ve yerli kayaya bazı semboller oyularak anıt inşa edilmiştir. Kuş Kayası Yol Anıtı olarak isimlendirilen bu kültür varlığı, Anadolu sınırlarında günümüze ulaşmış tek büyük boyutlu yol anıtıdır. Anıt, lejyonların simgesi olan kartaldan ve başı zarar görmüş bir insan bedeninden oluşmaktadır (Şekil 3.16).

Şekil 3.16 : Solda Jules Laurens'in çizmiş olduğu Kuş Kayası Yol Anıtı gravürünün renklendirilmiş hâli (URL-33), sağda günümüzdeki durumu.

19. yüzyılın başında Amasra'ya gelen Lafitte'den önce hiçbir seyyahın kaydetmediği Kuş Kayası Yol Anıtı'na dair kendisinin ayrıntılı tespitleri bulunmaktadır. Günümüzdeki hâli ile hemen hemen aynı durumu tasvir etmektedir. Anıtın üzerindeki çerçeveli nişte silinmekte olan Latince yazıyı şu şekilde not etmiştir:

"*PRO PACE…HONOREM D. CLAUDI…*

GERMANI…VIA SACRA PLENUS SACER

…BIS…RAPAXLAN" (Lafitte, 1998, s. 167).

3.2.3.2 Kemere Köprüsü

Boztepe Adası ile anakara arasındaki tek bağlantı yolu Kemere Köprüsü'dür (Şekil 3.17). Köprü'nün yapım tarihi için bazı tarihçiler Roma Dönemi'ni işaret etse de bunu doğrulayacak herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Köprünün ulaştığı Boztepe Adası'nda yer alan Amasra Kalesi'nin bir bölümü Erken Bizans Dönemi'ne aittir.

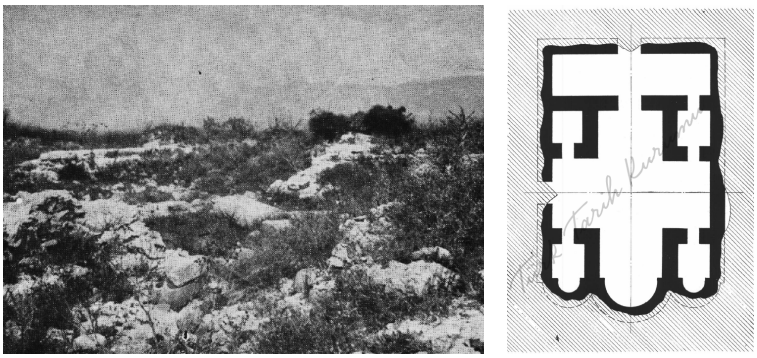
Şekil 3.17 : Denizden Kemere Köprüsü görünümü.

3.2.3.3 Büyükada Kilisesi

Büyükada, Boztepe Adası'nın doğusunda yer almaktadır. Günümüzde adanın üzerinde yerleşim ve adaya ulaşım sağlayan bir köprü yoktur ancak adanın üzerinde üç farklı noktada kilise kalıntısı tespit edilmiştir. Eyice, en geniş taban oturumuna sahip olan kilise kalıntılarında 1938 ve 1949 yıllarında tespitler yaparak kayıt altına almıştır (Şekil 3.18). Günümüzde tespiti yapılan hiçbir duvar ve döşeme kalıntısı görülmemektedir. Define arayıcıları tarafından talan edilen kalıntıların üzerlerinde yoğun bitkilenme ve toprak yığınları bulunmaktadır.

Eyice, adanın daha önce sahip olduğu iskele izlerinin Boztepe Adası'na en yakın noktada bulunduğunu belirtmekle kayıtlarına başlamaktadır. 1938 yılında yaptığı tespitlerde duvar kalıntılarına, zemin mozaiklerine, insan kemikleri bulunan lahit kalıntılarına ve mimari parçalara rastlamıştır ancak bu kalıntılar 1949 yılına ulaşmamıştır (Eyice, 1951c, s. 474).

Kilisenin yapım tarihi hakkında bir kitabe ya da yazılı metin bulunamamıştır. Ancak Eyice, kalıntıların plan şemasından yola çıkarak 8. ya da 9. yüzyıl yapısı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tarihlerin de Amasra'nın askerî ve dinî öneminin arttığı yıllar olduğu göz önüne alınırsa adaya da bir kilise inşa edilmiş olabileceği düşünülebilir.

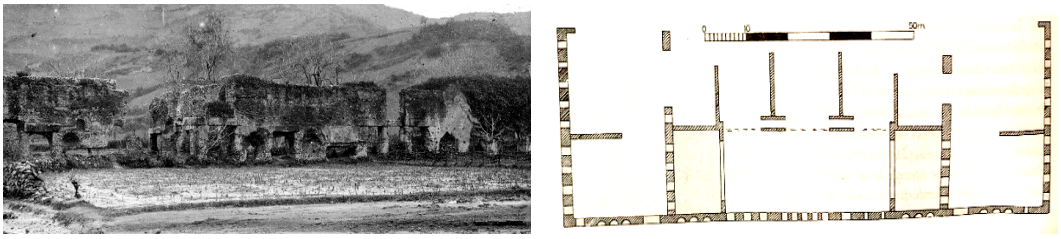

Şekil 3.18 : Solda Eyice'nin 1949 yılında tespit ettiği kalıntıların seviyesi, sağda kilisenin plan krokisi (Eyice, 1951c, pl. XLV, XLVI).

3.2.3.4 Bedesten

Amasra Kalesi'nin 1.2 km güneyinde yer alan tuğla kâgir yapı, antik yapı kalıntılarının bulunduğu bölgede yer almaktadır. Yapının işlevi hakkında çok farklı görüşler bulunmaktadır. Yalnızca dış duvarları ve yer yer ara duvarı kalmış olan kâgir yapıyı gören seyyahlar hamama, meclis binasına ya da bedestene benzetmiştir. Lafitte, birçok farklı odadan oluştuğunu, her odanın yüksek kapısı olduğunu ve tüm binanın tuğla olduğunu ifade etmektedir. Bu binada mozaiklerle süslenmiş bir odanın var olduğunu ve yapının duvarlarının 5 metre kalınlığında olduğunu söylemektedir. Bedestenin diğer eski yapılardan daha genç olduğunu belirtmektedir (Lafitte, 1998, s. 167). Sakaoğlu çok odalı yapısından ötürü bu yapının eyalet meclis sarayı olması gerektiğini ifade etmektedir (Şekil 3.19) (Sakaoğlu, 1999, s. 143).

2015 yılından önce tamamlanan bir restorasyon uygulaması sonucunda yapının tüm özgün değerleri yitirilmiştir. Tuğlaların arasında kullanılan horasan harcı malzemeye zarar vermiştir ve büyük miktarda yeni tuğla üretimi yapılarak yapı bütünlenmiştir (Şekil 3.20).

Şekil 3.19 : 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bedesten yapısı (Anonim).

Şekil 3.20 : Bedesten yapısının restorasyondan sonraki görünümü.

3.2.3.5 Roma Tiyatrosu

Roma tiyatro kalıntıları Aya Yorgi Tepesi'nin eteklerinde bulunmaktadır. Bartın-Amasra arasındaki karayolun hemen eteğinde, mezarlığın üst kotunda yer alır. 1880'li yıllarda Bartın-Amasra arasındaki şosenin yapımı sırasında büyük oranda kaybedilen tiyatro yapısından günümüzde yalnızca bir giriş kapısı ulaşmıştır (Şekil 3.21). Kapıyı oluşturan taşların neredeyse tamamı bosajlıdır, büyük boyutlu ve harçsız bileşime sahiptir. Alt kotlarında günümüzde okunamayan Yunanca bazı harflerin kazılı olduğu görülmektedir.

Şekil 3.21 : Tiyatro yapısının günümüze ulaşan doğu kapısı.

3.2.3.6 Fatih Camii

Fatih Camii; Zindan (Kaleiçi) Mahallesi, Yalıkapı Sokak ve Çamönü Sokak arasında, 167 ada, 1915 parselde yer almaktadır. Yaklaşık 250 m² taban oturumlu, tek katlı, kırma çatılı olan bu cami, Kaleiçi Mahallesi'nin içkaleye uzak, batı kısmında yer almaktadır (Şekil 3.22). Kaleiçi'nde bulunan iki kiliseden büyük olanıdır. Yapının batı kısmında bir meydan, diğer taraflarında ise konutlar bulunmaktadır. Güney tarafında kaymakam evi yer almaktadır. Kaymakam evinin yanında 1960'lı yıllarda kaleden devşirilen taşlarla inşa edilmiş bir merdiven bulunmaktadır. Batıda yer alan Kemere Sokak'tan inildiğinde ise aynı tarihlerde yapılmış diğer merdivenle karşılaşılır.

Cemaatin rıhtımdan ya da Çekiciler Çarşısı'ndan bu camiye kolaylıkla ulaşması gayesiyle inşa edilmiş bu merdivenlerden gelen akslar, caminin güneybatısında kesişir.

Caminin yapım tarihi hakkında kesin bir bilgiye sahip olunabilecek herhangi bir kitabe ya da belge bulunmamaktadır. Bununla birlikte uzmanlar bu kilisenin 9. yüzyılda inşa edildiğine dair tahminlerde bulunmaktadır. Bu tahminlerini 860 yılında gerçekleşen Rus saldırılarının ardından ayakta kalan kaleyi hızla tamir ederken içindeki iki kiliseyi de yapmış olabileceklerinin üzerine kurmaktadırlar (Eyice,1952, s. 4). Fatih Sultan Mehmet'in Amasra'yı 1461 yılında fethi sırasında bu kilise camiye çevrilmiş ve üç köyün aşar vergisi, Amasra'nın üç mahallesinin geliri ve çevrede yaşamış olup öldükten sonra mallarını bırakacak kimsesi olmayanların malları bu camiye vakfedilmiştir (Eyice, 1952, s. 3).

Cami, 1887 yılında kapsamlı bir onarım geçirmiştir. Bu onarıma kadar caminin harimi beşik tonoz ile örtülü iken harap oluşundan ötürü tonoz kaldırılarak yerine ahşap düz tavan ve üzerine beşik çatı inşa edilmiştir (Sakaoğlu,1999, s. 153). Caminin uzun yıllar minaresi olmadığından ezanlar, camiye en yakın burç olan Zindan güney hattı G burcundan okunmuştur. Bu sebeple bu burç *"sela burcu"* olarak anılmıştır. 1963 yılında camiye bir ahşap minare ilave edilmiştir ancak daha sonra o da yıkılarak doğu cephesine yapıdan ayrı kâgir bir minare inşa edilmiştir (Bartın Kültür Envanteri, 2011, s. 265).

Cami, kesme moloz taş ve tuğladan inşa edilmiştir. Doğuda dairesel tek apsisi bulunan yapının narteks bölümü yok olmuştur. Yapının cephelerinde sıva bulunmadığından yapım tekniği rahatlıkla okunmaktadır. 9x9 cm^2 tuğlaların baklava dilimi şeklinde yerleştirilerek cephede tezyinat yapıldığı görülmektedir.

Şekil 3.22 : Solda Fatih Camii'nin giriş cephesi, sağda caminin apsis cephesinde yer alan minaresi.

3.2.3.7 Küçük Şapel

Bu yapı; Kaleiçi Mahallesi sınırlarında, Fatih Camii'nin doğusunda ve içkale içinde yer alır. Küçük boyutlu bir şapel işlevi bulunurken 1461 yılında mescide dönüştürülmüştür. Küçük Şapel; Kilise Mescidi ya da İçkale Mescidi olarak anılmaktadır. 1968 yılındaki depremde ciddi zarar görmüştür. Strüktürel çökmeler yaşanmadan önce şapelin duvar ve tonozunda bazı freskler görülmektedir (Sakaoğlu, 1999, s. 153). Fatih Camii ile yapım sistemi, plan ve malzeme kullanımı oldukça benzerdir. Hill ve Crow, harçların ve tuğlaların özelinde yaptığı inceleme sonucunda bu iki kilise yapısının çağdaş olduğunu, kalenin onarımının söz konusu olduğu 9. yüzyıl aralığında yapılmış olması gerektiğini vurgular (Hill ve Crow, 1991, s. 84).

Yapının cephesinde baklava desenli tuğlalardan elde edilmiş tezyinat bulunmaktadır. Aynı yapım tekniği Fatih Camii'nin giriş cephesinde ve bedesten yapısının özgün örgüsünde bulunmaktadır. Kilise Mescidi'nde ayrıca açıklıkların etrafında çiçek motifli tuğla ögeler bulunmaktadır. İnşa edildiği dönemde bu yapıya oldukça özen gösterildiği özgün detaylarından anlaşılmaktadır (Şekil 3.23).

20. yüzyılın ikinci yarısında oldukça fazla araştırmacı tarafından tespiti yapılan yapı hakkında epey metruk olduğu, plan krokisinin zorlukla çıkartıldığı, oldukça değerli mimari detayların yitirildiği, çatısı olmadığından yapının her geçen gün yok olduğu belirtilmiştir (Eyice, 1952; Boran, 2001; Sakaoğlu, 1999; Hill ve Crow, 1991). 1998 yılında başlatılan restorasyon uygulaması 2004 yılında tamamlanmıştır. Yapının tüm özgün detayları kaybedilmiş, freskler sıvanmış ve tüm cephe malzemesi yeniden üretilmiştir. Kültür Evi olarak işlev görmesi düşünülen yapı, günümüzde kilitli vaziyette ve kullanım dışıdır.

Şekil 3.23 : Solda şapelin restorasyon öncesi durumu (Mete Ayyıldız Arşivi), ortada restorasyondan sonra apsis (Verim, 2015, s. 117), sağda şapelin apsis cephesi (2019).

3.2.3.8 Osmanlı Hamamı

Osmanlı Dönemi'ne ait hamam kalıntısı Kum Mahallesi sınırlarında, Zindan Kalesi'nin güney hattına yakın bir konumdadır. Bulunduğu bölge Ayvadüzü olarak anılmaktadır. Amasra ilçe merkezinde Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen tek yapıdır ve 1976 yılında tescil kaydı yapılmıştır. Günümüzde metruk hâldedir ancak iç mekândaki tezyinatın, mukarnasların, zemin kaplamasının ve kurnaların özgün hâliyle korunduğu görülmektedir (Şekil 3.24). Yapının karşılıklı cephelerini birbirine kubbeden bağlayan yarılmalar mevcuttur. Bahçesinde bir çay bahçesi yer aldığından halk yapı ile iletişim hâlindedir.

Şekil 3.24 : Solda hamamın duvar örgüsü, ortada iç mekânından görüntü, sağda plan krokisi (Sakaoğlu, 1966, s. 297).

Evliya Çelebi, 1640 yılında Amasra'ya geldiğinde bu hamamı da notlarına eklemiştir. Hamamı *"suyu, havası ve yapısı güzel, gönül açısı bir hamam"* şeklinde tanımlar (Evliya Çelebi, 1999, s. 88). 1729 yılında Amasra'ya gelen İbrahim Hamdi Efendi, bu hamamı *"buzhane"* olarak adlandırmaktadır ve *"muhtasar ve mülevves"* (küçük ve pis) hamam ifadelerini eklemektedir (Sakaoğlu, 1999, s. 79). Hamam, 18. yüzyıldan sonra yavaş yavaş önemini kaybetmeye başlamıştır.

3.2.3.9 Direklikaya

Direklikaya ismi halk tarafından Küçük Liman'da bulunan antik mendirek kalıntılarının üzerindeki yapı parçasına verilmektedir. Küçük (Antik) Liman ticaret maksadı ile kullanıldığı yıllarda kayalıkların üzerinde bir deniz feneri yer almaktadır. Direklikaya denilen taş-tuğla almaşık yapıdaki sütun, ahşap deniz fenerinin gövdesi olarak görev yapmaktadır (Şekil 3.25). Yaklaşık 9. yüzyıla tarihlendirilen bu yapı parçası günümüzde tadilat görmüştür.

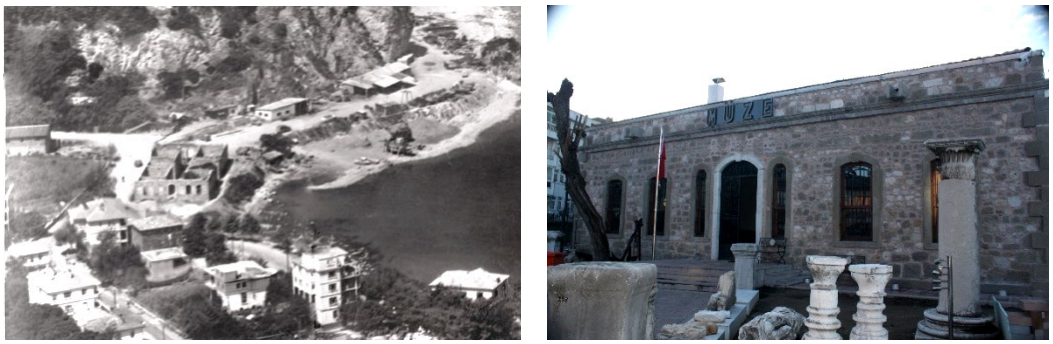

Şekil 3.25 : Direklikaya ismi ile anılan fener yapısının gövdesi.

3.2.3.10 Amasra Müze Binası (Eski Bahriye Okulu)

Bolu Mutasarrıflığı görevine 1884 yılında tayin edilen İsmail Kemal Bey, Amasra için bazı bayındırlık faaliyetlerini başlatmıştır. Bartın-Amasra şosesinin yapımının yanı sıra Amasra'nın ilçe merkezinin karayoluna bağlandığı noktaya Bahriye Mektebi açmak istemiştir.

H 1301/M 1885-1886 yılında Heybeliada'da ticaret gemilerine kaptan yetiştirebilmek için bir nizamname yayınlanmıştır. Bu nizamnameye göre sahillerde yaşayan ahalinin çocuklarından gönüllü olanlar bu eğitime teşvik edilmelidir. Bu sebeple Amasra'nın da nizamnamenin diğer şartlarını sağlayan bir kasaba olmasından dolayı İsmail Kemal Bey tarafından bu mektebin inşasına başlanmıştır. Ancak iki katlı tasarlananan mektebin yalnızca bir katı bitirildiğinde yolsuzluk iddialarıyla inşaat durdurulmuştur. Farklı tarihlerde farklı inşaat talepleri ve niyetleri yazışmalarla tespit edilse de yapının yarım kalan inşaatı tamamlanmamıştır. 1975 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından satın alınmıştır. 1982 yılında Arkeoloji ve Etnografya Müzesi ismi ve işlevi ile açılmıştır (Şekil 3.26). Günümüzde Amasra Müzesi olarak isimlendirilmiştir (Eroğlu, 2012, ss. 90-91).

Şekil 3.26 : Solda Bahriye Mektebi olarak inşa edilmiş yapının metruk durumu 20. yüzyıl ilk yarısı (Mete Ayyıldız Arşivi), sağda Amasra Müzesi'nin girişi (2017).

3.2.3.11 Kaymakam Evi (Eski İptidai Mektebi)

Amasra ilçe merkezinde yer alan taş kâgir üç yapıdan biridir. Günümüzde kaymakam evi olarak kullanılan tek katı dikdörtgen planlı kâgir yapı, Fatih Camii'nin karşısında yer almaktadır. Yapı, 1960'lı yıllarda hisarpeçeden camiye ulaşımın rahatça sağlanması için inşa edilmiş merdivenlerin de bitişiğindedir (Şekil 3.27). Eski İptidai Mektebi, 1884 yılında Bolu Mutasarrıflığı görevine başlamış olan İsmail Kemal Bey tarafından inşa edilmiştir. Döneminde kaleiçindeki tek ilkokul yapısıdır. Bu yapı Bucak Müdürlüğü Lojmanı adı altında 1976 yılında GEEAYK tarafından tescil edilmiştir. Günümüzde yapı özgün işlevinden uzaklaştırılmıştır. Bu sebeple iç duvarlarının düzeni tamamen değiştirilmiştir. Zindan Kalesi güney sur hattının üzerinde yer aldığından konutun bahçesi sur duvarları ile sınırlıdır.

Şekil 3.27 : Kaymakam evi ile kale surlarının arasındaki ilişki.

3.2.3.12 Ethem Ağa Konağı

Ethem Ağa (öl. 1921), Karadağ'dan Amasra'ya gelmiştir ve 1864 yılında Tarlaağzı'nda kömür ocağı işletmiştir. Karadağ'da bulunan bir yazlık köşkün benzeri olmak üzere Türk Ampir üslubunda Amasra Küçük Liman'a bir konak inşa ettirir. 3 katlı bu konak 2 yıllık inşa sürecinin ardından 1890 yılında kâgir taş olarak tamamlanır (Şekil 3.28). Taşların bazıları antik kent kalıntılarından alınmıştır. 1968 yılında yaşanan depremde kısmi zarar gören yapı onarılmıştır (Sakaoğlu, t.y.). 1974 yılında bahçesinin büyük bölümü belediye tarafından kamulaştırılarak pazar yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1976 yılında tescillenmiştir. Ethem Ağa'dan sonra babadan oğula bu evde yaşam devam etmiştir. Karnıyarık plan şemasına sahiptir. Yapı içinde incelikli ahşap işleri ve ahşap tavanlar bulunmaktadır. Günümüzde yalnızca bir katı kullanılmaktadır. Amasra'daki en görkemli sivil mimarlık yapısıdır.

Şekil 3.28 : Solda Ethem Ağa Konağı dış görünüş (Kutgün Eyüpgiller Arşivi), sağda birinci kat sofa.

4. AMASRA KALESİ

Yeni bir şehir kurmak için yapılan yer seçimi; coğrafi ve iklimsel koşulların uygun olması durumları ile birbirine paralel olarak gelişmiştir. Yer seçiminin kusursuz yapılması gerekmektedir. Diğer yakın şehirlere belirli mesafede bulunması, şehrin ticaret yollarıyla bağlanabilir olması, iklimin her mevsimde yaşamı zorlaştırmayacak ve sağlıklı koşullara sahip olması, bir veya birkaç tarafında tabii engellerin varlığı yeni bir şehir kurarken göz önünde bulundurulan değerlendirmelerdir. Amasra'da da ilk yerleşik hayatın başlaması ve zaman içinde bölgenin surlarla çevrilmesi bu imkânlar doğrultusunda olmuştur.

Savunma yapıları öncelikle korunaklı bir yaşam için tasarlanmaktadır. Düşman taarruzuna karşı savunma ve saldırıyı gerçekleştirmek üzere özelleştirilmiş olmakla birlikte barış dönemlerinde bu yapıların içinde ve dışında yaşam faaliyetlerinin sürdürülmesi düşünülmüştür. Şu hâlde savunma yapıları, dışarıdan gelecek etkilere kapalı tasarlanmakla birlikte kontrollü şekilde giriş çıkışa müsaade etmek üzere planlanmaktadır. Silah ve saldırı teknolojilerinin gelişmesi sonucunda son yüzyılda işlevini yitirene kadar bu sınır hatları, ele geçirilen devlet tarafından yenilenerek kullanılmaya devam etmiştir.

Amasra Kalesi'nin plan yerleşimi tek bir tasarım evresinde oluşturulmamıştır. Farklı dönemlerde, ihtiyaç doğrultusunda genişleyen bir plan şemasına sahiptir. Plan şemasını oluşturan en önemli faktör topografyadır ve doğal tahkimat olan kısımlarda kale duvarlarının devamına ihtiyaç duyulmamıştır. Kalenin doğu bölümünde duvarlar ile ayrılmış bir içkale bulunmaktadır. İçkalenin dış kaleye belirli bir oturum alanı oranı olmadığı araştırılan örnekler üzerinden varılan bir kanıdır. Bu oranı, kaleyi yönetecek olan kişilerin sayısı, sürekli tehdit altında bir korumaya sahip olma durumu gibi etkenler değiştirmektedir. Kalenin dışında kalan bölgelerde halkın barış zamanlarında yaşamını sürdürdüğü ve tarım faaliyetlerinde bulunduğu bilinmektedir. Kalenin oturum alanı her zaman içinde yaşayan nüfusa yeterli olmayabilir. Bu durumda kalenin

dışına taşan bir yaşam söz konusudur. Savaş zamanlarında dış kalede yaşayan halk kaleye sığınmaktadır.

Amasra Kalesi'nin en karakteristik oluşumlarından biri de "hisarpeçe"dir. Hisarpeçe, Zindan Kalesi güney sur hattında bulunmaktadır (Şekil B.11). Bu hat savunmayı artırmak amacıyla inşa edilmiş ikinci bir sur hattıdır. Çift savunma duvarlarının önündeki ilk duvar (ön sur), ikinci duvar hattına göre daha alçaktır. Düşmana daha yakından ve farklı açılardan saldırı imkânı sağlamaktadır (Fratadocchi, 1999, s. 67). Kale kapılarını savunmak için yapılan bir ön kale şeklinde tanımlanmakla birlikte (Hasol, 1979, s. 208) uzun bir sur hattı boyunca görüldüğü örnekler de mevcuttur (Amasra Kalesi vb). Bazı örneklerde de kalenin tüm planının çevresinde uygulandığı görülmektedir (Kilitbahir Kalesi, Korykos Kalesi vb). Savunma sistemini kademelendiren bu çift duvar sistemi Anadolu kalelerinde sıklıkla rastlanan bir durum değildir.

Kalede çok sayıda devşirme malzeme kullanıldığı görülmektedir. Bu devşirme malzemelerinin bazıları duvar örgüsünü oluşturan kesme taşlar iken duvar örgüsünün aralarında bazı noktalarda işlemeli taşlar görülmektedir. İhtiyaç dâhilinde devşirilen malzemeler bazı noktalarda aynıyla kullanılmış bazı durumlarda da gerekli ölçülere uyarlanarak yerlerine yerleştirilmiştir. Savunma yapılarında diğer yapılara kıyasla çok daha fazla malzemeye ihtiyaç duyulması ve hızlı inşa edilme gerekliliği ile estetik kaygının en aza indirgenmesi de devşirme malzeme kullanım oranını artırmaktadır. Amasra Kalesi'nde antik kent yapılarından devşirilmiş taşlar göze çarpmaktadır.

Seğirdim yolu, antik dönemden ve Romalılardan beri bilinen ve uygulanan bir sistemdir. Bu mimari uygulama sayesinde savunma hâlindeki askerlerin birbirleriyle iletişimi daha kolay olmakta ve bir kuleden diğerine kolaylıkla geçiş sağlanabilmektedir.

Hendek savunma yapılarında sıklıkla görülen savunmayı güçlendirici bir unsurdur. Kale duvarlarının önünde çepeçevre kaleyi saran veya saldırı anında en zayıf noktayı oluşturacak hat boyunca değişken ölçülerde kazılmış uzun çukurlar şeklinde görülmektedir. Amasra Kalesi'nde hendeğin yer alabileceği tek sur hattı Zindan güney hattıdır. Fakat daha önceden bu bölgede hendeğin varlığına dair herhangi bir iz bulunmamakla birlikte bu husus ileride detaylı olarak ele alınmıştır (bkz. 4.2.).

Kaleyi oluşturan özel birimlerden biri de kulelerdir (bastion). Burç terimi Rumca *"pyrgos"* kelimesinden gelmektedir ve beden duvarlarına aralıklarla dıştan payandalık eden savunma kulesi işlevli çıkıntılara denir. Bu mimari ögelerin bazı örneklerde ara katları bulunmaktadır ve her katın saldırı silahları ile güçlendirilerek mazgal delikleri ile farklı yönlere açıldığı görülmektedir. Bazı örneklerde ise yalnızca en üst kotundan savunmaya imkân vermektedir. Amasra Kalesi'nde iki duruma da örnek olacak kule yapıları mevcuttur. Kuleler üçgen, oval, dikdörtgen ya da çokgen plan şemasına sahip olabilmektedir. Bu farklılık özellikle kulenin desteklediği saldırı ve savunma açılarının ihtiyacına göre şekillenmektedir.

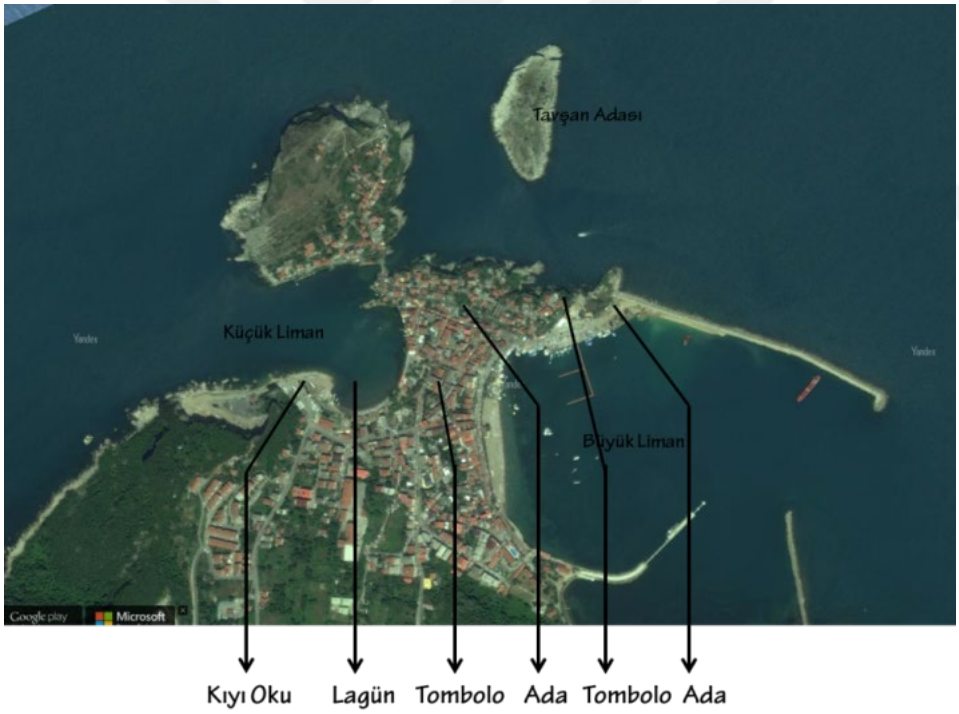
Beden duvarları (*curtain*) planda genellikle kırılma yapmaz, böylece statik açıdan dayanımı yükseltilmiş olur. Burçlar, beden duvarlarına destek olması için inşa edilir. Burçların beden duvarlarını destekleyerek yıkılmasını zorlaştırması sebebiyle burçlar ve beden duvarları arasında kilit örgü sıklıkla görülmez, payanda görevi görerek statik olarak ayrı çalışmaları sağlanır. Sonuç olarak bir burcun yıkılması, beraberinde beden duvarını da yıkamaz. Beden duvarları üzerinde belli bir sistematikle inşa edilen burçlar, birbirlerine çok yakın olursa yıkıldığında birbirlerine zarar verebilir ve savunma açısını daraltabilir. Fazla uzak olması durumunda ise beden duvarına yeterli dayanağı sağlayamaz. Bu sebeple burçların genişlikleri ve birbirlerine mesafeleri belli bir sisteme oturmalıdır. Bu mesafeler ok atışlarına ya da saldırı silahlarının mesafesine göre hesaplanmaktadır.

Kapılar, savunma hattında açıklık anlamına geldiğinden kalede en zayıf nokta her zaman kale girişleri olmuştur. Sur duvarları yukarıda bahsedildiği gibi beden duvarları ve kuleler ile kapalı bir sistemi oluştururken kapı açıklıkları, yeterince iyi planlanmadığı takdirde bu sistemi tamamen kırmaktadır. Girişlerin savunmayı kırmaması için farklı birçok yöntemin uygulandığı örneklerden görülmektedir. Yalnızca girişe yönelen ve savunan bir kulenin inşa edilmesi bu yöntemlerden biridir. Bir diğer çözüm ise çift kapı geçişi yapılmasıdır. İki kapı arasında oluşturulan üstü açık bir avlu ile savunma iki kapıdan da yapılabilmektedir. Kapıların plandaki yerleşiminde değişiklik yapmak da bir başka çözümdür. Düz bir hattın üzerinde karşılaşılan bir kapıdan ziyade dik açılarla girilen ya da bazen daha da karmaşık bir

yol izleyerek kaleye girişi sağlayan kapılar da denenen yöntemlerden birisidir[94] (Anavarza Kalesi, Kemah Kalesi gibi). Amasra Kalesi'nde bulunan günümüze ulaşmış üç kapıda da yukarıda bahsi geçen tasarımlar görülmektedir.

4.1 Güncel Durumu

İstanbul ile Karadeniz'e kıyısı olan tüm kentler arasında tarih boyunca deniz ticareti mevcuttur. Denizden sağlanan bu trafiği en zorlayan etken, Karadeniz'in yılın her mevsiminde rüzgârların etkisi altında olmasıdır. Bu sebeple her zaman sığınılacak liman arayışı sürmüştür. İstanbul'dan Rize'ye kadar olan Güney Karadeniz kıyı şeridi boyunca Amasra ve Sinop limanlarından başka daha korunaklı bir doğal bölge bulunmamaktadır. Lodos, yıldız ve poyraz rüzgârlarına karşı farklı savunma noktalarını barındıran Amasra ilçe merkezinde iki liman bulunmaktadır (Şekil 4.1). Batıdaki koy Küçük (Antik) Liman olarak isimlendirilmektedir ve Antik Dönem'e ait liman kalıntıları suyun altında bulunmaktadır (Şekil B.12).

Şekil 4.1 : Amasra topoğrafyası coğrafi tanımlamalar.

Büyükliman günümüzde oldukça müdahale görmüştür. Bu limandaki mendireklerin inşası 1911, 1925 ve 1986 yıllarında kademeli olarak gerçekleşmiştir (Sakaoğlu, 1999,

[94] Şaşırtmalı girişi olan kapılar "bent entrance" şeklinde isimlendirilmektedir. Bizans savunma yapılarında az rastlanmaktadır. Kale girişini gizlemek ve girişi karmaşıklaştırmak için kullanılan bir yöntemdir (Crow ve Hill, 1995, s. 264).

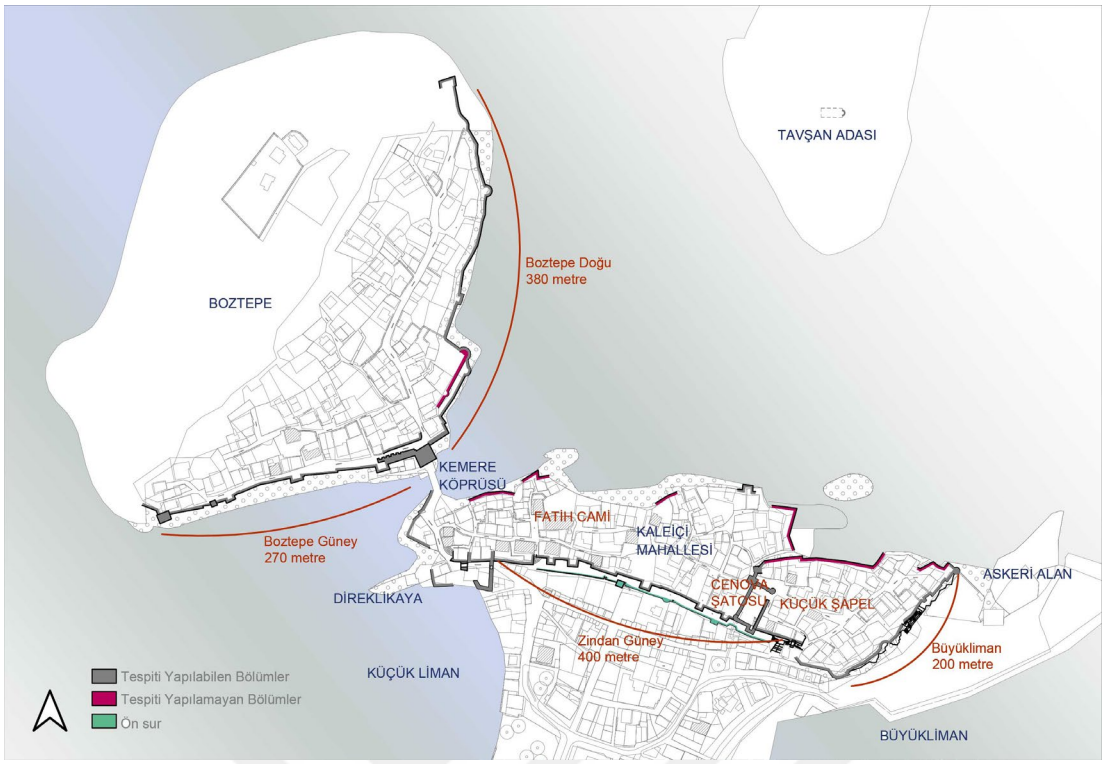
s. 148; Hill, 1990, s. 311). İlk aşaması 70 metre olarak inşa edilen mendirek, 1925 yılında Nafıa Vekâleti tarafından 210 metreye tamamlanmıştır. Büyükliman, günümüzde yatların yanaşabilmesine ve teknelerin bağlanmasına izin verecek şekilde düzenlenmiş bir marinaya sahiptir. Büyükliman sur duvarlarının önü, denize doğru doldurulmuş ve üzerinde bir otopark düzenlenmiştir. Büyükliman'ın mendirekten güneye kadar tüm kıyısı kamuya açık plaj olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.2 : Amasra Kalesi'nin bulunduğu Boztepe Adası ve anakara.

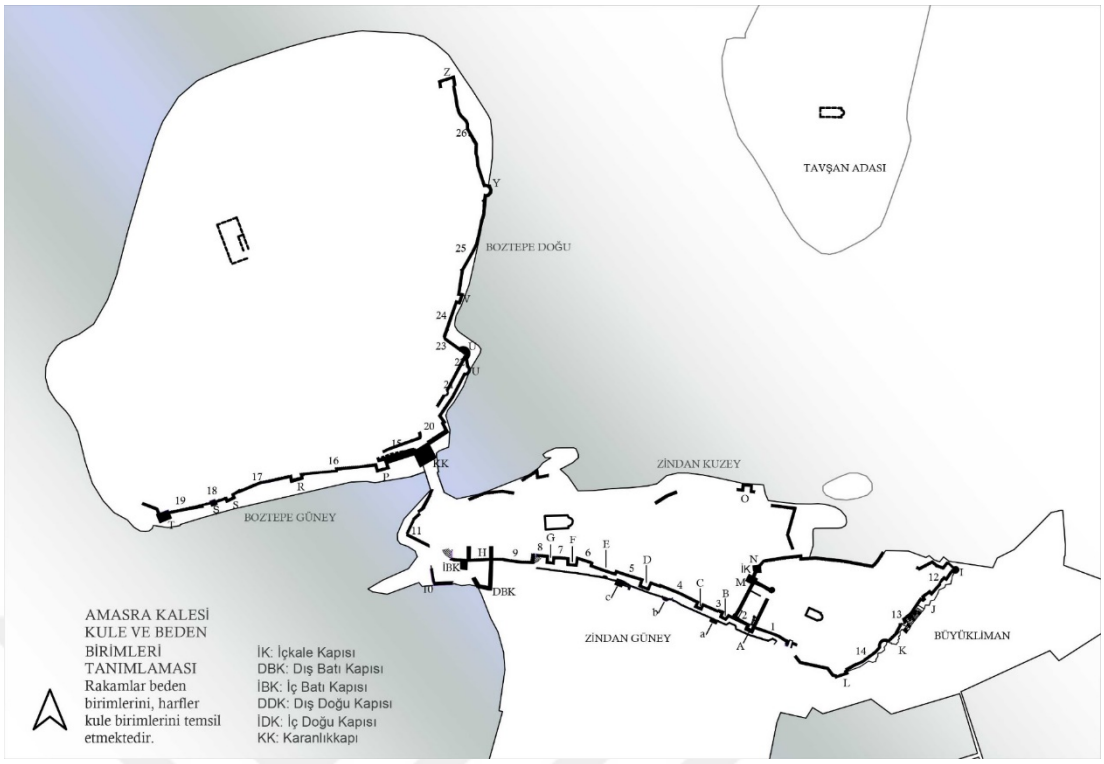
Amasra Kalesi iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Kalenin bir bölümü Boztepe Adası'nın üzerinde yarım ay şeklindedir. Kaleiçi Mahallesi'ni oluşturan ve Zindan Kalesi olarak isimlendirilen diğer bölüm ise yarımadanın üzerinde bulunur ve özgün plan şemasında kapalı bir plana sahiptir. Kemere Köprüsü; Boztepe ve Kaleiçi mahallelerini birbirine bağlar (Şekil 4.2).

Adanın üzerinde güneydoğu yarım dairede Boztepe savunma duvarları bulunmaktadır ve kuzeybatı bölümünde yüksek kayalar ve falezler doğal tahkimat sağladığından o bölgeye sur duvarı inşa edilmemiştir. Boztepe Kalesi'nin batı kanadının uzunluğu yaklaşık 270 metredir ve altı adet kule yapısı ile desteklenmiştir (Şekil 4.3). Doğu kanadının uzunluğu ise yaklaşık 380 metredir ve beş adet kule yapısı günümüze ulaşmıştır.

Şekil 4.3 : Amasra Kalesi'nin savunma duvarları.

Roma kentinin akropolisi olarak tanımlanan Zindan Kalesi'ne ait sur duvarları ise kuzeyde neredeyse tamamen yitirilmiştir. Denizle doğrudan ilişki içinde olan kuzey kanadı, o yönden gelen güçlü rüzgâr ve dalgalara dayanamamış; kuleleri ve beden duvarları birbirleri ile bağlantılı olarak günümüze ulaşmamıştır. Büyükliman'a bakan bölüm yaklaşık 200 metredir. Güneye bakan sur duvarlarının uzunluğu yaklaşık 400 metredir. Sekiz adet kule ve hat boyunca iki kapısı bulunmaktadır. Güney kısmı daha alçak kotta bir başka ön savunma duvarı hattı ile desteklenmiştir.

Şekil 4.4 : Amasra Kalesi'nin burç ve beden birimlerinin tanımlaması.

4.1.1 Zindan Kalesi

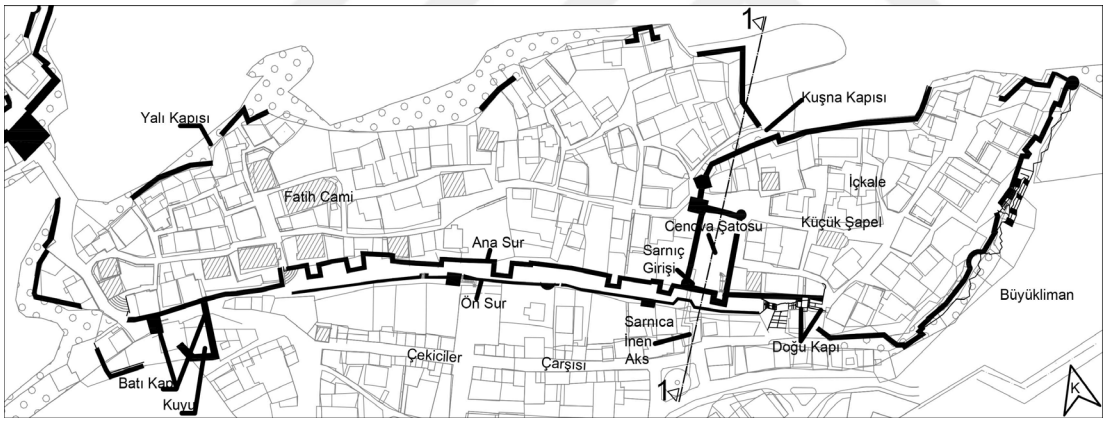
Yarımadanın üzerinde bulunmaktadır ve özgün hâlinde kapalı plan şemasına sahiptir. Kapladığı mahalleden dolayı Zindan Kalesi[95] ismi kullanılmaktadır. Amasra Kalesi'nin büyük yüzölçümünü bu bölüm oluşturmaktadır ve içkale bu kısımda yer almaktadır. Küçük ve Büyükliman arasında güney aksı düz bir hatta sahiptir, ön sur hattı bu aksa paralel yer alır ve hattın uzunluğu yaklaşık 400 metredir. Zindan Kalesi'nin doğu bölümü Büyükliman olarak isimlendirilmiştir ve yaklaşık 200 metre uzunluğundadır.

Zindan Kalesi günümüze ulaşan duvarlarıyla kapalı bir plan şeması vermemektedir. En büyük kayıpların Zindan Kalesi kuzey sur hattı boyunca olduğu görülmektedir. Bu aksta günümüze ulaşmış kesintisiz bir beden duvarı bulunmamaktadır. Plandaki duvar izleri yalnızca Karabük Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan elde edilen tescil fişlerinden tespit edilebilmektedir ancak birçoğu bitkilerle ve toprakla örtüldüğü için tespiti yapılamamıştır (Şekil 4.4). Kuzey hattında yaşanan bu kayıpların en büyük

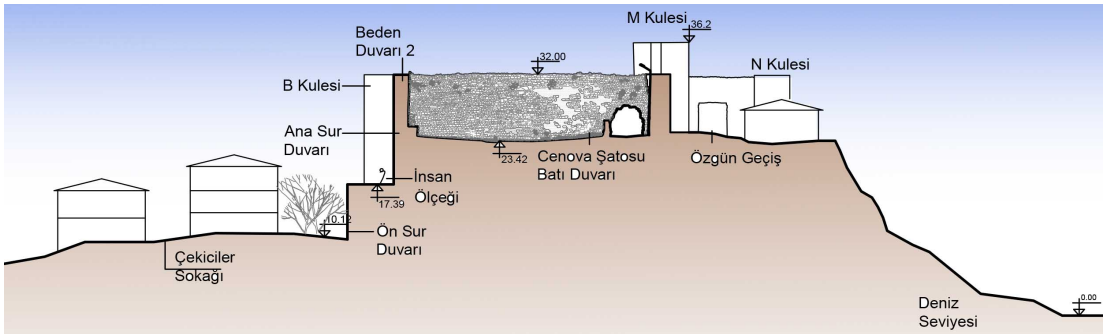
[95] Zindan Mahallesi ismi 20. yüzyılda Kaleiçi Mahallesi olarak değiştirilmiştir.

sebebi duvarların, kuzey rüzgârlarına ve denizden gelen dalga ve tuz etkisine dayanamamış olmasıdır (Şekil B.13).

Zindan güney sur hattının önüne inşa edilmiş olan ön sur duvarı günümüzde yaklaşık beş metre yüksekliğindedir ve Çekiciler Sokağı'ndaki yapıların arka bahçelerinde kalmaktadır (Şekil C.1, Şekil C.2). Özgün hâlinde ön sur ile ana sur arasında insan boyunun gizlenmesi gerekirken üst sıraları tamamen söküldüğünden çift savunma hattının varlığı anlaşılmamaktadır. Beden duvarları ise günümüzde yaklaşık on iki metre yüksekliğindedir. Hisarpeçenin önündeki ilk duvar (ön sur) ile ikinci duvarın (ana sur) yapım tekniği ve malzemeleri oldukça farklıdır. Birinci duvarın örgü tekniğine bakıldığında küçük moloz taşlarla hızlı ve özensiz bir örgü uygulandığı görülmektedir. Duvar hattı boyunca üzerinde herhangi bir armalı taşa ya da devşirme taşa rastlanmamıştır. Bu duvar yapım tekniği DÖ-4 olarak sınıflandırılmıştır ve R, Ş ve T kulelerinde de rastlanmaktadır. 4. beden duvarı hizasında, ön sur hattı üzerinde b kulesine yakın bir kemer kalıntısı tespit edilmiştir. Bu duvarların yapım teknikleri ilgili bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir (bkz. 4.2).

Şekil 4.5 : Zindan Kalesi planı.

Şekil 4.6 : Zindan Kalesi en kesiti, kesit 1-1.

Zindan güney aksından kaleiçine ulaşım 8. beden duvarına yaslı inşa edilmiş merdivenlerden ve 1 numaralı beden duvarına dik açıyla inşa edilmiş olan Doğu

Kapısı'ndan sağlanmaktadır (Şekil 4.5). Yaklaşık 12 metre uzunluğundaki duvar hattı düz bir kotta inşa edilmiştir. Mevcut durumda ana sur duvarlarının arkası toprakla dolmuş olduğundan duvar kesitine hiçbir noktadan ulaşılamamaktadır. Kalenin iç bölümüne, yüksek kota inşa edilmiş yapıların zemini ile duvarın üst sırası aynı hatta buluşmaktadır. Ön sur gibi ana sur duvarının da yüksekliği özgünlüğünü korumamaktadır (Şekil 4.6).

A kulesinin üzerinde Amasra Kalesi'ne ait halka açık seyir terası yer almaktadır. Kulenin üst kotu Atatürk büstü ile taçlandırılmıştır. Kuleye Cenova Şatosu'nun içinden çıkan merdivenlerle ulaşılmaktadır. B, C, D, F ve G kulelerinin üst kotları, arazisinde bulunan konut sahipleri tarafından kullanılmaktadır. 2 numaralı beden duvarının alt kotlarında yer alan bir geçiş, devşirme mermer söveler ile çevrelenmiş ve bu geçiş bilinmeyen bir tarihte kapatılmıştır. Geçişin kaleiçine açılması gereken bölümü toprak altında kaldığından bu kapı hakkında detaylı gözlem yapılamamıştır.

Zindan Kalesi'nin doğu bölümünde, Zindan Kalesi'nin planda 1/3'ünü kapsayan bir içkale yer almaktadır (Şekil 4.2). Bu bölümü ayırabilmek amacıyla güney ve kuzey sur duvarlarına dik bir aks eklenmiştir. Cenevizliler Dönemi'nde idareciler için kaleiçinde güvenliği artırılmış bir bölüm ihtiyacı karşılığında günümüzde Cenova Şatosu[96] olarak adlandırılan bölüm inşa edilmiştir. Günümüze ulaşmış bu şato kalıntılarının Ceneviz müdahalesi olduğu yapım tekniklerinden okunmaktadır (bkz. 4.2.). Küçük boyutlu, farklı renk ve nitelikteki kaba yonu taşların kireç harcıyla bir araya getirilmiş olduğu örgüler yatay derzlidir. M ve N kule yapılarının köşe taşlarında daha büyük boyutlu blok taşlar kullanılmıştır.

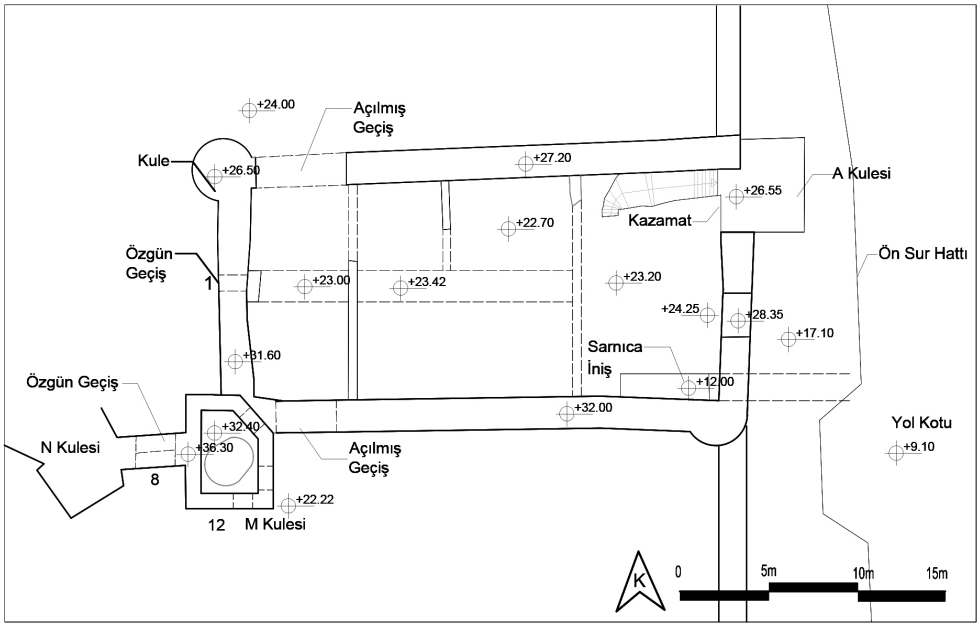
[96] Bu tez kapsamında içkalede yer alan kapalı birimi oluşturan bu duvarları tanımlamak için Cenova Şatosu tanımlamasının kullanılması uygun görülmüştür.

Şekil 4.7 : İşgal edilen Cenova Şatosu kuzey duvarı.

Cenova Şatosu için ihtiyaç duyulan duvarlar, 2 numaralı beden duvarının üzerinden yükselmektedir. Cenova Şatosu dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir ve bu bölüm içkalenin en önemli birimidir. Podestanın, yönetimde bulunan hükümdar ailesinin ya da konsolosların kullandığı özel bir birim olarak inşa edilmiştir. Bu alanı, 1838 yılında Amasra'ya gelen Eugène Boré, *"Cenovalıların eseri olan muhteşem şato"* şeklinde tanımlamaktadır (Boré, 1840, s. 408). Cenova hâkimiyetinden de önce bu bölümde bazı özel birimlerin olduğu düşünülmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde bu kapalı birimin baruthane olarak kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde doğu duvarına paralel giden sokağın adı Baruthane Sokak'tır.

Şato duvarlarında döşeme izleri bulunmakla birlikte çatı örtüsüne dair herhangi bir iz ya da belge bulunmamaktadır. Şatonun bugünkü sınır duvarlarının kesiti 2.10 cm'dir ve üç köşesinde kule yapıları mevcuttur (Şekil 4.7). M kulesinin hizasına bir kule yapısı daha (N kulesi) giriş kapısının güvenliğini artırmak amacıyla eklenmiştir (Şekil 4.8). M kulesinin günümüze zeminden yaklaşık 12 metre yükseklikte duvarları ulaşmıştır. Bu duvarların kesiti üst kotta 1 metredir. Kulenin içine ulaşım günümüzde ancak duvarlara tırmanarak mümkün olmaktadır. Bitkiler ve toprak yığınıyla neredeyse tamamen dolmuş olan iç boşluğu elips formundadır.

Şekil 4.8 : Cenova Şatosu planı.

M ve N kulesinin arasında yer alan özgün geçişin üzerinde Cenevizlilere ait armalı levhalar bulunmaktadır. M ve N kulelerinin arasında yer alan ve oldukça ince bir işçiliğe sahip olan bu kapı, günümüzde bir konutun bahçesine açılmaktadır. Bu kapının eni ve sahip olduğu merdivenleri, araç geçişine müsaade etmediği gerekçesi ile şato burcunun yanına paralel bir geçiş açılmıştır. 1970 yıllarında açılan bu geçiş, şatonun duvarını yıkmak suretiyle gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.9). Kapının güneyinde, M kulesinin kuzeye bakan cephesinde ise haç işareti kazılı devşirme bir taş yerleştirilmiştir (Şekil 4.10). Kulenin batıya bakan yüzeyine bazı devşirme taşların yerleştirildiği görülmekte ve günümüze ulaşan en üst sırasında çatıyı taşıması için yerleştirilmiş dokuz adet taş payanda bulunmaktadır. Bu payandalar üçgen formunda çıkıntı yapmaktadır ve Dış Batı Kapısı'nın üzerinde de Cenevizlilerin müdahalesi olarak görülmektedir. Oldukça karakteristik olan bu payanda uygulaması Foça Kalesi'nde de bulunmaktadır.

Şekil 4.9 : M kulesinin iki yanında özgün geçiş ve araç geçişinin ilişkisi.

Şekil 4.10 : İçkaleye ulaşım sağlayan özgün geçişin batı ve doğudan görünüşü.

Kuzeyde özgünlüğünü koruyan bir kapı yer almaktadır. Bugün yüksek kotta kalan bu kapıyı kullanmak için gerekli düzenekler ve döşemeler yitirildiği için bu geçiş işlev dışı kalmıştır (Şekil 4.11).

Şatonun güneybatı köşesinden dik merdivenle inilen sarnıç, Büyükliman meydanının altına kadar ulaşmaktadır. Meydanın altında yer alan bir kuyuya ulaşan bu sarnıç, içkalede günümüze ulaşmış tek özgün kuyudur. Bu kuyunun hacmi göz önüne alındığında olası bir savaş zamanında bir süre kale içinde bulunan halkın ya da yöneticilerin su ihtiyacını karşılaması için yeterli olacağı açıktır. Eğimi oldukça dik olan bu tünelden inildiğinde üzerinde haç işaretlerinin işlenmiş olduğu birbirine dik şekilde konumlandırılmış devşirme dört adet yekpare sütunun yatay şekilde yerleştirildiği görülür (Şekil 4.12). Bu bölüm sarnıcın tavanını oluşturmaktadır.

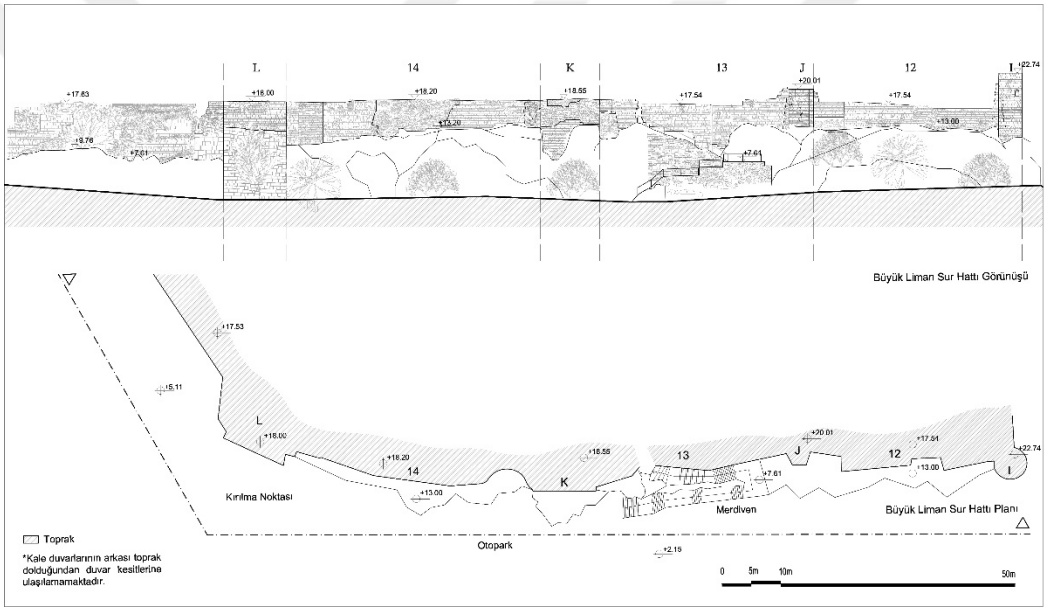

Şekil 4.11 : Şatonun özgün kapısının güney ve kuzeyden görünüşü.

Şekil 4.12 : Su sarnıcının içinden görüntüler (Nazmi Boncukçu Arşivi, 2016).

4.1.2 Büyükliman

Şekil 4.13 : Büyükliman sur hattı planı ve görünüş.

Büyükliman; Amasra Kalesi'nin en doğu kısmında, deniz ile kaleiçini ayıran, en yüksek duvarların yer aldığı bölümdür (Şekil 4.13). Bu aks, yoğun müdahale görmüş bölümlerden biridir. Taşların arasından kök salarak büyümüş bitkilerin bazıları yaprak dökmeyen türden olduğu için kış mevsiminde dahi tespiti yapılamayan noktalar mevcuttur (Şekil C.3).

Şekil 4.14 : I kulesi iç ve dış cepheden görünüm.

Bu sur hattı yerli kayaların üzerine inşa edilmiştir ve üzerinde dört kule yapısı bulunmaktadır. Büyükliman bölümünün bir köşesinde yuvarlak plana sahip olan I kulesi yer almaktadır (Şekil 4.14). Batıya doğru sırasıyla yer alan J, K ve L kuleleri dikdörtgen formdadır. I kulesinin tamamı ve J, K kulelerinin yarısı, kottan üst kısmı son elli yıl içinde yapılan onarımlar çerçevesinde yenilenmiştir. I kulesinin üst kottan iç bölümüne özel bir konutun bahçesinden ulaşım mümkün olmaktadır.

L kulesinin zeminden 12 metrelik kısmına ait olan blok taşlardan oluşan kısımda bir Ceneviz armalı levha yer almaktadır. Kulenin ön yüzünde Ceneviz Dönemi'ne ait bir onarım söz konusudur ve arma bu onarımın uygulandığı bölüme yerleştirilmiştir. Kulenin alt kotlarında büyük blok taşlardan oluşan örgü, onarımın gerçekleştirildiği kısımdaki daha küçük boyutlu ve farklı nitelikli taşlardan ayırt edilebilmektedir. Cenova Şatosu'nun duvarlarındaki gibi bu kulede de derzlerde dolgu amacıyla küçük boyutlu taşlardan ve tuğla kırıklarından faydalanılmıştır. Günümüzde L kulesi ve 14 numaralı beden duvarının önünde yer alan küçük ölçekli gıda satış üniteleri sur duvarlarının algılanmasını zorlaştırmaktadır. Bu üniteler kaldırılabilir olsalar da fiziksel etkileri ile (duman, yağ, çöp vb.) anıta zarar vermektedir (Şekil 4.15). Sur duvarlarının önünde mendireğe kadar yaklaşık elli metre uzunluğunda bir dolgu alan yer almaktadır. Bu alanın tamamı günümüzde otopark olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.15 : Sur duvarının önünde yer alan küçük ölçekli satış üniteleri.

4.1.3 Boztepe ve Karanlık Yer

Boztepe Adası'nın güneydoğu yarım dairesinde topografyayla uyumlu plan şeması ile kale beden duvarları yer almaktadır (Şekil 4.16). Adanın kuzeybatı hattındaki yarım daire alanda savunma yapısı inşa edilmemiştir. Bu yamaçların denize inen etekleri oldukça dik olduğundan bu bölümden denize inmek ya da denizden yanaşıp adaya tırmanmak olası değildir.

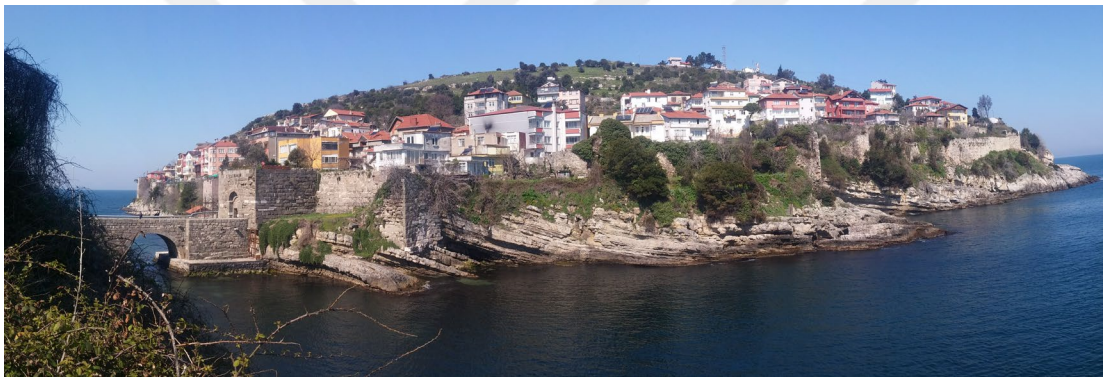
Şekil 4.16 : Boztepe Adası kale planı.

Şekil 4.17 : Boztepe güney sur duvarları ve karanlıkkapı.

Boztepe güney sur duvar aksında altı adet burç yer almaktadır. Burçların tamamı dikdörtgen plan şemasına sahiptir ve yükseklikleri yaklaşık on metredir (Şekil 4.17). Surlar falezlerle denize kavuşmaktadır (Şekil F.4). Boztepe güney aksı tüm ilçe merkezinden görülmektedir ancak bitkilerle kaplı olduğundan sur duvarları seçilememektedir. Zindan, güney sur aksında olduğu gibi bu hattın iç kısmı da toprakla dolmuştur ve özgün üst sıraları günümüze ulaşmamıştır. Üst kotunda yer alan yapılar ile duvar hattı arasında tek şeritli bir araç yolu mevcuttur. Bu yolun yarattığı basınç ve titreşimin anıt üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır.

S kulesi son dönem onarımları ile tamamen yenilenmiştir. R, Ş ve T kuleleri ise özgün duvar örgüleriyle günümüze ulaşmıştır. Bu dört kule de çağdaştır. Köşe taşları oluşturan büyük blokların arasında küçük boyutlu taşlar ile tamamlanmış bir örgü bulunmaktadır. Bu duvar örgüsü Zindan güney ön sur hattında da görülmektedir.

Şekil 4.18 : Boztepe doğu sur hattı.

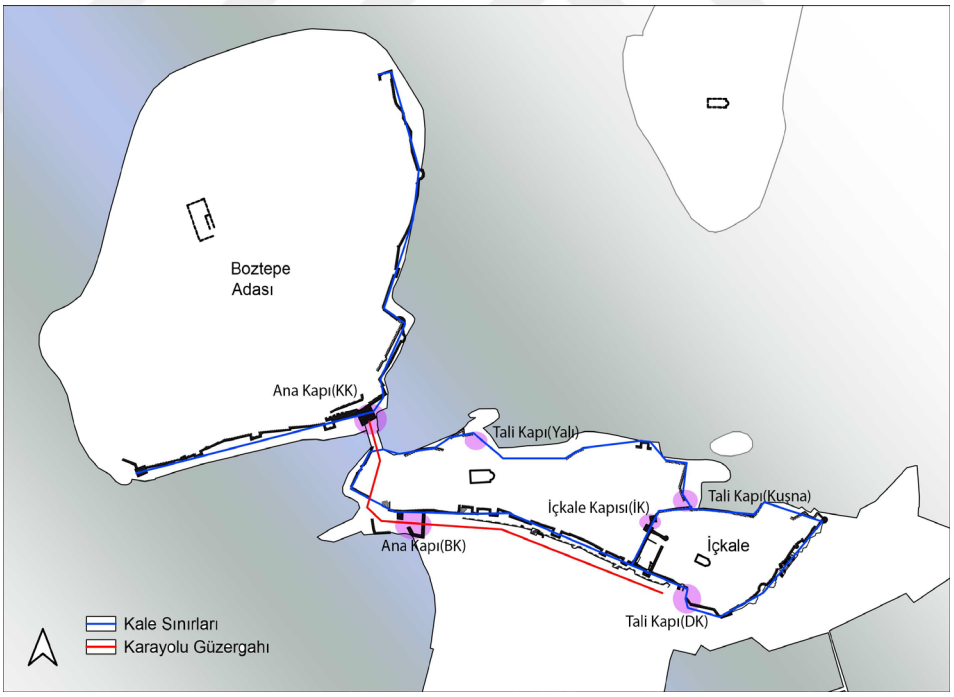
Yaklaşık 380 metre uzunluğundaki Boztepe doğu hattında beş adet kule yapısı bulunmaktadır (Şekil 4.18). U, Ü ve Y kule yapıları dairesel plana sahipken V ve Z kuleleri dikdörtgen planlıdır. Doğal falezlerin üzerine inşa edilmiş savunma hattının çok büyük bölümü bitkiyle kaplı olduğundan tespitleri zorlaşmaktadır. Sur duvarlarının deniz tarafından cephesine ulaşmak ancak şahsi arazilerden geçerek sağlanmaktadır. Bu sur hattı halk tarafından ziyaret edilememektedir ve herhangi bir seyir noktasından görülememektedir. Kayalıkların, deniz ve havanın etkisi ile zamanla aşınmasından ötürü duvarların temellerinde ciddi kayıplar yaşanmaktadır (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 : Ü Kulesi ve Z Kulesi.

4.1.4 Kapılar

Amasra Kalesi'nde karayolundan kaleiçine ulaşım sağlayan üç kapı (Karanlıkkapı, Doğu Kapısı, Batı Kapısı), doğrudan denize açılan iki kapı (Yalı ve Kuşna Kapısı), içkaleye geçiş sağlayan içkale kapısı (M ve N kulelerinin arasında) ve Cenova Şatosu'nun özgün plan şemasında kullanılan ancak günümüzde kullanılmayan bir kapı (Şekil 4.11) bulunmaktadır.

Şekil 4.20 : Amasra Kalesi kapıların konumları.

Boztepe Adası'na karayolundan ulaşan araçlar önce Batı Kapısı'ndan geçmektedir. Batı Kapısı yapısı planda zindan güney hattına dik şekilde konumlandırılmıştır. Zindan Kalesi'nin yitirilmiş şeması göz önüne alındığında Batı Kapısı'ndan geçerek Karanlıkkapı'ya ulaşmadan önce bir kapıdan daha geçmesi beklenmektedir (Şekil

4.20). Bu durumda da köprünün iki ucunda da kapı olmalıydı. De Clavijo eserindeki "Köprünün iki bitişinde birer kapı bulunmaktadır. (…y hay dos puertos, uno de un cabo, y otro, de otro cabo…)" cümlesi ile izleri kaybolmuş olan kapıya işaret ediyor olmalıdır (de Clavijo, 1999, ss. 33-34).

Şekil 4.21 : Solda Karanlıkkapı Kemere Köprüsü'nden görünüş, sağda Karanlıkkapı Boztepe'den görünüş.

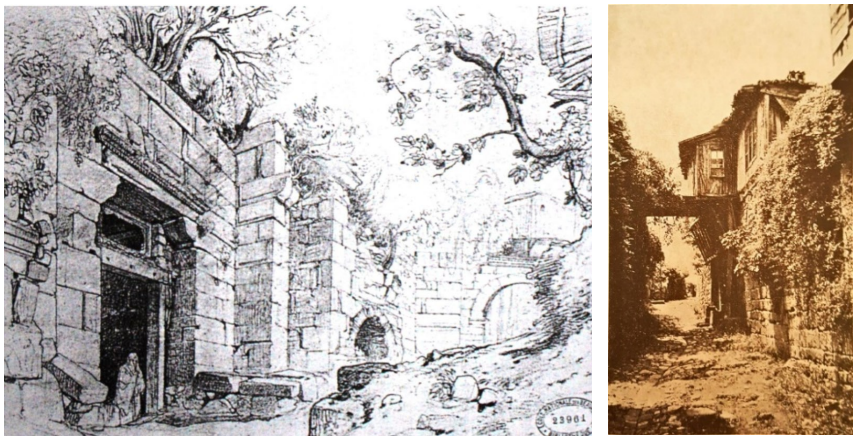
Batı Kapısı'ndan devam eden yol Kemere Köprüsü'ne ve Boztepe Adası girişinde Karanlıkkapı (Karanlıkyer)'ya bağlanmaktadır. Karanlıkkapı iki geçiş arasındaki yaklaşık 3 metre genişliğinde ve dokuz metre uzunluğunda üstü kapalı bir geçişi ifade etmektedir. Karanlıkkapı'nın, bir gözetleme kulesi olduğu, kaleyle bütünleşme şeklinden ve kapının mimarisinden okunabilmektedir. Büyük blok kesme taşlar ile harçsız olarak örülmüş bu geçidin içinde kuleye çıkmayı sağlayan taş basamaklar mevcuttur. Hem Karanlıkkapı yapısının içinde kapalı bir birime ulaşmaya hem de yapının üstüne çıkmaya olanak veren merdivenler günümüzde kullanıma kapalıdır. Bu kota çıkan askerler, kapının üzerinde bulunan gözetleme kulesinden hem adaya geleni, hem Küçük Limanı, hem de Zindan Kalesi'nin kuzey bölümünü kontrol edebilmekteydi.

Karanlıkkapı, kale genelinde en karmaşık bütünlüğe sahip olan bölümdür ve çok evrelidir. Kapının köprüye cephe veren güney yüzünde farklı zamanlarda uygulanmış onarımlar mevcuttur ve çok sayıda klasik yapılardan devşirilmiş taş barındırmaktadır. Dıştan çift sıra kemerli, düz atkılı kapıdan girildiğinde karanlık bir geçitle karşılaşılır. Kapının özgün yüksekliği ve kuleye dair izler günümüze ulaşmamıştır. Bugün üzeri toprak ile dolmuş ve bitkiler büyümüştür (Şekil 4.21).

Şekil 4.22 : Karanlıkkapı geçişi.

Geçit, beşik tonoz ile örtülüdür ve Boztepe Adası'na geçmeyi sağlayan ikinci bir kapıyla son bulmaktadır. İkinci kapı iki kademeli düz atkıya sahiptir ve kademeler arasında işlemeli bir taş kafes yer almaktadır. Kapının söveleri son yıllarda yapılan müdahale ile adaya araçların rahatça girmesi için yerlerinden oynatılarak genişletilmiştir (Şekil 4.22). Zemin parke taşlarla kaplanmış ve zemin seviyesi bu uygulama ile bir metreye yakın yükselmiştir. Kapı kanatlarını ada tarafından kilitleyebilmek için kullanılan sürgü kirişlerin duvara saplanan noktalarında gerekli boşluklar günümüzde mevcuttur. Dört farklı noktadan kapıya kilit vurulduğu görülmektedir.

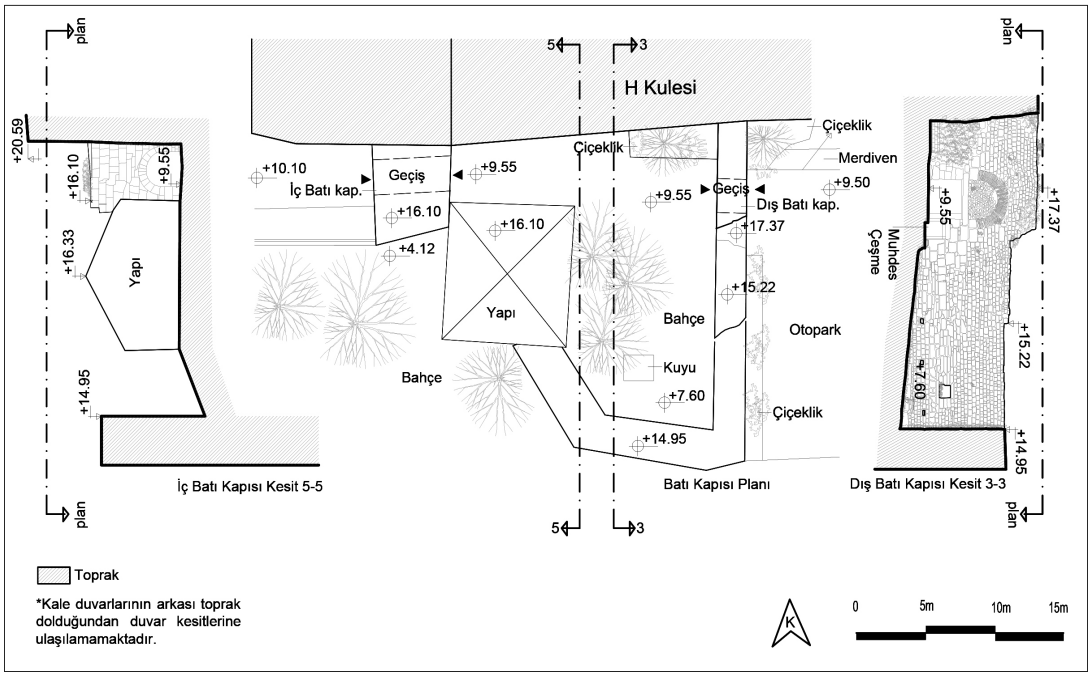

Şekil 4.23 : Solda Boztepe Karanlıkkapı'nın içten görünüşünün Jules Laurens imzalı gravürü (URL-34), sağda aynı noktadan 20. yüzyıl ilk yarısına ait fotoğraf (Sakaoğlu, 1999, s. 107).

1846 yılında Amasra'yı ziyaret etmiş olan Jules Laurens tarafından Karanlıkkapı'nın adadan görünümü resmedilmiştir (Şekil 4.23). Karanlıkkapı'nın resmedildiği tarihten bu yana var olan bitkilenme dikkati çekmektedir. Buna karşın sur duvarına dik, yolun üzerindeki kemerli kapı artık mevcut değildir. Bu kemerli kapının aynı yerinde 1940'lı

yıllara ait bir fotoğraftan günümüzde var olmayan ahşap bir geçiş bulunduğu görülmektedir (Sakoğlu, 1999, s. 107). O yıllarda bu sokağın özgün durumunun korunduğu, sokağın ortasından suyu akaçlamak için bir eğim verildiği ve kapının ada tarafında yer alan duvarın da daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tez çalışması kapsamında, kalenin içine açılan kapılar İç Doğu Kapısı (İDK) ve İç Batı Kapısı (İBK); kalenin dışına çıkış veren geçişler de Dış Doğu Kapısı (DDK) ve Dış Batı Kapısı (DBK) şeklinde isimlendirilmiştir (Şekil 4.20).

Şekil 4.24 : Batı Kapısı yapısı.

Batı Kapısı yapısı iki aşamalı bir geçişe sahiptir (Şekil 4.24). İkili kapı düzenleri güvenliği artırmak gayesiyle yapılmaktadır. İki geçiş arasında 19,5 metre açıklık yer almaktadır. İki kapı arasında kalan bölümün üst örtüsü bulunmamaktadır. Günümüzde bu alanda iki katlı bir konut bulunmaktadır ve yapı kapı duvarına bitişik konumlandırılmıştır. Özgün plan şemasında İBK ve DBK'nin bulunduğu duvarların kapalı bir plan oluşturması gerekirken bahsi geçen konutun bulunduğu bölümde ciddi kayıplar vardır. İki kapı arasında kot farkı azdır ancak denize doğru eğimli bir alanı çevrelemektedir. Eğimin son bulduğu deniz tarafındaki duvara yakın bir kuyu bulunmaktadır (Şekil 4.24). Bu kuyu günümüzde işlevsizdir ancak Sakaoğlu'nun ve Eyice'nin belirttiğine göre İç Kuyu olarak anılmaktadır (Sakaoğlu, 1999, s. 149; Eyice, 1965, s. 70). Bu alanın ahşap döşemeye sahip farklı kademelere sahip olduğunu, DBK'nin yer aldığı yüzeyde bulunan belirli aralıklara sahip taş çıkmalar

kanıtlamaktadır (Şekil 4.25). Bu hacmin üzerinin kapalı olup olmadığı hakkında yapı üzerinde herhangi bir kalıntı ya da ipucu bulunmamaktadır. Bu bölümün güneye (denize) ve doğuya (geliş karayoluna) bakan iki geniş mazgalı bulunmaktadır. Bu duvarlara dair gözlemlenen değişim ise 1950 öncesi fotoğraflardan görülen ancak günümüzde onarımlar ile izleri kaybolan üç sıra tuğla hatılın mevcut olmasıdır (Şekil 4.25).

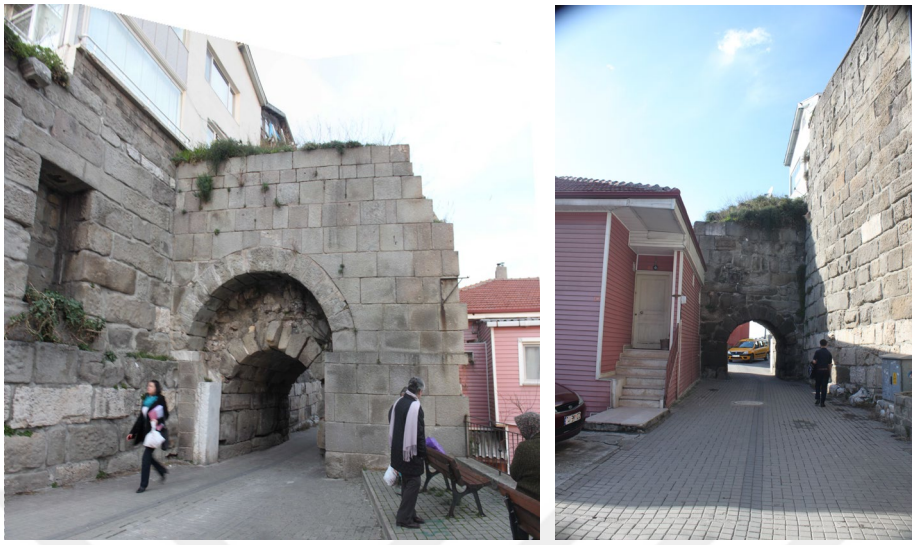
Şekil 4.25 : İç kuyuya bakış, solda 1950 öncesi (Anonim), sağda güncel durumu.

Şekil 4.26 : Dış batı kapısı sırasıyla doğu ve batı görünümleri.

Dış Batı Kapısı tek parça taş lento ile üzerinde yuvarlak tuğla kemerden oluşur (Şekil 4.26). Kemer aynası harçla bütünleştirilmiş moloz taşlar ile doldurulmuştur. Tuğla kemerin doğuya bakan yüzeyi son yıllarda onarım görmüştür ve tuğlalar yenilenmiştir. Kemerin bir metre üzerinde gözetleme eyleminin gerçekleştirildiği birimin dört adet taş payandası günümüze ulaşmıştır. Bu payandalar farklı noktalardan devşirilmiş sütun parçalarıdır. Kapı geçişi kuzey kanadının en alt sırasında tek parça devşirme beyaz mermerin üzerine *"CAESAR"* yazısının kazınmış olduğu görülmektedir. Kapının

özgün kotu, bugün oldukça yükselmiş zemin dolayısıyla gerçeği yansıtmamaktadır (Şekil 4.26).

Şekil 4.27 : İç batı kapısı sırasıyla batı ve doğu cephesi.

Şekil 4.28 : İç batı kapısı yanına sonradan eklenmiş olan merdiven.

İç Batı Kapısı, iki kademeli taş kemerli bir geçişe sahiptir (Şekil 4.27). Batıdaki yüzeyde bulunan çift sıra kemerlerin arası moloz taş ile doldurulmuştur ve üst sıralarda son dönem müdahaleleri gözlenmektedir. Müdahale görmüş bu kemer 60 cm enine sahiptir ve ona bitişik doğuya doğru inşa edişmiş olan tonozlu geçişin genişliği ise 490 cm'dir. Bu kapıya ait kanatların kilitlenmesi için gerekli yatay ahşap kirişin kale beden duvarının üzerinde saplandığı noktada özgün izler görülmektedir. İBK'nin batısında muhdes bir merdiven bulunmaktadır. Bu merdiven de 8 numaralı beden duvarında bulunan merdiven ile çağdaştır ve 1960'larda camiye rahat bir ulaşım sağlamak amacıyla kalenin özgün taşlarından devşirilerek inşa edilmiştir (Şekil 4.28).

Şekil 4.29 : Doğu kapısı yapısı.

Doğu Kapısı, iç ve dış olarak iki ayrı kapı geçişinden oluşmaktadır ve şaşırtmalı bir geçişe sahiptir (Şekil 4.29). İki geçişin arasındaki bölüm 278 cm genişliğinde üstü açık bir boşluktur. Kapı kanadının çerçevesinde devşirme mermer söveler kullanılmıştır. Doğu Kapısı doğrudan içkaleye açıldığından Cenevizlilerin güvenliği artırma niyeti ile yeni bir kapı inşa ettiği görülmektedir. Kapının kaleye giriş cephesinde üçlü bir Cenova levhası yer almaktadır. Bu levha ve kapının yapım tarihi ilgili bölümde detaylı olarak ele alınmıştır (bkz. 4.2.). Dış Doğu Kapısı'nın girişinde kaya zemin görülmektedir ve 1 numaralı beden duvarı bu kayanın üzerine inşa edilmiştir (Şekil 4.30). Doğal zeminden dokuz basamak ile hisarpeçeye çıkılmaktadır ve A kulesinin doğu yüzeyi ile karşılaşılmaktadır.

Zindan Kalesi'nin kuzeye bakan hattında iki çıkış bulunmaktadır (Şekil 4.20). Kuşna ve Yalı Kapısı ismi verilen bu çıkışlar, denizde iki koya kavuşur. Çıkışlara dik yokuş ve basamaklardan inilerek dar geçişler ile ulaşılmaktadır. Kuzey kıyısındaki bu kapılar yerleşimin en sert rüzgârlarına maruz kalmaktadır. Kuzeyde bulunan Büyük Ada'ya en yakın ulaşım bu koylardan sağlanabileceği için adaya geçişler kayıklar ile bu noktalardan sağlanmış olabilir. Büyükada üzerindeki kiliseye ulaşımın muhakkak denizden kayıklarla sağlandığı düşünülürse bu durum olası görülmektedir.

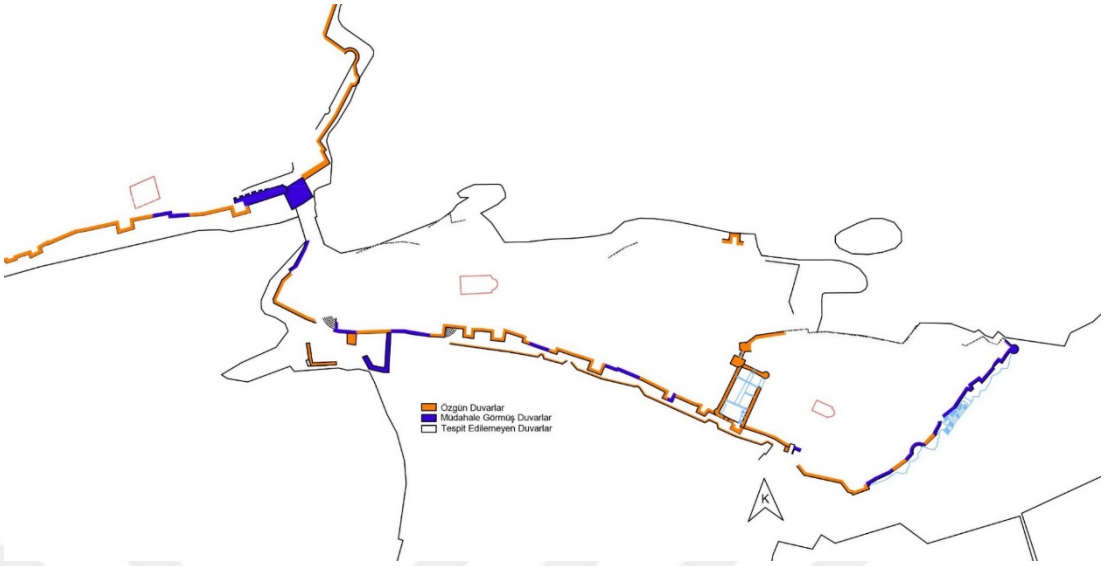
Şekil 4.30 : Dış doğu kapısı ve iç doğu kapısı.

Yalı Kapısı, Boztepe'ye yakın olan tarafta yer almaktadır ve mevcut konutların arasından geçilerek bir konuta ait bahçenin içinden ulaşılmaktadır (Şekil 4.31). Büyük boyutlu, yüzeyleri itinalı düzeltilmiş kesme taşların harçsız bileşiminden oluşan örgünün üzerinde tek parça taş lento bulunmaktadır. Lentonun sol yanında ise iki adet sütun parçası devşirilerek kullanılmıştır. Bu geçiş tek kapıdan oluşmaktadır ve kaleiçine bakan tarafında ise tek parça andezit bir sütun gövdesi lento işlevi ile kullanılmıştır. Kuşna Kapısı ise içkaleye yakın olan kapıdır ve günümüzde kapı geçişine ait hiçbir iz bulunmamaktadır.

Şekil 4.31 : Yalı kapısı kuzey görünüşü.

4.1.5 20. yüzyıl onarımları

Şekil 4.32 : Son yüzyılda müdahale görmüş duvarlar.

Amasra Kalesi'nde farklı dönemlere ait duvar hatları mevcut olduğu gibi farklı dönemlere ait onarımlar da mevcuttur (Şekil 4.32). Savunma yapısının işlevini yerine getirebilmesi, duvar hatlarının devamlılığına ve bütünlüğüne bağlıdır. Bu sebepten yıkılan bölümlerin onarımı ya da saldırı tehditinin geldiği yönlerin kuvvetlendirilmesi doğal bir süreçtir. Günümüzde deneyimlenen Amasra Kalesi'ne ait duvarların birçok bölümünde bahsi geçen müdahaleler mevcuttur. Son yüz yıl içerisinde gerçekleştirilmiş olan onarımlar, yapının savunma işlevini desteklemek amacıyla yapılmamıştır. Bu onarımlar statik ya da görsel kaygı ile yapılan bütünlemeleri kapsamaktadır.

Zindan güney sur hattının üzerinde yer alan kulelerin birbirleri ile olan mesafelerinde değişkenlik görülmektedir. Özellikle 4 numaralı beden duvarı diğer beden duvarlarına nazaran uzun bir hatta sahiptir. 1990 yıllarında yapılan onarımlardan sonra değişikliğe uğrayan bu beden duvarına yapılan müdahaleler ile kaleye ait özgün taşların cinsine yabancı bir taş olan pembe renkli andezit taşının kullanıldığı görülmektedir (Şekil 4.34). Bu onarımdan farklı bir uygulama da C kulesinin güneye bakan cephesinde mevcuttur. Bu onarımlar hakkında belge ya da çizimler Koruma Kurulu arşivinde bulunmamaktadır. Bu durum da onarımların 20. yüzyılın ilk yarısında ya da hemen sonrasında yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Şekil 4.33 : 8. beden duvarında yer alan muhdes merdiven.

8. beden duvarında yer alan ve hisarpeçeden kaleiçine ulaşımı sağlayan taş merdivenlerin 1960'lı yıllarda çarşıdan gelen cemaatin kolay yoldan camiye ulaşması için yapıldığı bilinmektedir. Kale taşlarından devşirilerek inşa edilmiş merdiven, taşların eninin fazla oluşundan ötürü çıkması hayli zor 29 adet basamağa sahiptir ve bu merdiven 1990 yılında Ankara KTVKK tarafından tescillenmiştir (Şekil 4.33).

Şekil 4.34 : E Kulesi'nden A Kulesi'ne görünüm.

Karabük Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğünün arşivinden elde edilen bazı onarım belgeleri Büyükliman ile ilgilidir. 25 Nisan 1969 tarihli Millî Eğitim Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığının düzenlediği "Amasra Kalesi Onarımı Hakkında" başlıklı 732-602 sayılı belgede 3 Eylül 1968 depreminden hasar görmüş bölümlerinin tamir gerekliliği hakkında bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor yarım sayfada yazılı beş maddeden oluşmaktadır. Orhan Uygur (inşaat teknisyeni) tarafından hazırlanmış bu raporun ilk maddesinde "1967 yılı onarımında kalenin Büyükliman tarafındaki kısmı ele alınmış, tehlikeli yerlerin onarımı tamamlanmıştır." şeklindeki ifadeden 1967 yılında bu bölümde ciddi bir onarım yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu onarıma dair başka kayıt, fotoğraf ya da çizim bu

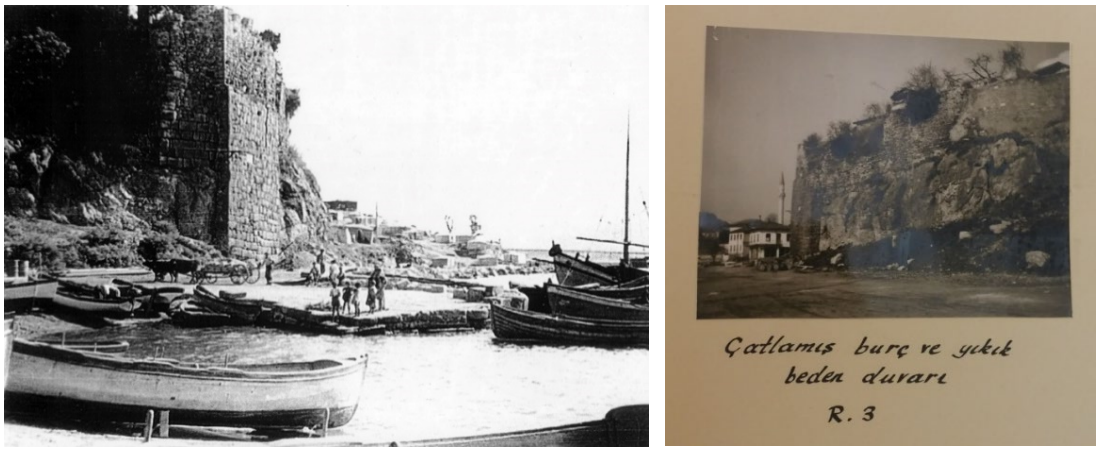
kurulun arşivinde yer almamaktadır. Aynı raporun devamında 1968 depremin etkisi bazı beden ve burçlarda yıkım ve çatlak şeklinde görüldüğünden acilen onarımlarının gerekli olduğu yazılıdır.

Şekil 4.35 : Denizden Büyükliman sur hattı.

1968 depreminin ardından bir yazı yayınlayan Wedding, 3 Eylül gününde toplam dokuz sarsıntı tespit edildiğini, Amasra Kalesi'nin oldukça sağlam olduğu için depremin etkisinin bu yapı üzerinde gözlemlenemediğini kaydetmiştir (Wedding, 2015, s. 139). Ancak Koruma Kurulundan elde edilen bilgilere ve fotoğraflara göre kalenin farklı bölümlerinde yıkımlar ve çatlaklar oluşmuştur ve tehlike arz eden bölümleri 1969 yılı içinde onarılmıştır. Tüm bu veriler, Büyükliman sur hattındaki müdahaleleri açıklığa kavuşturmaktadır. J ve K kulelerinin arasında yer alan 13 numaralı beden duvarına özgün planlamada yer almayan bir merdiven eklenmiştir. Bu müdahalenin o yıllara ait olduğu düşünülmektedir. Zira 1968 öncesine ait fotoğrafta, bu noktada bir çıkışın olmadığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.36). Liman ile kaleiçini bağlayarak insanlara ulaşım sağlamak için yapılan bu müdahale, yapının bütünlüğüne oldukça zarar vermektedir. Zaten limana ve kuzey deniz açıklığına hakim olan bu bölgede sur duvarlarının bir merdivenle ulaşımının sağlanması, özgün savunma hattı için düşünülemeyecek bir açıklıktır. Amasra Kalesi'nin tamamına ait duvarların yükseklikleri müdahale görmüş ve beden ve burçların üzerlerinden birkaç sıra taş kaybedilmiştir. Şekil 4.36 kaledeki dendanlara ait bir ipucudur[97]. Kulenin ve beden duvarlarının üst sıraları günümüze ulaşmamıştır (Şekil 4.35).

[97] Tüm Amasra Kalesi'nde dendanlara dair ipucu veren mevcut tek özgün yer, Boztepe doğu kanadında 25 numaralı beden duvarının üzerindedir.

Şekil 4.36 : Solda Büyükliman L Kulesi ön planda-1968 öncesi (Mete Ayyıldız Arşivi), sağda 1969 yılına ait fotoğrafta Büyükliman L Kulesi (Karabük Koruma Kurulu Arşivi 732-602 Sayılı Dosya).

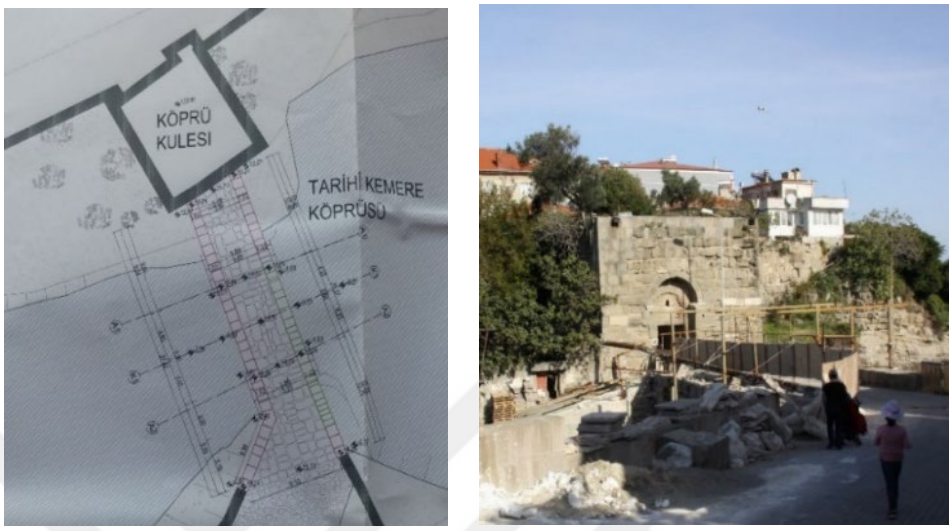
P kulesi ile Karanlıkkapı arasında, Kemere Köprüsü'nün Boztepe ayağında inşa edilmiş olan yeni yapılar dikkat çekmektedir. Bu betonarme üç yapıya şu anda herhangi bir işlev verilmemiştir. Kemere Köprüsü'nün 2015 yılında yapılan restorasyon çalışmaları ile son hâlini alan bu yapıların yerinde önceden kayıklar için çekek alanı mevcuttur. Köprünün altına akıntı sebebiyle birikmiş olan çakıl ve toprağın dolması sonucu uzun yıllar deniz suyu geçişi durmuştur ve 20. yüzyıl boyunca o bölge kayık çekeği olarak kullanılmıştır (Şekil 4.37).

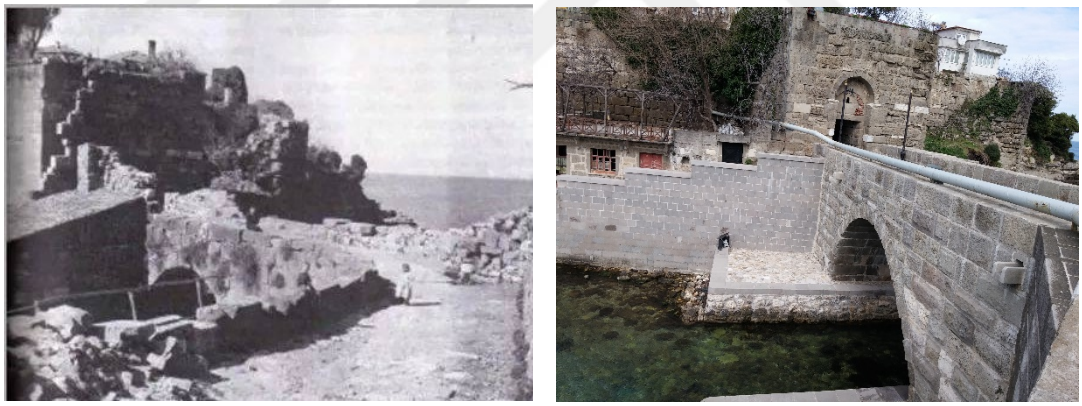
Şekil 4.37 : Solda Boztepe Güney P Kulesi ve Karanlıkkapı arasındaki birimler, sağda Çekek yerinden 20. yüzyıl ortası görünüm (Nazmi Boncukçu Arşivi).

Kemere Köprüsü Karayolları Genel Müdürlüğü'ne aittir ve 2015 yılında restorasyon uygulaması tamamlanmıştır (Şekil 4.38). Bir önceki bölümde bahsi geçen hava fotoğraflarından da görüldüğü gibi akıntılar sebebiyle köprünün altı toprak ile dolmuştur ve bu restorasyon ile yeniden temizlenmiştir. Bir önceki restorasyon uygulamasında kullanılan çimento esaslı malzemeler yapıdan uzaklaştırılmıştır. Köprünün parapetleri özgün kotuna getirilmiştir. Son restorasyon uygulaması ile özgün duvar örgüsü ve yapım tekniği yitirilmiştir. Yeni üretilmiş taşlar kullanılarak

yanıltıcı bir görünüme kavuşmuştur (Şekil 4.39). Boztepe Adası'nın anakaraya tek bağlantısı olduğundan son uygulama ile düşürülen parapet kotu ile ortaya yer altı tesisatlarının toplandığı bir boru çıkmıştır. Günümüzde köprü özgün görünümünden oldukça uzaktadır.

Şekil 4.38 : Solda restorasyon projesinden köprünün planı, sağda köprünün restorasyon uygulama süreci (Eyüpgiller Arşivi).

Şekil 4.39 : Solda köprünün 20. yüzyılın ilk yarısından görüntüsü (Anonim), sağda köprünün güncel durumu.

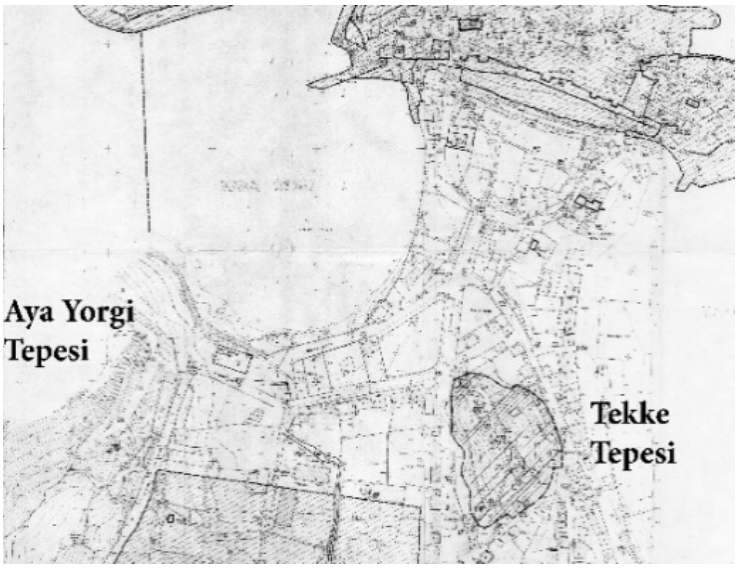
4.2 Dönem Analizi

Topraklar üzerinde değişen hâkimiyetler ile savunma yapıları değişimler geçirmiştir. Yalnızca fetihlerde değil, yaşanan her savaş ya da saldırıdan sonra da kaleler yine onarımlara tabi tutulduğundan ve tüm bunlara da doğal etkenler ve malzeme yorulması ile gelen bozulmalar eklenince kale yapısının ilk inşa edildiği hâliyle günümüze ulaşması imkânsız olmaktadır. Savunma yapılarındaki müdahaleler öncelikle hâkimiyetinde bulunduğu ulusların yapım gelenekleri ve üslupları göz önünde bulundurularak anlaşılabilir. Daha yakın tarihler için tamirler ya da değişiklikler

belgelerde yer alabilir. Yakın coğrafya ve yakın inşa tarihli kaleler ile kıyaslama yapılarak bazı onarımlar hakkında fikir sahibi olunabilir. Yapının üzerinde tespit edilen yapım tekniklerinin farkları ile de yapılan değişiklikler hakkında dönem analizi yapılabilmektedir. Yapım tekniği için özellikle taş cinsleri ve boyutları, bir araya getirilme biçimleri, harcın özelliği, köşe bileşimleri ve derzlerin kalınlıkları gibi çok sayıda unsur göz önünde bulundurulmaktadır. Tüm bu araştırmalar Amasra Kalesi özelinde yapılarak yapı üzerindeki dönemler analiz edilmiştir (Şekil 4.41).

Amasra Kalesi günümüzdeki durumuyla oldukça karmaşık bir plan şeması ve birbirinden farklı duvar yapım teknikleri sunmaktadır. Amasra Limanı'nın ve kentin ekonomik önemi ile dinî ve askerî önemi tahkimat yapısına da yansımıştır. Amasra'da MÖ 12. yüzyıl itibarıyla varlığı bilinen yerleşik nüfus ile bu bölgede yaşam başlamıştır. İlk temellerinin atıldığı dönem konusunda kesin bir bilgiye sahip olunmamakla birlikte kalede yer alan tüm duvar teknikleri incelenerek dönemsel ayrımları tanımlanacaktır. Özellikle Bizans hâkimiyetine girdikten sonra yapılan değişiklikler açık bir şekilde okunmaktadır. Duvar yapım tekniklerini başka Orta Çağ kaleleri ile kıyaslayarak dönemlere ayırmak mümkün olmaktadır. Kale duvarının üzerine yerleştirilmiş olan levhalar da hususi olarak ele alınmakta ve kale üzerinde yapılan değişikliklere ve hâkimiyetlere ışık tutmaktadır.

Daha önceden bahsedilen Kraliçe Amastris'in kurmuş olduğu antik kent yerleşimi kale yerleşiminin dışında yer almaktadır ve bugün hâlâ kente dair kalıntılar bu bölgede bulunmaktadır. Şu hâlde Amasra Kalesi'ni oluşturan yarımada üzerinde yer alan bölümün Amastris kentinin akropolisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Hill ve Crow, 1992, s. 24). 9. yüzyıldan itibaren Amasra'nın, Paflagonya'nın başpiskoposluk şehri önemine sahip olduğu birincil kaynaklardan edinilmiş bir bilgidir. Bu bilgi doğrudan nüfusla ilgilidir ve nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda şehrin yalnızca Boztepe ve Zindan bölgelerinden oluşan kaleiçinde yer alamayacağı anlaşılmaktadır.

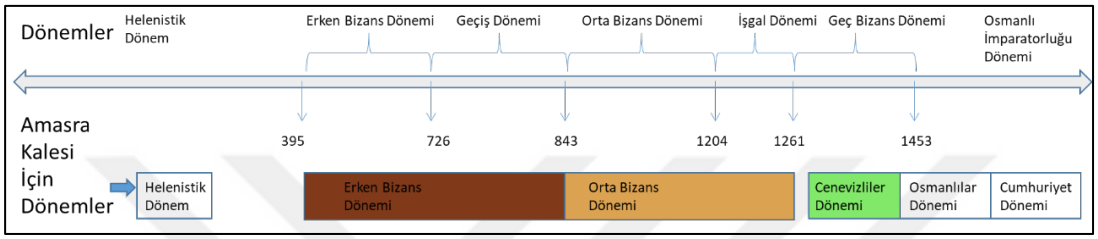

Şekil 4.40 : Höyük olduğu düşünülen Tekke Tepesi ve Aya Yorgi Tepesi.

Günümüzde Tekke Tepesi ve Aya Yorgi Tepesi olarak bilinen tepelerde ve bunların arasında kalan bölümde ilk yerleşimin olduğu günümüze ulaşan yapı kalıntıları ve buluntular ışığında bilinmektedir (Şekil 4.40). Amasra Kalesi en eski çağlardan beri önemini koruyan kentin koruma üssü konumundadır. Crow ve Hill'in yapmış olduğu çalışmalar gösterir ki Amasra Kalesi'nin gelişimi, Anadolu coğrafyasında yer alan Bizans kalelerinden Ankara, Amasya ve Kütahya Kaleleri ile benzerlik göstermektedir. Bu kaleler 7. ve 9. yüzyıllar arasında hızlanan Arap akınlarına karşı yeniden inşa edilmiştir ve en göze çarpan ortak özellikleri birbirine oldukça yakın, çok sayıda kuleler ile tahkim edilmiş olmalarıdır. Karanlık Çağ'ın idari bölge kaleleri sayılan bu kaleler ile Amasra Kalesi aynı dönemin yapım tekniklerine sahiptir (Hill ve Crow, 1992, s. 21).

Amasra Kalesi'nin bir hendeğe sahip olduğunu söyleyen tek seyyah, 1610 yılında Amasra'yı görmüş olan Julien Bordier'dir. Ancak bu önermenin günümüzde yerinde yapılan gözlemler ve tespitler sonucunda doğru olmadığı daha ağır basmaktadır. Ön surun önündeki Çekiciler Çarşısı'na kadar olan boşluğun zamanında hendek olamayacağını düşündüren bazı durumlar mevcuttur. Birincisi bugün Cenova Şatosu olarak isimlendirilen bölümden Büyükliman'a doğru inen sarnıca ulaşmak için inşa edilmiş özgün dik merdivenlerin açısı, burada bir hendek bulunma ihtimalini azaltmaktadır. Sarnıca inen merdivenlerin ulaştığı suyun biriktirildiği bölümde tespit edilen haç işareti kazılı özgün sütunlar, bu sarnıcın da kaleyle çağdaş olduğunu ispatlamaktadır. Kale inşa edildiği zaman ihtiyaç duyulan içme suyu bu sarnıçtan sağlanmaktadır. İkincisi ise Çekiciler Sokağı'nın geçmişinin haritalar ile 18. yüzyıla,

ismi ile 17. yüzyıla ve Cenevizlilerin ticarete başladığına dair ilk belge ise 13. yüzyıla kadar uzanıyor olmasıdır. Bu çarşı aksının, ticaretin yoğunlaştığı yüzyılla çağdaş olamayabileceği göz önünde bulundurulsa dahi Evliya Çelebi'nin mükellef çarşı şeklinde yapmış olduğu betimleme ve 1803 yılında Jouannin tarafından çizilmiş olan haritasındaki çarşı aksı Çekiciler Çarşısı'nın konumunu kesin olarak belirtmektedir. Üçüncüsü, hendek, çarşı ile ön sur arasında yer alması hâlinde Zindan Kalesi'nin anakara ile bağlantısı kopmaktadır. Belgeler ile ispatlanamayan bir zamanda yer alsa da söz konusu yüzyıllardan itibaren hendeğin var olmadığı açıktır.

Şekil 4.41 : Amasra Kalesi dönemleri.

Araştırılan diğer yirmi dokuz seyyah ve gezginin ifadelerinde hendeğe yer vermemesi, gözden kaçırılabilecek bir unsur olmayışı ve günümüze hiçbir iz kalmayışı sebebiyle burada bir hendeğin varlığından bahsetmek zorlaşmaktadır. Ancak kale planının tamamı topografik veriler ile tasarlanmış olmasına rağmen yalnızca Zindan güney sur hattının Doğu ve Batı Limanları arasında düz bir hatta sahip olmasının sebepleri incelenebilir. Kalenin ilk planının yapıldığı zaman berzahın olmadığı, aslında Zindan Kalesi'nin de bir adanın üzerinde olabileceği düşünülebilir. Şu hâlde sonradan eklenen hisarpeçenin de tam tanımlaması yapılabilirdi. Ancak Roma Dönemi'nde dahi aktif olarak kullanıldığı bilinen Antik Batı Limanı'nın varlığı, burada her zaman iki koyun varlığına işaret eder. Ancak doğu ve batı tarafında da koyların zamanla dolarak berzahın genişlemiş olması gerçeği göz önüne alınırsa Zindan güney bölümünün de uç kısımlarının denize daha yakın olduğu düşünülebilir.

Zindan Kalesi'nin batı ve doğu uçlarında saptanmış olan detaylar, Helenistik Dönem'e ait duvar izlerinin birer kanıtıdır. Kalenin bu izler üzerine yenilendiğini ortaya koymaktadır. Tespit edilen bu noktalarda, yerli kayanın şekillendirildiği, sur duvarını oluşturan taşların bu şekillendirilmiş kayanın üzerine yerleştirildiği görülmektedir (Şekil 4.42). Yerleştirilen taşların yan yüzleri düzeltilmiş ve harçsız, kuru bileşim şeklinde duvar oluşturulmuştur. Zindan güney hattının batısındaki bölümde duvarı oluşturan taşlar da yerli kaya ile aynı fiziksel özelliklere sahiptir. Hill ve Crow'un bu

yapım tekniğinden kaynaklı olarak günümüze iki noktadan ulaşmış olan bu detaylar ile bu bölgede bir savunma yapısının varlığını MÖ 1. yüzyıla kadar varlığı öngörülmektedir (Hill ve Crow, 1993, s. 20).

Şekil 4.42 : Batıda ve doğuda yer alan yerli kaya ile bileşim detayları.

Kalenin genelinde kullanılan harçların incelenmesi, Erken Bizans çalışmalarında yüksek oranda kaba tuğla kırığı agrega içeren hidrolik harçların kullanıldığını göstermiş, daha sonraki çalışmalar ise daha ince agrega ile daha beyaz kireç harcı kullanımı ile işaretlenmiştir (Crow ve Hill, 1995, s. 259). Amasra Kalesi'nin günümüze ulaşan bu kapalı plan şemasının, Erken Bizans Dönemi'nde tasarlandığı önerilebilir. Orta ve Geç Bizans Dönemi eklerinde yine blok kesme taşlara rastlanmakta ancak taşların boyutlarının küçüldüğü ve tuğla malzeme katkısı tespit edilmektedir. Ceneviz Dönemi'nin ekleri ise daha küçük boyutlu moloz taşların beyaz renkli harçla birleştirilmesi sonucu elde edilmesinden ayırt edilebilmektedir. Yapının genelinde gözle ayırt edilebilen pembe ve beyaz renkli kireç harcı kullanılmıştır.

Genel olarak Amasra Kalesi'nin inşa dönemleri ayrılacak olursa Zindan ve Boztepe'deki savunma yapılarını ayırarak başlamak doğru olacaktır (Şekil C.4). Çünkü iki ayrı plan şemasına sahip kalelerin taş boyutları ve bağlayıcının oranı ile yapım tekniklerindeki farklılıklar ilk gözlemde ortaya çıkmaktadır. Boztepe, adanın üzerinde kalan hilal şeklinde plana sahiptir. Yalnızca Kemere Köprüsü ile Zindan Kalesi arasında bağlantı kurulmuştur ve adanın hiçbir noktasından başka bağlantı bulunmamaktadır. Boztepe Kalesi, oldukça ciddi eğime sahip adanın, Zindan Kalesi'ne bakan bölümünde özellikle limanları korumak üzere tasarlanmış olduğu görülmektedir. Deniz ticareti ile limanların daha da önem kazanması 9. yüzyıldan sonra olacağı için Boztepe Kalesi'nin asıl görevinin askerî binaları içeren gözetleme bölümü olduğu öne sürülebilir. Boztepe'nin asıl antik kente uzaklığı, ciddi eğimi ile konut dokusuna elverişli olmaması, yalnızca bir kapıyla ulaşımı sağlanan bir köprüye

sahip olması gibi etkenler göz önüne alınırsa günümüzdeki Boztepe sur duvarlarının Zindan sur duvarlarından bir süre sonra inşa edildiği sonucuna ulaşılabilmektedir. Hill ve Crow, Boztepe'nin askerî yerleşime sahip olmasını, zamanla sivillerin olduğu bölgeyi desteklemek için kalenin büyütülmesini, Amasya Kalesi'nde de görülen bir durum olarak tespit etmektedir (Crow ve Hill, 1995, s. 256). Ancak Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen Boztepe kale duvarlarının inşasından önce adada yerleşimin olmadığını söylemek doğru olmayacaktır.

Amasra Kalesi'nin dönem analizinin yapılabilmesi için gerekli adımlardan biri duvar yapım tekniklerinin sınıflandırılmasıdır. Zindan Kalesi ve Boztepe Kalesi genelinde yapılan detaylı incelemeler sonucunda kale yapısında farklı duvar örgüleri tespit edilmiştir. Bu analiz için tüm kale duvarları incelenmiş ve gruplandırılmıştır. Duvar örgülerinin yapım tekniği için duvarların kesit kalınlığı da karşılaştırılmalıdır ancak Amasra Kalesi özelinde bu durum mümkün olmamıştır. Tüm kale duvarlarının arka yüzleri zamanla dolduğundan ve üst sıralar günümüze ulaşmadığından yalnızca bir noktadan özgün duvar kesiti hakkında bilgi edinilmiştir.

Duvar örgüsü örnekleri alınan bölümler belirli hassasiyetlere göre seçilmiştir. Öncelikle Amasra Kalesi bir kent içi savunma yapısı olduğundan tüm duvarların güncel kullanıcılar tarafından müdahale görmüş olabileceği göz önünde bulundurulmuştur. Nitekim konutların bulunduğu arazilerin bitiş sınırında yer alan bazı duvar hatlarının, bahçe duvarı olarak kullanıcılar tarafından sökülerek yeniden örüldüğü bölümleri mevcuttur. Bu tip müdahaleler özellikle harçlarında çimento esaslı malzemeler barındırmaktadır.

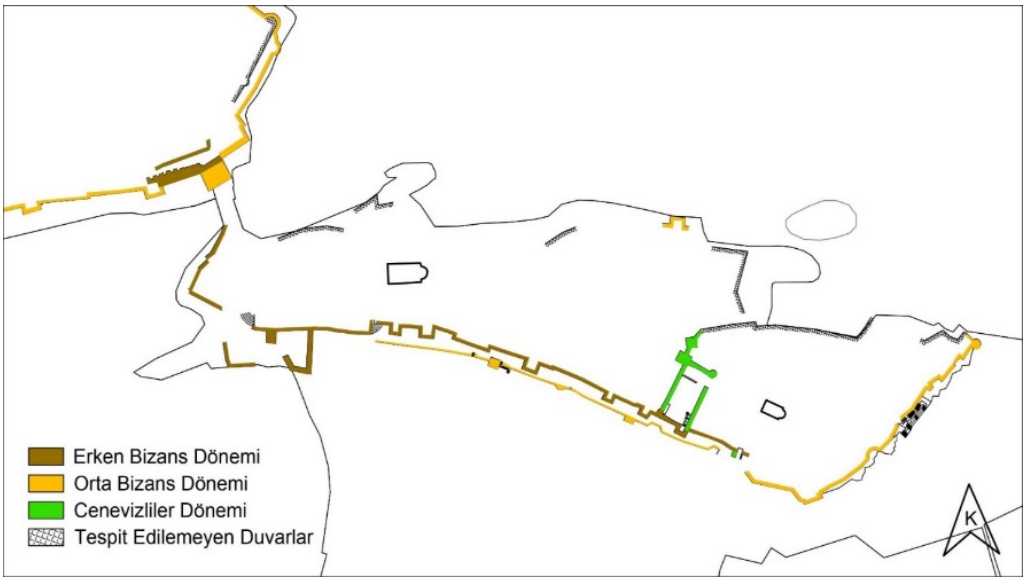
Birbirinden farklı noktalarda yer alan benzer örgülerin aynı dönemde inşa edilip edilmediğine dair en önemli veriler; taş cinsleri, boyutları ve kesimleri, harç cinsi ve kalınlığı, derz cinsi ve kalınlığıdır. Tüm bu veriler farklı duvarların birbiriyle kıyaslama yapılabilmesi için incelenmelidir. Duvar kesitlerinin yeterince incelenemediği, kalınlıkların ve yükseklik boyunca yapılan değişimlerin bilinmediği müdahalelerin özgün duvar örgüleri ile ayırt edilebilmesi amacıyla örneklemenin geniş bir yüzeyde devamlılığı da önem arz etmiştir. Sur duvarlarının dayanımı için alt sıraları oluşturan taşların üst sıralardan daha büyük boyutlara sahip olması beklenen bir durumdur. Tam tersi bir durumla karşılaşılan noktalarda alt sıraların tahrip edilmiş olabileceği ya da üst sıralara müdahale edilmiş olabileceğinden bu duvar yüzeyleri üzerinde inceleme yapılırken de temkinli yaklaşılmıştır.

Savunma yapısının olası özgün plan şeması oluşturulmuştur. Bu restitüsyon plan adımlarına göre plan hattından oldukça kopuk duvarlar da bu incelemeye dâhil edilmemiştir. En az müdahale görmüş ve en özgün plan hattına sahip olan duvar yüzeyleri belirlenmiştir. Belirlenen duvar örgüleri yakın coğrafya ve dönem aralığında diğer savunma yapılarının yapım teknikleri göz önüne alınarak sınıflandırılmıştır. Bu yöntem ile belirlenen bileşimlerden tamamen farklı malzeme boyutlarına ve türüne sahip olan küçük ölçekli duvarlar da inceleme dışında bırakılmıştır.

Belirtilen kriterlere uyan duvarlar üzerinde yapılan analiz çalışmalarının sonucunda Amasra Kalesi bütününde toplam 10 farklı duvar örgüsüne ulaşılmıştır. Yukarıda belirtilen ölçüm esasları doğrultusunda sınıflandırılan örgüler, Amasra'nın saldırı ve savunma tarihi ile bütünleştirilerek evrelere[98] ayrılmıştır. Buna göre 1. Evre Erken Bizans Dönemi'ni, 2. Evre Orta Bizans Dönemi'ni, 3. Evre Cenevizliler Dönemi'ni ve 4. Evre Osmanlılar Dönemi'ni ve 5. Evre ise son yüzyıllık dönemi ifade etmektedir (Şekil 4.43).

Bizans yapım teknikleri için çok sayıda savunma yapısının yapım teknikleri, taş ve tuğla ölçü ve kesitleri araştırılmıştır. Erken Bizans Dönemi'nin son bulduğu 8. yüzyıl tarihsel bilgilerin akışında Amasra için önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönümdür. Orta Bizans Dönemi, Amasra Kalesi için tahkimatın onarıldığı, bazı bölümlerin eklenerek savunma hattının genişletildiği/güçlendirildiği bir dönem olarak yaşanmıştır. Cenevizlilerin Amasra'da bulunduğu süreç ise bu cumhuriyetin alanda daha sistematik bir ticaret akışına sahip olabilmek amacıyla yaptığı düzenlemeleri içermektedir. Cenevizliler, Amasra Kalesi'nde yaptıkları inşa yatırımlarını kendilerine ait armalı levhalar ile de görünür kılmıştır (bkz. Ek D).

[98] Aynı evreler araştırılan diğer savunma yapılarının duvar örgülerinde de geçerli kılınmıştır. Tez çalışması kapsamında Bizans Dönemi'nin odakta tutulması sebebiyle önceki dönemler için ayrı evreler ayrılmamıştır.

Şekil 4.43 : Amasra Kalesi'nin planı için dönem analizi. [99]

1. Evre

Amasra Kalesi'nin tamamında Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen ve özgünlüğünü koruyan duvar örgüleri Zindan Kalesi güney sur hattı, Boztepe Adası Karanlıkkapı'nın ada tarafındaki duvarı, batıya uzantısı ve karşısında yaklaşık 30 metre uzunluğundaki duvar kalıntısı, Zindan güney sur hattının Direklikaya'ya bakan iki duvar hattıdır. Tüm bu duvarlarda volkanik oluşumlu gri renkli andezit taşların kullanıldığı görülmektedir. Farklı cins ve yontma biçiminde taşlar barındırmamaktadır. Yalnızca belirli noktalarda yerli kayadan (beyaz renkli volkanik bir taş türü) aynı el işçiliğinde ve boyutlarda elde edilen taşların kullanıldığı görülmektedir. Tuğla kırığı görülmemektedir. Yatay ve düşey derzler arasında 1-5 cm arasında kalınlığı bulunan pembe renkli kireç harcı kullanılmıştır. Özellikle alt kotlarda daha büyük kesme taşların yer aldığı örgüde Antik Dönem Amasrası'ndan büyük ölçekli yapılara ait taşlar devşirilerek kullanılmıştır.

Zindan güney sur hattı, hat üzerinde bulunan birbirine yakın yedi adet dörtgen planlı kule desteği ile yaklaşık 300 metre uzunluğa sahiptir (Şekil C.5, Şekil C.6). Bu sur hattını inşa ederken büyük boyutlu gri andezit taşlar kullanılmıştır (DÖ-1 ve DÖ-2). Çoğu bölümde harçsız bileşime sahip olan taşlar, farklı zamanlarda boşalan derzlerinin doldurulduğu müdahaleler geçirmiştir. Bu yapım tekniği 7.-8. yüzyıl Bizans tahkimat yapıları ile benzer olup Erken Bizans Dönemi'ni yansıtmaktadır. Amasra Kalesi'nin

[99] Tarama kalınlıkları duvar kalınlıklarını belirtmemektedir. Bu dönem analizi, plan kotunu ifade etmektedir. Farklı dönemler barındıran cepheler, görünüşlerin dönem analizinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

geçirdiği yoğun saldırılardan bir tanesinin 9. yüzyıldaki Rus akınları olduğu bir önceki bölümde sunulmuştur. Bu saldırılar gerçekleşene kadar kentin sahip olduğu kaleiçi, Zindan Kalesi bölümüdür. Boztepe Adası'na giriş sağlayan Karanlıkkapı'nın batısındaki kalıntılar ile Zindan güney sur hattının çağdaş olduğu görülmektedir. Ayrıca Karanlıkkapı'nın adaya bakan yüzündeki lentosunu, uslüp bakımından irdeleyen Crow ve Hill, "III. Leo tarafından Nicaea'da 8. yüzyıl başlarında inşa ettirilmiş olan kuleleri anımsatan geniş silme" olarak tanımlamaktadır (Crow ve Hill, 1992b, s. 22). Bu durum da Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen bölümlerin 8. yüzyıl öncesine ait olabilmesi ihtimalini artırmaktadır.

Kule yapıları, savunma yapısını oluşturan bir ögedir ve beden duvarlarını destekleme işlevi bulunmaktadır. Savunma esnasında kale duvarlarının üst seviyeleri dışında düşmana saldırabilmek için ihtiyaç duyulan geniş açılara olanak sağlamaktadır. Bu açılar sur hattının üzerinde ritmik olarak hesaplanarak kulelerin yerleri belirlenir. Ancak Zindan güney sur hattının üzerindeki kulelerin plan oluşumlarında özgün olmayan durumlar tespit edilmiştir. F kulesinin üzerinde Cenova arması bulunduğundan bu kulede belli bir seviyenin üstünün Cenevizliler tarafından yenilendiği anlaşılmaktadır. C ve D arasında bir kule yitirilmiştir, son dönem onarımlarla beden duvarlarının arası tamamlanmıştır ve bu durum beden duvarlarındaki izlerden anlaşılmaktadır. E kulesi, bir kule yapısı için olması gerekenden fazla bir ene sahiptir. Bu durum, bu kulenin onarımlar ile değiştirildiğini göstermektedir. Ayrıca 4 numaralı beden duvarının, son yüzyıl içinde yapılmış özgünlüğü bozan müdahaleler ile oluşturulduğu görülmektedir (Şekil 4.44).

Şekil 4.44 : Zindan güney 4 numaralı beden duvarının özgün örgüsünü ve planını bozan müdahaleler.

15 numaralı beden duvarı ile ada tarafındaki duvar kalıntısının birbirine paralel oluşundan ve Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenmesinden ötürü bu hattaki duvarlar çift sur duvarı olarak da yorumlanmaktadır (Özyiğit, 2017, s. 123; Crow ve Hill, 1995, s. 255). Birbirine paralel olarak devam eden bu çift duvar hattının arasında yaklaşık 2.5 metre bulunmaktadır ve duvar yüzeyleri eşit oranda birbirine bakarak yükselmektedir. Eğer burada bir hisarpeçe ya da çift duvar oluşumundan bahsedilmesi gerekirse arkadaki ikinci duvarın başlangıç kotunun yukarda olması gerekirdi (Şekil 4.45).

Şekil 4.45 : Boztepe güney sur hattının adaya bakan bölümü ve karşısındaki duvar kalıntısı.

Boztepe güney kanadının adaya bakan yüzeyinde (15 numaralı beden duvarı) ise belirli aralıkla dört adet payenin yapılandırıldığı görülmektedir. Karanlıkkapı'nın aynı yüzeyi ile çağdaş yapım tekniğine sahiptir ve bu ayaklar zemine doğru daralan kesitte[100] inşa edilmiştir. Boztepe kara bölümünde yer alan ardışık bu dört ayak, üzerlerinde bir bölümün daha yer aldığı ve saldırı silahlarının yerleştirildiği bir oluşumun izleri olabileceği gibi Boztepe Adası'nın güney bölümünde adaya erişilen, Karanlıkkapı'nın ve Batı (Antik) Limanı'nın kontrol edilebildiği bu noktada güçlendirilmiş bir savunma/saldırı sistemi oluşturulmuş olması muhtemeldir. Günümüze 30 metre uzunluğunda bir bölümü ulaşmış olan küçük ölçekli bu kalıntıdan bu duvarın başka bir yapıya ait olamayacağını söylemek de oldukça zordur. Boztepe Adası'nın Erken Bizans Dönemi'nde çift ya da daha fazla sıralı duvar ile korunduğunu söylemek için bu duvar kalıntısı yeterli kanıt sunmamaktadır.

[100] Amasra Kalesi'nin tüm genelinde bu inşa tekniği Zindan güney sur hattında yer alan ve günümüze ancak iki tanesi ulaşmış olan kazamatların içinde bulunmaktadır. Bu ayakları Hill ve Crow, üzerlerinde ağır tonajlı saldırı aletlerinin bulunduğu bir platformun kalıntısı olarak yorumlamaktadır (Hill ve Crow, 1990, s. 89).

Karanlıkkapı; her dönem müdahale görmüş, zamanla büyütülmüş, üzeri kapatılmış ve kapıya bir kule eklenmiştir. Sırasıyla en erken evresi, adaya çıkış veren kısmına aittir (DÖ-1). Bu kapının güvenliğini artırmak amacıyla zamanla yaklaşık 14 metre güneyine, köprüye taraf, bir kapı inşası daha gerçekleştirilmiştir. Arasındaki geçiş klasik yapılardan devşirilen, boyları iki metreyi bulan gri andezit kesme taşlar ile örülmüştür (DÖ-1). Ancak köprü tarafından görülen yeni cephede iki sıra kemerli ve düz lentodan oluşan kapının çevresinde daha küçük boyutlu taşlar kullanılmıştır. Bu ihtiyaç, kapı düzeninden anlaşıldığı üzere Orta Bizans Dönemi'ni bulmaktadır. Boztepe Adası'nda bulunan savunma duvarları ile tamamen benzer örgüye sahiptir. İki kapının arası bir süre sonra beşik tonozla örtülmüştür.

2. Evre

Şekil 4.46 : DBK'nin iç yüzeyi ile sur duvarının birleşimi ve DBK yüzeyindeki farklı yapım teknikleri.

Amasra Kalesi'ndeki diğer ana kapı olan DBK de Karanlıkkapı gibi çok evrelidir. DBK'nin, üzerinde bulunduğu Zindan güney sur aksından sonraki evrede inşa edildiği, bileşim noktalarındaki yapım tekniklerinden anlaşılmaktadır. Kalenin bütününde inşasının yapıldığı dönemin geç evreleri, Orta Bizans Dönemi ve Ceneviz izleri görülmektedir (Şekil 4.46). En üst sıralarında boyutları küçülen kabaca şekillendirilmiş taş örgüye doğru evrilen duvarın alt kotlarında devşirme taşlar dikkat çekmektedir. DBK ve bulunduğu duvar yoğunlukla Orta Bizans ve Cenevizlilerin inşa dönemine ait olmalıdır. Ancak bu duvarın ve kapının bir önceki evrede olmadığı sonucu çıkartılamaz çünkü su kuyusuna yakın kısımda duvarları oluşturan birkaç sıra

taş ile kalenin Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen ana duvarları aynı dönem izlerini taşımaktadır (DÖ-1). Kapının üzerindeki tuğla kemer Orta Bizans Dönemi'ne ait bir yenilemedir.

Zindan Kalesi'nin güneyinde sur hattına paralel olan ön suru[101] oluşturan duvarların varlığını neredeyse tüm seyyahlar notlarına eklemiştir. En erken tarihli olarak 1610 yılında bölgeyi ziyaret etmiş olan Julien Bordier, kale için çift koruma duvarı olduğunu kaydetmiştir. Asıl sur duvarını oluşturan kesme taş boyutlarının hisarpeçede tespit edilen örgü üzerindeki taş boyutlarına göre oldukça büyük ve farklı kesim tekniğine sahip olmasından dolayı Zindan güney sur hattından kopuk inşa edilmiş ön surun, ana sur duvarlarından bir sonraki evreye ait olduğu söylenebilmektedir.

Tüm sur hattı boyunca bir seviye alt kottan devam eden ön sur duvarları bir sonraki dönemde inşa edilmiş olmalıdır. Çünkü bu duvarlar, denizden gelen Rus akınlarına karşı alınan önlemler gibi karadan gelecek olan Araplara karşı alınmış önlemler çerçevesinde inşa edilmiş olmalıdır. Nitekim ön sur duvarlarının denizle ilişkisi bulunmamaktadır ve Amasra tarihinde karadan tehdit altında bulunduğu dönemlerden bir tanesi 7.-9. yüzyıllarından itibaren yoğunlaşmış olan Arap akınlarıdır. O yıllarda Amasra'da bulunan Bizans halkının kalenin kara tarafına bir savunma hattı daha inşa ettiği anlaşılmaktadır. Alt kottaki bu duvarların üzerinde ikinci sur duvarındaki kulelerin ortalarına doğrultu veren ilave kuleler görülmektedir. Bu şekilde birinci ve ikinci sur duvar hattı kendi içinde de stratejik bir düzen sunmaktadır.

Şekil 4.47 : Solda zindan güney ön ve ana sur duvarları, sağda ön sura ait kule yapısı ve beden duvarı.

[101] Spiteri, bu duvarları *"proteichisma"*, ikinci kademedeki asıl sur duvarını ise *"megateichos"* şeklinde isimlendirmektedir (Spiteri, 2001).

Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen ön surun duvar örgü karakterinde en karakteristik özellik, dayanımı artırmak için dış köşe birleşimlerindeki taşların büyük boyutlu kesme taşlardan bir araya getirilerek bir estetik oluşumu da beraberinde getirmesidir (Şekil 4.47). Birer sıra taş düzeninin arasında kalan bölümlerde ise daha küçük boyutlu kaba yonu taşlar kullanılmıştır ve beyaz renkli kireç harcı ile birleştirilmiştir (DÖ-4). Zeminden itibaren birkaç sıra (R ve T kulelerinde 1-3 sıra, Z kulesinde 8 sıra ve ön sura ait kulelerde 2 sıra) örülürken daha büyük taş boyutları tercih edilmiş ve bu taşların yan yüzleri düzgün şekilde kesilerek düzenli bir örgü oluşturulmuştur. Ardından gelen örgüde köşe taşlarının yüksekliğine iki sıra taş gelecek şekilde kaba yonu taşlar ile örüldüğü görülmektedir. Bu yapım tekniği ile Büyükliman aksında son dönem müdahale görmemiş kısımlar aynı örgü niteliğine sahiptir. Bu iki bölüm Orta Bizans Dönemi'nde inşa edilmiş olmalıdır ve Geç Bizans Dönemi'nde tamirat görmüş olması da ihtimal dâhilindedir.

Tüm Büyükliman aksında tuğla malzemenin yoğun olarak kullanımı, taş boyutlarının kalenin erken dönemde inşa edilirken kullanılmış taşlara nazaran küçük boyutlu oluşu, devşirme taş kullanılmayışı, bileşim için pembe renkli horasan harcın kullanılmış oluşu gibi farklı bir yapım tekniği mevcuttur (Şekil C.7). Yuvarlak plana sahip I kulesinin iç yüzeyinde tespit edilen örgünün niteliğinin ise kalenin Ceneviz Dönemi inşası ile çağdaş olduğu görülmektedir. Bu durum da 9.-14. yüzyıllar arasında karşılaşılan denizden gelen tehdidinin sonuçları olmalıdır. Bu yönden karşılaşılan bir tehdidin varlığı ile halihazırda yüksek kota kadar var olan yerli kayanın üzerine örülerek savunma hattı kotunun yükseltildiği öngörülebilir. Büyükliman sur hattı Erken, Orta Bizans ve Cenevizliler Dönemi'nde zamanla güçlendirilmiştir ve bu güçlendirme çalışmaları doğal tahkimat olan kayaların varlığı ile desteklenmiştir.

Amasra Kalesi'nde tespit edilen tuğlalar üzerine deneyler yaparak çalışmalarında yayınlayan Kurugöl ve Tekin, malzemelerin bileşenleri ve üretim yılları hakkında tahminler yapmaktadır[102]. Tüm Amasra Kalesi'nde mevcut tuğlalar; Dış Batı Kapısı'nın lento üzerindeki kemerinde, Büyükliman I kule yapısında, B, C ve D

[102] Kurugöl ve Tekin'in (2010) Amasra Kalesi'nde yer alan tuğlalar üzerine yapılmış mekanik ve fiziksel deneylerinin yanı sıra alınan örnekler üzerinde ICP, ICP-ES ve XRD deneyleri tamamlanmıştır. Puzolanik aktivite deneyleri ile birlikte çıkartılan sonuçlar analiz edilmiştir. Yapılan çalışma kapsamındaki diğer savunma yapılarında yer alan tuğla malzemelerin üretildikleri "olası dönemler" tahmin edilmiştir. Bu tahminler dönemsel analizler için kesin sonuçlar vermemekle birlikte iki yüzyıl öncesi ve sonrası şeklinde olası bir aralığa ulaşılmasını sağlamaktadır.

kulelerinde taş aralarında ve deniz feneri olduğu düşünülen yapı kalıntısında görülmektedir. Kurugöl ve Tekin, çalışmalarında bu tuğla örnekleri üzerinde deneyler gerçekleştirerek aldıkları örneklerin 9.-11. yüzyıl aralığına ait olduğunu belirtmiştir. Kale genelinde kullanılan tuğlalar karedir ve genişlikleri 26/36 cm, kalınlıkları ise 4/5,5 cm arasında değişmektedir. Tuğlaları düzgün yüzeyli, sert ve az gözenekli olarak sınıflandırmışlardır (Kurugöl ve Tekin, 2010, ss. 769-771). Bu çalışmadaki deney sonuçları da Büyükliman için yapılan dönem analizi ile uyuşmaktadır.

Şekil 4.48 : Solda zindan kuzey o kulesinin alt kottan (Deniz Tarafı) görünüşü, sağda kulenin iç görünümü ve mazgal.

Zindan Kalesi'nin kuzey sur hattı, kuzey rüzgârları ve denizin etkisi ile neredeyse tamamen yitirilmiştir. Koruma Amaçlı İmar Planı'nda belirtilen sur kalıntılarının izleri ile günümüzdeki kalıntılar uyuşmamaktadır. Haritaların oluşturulduğu tarihten günümüze kayıplar yaşanmış olabileceği gibi yoğun bitkilenme sebebiyle yerlerinde tespiti yapılamayan kalıntılar da mevcuttur. Bu sur hattında bitkilerin neredeyse tamamen üzerini kapladığı ve özel mülkiyetlerin sınırında yer aldığı için gözlerden uzak kalan bir kule yapısı tespit edilmiştir (Şekil 4.48). Kuzey sur hattında bütüncül olarak günümüze ulaşmış tek mimari ögedir ve üç çeperindeki duvarları ile ayaktadır. Kare planlı kule yapısının en az dört kattan oluştuğu kaybedilen döşemelerin duvar yüzeylerindeki izlerinden anlaşılmaktadır. Ahşap döşemeler ve dış yüzeyde ahşap hatıl tamamen yitirilmiştir. Kesik kare piramit biçimli kule yapısında çimento esaslı onarım harcı ile müdahale edildiği görülmektedir. Bu harcın yoğun olarak kullanımı, duvarın özgün örgüsünü okumayı zorlaştırmaktadır. Yukarıdan ikinci kotta Boztepe Adası tarafına yönelen iki mazgal bulunmaktadır. Mazgalların lentosu için ince kesitli çok sayıda taş kullanılmış olması ve mazgal sövelerinde büyük boyutlu gri andezit

taşlardan bir örgü tercih edilmeyişi ile Cenova Şatosu'ndaki mazgallardan ayrışmaktadır. Kulenin dış yüzeyinde bir bakıma daha az çimento malzeme uygulandığı için örgü tekniği daha iyi gözlemlenebilmektedir. Ölçüleri alınabilecek bir konumda yer almamaktadır ancak Amasra Kalesi'nin farklı noktalarında yer alan Orta Bizans duvar tekniği ile oldukça benzerlik göstermektedir (DÖ-5).

Büyükliman I kulesinin müdahale görmemiş bölümü ile Boztepe doğu surlarında onarım görmemiş Y ve Z kulelerin duvar örgüleri oldukça benzerdir (DÖ-3) (Şekil 4.49). Bu duvar örgüsündeki küçük boyutlu kesme taşlar; gri andezit ve yerli kayadan elde edilen beyaz renkli volkanik taşlardan oluşmaktadır. Beyaz renkli kireç harcı ile birleştirilerek yatay sıralı gri ve beyaz rengin birlikteliği bu iki bölümde görülmektedir. Oldukça intizamlı örülmüş bu kulelerde diğer Orta Bizans Dönemi uygulamalarındaki gibi köşe birleşim detayları uygulanmamıştır. Üç kulede de yuvarlak hatlar tercih edilmiştir.

Şekil 4.49 : Solda Büyükliman I kulesi, ortada Boztepe doğu Y kulesi, sağda Boztepe doğu Z kulesi.

Amasra'da yer alan bir diğer Orta Bizans'a ait yapı kalıntısı ise Küçük Liman'da kontrolü sağlamak amacıyla yapılan ve deniz fenerine ait olduğu düşünülen sütundur (Şekil 4.50). Günümüzde Direklikaya ismiyle anılmaktadır. 140 cm x 140 cm oturuma sahiptir. Yaklaşık 700 cm uzunluğunda olan sütunun iki kademesinde üç sıra tuğla hatıllar görülmektedir. Bu deniz feneri Orta Bizans Dönemi, 9. yüzyıldan sonra Antik Liman'ın ticarette daha da önem kazandığı aralığa tarihlenmelidir. Günümüzde çok sayıda müdahaleye maruz kalmış olan sütun özgün işlevine ve malzemelerine sahip değildir.

Şekil 4.50 : Denizden Direklikaya'ya bakış.

3. Evre

Bu bölüme kadar Erken ve Orta Bizans Dönemleri'nde Amasra Kalesi'nde yapılan inşa faaliyetleri ayrıntısıyla irdelenmiştir. Geç Bizans Dönemi, Amasra için Ceneviz hâkimiyetinde geçmiştir. Bu sebeple yapılan dönemsel analizlerin kronolojik diziliminde 3. evre için Ceneviz Dönemi kullanımı uygun görülmüştür.

Ceneviz Cumhuriyeti, 13. yüzyılda izlediği politikalar sonucunda Bizans İmparatorluğu ile imzaladığı 1261 tarihli "özgür ticaret" antlaşması ile Karadeniz kıyılarındaki ticaretin anahtarını elde etmiştir. Cenevizliler ticaret kolonilerini liman kentlerine kurmaya başlamıştır. Amasra bu kolonilerin önemli bir merkezi konumundadır. Cenevizliler, kullandıkları her limana ve savunma yapısına müdahalede bulunmamıştır. Cenevizliler savunmayı artırmak için inşa ettikleri duvarların üzerlerine bazı levhalar yerleştirmiştir. Bu levhalar tarihsel bilgiler sunmaktadır.

Ceneviz Cumhuriyeti, beş farklı zamanda Fransa'nın, iki defa Milano Dukalığı'nın, son yıllarında ise Sardinya Krallığı'nın işgalinde kalmıştır[103] ve bu süreler içinde Cenevizliler bağımsızlığını kaybetmiştir. İşgal süresince yapıların üzerinde Cenova dukasına ait armaların yerine işgalde bulunan devletin armaları kullanılmıştır.

Bugüne kadar Amasra Kalesi üzerinde toplam 21 adet levha tespit edilmiştir. Hâlâ "in situ" olarak kale üzerinde yer alan sekiz adet levhanın tespitini Hill ve Crow (1992) yapmıştır ancak günümüzde iki tanesi bitkilerin altında kaldığı için görülmemektedir. Beş levha Amasra Müzesi'nde, bir levha "ex situ" olarak bir bahçede, bir levha

[103] Fransa İşgali (1396-1413, 1458-1461, 1507-1511, 1515-1522, 1527-1528), Milano Dukalığı İşgali (1421-1436), Sardinya Krallığı İşgali (1814-1860)

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer almaktadır. Daha önceki tarihlerde tespit edilen diğer sekiz levha ise kayıptır (Sağlam, 2018, s. 346).

Karadeniz'deki Cenova kolonilerinde tespit edilmiş armalar genellikle ikili, üçlü, dörtlü ya da altılı düzende kullanılmıştır. Amasra Kalesi'nde ise genellikle üçlü düzendeki armalara rastlanmaktadır. Sırasıyla bakış açısına göre soldan sağa dönemin Cenova dukasının arması, Cenova arması ve kolonide merkezi temsil eden konsolosun armaları kullanılmıştır. Genellikle beyaz mermere çerçeveli şekilde kazınarak yapılan levhalar, inşa edilen duvarın, kulenin ya da kapının üst sıralarına yerleştirilmiştir.

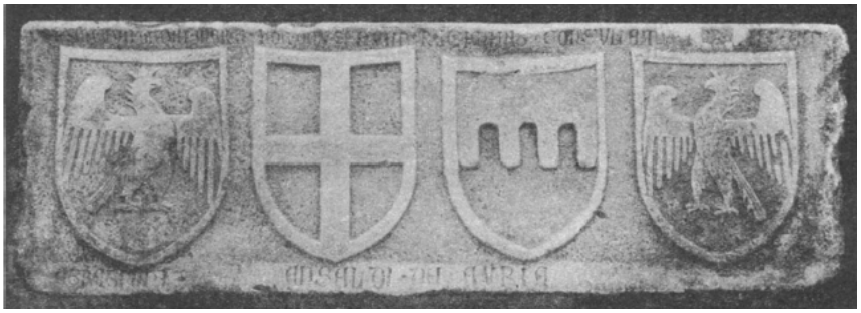
Şekil 4.51 : Cenova Şatosu M kulesinden görünüm.

Bu yeni inşa faaliyetlerine levhalarını da yerleştirdikleri için dönem analizi Cenevizliler için kesin tarihler ile yapılabilmektedir. Kulelerdeki eklemelerin farklı zamanlarda gerçekleştirildiği, yapım tekniklerinde gözlemlenen bazı küçük çaplı farklılıklardan ve birbirleriyle kesişen duvarların kilit örgüye sahip olmayışından anlaşılmaktadır (Şekil 4.51). İçkaleyi oluşturan bu Cenova Şatosu yapısının her duvarının hangi tarihte inşa edildiği bilgisini veren armalı levhalar sayesinde bu bölümün kronolojik dizimi gerçekleştirilmiştir.

Amasra Kalesi sınırlarında tespiti yapılmış ve günümüze ulaşmış Ceneviz armalı levhaları arasında en eski tarihli olanı İstanbul Arkeoloji Müzesi arşivinde bulunmaktadır ve Hasluck tarafından belgelenmiştir (Şekil 4.52). Hasluck, bu levhanın Baruthane (İçkale) avlusunda yer alan bir yapının eşiği olduğunu, buradan alınarak

müzeye taşıtıldığını belirtmektedir. BOA'da yer alan 1910 tarihli belge[104] (Şekil E.5, Şekil E.6) bu armalı levhanın müzeye taşınması ile ilgilidir. Belge dizisi üç ayrı kayıttan oluşmakta ve iki tanesi Bolu Mutasarafflığı'na takdim edilmesi ile ilgilidir. Üçüncü kayıt ise Bolu Mutasarrıfı tarafından hazırlanmış olup armalı levhanın hakkında detaylı bilgiler mevcuttur. Atina'da İngiliz Asar-ı Atika Mektebi öğrencisi olan Mösyö Haslak (?) namındaki zatın bu levhayı Baruthane'de bulduğunu belirtir. Belgede Ansaldo Doria'ya ait levhanın Maarif Müdürlüğü'ne aktarılması hususu yer almaktadır.

Dörtlü düzene sahip olan levhada Cenova ve Fregoso (Campofregoso) armalarının iki tarafında yansıtılmış Doria armaları yer almaktadır. Levhanın çerçevesinde Latince bir metin[105] bulunmaktadır. Bu metinde yer alan 1407 tarihi ile Fregoso[106] ile Doria ailelerinin görevde bulundukları yıllar arasında bir uyuşmazlık söz konusudur ve bazı araştırmacılar bu levhanın 1437 tarihine ait olması gerektiğini savunmaktadır (Hasluck, 1911, s. 140; Eyice, 1979, s. 71). Quirini-Poplawski'den aktarılan bilgiye göre Yarovaya ise armada belirtilen 1407 tarihinin doğru olduğunu fakat en solda yer alan armanın Jean II Le Maingre (Boucicaut)[107]'a ait olduğunu savunmaktadır. Armalar farklı renklerden oluşup düşey düzlemde birbirinin yansımış halidir. Renkler de zaman içerisinde yok olduğu için Doria ailesinin arması olarak yorumlanabildiğini belirtmektedir (Quirini-Poplawski, 2016, s. 143).

Şekil 4.52 : Amasra Kalesi'ne ait günümüze ulaşan en eski tarihli Cenova armalı levha (Hasluck, 1911, s. 140).

[104] BOA; Maarif Nezareti Defterleri, Dosya: 1156, Gömlek: 84
[105] "+M CCCC VII DIE VII·MARCII·HOC·OPVS·FVIT·REGIMINIS·CONSULATV·NOBILIS·ET EGREGI·D(OMI)NI· ANSALDI·DE AVRIA/7 Mart 1407. Bu, konsolosluktan soylu ve seçkin Lord Ansaldi De Auria'nın danışmanlığında yapılan iştir." (Hasluck, 1911, s. 140; Sağlam, 2018, s. 351).
[106] Tomaso Fregoso'nun Cenova'daki ilk dukalık görev yılları 1415-1421'dir.
[107] 1401-1409 arasında Cenova Valiliği görevinde bulunmuştur.

Cenova Şatosu'nun kuzey duvarında yer alan ve Şekil 4.8'da özgün geçiş olarak belirtilen geçişin kuzey duvarında 1 numaralı levha yer almaktadır. M kulesinin kuzeyinde İçkale Kapısı yer almaktadır. Bu kapının üzerinde 8 numaralı levha bulunmaktadır (Şekil 4.8). M kulesinin batı cephesinde ise 12 numaralı levha yer almaktadır.

Şekil 4.53 : Sırasıyla 1, 12 ve 8 numaralı levhalar.

Özgün geçişin lentosunun üzerinde yer alan 1 numaralı levha ikili düzendedir. Bakış yönüne göre solda Cenova arması, sağında ise Boccanegra ailesine ait arma yer almaktadır (Şekil 4.53). Hasluck ve Eyice, eserlerinde Boccanegra ailesi armasının, bu aileye mensup bir dukaya ait olabileceğini savunmaktadır. Boccanegra ailesinden Simone Boccanegra iki ayrı zamanda Cenova dukası olarak görev yapmıştır (1339-1344 ve 1356-1363). Hangi görev yılında bu levhanın imal edildiği ve savunma yapısına bir içkale inşa edildiği bilinmemekle birlikte bu tarih aralığı Cenevizlilerin Amasra'ya yerleşmeleri için en erken tarih bilgisini vermektedir. Bu levha 1363'ten öncesini işaret ettiği için en eski tarihli kanıt olarak kabul edilmektedir (Hasluck, 1911, s. 139; Eyice, 1965, ss. 30-31).

Ancak bu levha üzerine daha farklı bir yaklaşım da söz konusudur. Şöyle ki üçlü düzendeki levhalarda, bakış açısına göre sırasıyla duka, Cenova ve konsolos armaları işlendiğine göre Cenova'nın armasının sağında yer alan armanın, bir konsolosa ait olması da ihtimal dâhilindedir. Şu hâlde Duka Simone Boccanegra dışında Boccanegra ailesine mensup bir konsolosun armasını ifade ediyor olabilir (Sağlam, 2018, s. 348). 1353-1356 tarihleri arasında Cenova dukalığı görevinde kimse bulunmamaktadır ve bu armanın imalatı bu ara döneme tarihleniyor olabilir. Bir diğer ihtimal ise Milano Dukalığı'nın işgal edildiği 1421-1436 yılları arasında duka görevinde kimse bulunamayacağından tam olarak 1421 yılında işgal altına alınan Cenova'nın dukası görevden alınmışken işgal devletinin armasının işlenmesine kadar geçecek kısa sürede de bu levha tamamlanmış olabilir.

Şekil 4.54 : Solda kapının kuzey cephesi ve Cenova Levhası, sağda kapının güney cephesi ve kule yapısı.

Armalı levhanın bulunduğu kuzey duvarı, şato yapısının kapalı dikdörtgen formuna aittir (Şekil 4.54). Bu kapalı birim, duvar örgülerinin birleşim detaylarından görüldüğü üzere içkaleyi oluşturan ilk inşa faaliyetidir. Kulenin ve ona eklemlenen dik duvarların oluşturulmuş olması için öncesinde bu kapalı birimin inşa edilmiş olması gerektiğinden bu levhanın bağlı olduğu duvar ve kule yapısındaki levhalardan önceki bir tarihe ait olması gerekmektedir.

İçkale Kapısı'nın üzerinde lento görevi gören büyük blok taşı, antik yapılardan devşirilmiş bir arşitrav parçasıdır. Bunun üzerinde üçlü düzende 8 numaralı levha ve levhanın üzerinde tekli Cenova arması bulunmaktadır. Üçlü düzende soldan sağa doğru sırasıyla Poggio, Cenova ve Malaspina armaları bulunmaktadır. Bu aileler Milano Dukalığı işgali (1421-1436) sırasında görevde olduklarından işgalden önce Visconti armasının çıkartılarak yerine Cenova armasının yerleştirildiği düşünülmektedir (Hasluck, 1911, s. 138).

8 numaralı levhanın bulunduğu kapı, 1 numaralı levhanın bulunduğu duvarlar ve şato duvarları aynı zamanda inşa edilmiş olmalıdır. Bahsi geçen iki duvarın kalınlıkları, malzemeleri ve örgü teknikleri bire bir aynıdır (DÖ-8). Şu hâlde 1 numaralı levha için Hasluck ve Eyice'nin (Hasluck, 1911, s. 139; Eyice, 1965, ss. 30-31) öne sürdüğü yıllar oldukça erken bir döneme tekabül etmektedir. 8 ve 1 numaralı levhaların birbiri ardına inşa edilmiş duvarların üzerinde olduğu düşünüldüğünde levha 1'in hangi tarihte yapıldığı üzerine yukarıda belirtilen ihtimallerden yalnızca bir tanesi kalmaktadır. Bu durum da 1421 yılı civarında Milano Dukalığı işgalinden kısa bir süre öncesini işaret etmektedir. Sonuç olarak günümüze ulaşmış olan Amasra Kalesi'ndeki en eski tarihli Ceneviz müdahalesinin 1421 yılına ait bu inşa faaliyetleri olmalıdır.

Şekil 4.55 : Cenova Şatosu'ndaki kulede ve dış batı kapısındaki konsollar.

8 numaralı levhanın bulunduğu kapının güneyindeki M kulesinin üst sıralarında yer alan 12 numaralı levha ise üçlü düzendedir. Bu levhanın yer aldığı M kule yapısı, 1 ve 8 numaralı levhaların bulunduğu duvarlara sonradan eklenmiştir. 12 numaralı levha bakış yönüne göre soldan sağa, Cenova ve Lusardo (Luxardo) armalarını içerir ve sağdaki arma kazınmıştır. Ortadaki Lusardo armasının üst kısmında YHS (*iota-eta-sigma*) yazılı bir christogram bulunmaktadır. Levhada ayrıca 1435[108] yılı ile birlikte 1450-1458 yıllarında arasında Cenova dukası olan Pietro Fregoso'nun yalnızca ismi yazılıdır. Bu isim, işgal bittikten sonra kazınmış olmalıdır ve en sağdaki arma da bir Visconti arması olmalıdır (Hasluck, 1911, s. 138). Bu levha ile Zindan güney sur hattında F burcunun üst sıralarındaki 13 numaralı levha oldukça benzerdir. Bu burcun üzerindeki levhanın sağındaki arma Visconti armasıdır ve üst sıralarda olduğundan kazınamadığı düşünülmektedir. Bu levhada bir açıklama yazılı değildir ve üst kısmında başka bir yerden devşirilerek kullanılmış bir Bizans haç levhası yer almaktadır (Şekil 4.56).

N kulesinin duvar yapım teknikleri DÖ-7 gruplandırmasına dâhildir ve diğer içkale beden duvarları ile aynı tekniklere sahiptir. Kulenin günümüze ulaşmış olan en üst sırasındaki beşli kemer friz düzeneği, Kırım'da yer alan Ceneviz savunma yapılarında yer alan estetik düzen ile aynıdır. Caffae Massaria 1423 yılına ait kayıtta yer alan bilgiye göre "Parasciva murator socius Samastri/Samastri üyelerinden (eşrafından) taş

[108] 1435 yılı, Amasra'nın Milano Dukalığı tarafından işgal edildiği yıla rast gelmektedir.

ustası Parasciva'ya Amasra'daki inşa faaliyetleri için Kefe yönetimi tarafından 400 hyperpyron ödenmiştir." 15. yüzyılın ilk yarısında Kefe'den Amasra'ya görevlendirilmiş olan Yunan işçilerinin varlığı, Kırım ile Amasra arasındaki benzer yapım detaylarına açıklık getirmektedir (Quirini-Popolawski, 2016, s. 148). 1423 yılına ait bu belge ile 1421-1436 yılları aralığına tekabül eden İçkale Kapısı ve içkaledeki diğer armalı levhaların 15. yüzyılın ilk yarısına ait oluşu görevlendirilen işçilerin faaliyetlerinin bu kısımlara ait olması gerektiğini göstermektedir.

12 numaralı levhanın yer aldığı M kulesinin en üst sırasında yatayda sekiz sıra konsol taş bulunmaktadır. Bu konsollar üç andezit taşın üst kota doğru çıkıntı yapması ile elde edilmiştir (Şekil 4.55). Aynı konsollar Dış Batı Kapısı'nda da birer Ceneviz müdahalesi olarak bulunmaktadır. Bu yapım tekniği Midilli Adası, Kefe ve Foça Kalesi gibi diğer savunma yapılarında da Ceneviz müdahalesi olarak görülmektedir.

Şekil 4.56 : F burcu üzerindeki 13 numaralı levha.

Şekil 4.57 : Dış doğu kapısı üzerindeki 11 numaralı levha.

Zindan güney sur hattına dik olarak inşa edilmiş DDK'nin üzerinde üçlü dizilime sahip 11 numaralı levha yer almaktadır (Şekil 4.57). Bu armaların soldan itibaren iki kalkan

içi kazınmış vaziyettedir. Kazınan armalardan soldakinin hangi aileye ait olduğu bilinmemekle birlikte ortadaki kalkanın içinde Cenova arması olan haç işareti seçilebilmektedir. Hasluck, sağdaki armanın Montenegro ailesine ait olabileceğini söyler (Hasluck, 1911, s. 137). Bu üçlü düzenin altında ve üstünde bir yazı bulunmaktadır. *"MCCCCXXXI DIE P(RI)MA MADII HOC (OPUS FECIT FIERI) EGREG(IUS) D(OMI)N(U)S BENEDICT(US) ...S...NE IITSII"* "*1 Mayıs 1431*[109]. Bu (inşa) seçkin Lord Benedictus[110] ... (tarafından inşa edilmiştir) ..." Böylece Doğu Kapısı'nın güvenliğini artırmak için 1431 yılında önüne bir duvar daha eklenmiş ve savunmanın güçlendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.29).

Şekil 4.58 : Büyükliman L kulesi ve 14 numaralı Cenova Levhası.

Büyükliman'da yer alan L kulesinin üst sıralarında yer alan üçlü düzendeki 14 numaralı levha, soldan sağa, Fregoso, Cenova ve Lusardo armaları yer almaktadır (Şekil 4.58). Hasluck'a göre bu armadaki Fregoso ailesine mensup kişi Tomaso Fregoso olmalıdır. Tomaso Fregoso'nun dukalığının başlangıç tarihi, Milano Dukalığı'nın işgal yılının bitiş tarihi olan 1436 yılı ve Lusardo ailesine mensup birinin konsolos oluş zamanları 1435-1436 civarında çakışmaktadır (Hasluck, 1911, s. 136). Bu gerekçeler ile bu levha da yaklaşık olarak 1436'ya tarihlendirilmektedir. Dolayısıyla Büyükliman'da 1436 yılında L kulesinin güçlendirilmesi ve seviyesinin yükseltilmesi ile bu bölgenin tahkimatının artırılması istendiği ortaya çıkmaktadır.

Cenevizlilerin, Amasra Kalesi'nde yaptıkları inşaatlar levhaların bulunduğu bölümlerle sınırlı değildir. Kalede inşa ettikleri duvarların yapım teknikleri ayrıntılarıyla incelenmiştir (Şekil 4.59). Büyükliman'ın Zindan kuzey sur hattı ile

[109] 1431 yılı, Amasra'nın Milano dukalığı tarafından işgal edildiği yıla rast gelmektedir.
[110] 1432 yılında Konstantinopolis'te olan Milano elçisi Benedetto de Fourlino olabilir (Hasluck, 1911, s. 137).

kesiştiği bölümlerinde Ceneviz imalatı duvarların kalıntıları görülmektedir. Büyükliman'daki sur hattı, denizden gelen Rus ve Arap akınlarının ardından Orta Bizans Dönemi'nde inşa edilmiştir ve daha önceden bu bölgede doğal tahkimatın varlığı sebebiyle bir savunma hattı çekilmemiş olabilir. Zindan kuzey hattının da Büyükliman ile kesiştiği bölümlerin yeniden inşası ya da kapsamlı tamiratının Cenevizliler tarafından yapıldığı görülmektedir. Tespiti yapılan I burcunun batı yüzeyinde yer alan açıklığın ve aynı hat üzerinde yer alan kuzey mazgalının mimari stilde Cenova Şatosu ile aynı olduğu görülmüştür.

Şekil 4.59 : Zindan güney sur hattı üzerindeki Ceneviz müdahaleleri.

4. Evre

Amasra Kalesi'nin Osmanlı hâkimiyetinde iken geçirdiği yıllara ait günümüze ulaşmış belgeler Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden temin edilerek tez çalışmasının ilgili bölümünde (bkz. 3.1.) incelenmiştir. Cenova Şatosu'na Osmanlı belgelerinde *"kışla"* ismi verilmektedir ve günümüzde şatonun doğusundan devam eden sokak da Baruthane Sokağı ismi ile anılmaktadır.

Osmanlı Dönemi boyunca kaleye yapılan onarımlar ile ilgili günümüze ulaşan yalnızca bir belge[111] bulunmaktadır (bkz. 3.1.). Bu belgeden yapılan onarımların yalnızca gerekliliği ve İstanbul'dan aktarılacak paranın meblağı hakkında bilgi edinilmektedir. Kışlanın yakınları tarif edilerek gecekondulardan arındırılması gerektiği hususuna değinilmektedir.

Günümüzde yapılan gözlemler ve tespit çalışmaları sonucunda 4. evreye tarihlendirilen tek uygulama M kulesinde tespit edilmiştir. Kulenin batı ve kuzey

[111] BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:96, Gömlek:745

cephelerinden görülebilen kılıcına demir gergiler uygulanmıştır (Şekil 4.60). Gergiler tüm kuleyi çevrelememektedir. Bu uygulama yalnızca bu noktada tespit edilmiştir.

Zindan güney sur aksında yer alan ve tuğla parçaları ile yapılmış bazı onarımların da Osmanlı Dönemi'ne tarihlenmesi öngörülmektedir ancak bu hususta herhangi bir belge ya da dokümana ulaşılamamıştır.

Şekil 4.60 : M kulesi kuzey ve batı cephelerinde açığa çıkartılmış gergiler.

4.3 Anadolu'nun Karadeniz Kıyı Kaleleri Özelinde Amasra Kalesi'nin Değerlendirilmesi

Denizci cumhuriyetler; doğudan malzeme edineceği, depolayacağı, bekleteceği, aktaracağı ve sıkıntılı zamanlarda sığınacağı limanları kullanmıştır. Ceneviz Cumhuriyeti, yarı bağımsız ve bağımsız kolonileri ile Karadeniz ve Akdeniz kıyılarında bütünleşik bir ticaret rotasını aktif tutmuştur. Ticaret rotasını oluşturmalarında limanlara yerleşirken göz önünde bulundurdukları çok sayıda etken söz konusu olmuştur.

Öncelikle hedef, doğudan batıya malzeme akışını sağlamaktır. Bu akış için hedefledikleri limanlara hakim olan devlet ile karşılıklı çıkarlar gözetilmektedir. İkinci unsur ise batının daha önceden belirtilen bazı çeşit malzeme ve gıda ihtiyaçlarının bulunduğu ülkelerden temin edilmesi gerekliliğidir. Seçilen her liman, özellikle bazı malzemelere hizmet etmektedir. Ticaret mallarının çıkartıldığı, toplandığı ya da üretildiği topraklara en yakın noktada seçilecek limanın ise büyük gemilerin yanaşabilecek özelliklere sahip olması beklenmektedir. Suların derin olması,

korunaklı bir koyun ya da körfezin varlığı ve karayoluyla iç kesimlerle bağlantısı olmalıdır.

Bahsi geçen etkenlere olanak sağlayan Kuzey Anadolu limanları ve kalelerinin hiçbiri denizci cumhuriyetler tarafından ilk defa keşfedilmemiş ya da sıfırdan inşa edilmemiştir. 13. yüzyılda Karadeniz'de ticareti canlandıran İtalyanlardan önceki medeniyetler; bahsi geçen kıyılarda üretim yapmış, kıyılarını ve deniz bağlantılarını kullanmış ve bu yerleşimlerde istihdam sağlamıştır. İstihdam sağladıkları limanlarda ise muhakkak savunma yapıları inşa etmişlerdir. Savunma duvarları, bazı noktalarda yalnızca gözetleme kulesi ölçeğinde, bazı yerleşimlerde ise kale kent ölçeğindedir. Amasra Kalesi bir kale kent örneğidir ve sınırları içerisinde bir topluluğun yerleşimine olanak tanıyacak ölçektedir. Bu farklılık Karadeniz kıyı kalelerinde Cenevizlilerin kullanmış olduğu yapılar özelinde Şekil 2.2'de sınıflandırılmıştır.

Karadeniz geneline bakıldığında savunma yapıları farklı dönemlerde eklemlenerek, değiştirilerek, onarılarak ya da yeniden yapılarak kullanılmıştır. Cenevizliler ise kolonilerini kurdukları ya da yalnızca geçici kullandıkları limanların savunma yapılarını da kullanmış ancak yalnızca bazılarında müdahalede bulunmuşlardır.

Limanların seçimleri, yukarıda bahsi geçen unsurlara ek olarak limanın bir diğer durağa yakın olması da gözetilerek yapılmıştır. Tüm unsurları sağlayan limanlar; Kırım Yarımadası'nda yoğunlaşmakta, Balkan kıyılarında seyrekleşmekte, Anadolu kıyılarında ise eşit bir dağılım sergilemektedir. Coğrafyayla ve topografyayla da ilintili olan bu dağılımın etkenleri özetlenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlanan Cenevizli tüccarların kullandıkları savunma yapıları incelenmiştir. Tezin bu bölümünde de bu savunma yapılarının genelinde Cenevizlilerin izleri araştırılmıştır. Öncelikle tarihî bilgiler ışığında, ardından alanda yapılan gözlem ve tespit çalışmaları ile Cenevizlilerin kullandıkları yapılardaki inşa faaliyetleri araştırılmıştır. Daha önceden bahsedildiği gibi koloniler limanlara yerleşmeden önce de bu bölgelerde halihazırda savunma yapıları mevcuttu. Bu sebeple incelenen yapıların öncelikle ve özellikle Bizans geçmişi gözlemlenmelidir[112]. Geç Bizans Dönemi (1261-1453),

[112] Özellikle Bizans ile başlatılan bu ayrımın sebebi; bir kısım savunma yapılarının temelleri Erken Bizans Dönemi'nden öncesine kadar tarihlendirilebilmektedir ancak savaşların ve zamanın etkisiyle günümüze ulaşan duvarların büyük bir bölümü en erken Erken Bizans Dönemi'ne aittir. Tüm

Konstantinopolis'te Latin işgalinin son bulmasıyla başlamakta ve Osmanlı Devleti'nin fethedilmesiyle son bulmaktadır. Bu aralık neredeyse Ceneviz Cumhuriyeti'nin bölgede bulunduğu yıllar ile denk düşmektedir. Bu bilgilerden kalelerin yapım tekniklerini beş evrede ele almak mümkün olmaktadır: Erken Bizans Dönemi (1. Evre), Orta Bizans Dönemi (2. Evre), Cenevizliler Dönemi (3. Evre)[113], Osmanlı Dönemi (4. Evre) ve son yüz yıllık dönem (5. Evre). Bu zamansal bölümleme ile Amasra Kalesi'ne ait duvar örgüleri ile benzerlik içeren diğer kalelerin çözümlemesi yapılacaktır.

Yapıların tarihlendirilmesi için yapılacak malzeme deneyleriyle birlikte sikke, yazıt ve keramik gibi arkeolojik veriler kullanılabilir. Bu veriler ışığında yapıların inşa tarihi kesin (veya kesine yakın) belirlenebilir. Fakat bazı yapılarda yazıt ya da arkeolojik veri elde edilememektedir. Bu durumda duvarların tarihlendirilebilmesi için duvar örgüleri özelinde dönemlendirme yapılmaktadır. Bu analizler taşın, tuğlanın ve harcın ölçülerini, niteliğini ve hasar şekillerini içermektedir. Örnek duvar örgülerinden ölçümler alınırken dikkat edilmesi gereken husus, analiz alınacak bölümün özgün (yakın tarihte restorasyon işlemine maruz kalmamış) olması, yıpranma paylarının göz önüne alınarak ölçü yelpazesi oluşturulması ve karşılaştırılacak diğer duvar örgüleri ile birlikte değerlendirilmesidir.

Amasra Kalesi özelinde 8 farklı duvar örgüsü tespit edilmiştir. Diğer Anadolu kıyı kalelerinde gözlemlenen duvar örgüleriyle birlikte bir tablo oluşturulmuştur (bkz. Ek D). Tespiti yapılan duvar örgü tekniklerinin analizi yapılırken taş boyutları, taş cinsleri, şekillendirilme yöntemleri, tuğla ya da kırık taşların kullanımı, kullanılan tuğlaların boyutları, daha önceden deneyleri yapılmış ise sonuçları, harç ve derzlerde kullanılan malzemelerin nitelikleri göz önüne alınmıştır. Bu analizler ile birbirine benzeyen duvar örgülerinin bulunduğu savunma yapısının tarihsel bilgileri kıyaslanarak bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Amasra Kalesi özelinde restitüsyon çalışması yapılarak günümüze ulaşmış duvarların dönemlemesi yapılmıştır. İnşa faaliyetlerinin gerçekleştiği zaman aralıkları ile diğer

---

dönemlerin yapı üzerinde incelendiği ayrıntılı çalışma, bu tez kapsamında yalnızca Amasra Kalesi özelinde yapılmıştır.

[113] Amasra Kalesi için 3. evre Cenevizlilerin hâkimiyet dönemlerini ifade etmektedir ancak Anadolu'nun Kuzey Karadeniz kıyılarındaki diğer kaleler için bu evre, Geç Bizans Dönemi'ni ifade etmektedir.

Anadolu Karadeniz kıyı kalelerinin bazı bölümleri birbirine yakındır ve duvar örgüleri de bu veriler doğrulanmaktadır.

Akçakoca Kalesi'nde son yıllarda yapılan ağır restorasyon uygulaması, duvar örgülerindeki özgün verilerin yitirilmesine sebebiyet vermiştir. Neredeyse tüm kale duvarlarında taşların sökülerek yeniden örüldüğü, taşların arasında pembe renkli kalın horasan harcı uygulaması yapılmıştır. Bu durum da hem taşların gerçek ölçülerinin hem de harç ve derz ile ilgili yapılacak analizlerin sonucunun değişmesine neden olmuştur. Bu savunma yapısı özelinde yalnızca daha önce bahsi geçen doğu beden duvarının alt sıralarında analiz yapılabilmiştir. Restorasyon kapsamında sökümü yapılmadan yalnızca derzlerine güçlendirme amaçlı horasan harç ve enjeksiyon uygulanmış olan bu bölümün taşları Erken Bizans Dönemi yapım teknikleri verileriyle örtüşmektedir.

Ereğli Kalesi'nde incelenen günümüze ulaşmış duvarlar arasında iki farklı duvar örgüsü görülmektedir. Yalı Caddesi'nde bir kesiti günümüze ulaşmış olan sur hattı farklı dönemleri barındırmaktadır. En alt kotlarında büyük boyutlu kesme blok taşlardan oluşan yanaşık derzli örgü yer almaktadır. Mehmet Çelikel Caddesi üzerinde yer alan kule yapısı da aynı şekilde farklı dönemleri içermektedir. Bu kule yapısının duvarlarının da alt kotlarından alınan örnekler, tarihsel bilgileri ışığında Erken ve Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Hoepfner, 1966, s. 31). Ancak 1. veya 2. evreye tarihlendirilen bu duvar örgüsünde kullanılan büyük boyutlu kesme taşlar ile tuğlanın birlikte kullanımına herhangi bir örnek Amasra Kalesi'nde bulunmamaktadır. Amasra'da bu evrelere tarihlendirilen tuğla katkılı duvar örgülerinde kullanılan taş boyutları açık ara farkla daha küçük boyutludur.

Güzelcehisar Kalesi'nden alınan duvar örgü örneği (DÖ-16), özenli kesilmiş gri andezit taşlarından oluşturulmuş ve araları bazı noktalarda tuğlalar ile desteklenmiş olduğunu göstermektedir. Tuğlaların özgün örgüde mi yer aldığı yoksa onarım için sonradan destekleme amacıyla mı uygulandığı daha derin bir şekilde araştırılmalıdır. Şu hâle tuğlaların varlığı veya yokluğu üzerinden bu yapım tekniği ile diğer Anadolu'nun Karadeniz kıyı kaleleri ile kıyaslandığında benzer yapım tekniği, Amasra Kalesi'nde görülmemekle birlikte Eynesil Kalesi'nde karşımıza çıkmaktadır. Ağır bir restorasyon uygulaması geçirdiğinden daha önce bahsedildiği gibi Eynesil Kalesi'nin duvar analizi alınabilecek sağlıklı özgün bir dokusu bulunmamaktadır. Yalnızca denize inen doğuya bakan bir kulenin cephesinde bir bölüm görülmektedir

ancak ölçülememiştir. Ölçülerle bir kıyaslama yapılamamakla birlikte duvar örgülerinde kullanılan taşların cinsi, kesim tekniği ve derz aralıkları ile benzer olduğu söylenebilir. Giresun Kalesi'nde de yapılan ağır restorasyon uygulaması sonucunda duvarlarının tamamında çimento esaslı malzeme ile derz uygulaması yapılmıştır. Aynı şekilde bu savunma yapısında da duvar örgüleri için bir analiz yapılması yanlış sonuçlara götürecektir. Restorasyon kapsamında güçlendirme uygulaması yapılmamış olan bir kule gözlemlenmiştir. Bu kulenin duvarları ise deniz tarafına cephe verdiğinden dokuda ölçme işlemi gerçekleştirilememiştir. Ancak Güzelhisar/Trabzon Kalesi'nin batı sur hattındaki bazı bölümler ile benzediği söylenebilir (DÖ-20).

Bir Orta-Geç Bizans Dönemi yapısı olan Tirebolu Kalesi'nde (Bryer ve Winfield, 1985, s. 157) de restorasyon uygulaması yapılmıştır. Aynı şekilde bu yapıda da en az müdahale görmüş, en alt kottan ve özgün duvar örgüsüne ait bilgiler içeren bölümden alınan örneğin (DÖ-19) Amasra Kalesi'nde günümüze ulaşmış duvarlarda benzeri bulunmamaktadır.

Bryer ve Winfield'in 1316 ve 1349 olarak iki farklı tarihte inşasının tamamlandığını belirttiği Güzelhisar Kalesi'nin 1349 yılına ait olduğu düşünülen bölümden alınan DÖ-20'nin tüm özellikleri, Amasra Kalesi'nden alınan DÖ-7 ile aynı olduğu görülmektedir (Bryer ve Winfield, 1985, s. 198). Güzelhisar Kalesi'nde doğu sur hattı üzerindeki üst kottaki mazgallar ile Amasra Kalesi'ndeki Ceneviz inşası olduğu bilinen Büyükliman A kulesinin kuzeybatıya bakan duvarındaki açıklık tamamıyla aynı özellikleri barındırmaktadır. Tek düz taştan oluşan lentoları, yan sövelerinde iki boyutta kesme taşlardan oluşturulmuş olan örgü ile iki mazgalın özellikleri tamamıyla aynıdır.

5. AMASRA KALE KENTİNİN KORUNMASINA YÖNELİK DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Savunma yapılarının tipleri incelendiğinde hisarlar, garnizonlar ya da yalnızca savunma ve saldırı amacıyla inşa edilmiş kaleler, kale kentlerden daha küçük ölçeklidir. Sınırları dâhilinde halkın yaşadığı, barış zamanlarında sınırların dışında da yaşam faaliyetlerinin sürdürüldüğü daha geniş ölçekli savunma yapıları olan kale kent grubuna dâhil olan Amasra Kalesi için koruma planlamalarını da daha farklı tasarlamayı gerektirmektedir. Çünkü kale kentleri oluşturan duvarlar aktif kullanım alanlarının içerisinde birer kentsel peyzaj öğesi olarak mevcudiyetlerini devam ettirmektedir. Büyük ölçekli yapılar oldukları için de her noktasında farklı bozulmalar ya da müdahaleler gerçekleşebilmektedir.

Tarihsel, kültürel ve mimari değere sahip bölgelerin koruma planlamasının yapılabilmesi için disiplinler arası çalışmaların yapılacağı bir süreç başlatılmalıdır. Sürece tüm yerel yönetimler paydalarına düşen sorumlulukları eş güdümlü gerçekleştirerek ön ayak olmalıdır. 2003 yılı itibarıyla UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer aldığından bir seri adaylık dosyasının içinde diğer kentlerle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Ülke sınırları dışındaki Ceneviz kaleleri ile bütünleşebilecek bir potansiyel taşıdığından dolayı Amasra özelinde bu duruma daha geniş perspektiften bakmak gerekmektedir.

Koruma modeli önerileri oluşturabilmek amacıyla yaklaşık dört yıl boyunca Amasra ilçe merkezinde detaylı gözlemler, ikili görüşmeler, yerel yönetimdeki sorumlularla istişareler yapılmıştır. Amasra ile ilgili akademik alanda ve özel sektörde çalışmış kişilerle yapılan görüşmeler sayesinde arşiv bilgilerinin sağlaması yapılmıştır.

5.1 Amasra İçin Güncel Tespitler

2014-2019 yılları arasında alanda gerçekleştirilen gözlem, görüşme ve araştırmaların değerlendirmesi 'yasal ve yönetsel', 'yapısal ve fiziksel', 'ekonomik', 'kültürel ve

sosyal' olarak tanımlanmıştır[114]. Öneriler de bu doğrultuda gruplandırılmıştır. Amasra koruma alanının ve kalesinin gelecek nesillere doğru korunarak iletilebilmesi amacıyla bu grupların hiçbiri ayrı düşünülemez. Yapılacak koruma planları, oluşturulacak yönetim planları, seçilecek sorumlu kişiler bu disiplinlerin geniş çerçevesinden bakılarak hayata geçirilmelidir. Tez çalışmasının bir sonraki bölümünde kısa, orta ve uzun vadeli koruma hedefleri oluşturulmuştur. Tüm analizlerden elde edilen öneriler ve hedefler; hayata geçirilebilir olacak, uygulandığında sürekli kullanıcıların olumsuz etkilenmeyeceği, sürdürülebilir olacak ve Amasra kent merkezini her yönden ileriye taşıyacak şekilde tasarlanmıştır.

5.1.1 Yasal ve yönetsel durum

Amasra ilçe merkezinin yasal geçmişi ve güncel durumu 3.2.1 numaralı başlıkta detaylı olarak incelenmiştir. Yasal bağlamın Amasra'da yer alan kültürel, tarihî ve doğal miraslara yansıması alınan ve değiştirilen kararlar ile yoğun şekilde gözlenmiştir. Amasra için hazırlanan ilk harita 1970 yılına aittir ve bu haritada "Ö" harfi ile belirtilen yapıların "Özel Karakterli Konut Alanı" dâhilinde ele alınması öngörülmüştür. Plan notları ile desteklenen bu ifade bazı yapım şartları ile kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalar belirtilen özgün yapıların cephe özelliklerinin ve çatı saçak seviyesinin olduğu gibi korunmasına yöneliktir. Belirtilen bu özel durumların Amasra'daki ilk yasal koruma düzenlemesi olduğu söylenebilir.

1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kurulmasının ardından 1976 yılında Amasra'da da koruma amaçlı kararlar alındığı görülmektedir. İlçe merkezinin ve antik kent kalıntılarının bulunduğu bölümler II. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı ilan edilmiştir. Aynı tarihte ilk tescil adımları atılmış ve bazı sivil mimarlık örnekleri ile kale, kiliseler, tiyatro gibi yapıların tescil işlemleri tamamlanmıştır. Tescil işlemine dâhil edilmeyen yapılar hakkında 1985 yılında hazırlanan imar plan notlarında ahşap yapıların neredeyse tamamının yitirildiği yazılıdır. 1976 yılına ait kararlar, 1985 yılında yeniden ele alınmıştır ve II. Derece Sit Alanı içindeki bazı alanlar III. Derece Sit Alanı olarak güncellenmiştir. Aynı şekilde 1976 yapı yasağı getirilen Çekiciler Çarşısı da bu kararlar doğrultusunda yeni

[114] Tez çalışması kapsamında yapılan bu değerlendirmeler ancak mimari bakış açısıyla ele alınabilmiştir. Hayata geçirilebilmesi için geniş kapsamda ve alan uzmanlarınca detaylı bir çalışma ile ele alınması gerekmektedir.

yapılaşmaya açılmıştır. Günümüzde ilçe merkezinde yer alan kültür varlıklarının bulunduğu alanların büyük bir bölümü III. Derece Arkeolojik Sit Alanı'dır. Çekiciler Çarşısı'nda ise tescilli yapı bulunmamakla birlikte tüm sokağın özgün değerleri yitirilmiştir.

Amasra'nın bağlı olduğu il Bartın, Karabük Koruma Kurulu'na bağlıdır. Amasra Müzesi'nde yer alan müdürlük tarafından arkeolojik sit alanı içinde yapısal faaliyetler kontrol edilmektedir. Amasra Belediyesi'nde koruma alanında uzmanlaşmış kimse bulunmamaktadır ve herhangi bir danışma kurulu yer almamaktadır. 2013 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne dâhil edilmesinin ardından aynı yılın Kasım ayında Bartın Valisi önderliğinde asil listeye alınabilmesi amacıyla bir değerlendirme toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantıya Bartın Üniversitesinin ilgili bölümlerinden akademisyenler, Bartın İl Özel İdaresi, Amasra Belediye Başkanlığı, Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA) ve İl Kültür Turizm Müdürlüğünden temsilcilerin katılımı sağlanmıştır. Toplantıda ilgili kurum ve kuruluşların temsilcileri ile İzleme ve Yürütme Heyeti'nin oluşturulmasına karar verilmiştir. Yürütme Komitesi'nin başkanı, o tarihte kaymakamlık görevinde bulunan Mehmet Yıldız öncülüğünde 2014 yılında kapsamlı bir çalıştay düzenlenmiştir. Bu çalıştay BAKKA'nın Doğrudan Faaliyet Desteği Projesi kapsamında değerlendirilerek hayata geçirilmiştir. Altı farklı grup belirlenmiş ve Türkiye'nin farklı kurum ve kuruluşlarında bulunan görevliler bu gruplara dâhil edilmiştir: Arkeoloji ve Sanat Tarihi Grubu, Planlama, Tasarım ve Restorasyon Grubu, Alan Yönetimi Grubu, Sivil Toplum Kuruluşları Grubu, Kamu Kurumları Grubu, Sosyal Araştırmalar ve Halkla İlişkiler Grubu. Tüm gruplardan Amasra ve kalesi özelinde fırsatlar, zorluklar ve hedefler başlıklarına sahip birer rapor oluşturulması istenmiştir. Oldukça faydalı olan ve koruma bağlamında ciddi yol kat edilen bu çalıştayın sonucunda elde edilen hedefler yürürlüğe konulamamıştır. Bu toplantının sonucunda elde edilen stratejik eylem planının devamlılığı sağlanamamıştır.

Yerel yönetimle yapılan görüşmeler neticesinde yönetimsel sorunların idarecilerin neredeyse tüm vaktini aldığını, Amasra Kalesi özelinde yeni oluşumlar doğrultusunda koruma kararları alamadığını dile getirmiştir. Ancak yeni bir birimin ve bilir kişilerin bir araya getirilmesi ile bu durumun mümkün olacağına dair beklentileri mevcuttur.

5.1.2 Fiziksel ve mimari çevre

Amasra Kalesi ilçe merkezini kapsayan bir oturum alanına sahiptir. 1950'li yıllardan sonra Zindan Kalesi içerisinde yer alan Zindan Mahallesi yerleşim alanı yetersiz kalmasıyla Kum Mahallesi'ne doğru yapılaşma artmıştır (Şekil 3.6). Kale kent özelliğine sahip savunma yapıları kenti çevrelemektedir. Amasra Kalesi zamanın ve kullanıcıların etkisiyle yapılarla bütünleşmiştir. Zindan güney sur hattı ve ona bitişik konumlanan Cenova Şatosu ziyaretçiler tarafından gezilebilen bölümlerdir. Boztepe güney ve Boztepe doğu sur hatları yalnızca denizden ve karşı kıyıdan görülebildiği için Boztepe Adası'ndaki sur oluşumunu ziyaretçilerin algılaması pek mümkün olmamaktadır.

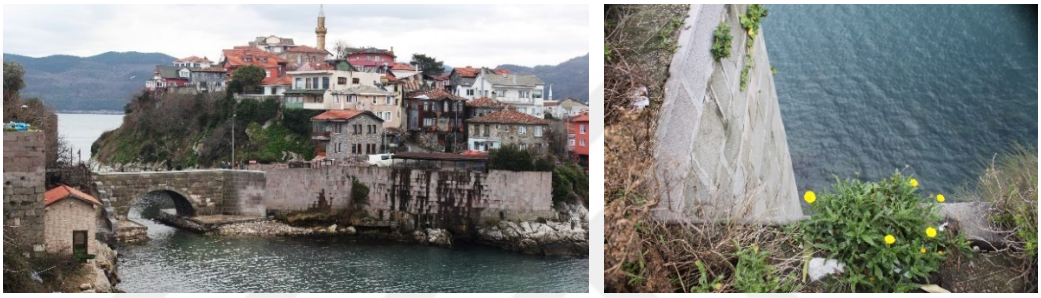
Amasra ilçe merkezinde bulunan kültür varlıkları 3.2.3 başlığı altında detaylı olarak incelenmiştir. Az sayıda sivil mimarlık örneği 1976 yılında tescillenmiş ve o tarihten günümüze yeni bir sivil mimarlık örneği tescil listesine eklenmemiştir. Daha önceden bahsi geçen "Özel Karakterli Konut Alanı" işaretli olan bazı sivil mimarlık örneklerinde onarım ve tadilat işlemlerinden sonra dış cepheleri korunmuştur. Fakat sivil mimarlık yapıları Amasra ilçe merkezi için oldukça az sayıda bir kültürel miras stoğunu oluşturmaktadır. Günümüzde 33 adet tescilli/tescile önerilen[115] yapıdan 22 tanesinin korunmuşluk durumu iyi[116] olarak sınıflandırılmıştır (Şekil C.6). Yaklaşık %70 olan oran, bu kültür varlıkların sahibi olan yerel kullanıcılarının yapılarını bir şekilde koruma çabasının göstergesidir. Kültürel miras yapılarının yitirilmesinin en başlıca sebebi yerel kullanıcıların konutlarının ebeveynlerinden kendilerine miras kalması sonucunda konutları "genişletmek, temizlemek, yenilemek, pansiyon işlevini eklemek" gibi nedenlerle yıktırmasıdır. Yıkılan binaların yerine yapılan tüm yapılar betonarme olup çok sayıda yapının üst katları ya da sınırları yapı ruhsatı kuralları dışındadır.

Amasra ilçesinde bulunan Kemere Köprüsü, Bedesten yapısı, kalenin bazı noktaları ve Fatih Camii son elli yıl içinde farklı zamanlarda onarım geçirmiştir. Ancak bu onarımların içinde yalnızca Kemere Köprüsü'nün rölöve, restitüsyon ve restorasyon çizimleri hazırlanarak Koruma Kurulu sürecinden geçmiştir. Diğer uygulamaların tamamı düşük bedelli doğrudan temin ihaleleri olarak İl Özel İdaresinin bütçesinden

[115] Bu tez çalışması kapsamında yapılan gözlem ve incelemeler doğrultusunda tescile önerilen yapılar
[116] Bkz. 3.2.2.

ayrılmıştır. Uygulama süreçleri ise uygun bir kurul ya da heyet denetiminden yoksun şekilde tamamlanmıştır.

Ayrıca Zindan 4 numaralı beden duvarının da aynı şekilde son elli yıl içinde onarım geçirdiği ve orta kotundan itibaren de pembe renkli andezit taşı kullanıldığı görülmektedir. Bu pembe taşlara bir de Boztepe Adası batı kanadı A kulesinde ve Kemere Köprüsü'nün karaya birleştiği noktalarda rastlanmaktadır (Şekil 5.1). Aynı yıl yapılan bir onarım ile esere uygulanmış yanlış bir müdahaledir. Bu taşlar yaklaşık 4 cm kalınlığa sahiptir ve özgün duvarların iç çekirdeğine kaplama tekniği ile uygulanmıştır. Üst sıralarındaki kaplamaların zamanla yapıştırıldığı yüzeyden koptuğu görülmektedir.

Şekil 5.1 : Pembe andezit taşlar ile yapılan onarım.

Kent merkezinde günümüze kadar yapılan asfalt uygulamalar, yolların kotunu bir buçuk metre civarında yükseltmiştir[117] (Şekil 5.2). Bu yükselmeler özellikle Dış Batı Kapısı'nın alt kotundan rahatlıkla okunabilmektedir. Özgün sokak dokusu günümüzde yalnızca Büyükliman'da yer alan Merkez Cami'den Dış Doğu Kapısı'na çıkan merdivenli yokuşta mevcuttur. Aynı zemin döşemesinin 20. yüzyılın ortalarına ait olan Amasra fotoğraflarından tüm ilçe merkezinde mevcut olduğu görülmektedir.

Şekil 5.2 : 79 ve 109 numaralı konutlarda yükselen sokak seviyesinin görünümü.

[117] 168 ve 171 ada arasından geçen Cami Önü Sokak en çok yükseltilmiş sokaktır.

Bölgeye ziyarete gelenler ve yerel kullanıcıların bir çözüm beklediği ancak bugüne kadar henüz belediye meclisinin onayından geçirilemeyen en yıpratıcı hususlardan biri de Kemere Köprüsü'nün üzerinden Karanlıkkapı'ya araç geçişine müsaade edilmesidir (Şekil 5.3). Son dönem restorasyon çalışması ile özgünlüğünü ciddi oranda kaybeden Kemere Köprüsü'nün genişliği ancak bir aracın geçişine izin vermektedir. Dış ve İç Batı Kapısı'ndan gelen araçlar Karanlıkkapı'dan Boztepe'ye ulaşmaktadır. Araçların geçtiği bu yüzlerce yıllık üç kapının söveleri de çarpmalar ve egzoz dumanı yüzünden oldukça hasar görmüştür. Aynı dar yolları yayalar da kullandığından her an ciddi tehlike yaşanmaktadır.

Şekil 5.3 : Solda iç doğu kapısı, sağda araç geçişi de olan Kemere Köprüsü'nden görüntü.

Bunun yanında bölge 20. yüzyılın ortasından beri ağırlıklı olarak deniz turizmi için kullanılmaktadır. Haftasonu ve yaz mevsiminde yoğunlaşan ziyaretlerin savunma yapısının ve diğer kültür varlıklarının hasar görmesinde etkisi oldukça büyüktür. Antik kent kalıntılarına, bedesten yapısına, tiyatro kalıntılarına ve Kuş Kayası Yol Anıtı'na ancak şahsi yönlendirmeler ya da tavsiyeler alan ziyaretçiler ulaşabilmektedir. Merkezin bir miktar dışında oluşu da bu duruma etkendir.

İlçeye gelen ziyaretçiler araçlarından indikten sonra merkezde nasıl bir rota izlemeleri gerektiğini bilmeden gezmektedir. Hiçbir noktada yönlendirici ya da bilgilendirici tabela bulunmadığından kaleiçinde oldukça fazla turist, kalenin nerede olduğunu ve kaleye nasıl ulaşmaları gerektiğini sormaktadır. Şayet bir rehber eşliğinde gezmiyorlarsa yanlış tarihsel bilgiler edinmekte ve bu tarihî kent merkezinden farklı algılarla ayrılmaktadır.

Merkezdeki bir Osmanlı hamamı, bir Roma hamamı kalıntısı ve bir tapınak kalıntısı tamamen bitkiler ve toprak ile kaplanmıştır. Yerel halkın dahi çoğu zaman dikkatinden kaçan bu kültür varlıklarının yanı sıra Direklikaya ismi verilen eski deniz fenerinin gövde sütunu da birçok farklı ve yanlış tarihsel bilgi ile tanınmakta ve tanıtılmaktadır. UNESCO ile ilişkili yalnızca bir tanıtıcı bilgi tabelası Dış Batı Kapısı'nın önünde bulunmakta fakat bu tabela da yeterince açıklayıcı ve okunabilir değildir. Bu tarihî kentin uzun vadeli de kısa vadeli de kullanıcılarına bin yılı aşkın süreden günümüze ulaşmış kültür varlıklarının öneminin doğru ve tam aktarımı yapılamamaktadır.

5.1.3 Ekonomik girdiler

İlçe statüsünde yer alan Amasra'ya her yıl belirli oranlarda bütçe ayrılmaktadır. Ayrılan bütçeler yerleşik nüfusun oranına göre belirlenmektedir. 2017 Amasra Belediyesi Faaliyet Raporu bilgilerine göre 13.380.082,40 TL bütçe gideri ile yılı kapatmıştır. Bu miktarın %43'ü personel giderlerine, %45'i ise mal ve hizmet alım giderlerine aittir. Yine aynı meblağın içinde en yüksek oran Fen İşleri Müdürlüğüne aittir. Fen İşleri Müdürlüğü ihaleler, yollar, parklar ve tüm kentsel fiziksel organizasyon işleri, çöpler ve kanalizasyon gibi çok farklı kalemler ile ilgilenmektedir. Amasra kent merkezinin görünürde olan tüm yaşamsal faaliyetlerinden sorumlu olan bu birim 2017 yılında Amasra Kalesi'nin yüzeylerinde bitki temizliği gerçekleşmiştir. Bu ihale 210.000.000 TL ile bir firmaya doğrudan temin usulü ile verilmiştir. Ayrıca Karanlıkkapı'nın doğu ve batı aksında yer alan sur duvarlarında onarım gerçekleştirilmesi için ihale gerçekleştirmiştir (Amasra Faaliyet Raporu, 2017).

Amasra için ekonomik önemli diğer bir girdi ise taş kömürü ocağıdır. 19. yüzyıl sonundan itibaren günümüze kadar aktif olarak kullanılmaktadır. Yerleşik nüfusun maddi gelir kaynaklarının biri taş kömürü ocağıdır. Kömür ocağının ve yapılması düşünülen ancak 2019 yılı içinde iptal kararı çıkartılan termik santralin işletmesi ile siyasal ilişkilerin yoğunluğundan kaynaklı olarak burada çalışan işçilerin sayısı her yıl yaşanan olaylara göre etkilenmektedir ve düşüş göstermektedir.

Turizm amaçlı tesislerin işletilmesi yerleşik nüfus için diğer bir maddi gelir kaynağını oluşturmaktadır. Amasra için turizm piyasası özellikle gıda turizmi üzerine yoğunlaşmaktadır. Yüzlerce yıllık geçmişi olan Çekiciler Çarşısı'nda bulunan 66 ticaret birimi günümüzde yoğunlukla fabrika üretimi süs eşyalarının satışı üzerine yoğunlaşmaktadır. Kaleiçi ve Boztepe Mahallesi'nde 14 adet pansiyon ve 10 adet

konut içinde pansiyon hizmeti veren yapı bulunmaktadır. İlçe merkezindeki tüm kayıtlı yatak kapasitesi üç bine yaklaşmaktadır.

5.1.4 Kültürel ve sosyal durum

Kültürel ve sosyal aktarımlı miraslar, bölgede varlık gösteren medeniyetin sahip olduğu soyut miraslardır. Amasra'da bilgi aktarımı yolu ile nesilden nesle geçirilen soyut mirasların en önemlilerinden bazıları ahşap el işçiliği ve balıkçılıktır. Bölgede balıkçılık, coğrafi konumundan ötürü en eski zamanlardan beri yapılmış olmalıdır. Şimşir ağacının bölgede yoğun oluşundan dolayı ahşap sanatın varlığı, 15. yüzyıldan itibaren seyyahların notlarından okunabilmektedir (bkz. 3.1.). Ancak günümüzde ahşap el sanatları ile uğraşan, çıkan ürünlerini satan ustaların sayısı oldukça azalmıştır. Beş yüz yıldan fazla bir süredir Çekiciler Çarşısı'nda bulunan imalathanelerin yerini günümüzde betonarme tek katlı dükkan birimleri almıştır ve bu birimlerin neredeyse tamamında benzer ürünlerin satışı yapılmaktadır.

Amasra'nın tarihinde yeri olmayan ürünlerin günümüzde türediği görülmektedir. "Amasra lokumu" ve "Amasra kolonyası" gibi ürünler getirtilerek bölgeyi ziyaret eden turistlere yanıltıcı tarihsel bilgiler verilmektedir. Amasra'nın yerel el sanatlarının yerini ticaret kaygısı ile işletilmekte olan birimler almıştır.

Sosyal açıdan koruma algısına bakıldığında ise tarihî çevreyi koruma kaygısının ve bilincinin incelenmesi gerekmektedir. Yapılan gözlemler ile bölgede yaşayan yerel halkın ve bölgeye ziyarete gelenlerin bu kültürel miras yapılarını nasıl koruyacağı ve kullanacağı hususunda bilgilendirilmeleri gerektiği anlaşılmıştır. Yerli kullanıcıların özellikle Amasra Kalesi'nin duvarlarını kullanarak yaptığı inşaatlar, tüm bölgede, özellikle antik kent sınırlarındaki define arayışları ve ahşap sivil mimari örneklerini yitirmeleri tarihî kent dokusuna zarar vermiştir ve vermektedir. Kısa vadeli kullanıcıların ise erişebildiği her noktada ve farklı şekillerde vandalizm uyguladığı görülmektedir.

Amasra Kültür ve Turizm Derneği farklı illerde fuarlara katılarak Amasra'nın mutfağını tanıtmakta, BAKKA önderliğinde küçük çaplı projeler yürütmekte ve sosyal medya aracılığıyla zaman zaman etkinlikler düzenlemektedir. Çalışmaları oldukça kısıtlı bir çerçevede kalmaktadır. Amasra'da kültür varlıklarının korunması adına çalışan bir dernek bulunmamaktadır.

5.2 Mimari Bağlamda Koruma Önerileri

ICOFORT'un 2018 yılında yayınladığı "Savunma Yapıları ve İlişkili Miras Tüzüğü Taslağı; Koruma, Muhafaza ve Yorumlama Yönergeleri Charter on Fortifications and Related Heritage; Guidelines for Protection, Conservation and Interpretation" metninde belirtildiği gibi savunma yapıları diğer kültürel miras yapılarından farklıdır ve kendine özgü problemler içermektedir. Tahkimat yapıları sınırların ötesinde ihtiyaçlara göre kurulan bir kapsamı vardır ve her çağın askerî teknolojisini yansıtmaktadır (ICOFORT, 2018, s. 3). Hâkimiyet kuran medeniyetlerin izlerini taşımaktadır ve çok katmanlıdır. Bu yapıların uzun zaman boyunca üzerlerinde yenileme ve onarım gibi inşa faaliyetleri barındırdığının farkında olarak koruma planlamasının yapılması ve disiplinler arası bir çalışma faaliyeti gerekmektedir.

Savunma yapılarının bulunduğu bölgeler farklı bir medeniyet tarafından ele geçirildiğinde bu yapılar genellikle yıktırılmayarak yapıların devamlılığı sağlanmıştır. Bu da geniş bir tarihsel ve dönemsel farklılıklarının birlikte, bir yapı özelinde günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Her noktasında farklı bir dönemin ve medeniyetin izlerinin bulunduğu ve yıkılmaması için özen gösterilen tek yapı çeşidi savunma yapılarıdır. Bu sebeple kültürel ve tarihî peyzaj değeri taşımaktadır. Farklı işlevlerde diğer yapı çeşitleri ile bir bütün hâlinde "kent"i oluşturmaktadır.

Amasra Kalesi'nin UNESCO Geçici DML'ye dâhil edilmesi, dosyada birlikte olduğu Foça ve Sinop Kalesi'nde olduğu gibi yalnızca sur duvarlarını kapsayacak şekilde gerçekleşmiştir. 2015 yılında DML'ye kabul edilen Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri'nde de durum aynı şekildedir . Kale kent olan bu örneklerde sur duvarları belirli bir yaşam alanını çevrelemektedir ve günümüzde de bu alanda yaşam devam etmektedir. Ancak dünya mirası olarak örnek gösterilmesi ve korunması hususunda sur duvarlarının içindeki yaşam göz ardı edilmektedir. Taş duvarların birer anıt olarak korunmaya çalışılması, bütünleşik koruma kavramına ters düşmektedir. Sur duvarları inşa edildiği tarihten itibaren belirli bir alanı koruyabilecek şekilde sınırlandırılmıştır. Amasra Kalesi kent yaşamı ile birlikte ele alınmalı ve sit koruma alanı çok geç olmadan bir bütün hâlinde koruma hedeflenmelidir. Amasra ilçe merkezinde bulunan yapılar hakkında geliştirilen öneriler doğrultusunda sit koruma alanı sınırları içinde bulunan yaşam alanlarının yeniden düzenlenmesi sağlanmalıdır. Ancak tüm yapılar kale bütünlüğü ile birlikte korunabileceği zaman geleceğe aktarımı gerçekleşebilir.

5.2.1 Yönetsel öneriler

1975 Amsterdam Bildirgesi; mimari korumanın bir sorun olarak değil, şehir ve ülke planlamasının ana ilkesi olarak düşünülmesi gerektiğini belirtir. Aynı bildirgede yasal ve yönetimsel önlemlerin tüm ülkelerde güçlendirilerek daha etkin kullanılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Günümüzde Amasra için kullanılan Koruma Amaçlı İmar Planı'nın güncelleme çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir. Bu plan hazırlığı yapılırken koruma alanında uzman şehir bölge planlamacı ve mimar akademisyenler ile görüşmeler yapılmalıdır. III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak belirtilen tüm alanların I. Derece Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı'na alınması ve kararların uygulanması gerekmektedir.

Günümüzde ilçe merkezinde yer alan yaklaşık üç yüz ruhsatsız yapı hakkında yıkım kararı mevcuttur ve kaçak yapılaşma ile kent merkezinin tarihî görünümü günden güne tahrip olmaktadır. Bu yapılar hakkında öncelikle belediyenin, meclisin ve İl Özel İdaresinin geniş kapsamlı bir projeye dâhil kararlar üretmesi gerekmektedir.

Amsterdam Bildirgesi, koruma alanında "bütünleşik koruma" kavramını gündeme getirmiştir. Bildirge, mimari mirasın yalnızca özgünlük değeri taşıyan tekil yapıları ve çevrelerini değil, tarihî veya kültürel özellik taşıyan kırsal ve kentsel alanları da kapsadığını belirtmektedir. Şu hâlde bütünleşik koruma esas hedef tutularak yalnızca Amasra Kalesi'nin duvarlarında yapılacak onarımların yeterli olmayacağını belirtmek gerekir. Oy kaygısı, kurumlar arası iletişimsizlik ve daha büyük bütçe beklentileri sonucunda zamana ve vandalizme yenik düşen bu savunma yapısı hakkında yeni ve bütüncül bir oluşuma girilmelidir. 2015 yılında ortaya konulan stratejik eylem planının devamlılığı sağlanmalıdır ve hedefler kısa vadeli önerilerden başlanarak hayata geçirilmelidir.

Yerel yönetimdekilerin Amasra Kalesi'nin restorasyonu ve korunması hususundaki beklentisi uzmanların bu konuyu üstlenmesi şeklinde olduğu için kurumlardan bağımsız girişimler söz konusu olmamaktadır. Proje üretme ve uygulama yetkisi olanların hazır ödenek beklentisi olmaksızın kale ve kent ile ilgili girişimde bulunmaları gerekmektedir.

Amasra; Karabük Koruma Kurulu'na bağlı olduğundan Safranbolu'da yapılan koruma kurulu üye toplantıları Amasra'dan uzak alınan kararlar neticesinde sağlıklı bir yol izlenmesine mani olmaktadır. Yerel halkın yazdığı dilekçeler ve yaptığı ihbarlara geç

cevap alındığı, cevap alınana kadar Amasra Kalesi'nin birçok bölümünün yitirildiği bir süreç yaşanmaktadır. Bu sebeple toplantıların, gözlemlerin ve kararların yerinde alınabilmesi için bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

5.2.2 Fiziksel ve mimari çevre için öneriler

Mevcut durumda Amasra ilçe merkezinin tamamı III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olmasına rağmen özgünlüğünü koruyan bir sit alanı olmaktan uzaktır. Bu durumun çeşitli sebepleri vardır. Öncelikle koruma, kullanımla birlikte olmadığında tahribatlar başlamaktadır. Şahsi konut yapılarında ve ticari akstaki yapılarda yaşanan kayıplar kullanıcı odaklıdır. Bir diğer sebep ise vaktinde sahip olunan mimari değerlerin yasalar ile yeterince koruma altına alınmamış olmasıdır. Bu hususta yapıların tescillenmemesi ve sit alanı belirlemesinin III. derece olarak sınırlandırılması da kayıplara sebep olmuştur. Savunma yapısı için aynı durumlar söz konusu olmadığı için kale duvarlarının günümüze ulaşmış bölümlerinin özgünlüğünü koruduğu söylenebilir.

Boztepe ve Kaleiçi Mahallesi'nin I. Derece Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı olarak değiştirilmesi, Kum Mahallesi için de benzer kararların uygulanabilmesi amacıyla Koruma Amaçlı İmar Planı'nın tamamlanarak yeni yapılaşma için sınırlar getirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Antik Liman (Batı Limanı)'a cephe veren ormanların tamamı yakın zamanda yüksek katlı apartmanlar ile yok edilme tehlikesi altındadır. Aynı şekilde Aya Yorgi ve Tekketepe Mevkisi'nde de yeni yapılaşma için kısıtlamalar getirilmelidir. Bu sınırlamalar yapıların yapılabileceği bölgeleri, arsa üzerine kaplayabilecekleri alanı (TAKS) ve çatı saçağı yüksekliklerini (Hmax) açıkça belirtmelidir. Amasra'da her geçen yıl azalan nüfusa karşın yapılan yeni yapılar için getirilecek bu belirlemeler, merkezin bugünkü durumundan daha fazla yitirilmesine mani olabilecek ilk adım olacaktır.

III. Derece Arkeolojik Sit Alanı'nın 658 no.lu İlke Kararı gereğince yapı sınırlamaları Koruma Amaçlı İmar Planı mevcut olduğundan bu planın gerekliliklerinin uygulanması doğrultusundadır. KAİP notlarında kat yüksekliği için koruma alanı içindeki yapıların kat yüksekliği ikiden fazla olamaz, ibaresi yer almaktadır. Ancak Boztepe Adası ve Zindan Mahallesi'nde 129 adet yapı iki kattan fazlasına sahiptir (Bu yapılar hakkında öneriler için bkz. 5.2.2.2.). Yeni yapı yapılacak boş parseller ve yıkım sonrası yapılacak yapılar hakkında aynı plan notlarında cepheler için sit alanının özelliğini bozmayacak tasarım ve renklerin kullanılması gerekliliği belirtilmiştir. Bu

kararların bölge içindeki yapılarda uygulanması, denetlenmesi ve aksi durumlarda önlem alınması gerekmektedir.

1988 yılında hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı'nda "Var Olan Değerleri Korunacak Yapı" (VODKY) ibaresi Boztepe Adası'nda 45, Zindan Mahallesi'nde 71 yapıda belirtilmiştir. Aynı tarihte 17 yapı tescilli ve plana işaretlidir (Şekil Ek-C.10). Günümüzde tescilli yapı sayısı değişmemekle birlikte 12 yapının tescil listesine eklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bahsi geçen 12 yapı, 1985 yılına ait haritada VODKY olarak belirtilmiştir. Diğer VODKY ise komşu parseldeki yapılar ile bütünlük içinde olduğundan analizlerde uyumlu olarak işaretlenmiştir. VODKY sahipleri yapılarını onarmak istediği zaman Koruma Kurulu'ndan onaylı proje ihtiyacı duymamaktadır. Ancak belediye tarafından denetlenen projelerinde özgün cephe detaylarını koruması ve kat yüksekliğinin sabit kalması hususları denetlenmektedir. İlçe merkezi için bu uygulamanın yapılar üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmüştür.

Kültür varlığı tekil yapılar için yaşanan tahribatların geri alınması mümkün görünmemektedir. Ancak orta ve uzun vadeli bir hedef olarak merkezde yer alan tüm yapılar bütüncül bir yönetim planı içinde ele alınarak çözüm getirilebilir. Öncelikle yıkım kararları mevcut olan ruhsatsız yapılara müdahale edilmelidir. İdarede bulunduğu süreç içinde hiçbir belediye yönetimi bu yapılar hakkında bir karara varamamış ve uygulamaya geçememiştir. Tekil olarak yapıları ele almak ve kaçak inşaatların bu şekilde önüne geçmek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple tüm merkezi kapsayan bir proje geliştirilerek alınacak kararlar her yapıya uygulanmalıdır. Bu bölge için büyük bir ölçekte kamulaştırma yoluna gidilmesi, yerel halka merkezin dışından arazi temin edilmesi ve ardından boşalan yapılar için proje geliştirilmesi akla yatkın görünmemektedir. Bu yöntemin izlendiği her girişim soylulaştırma ile sonuçlanma riski taşımakta ve yaşayan yerel halkın sahiplenmediği bir koruma alanı düşünülmemelidir.

Özgün sokak döşemesinin asfalt uygulaması yapılan sokakların altında mevcut olup olmadığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Kaleiçi ve Boztepe Mahallesi'nin tüm cadde ve sokakların kotları düşürülmeli, konutların gömülen zemin katları özgün seviyesine kavuşturulmalı (Şekil 5.2) ve yeni yapılacak uygulamada asfalt malzeme tercih edilmemelidir.

Amasra'nın günlük ziyaretçi sayısı Mayıs-Eylül ayları arasında, özellikle bayram ve resmî tatil günlerinde artış göstermektedir. Bu artışa hizmet verebilecek yeme-içme yerleri ve plaj imkânları kısmen yeterli olsa da otopark ihtiyacı henüz giderilemeyen bir problemdir. Tüm araçların ilçe merkezine girişi için herhangi bir kısıtlama olmayışı sebebiyle gün ortasında tüm yolların kilitlendiği yoğun günler yaşanmaktadır. Bunun bir diğer sebebi de merkezdeki en büyük kapasiteli otoparkın, merkezin girişine en uzak noktada bulunan Büyükliman'da yer almasıdır. Yoğun günlerde girişe yakın bir noktada bulunan Taş Kömürü İşletmeleri arazisi kullanılmaktadır. Özellikle önceden planlanabilecek bu yoğun günlerde ve yaz aylarında hafta sonlarında merkeze araç girişinin durdurulması gerekmektedir. Amasra Müzesi binasına varmadan bir arazi düzenlenmeli, yalnızca acil ve ihtiyaç durumlarında hizmet edebilecek ring servisler ya da hafif araçlar tahsis edilmelidir.

Batı Kapısı'ndan, Kemere Köprüsü'nden ve Karanlıkkapı'dan araç geçişi sınırlandırılmalıdır. Boztepe Adası üzerinde bulunan 82 adet konutun sakinlerinin ihtiyaçları için özel çözümler üretilmeli ve ziyaretçiler için yalnızca ihtiyaç dâhilinde hizmet verecek özel araçlar belediye tarafından kiralanabilir olmalıdır. Bu özel araçlar, günümüzde golf arabalarına benzemektedir ve ülkemizde Kapadokya, Assos, Ölüdeniz Millî Parkı gibi birçok farklı koruma altındaki alanda tercih edilmektedir. Hafif, yavaş ve elektrikli olan bu araçların kontrolü ve işletmesi belediyeye ait olmalıdır. Yalnızca acil ve ihtiyaç durumlarında ziyaretçilere hizmet verecek olan bu araçları yerel halkın kullanımı ücretsiz olmalıdır. Boztepe Adası'nda ikamet edenlerin şahsi araçları adaya alınmamalı ya da gece saatleri ile sınırlandırılmalıdır. Aksi takdirde Karanlıkkapı ve Batı Kapısı'nın çok daha fazla zarar göreceği açıktır. Boztepe Kalesi batı sur hattının üzerinde yer alan araç yolunun yaptığı basınç ile sur hattında açılmalar ve kopmalar mevcuttur. Araçların sınırlandırılması ile bu sur hattına gelen yükler de azalacaktır.

Yapılacak kısa vadeli ve düşük bütçeli hedeflerden biri gelen ziyaretçilere doğru bilgi aktarımı sağlayabilecek düzeneklerin kurulmasıdır. Bunun için öncelikle bir turist bilgilendirme merkezinin Sefa Parkı yakınların açılması doğru bir adım olacaktır. Bu merkezden ziyaretçiler gezi rotalarının bulunduğu farklı ölçek ve konseptte haritalar elde edebilmeli, kültür varlıkları hakkında tarihsel bilgi içerikli broşürler alabilmelidir. Hazırlanacak rotalar için bilgilendirme ve yönlendirme tabelaları tasarlanmalıdır. Bu tabelalarda yer alacak "karekod" uygulamaları ile ziyaretçiler akıllı telefonlarından

bulundukları nokta hakkında bilgi edinebilmelidir. Bu sayede ziyaretçiler; Amasra Kalesi'nin ve diğer kültür varlıklarının doğru tarihsel bilgilerini edinecek ve Amasra, bu kentten ayrıldıklarında zihinlerinde geçmişin yaşatıldığı bir kent olarak kalacaktır.

5.2.2.1 Amasra Kalesi için öneriler

Bazı işlevlere sahip yapılar zamanın değişimi ile güncel yaşamda yerini bulamamaktadır. Kervansaraylar, hamamlar, medreseler ve imalathaneler zaman içinde işlevlerini kaybetmiştir ve günümüzde yeniden işlev verilerek dönüştürülebilmektedir. Savunma yapıları da çağın koşulları ile inşa edildikleri amaçları doğrultusunda kullanılması mümkün olmayan yapı grubunu oluşturmaktadır. Türkiye sınırlarında yer alan birçok kale restorasyon uygulamasının ardından ziyaretçilere açılmıştır ve planda elverişli bölümleri müze olarak düzenlenmiştir. Amasra Kalesi gibi kent içinde yer almakta olan savunma yapıları, sınırlarını çevreleyip güvenlik çemberine alınabilecek bir oluşuma sahip değildir. Şu hâlde korunması ve bakımı için yine en büyük paydayı yerel ve kısa vadeli kullanıcılar üstlenmektedir.

Kaleler özgün planlarında tarihin net sınırlarını ifade etmektedir. Kale içinde yaşam, dışında tarım alanları olan sınır ögeleridir. İç ve dış olarak kenti ikiye ayırmakta olan bu mimari ögelerin işlevlerinin zayıflaması ile surlar kentin içinde kalmıştır. Amasra Kalesi de kent içindeki yapılar ve kullanıcıların diğer müdahaleleri sebebiyle neredeyse yutulmuş bir kültür varlığıdır. Bu şekilde tüm kentin içinde belirleyici fakat işlevini yitirmiş olan savunma yapıları için alınacak koruma kararları, bu yapıların birer peyzaj ögesi olarak değerlendirilmesi ile başlamalıdır.

Kültürel peyzaj, insan faaliyetleri ile üretilmiş ve yaşamı etkileyen ögelerin bütünüdür. ICOMOS, ICCROM ve IUCN kuruluşlarının Ferrara Üniversitesi ile 2002 yılında ortaklaşa düzenlediği toplantının sonuç bildirgesi "Kültürel Peyzajlar: Korumanın Zorlukları (Cultural Landscapes: the Challenges of Conservation)" ismi ile 2003 yılında yayınlanmıştır. Bu bildirgede kent içindeki kültürel peyzajların korunmasının ilk adımının, sağlam bir yasal çerçeveye ihtiyaç duyulduğu şeklinde belirtilmektedir. Birden fazla ülke sınırları içinde yer alan kültürel peyzaj alanlarının korunması için bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir (UNESCO, 2003, s. 161).

Kültürel peyzaj ögeleri kullanıcının hafızasında önemli bir yere sahiptir. Özellikle bu çağdan daha önce inşa edilmiş savunma yapıları gibi kültürel ve tarihî peyzaj ögeleri,

kullanıcıların bu ögeler olmadan kenti hiç deneyimlemediği bir bütünlük ifade etmektedir. Bir bölümünün eksilmesi ya da değiştirilmesi toplum hafızasındaki bütünlüğün değişimine sebep olacaktır. Bu sebeple Amasra Kalesi'ne yapılacak müdahalelerin en az oranına indirgenmesi ve adım adım planlanması gerekmektedir.

Amasra Kalesi'nin de bir kültürel ve tarihî peyzaj ögesi olarak koruma çerçevesine alınabilmesi ve UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde aynı dosyada yer alan diğer savunma yapılarıyla birlikte ele alınabilmesi için kapsamlı, net ve sürdürülebilir bir yasal çerçeve oluşturulmalıdır. 1964 yılına ait Venedik Tüzüğü'ne göre korumanın sürekliliğinin sağlanması hâlinde ancak temel tutum gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bu sürekliliğin sağlanabilmesi ise temelde güçlü bir yasal korumaya ihtiyaç duymaktadır.

Oluşturulacak yasal çerçevenin ilk adımları günümüzde yenilenmekte olan KAİP ve plan notları ile hayata geçirilerek atılabilir. Bu bağlamda korumanın sağlıklı ilk adımı yapının eklerden, müdahalelerden ve muhdes yapılardan arındırılması olacaktır (Şekil 5.4). Yasal hakları bulunmayan yapıların önce kalenin beden duvarlarına verdiği zarar ortadan kaldırılmalıdır. Kalenin plan ve görünüş düzlemlerinde Venedik Tüzüğü'nde belirtildiği gibi bir çeper oluşturulmalıdır ve çevresi ile birlikte koruma altına alınmalıdır. Bu çeper dâhilinde bulunan yapıların ve bitkilerin temizlenmesi ile Amasra Kalesi'ne verilen zararlar bir miktar geri alınabilir ve yeni zararların oluşmasının önüne geçilebilir.

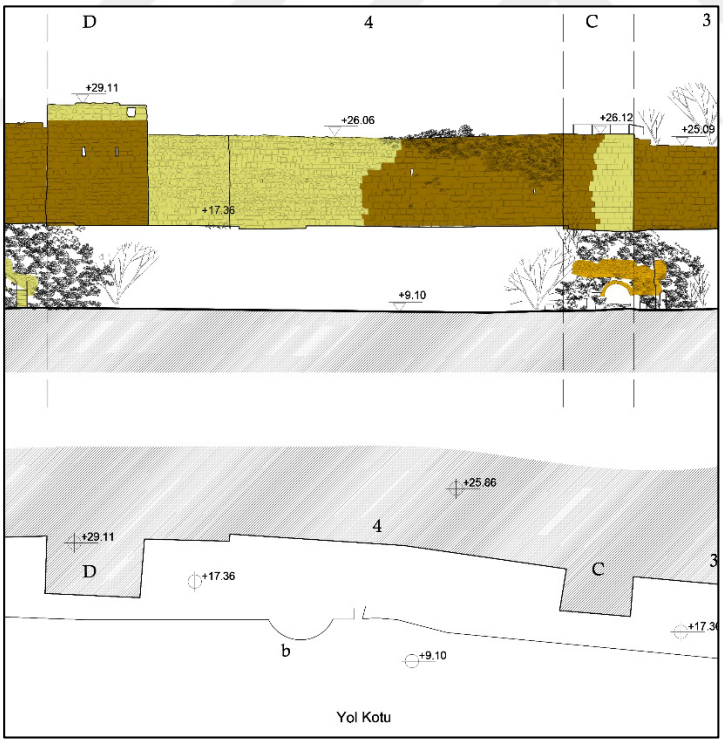

Şekil 5.4 : Sur duvarlarına bitişik yapılan yapılardan örnekler.

Koruma Amaçlı İmar Planı'nda oluşturulabilecek yeni düzenleme ve kararların ardından Amasra Kalesi'nin tamamı için bütüncül bir proje yoluna gidilmelidir. Bu tez çalışması kapsamında yapılan detaylı ve cihazlı ölçümler Amasra Kalesi'ne ait yegâne çizimlerdir. Bu sebeple kale, önce profesyonel bir ekip ve ekipman ile bitkilerden arındırılmalı ve detaylı rölöve çizimleri hazırlanmalıdır. Rölöve çizimlerinin

hazırlanması için en doğru mevsim sonbahar olacaktır. Bir sonraki ilkbaharda kesilen bitkiler henüz canlanmadan da restorasyon uygulamasının başlatılması gerekmektedir.

Kaleye son yüzyılda bazı restorasyon uygulamaları yapılmıştır. Bu uygulamalar Büyükliman'da, İç Batı Kapısı'nda, Zindan güney sur hattında (Şekil 5.5), Kemere Köprüsü'nde ve Boztepe güney aksında görülmektedir. Büyükliman ve Zindan güney aksında rekonstrüksiyon uygulaması yapılmış ve özgün malzemelerden farklı malzemeler ile müdahale edilmiştir. Bu durum kalenin özgünlüğüne zarar vermektedir. Batı Kapısı ve Boztepe güney aksındaki müdahaleler bütünlemedir ve çağdaş malzeme ile özgün malzeme ayırt edilebilmektedir. Yapının genelinde yapılan müdahaleler içinde en ağır restorasyon Kemere Köprüsü'nde uygulanmıştır. Rekonstrüksiyonu yapılan köprünün kara tarafında devam eden duvarlarına yapılmış olan pembe renkli kapak taşları da yanlış uygulamalar arasındadır. Bahsi geçen uygulamaların kalenin günümüze ulaşmış bölümlerine oranı 2/5'tir. Bu yüksek bir oran gibi görünse de yapılan uygulamalar geri alınabilir olduğundan yeni bir bütüncül koruma projesi üretildiğinde bu bölümler yeniden düzenlenebilir.

Şekil 5.5 : Zindan güney sur aksında son yüzyılda yapılmış onarımların bir bölümü.

Amasra Kalesi kent merkezinde yer alan yapıların arasında yada çeperlerinde varlığını sürdüren bir mirastır. Bu savunma yapısını arkeolojik miras bağlamında ele almak ve bu doğrultuda koruma adımlarını atmak doğru olacaktır. Alan çalışması kapsamında

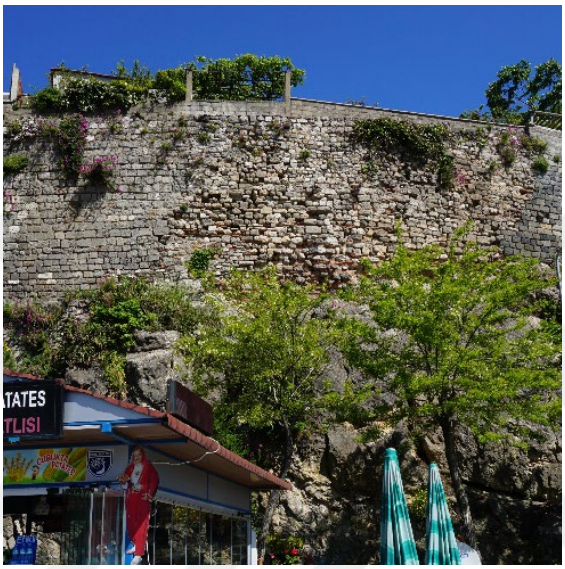
Zindan kuzey sur hattında bulunan bazı duvarların tespiti yapılamamıştır. Bitkiler ve toprağın altında kalmış olan fakat yakın tarihte halihazıra işlenmiş olan bu duvar parçalarının savunma yapısının bütünlüğü adına kazı ile ortaya çıkartılması gerekmektedir. Kent arkeolojisi olarak betimlenen tarihsel katmanlaşmanın somut verileri bu savunma yapısının tüm duvar hatlarında mevcuttur.

Kalenin bütünlüğü farklı sebepler ile zarar görmüştür. Ancak kapalı hacim sağlayan yapılarda aranan bütünlük ile bu arkeolojik düzeydeki miras için aranacak bütünlük kavramı aynı olmamalıdır. Yapı, doğal hava koşullarına ve geçici/sürekli kullanıcıların müdahalelerine açıktır. Bu sebepten yapının bazı noktalarında yaşanan kayıplar sürecin doğal parçası olup oran olarak özgünlüğünü koruyan duvarlar yoğunluktadır.

Bütüncül ele alınacak bir proje uzun vadeli ve büyük bütçeli olacağından bazı bölümlere ilk ve acil müdahale olarak öncelik verilmelidir. Zindan güney ve Büyükliman sur hattı dışında kalan tüm bölümler denize cephe vermektedir. Bu sebeple o kısımların ölçümleri daha zorlayıcı olacaktır ancak doğal hava koşullarından en çok etkilenen ve en acil müdahale edilmesi gereken kısımlar da bu bölümlerdir. Boztepe güney sur hattında P ve R kuleleri ile 16, 17 ve 18 numaralı beden duvarları (Şekil 4.37), Boztepe doğu hattında U, Ü ve Y kuleleri ile 21, 24 ve 25 numaralı beden duvarlarının (Şekil 4.19) strüktürel durumları kötüdür ve hemen her yıl bir bölümü koparak denize inmektedir. Bu kule ve beden duvarlarının malzeme kayıpları sonucunda oyulan temellerinin doldurulması gerekmektedir. Bu noktalarda yapılacak bütünlemeler için kalenin genelinde kullanılmış olan gri andezit taşlardan büyük boyutta blok taşların kullanılması uygun olacaktır. Bu durumda özgün duvarlar ile yapılan müdahaleler ayrıştırılabilecektir.

Bütünleme uygulaması yalnızca bahsi geçen kule ve beden duvarlarının temelleri için uygulanmalıdır. Hiçbir bölümde sur duvar yükseklikleri özgün kotunda değildir ancak üst kotlarda bütünleme uygulaması gerekmemektedir. Yapılacak herhangi bir dendan uygulaması oldukça yanıltıcı olabilecektir. Tarihin farklı dönemlerinin katmanlaşarak bir yüzeyde birleştiği bu savunma yapısının ancak günümüze ulaşmış duvarlarına bakım ve onarım yapılmalıdır. Planda ya da kesitte bütünleme uygulanmamalıdır. Zeminde farklı kaplama malzemesi uygulanarak özgün plandaki izler belli edilebilir. Üç boyutlu görsellerin yer alacağı panolar ya da dijital uygulamalar ile özgün yükseklikler hakkında gezenlerin bilgi sahibi olması sağlanabilir.

Restorasyon ve koruma işlemleri her yapıya özgü kararlar alınmasını gerekli kılmaktadır. Aynı şekilde yapının sahip olduğu malzeme ve dönemlere göre de özel müdahaleler gerektirmektedir. Dönem analizi sonucunda Amasra Kalesi'nin Erken Bizans, Orta Bizans, Cenevizliler ve sonrasında dönem inşaat ve onarım faaliyetlerinin hangi bölümlere ait olduğuna dair çözümlemeler yapılmıştır. Büyük bir bölümü Erken Bizans Dönemi'ne ait olan Zindan güney sur hattı ile Karanlıkkapı'nın doğu cephesinin noktasal enjeksiyonlar ile güçlendirilmesi gerekmektedir (Şekil 4.21).

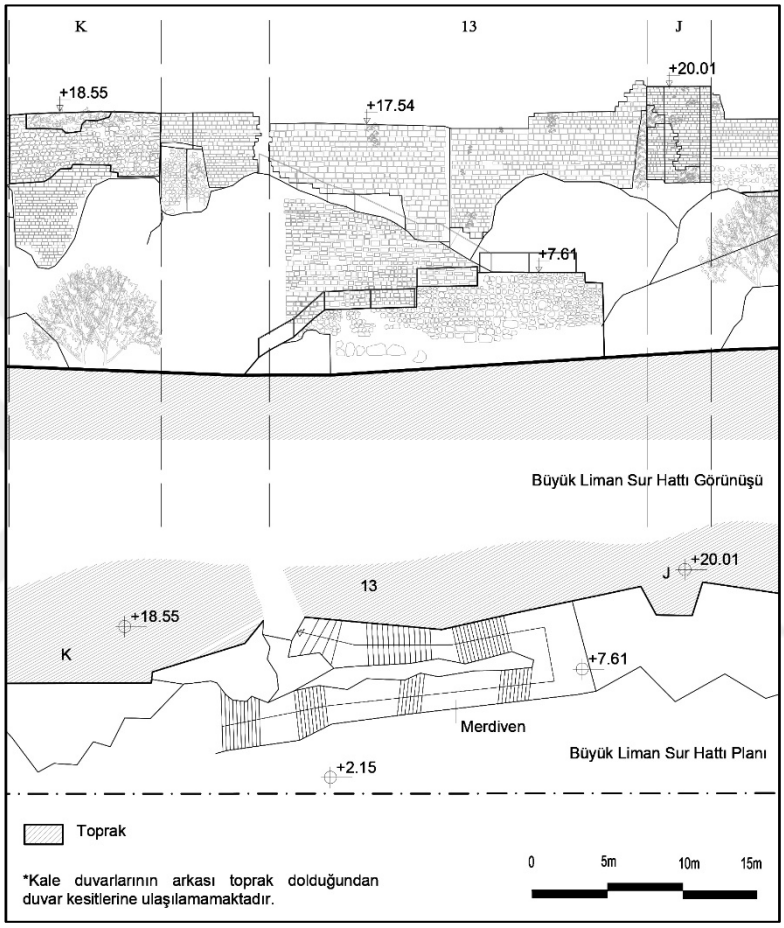

Şekil 5.6 : Büyükliman'da Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen 14 numaralı beden duvarı.

Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenen, yoğun tuğla malzeme kullanımının gerçekleştirildiği Dış Batı Kapısı ve Büyükliman sur hattının bazı bölümlerinde ise bütünlemeler gerekmektedir (Şekil 5.6). Tuğla malzemenin kullanıldığı bölümler taşa göre daha fazla hasar görmüştür ve strüktürel durumu daha kötüye gitmeden bu malzemelerin yeniden üretilip duvar örgülerinin desteklenmesi gerekmektedir. Özgün duvar örgüsünün arasına kullanılacak çağdaş malzemeler ile ayrılabilmesi için kesiştikleri sınırlar ayrı bir malzeme ile çerçevelenebilir. Bunun için kurşun levhadan şeritler ya da derz harcının renklendirilmesi tercih edilebilir.

Zindan kuzey sur hattında kalan duvar kalıntıları halihazır haritada işaretlenmiştir ancak yerinde incelemelerde yoğun bitkilenme sebebiyle tespitleri yapılamamıştır. Bu hat üzerinde günümüze yalnızca bir kule yapısı ulaşmıştır. Kuleye, bir konuta ait araziden geçerek ulaşılmaktadır. Kulenin içinde olması gereken ahşap döşemeler ve duvarlarındaki ahşap hatıllar yok olmuştur. Bu kule yapısına yapılacak herhangi bir müdahale için öncelikle bütüncül koruma projesindeki yeri aydınlatılmalıdır.

Cenevizliler Dönemi'ne ait bölümler, Zindan kuzey sur hattında ve Cenova Şatosu'nda yoğunlaşmaktadır. Taş boyutlarının küçüldüğü, beyaz renkli kireç harcının kesit kalınlığının arttığı ve farklı nitelikte taşların bir araya getirildiği bu örgü çeşidine daha yoğun müdahale gerekmektedir. Tüm duvarların statik dayanım analizleri yapılarak gerekli olan bölümlerine bütünleme yapılmalıdır. Duvar kesitlerinin üst yüzeyleri "capping" uygulaması yapılarak su ile ilişkisi kesilmelidir.

Şekil 5.7 : Büyükliman'a eklenen merdivenin planı ve görünüşü.

1969 yılında Büyükliman sur hattının neredeyse tamamında restorasyon uygulaması yapılmıştır. Karabük Koruma Kurulu Arşivi'ndeki belgelerde yapılan işin boyutları, çizimleri ya da fotoğrafları yer almamaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun İstanbul'da gerçekleştirmiş olduğu toplantı kararlarına göre 4601 numaralı karar 13 Nisan 1969 tarihine aittir ve o yıl itibarıyla Büyükliman bölgesinde çalışmalara başlanmıştır. Onarım çalışmaları ile özgün plan şemasında yer almayan bir merdiven, Büyükliman sur hattının önündeki dolgu alandan başlayarak 15 metre üst kota ulaştırılacak şekilde eklenmiştir (Şekil 5.7). Amasra Kalesi bütününde en yanıltıcı muhdes müdahale bu bölüme aittir. Bu merdivenlerin

eklenmesi kalenin duvarlarında bir metrelik bir bölüme zarar vererek geçiş için açıklık yaratılmıştır. Merdivenin tamamı kale duvarlarının altında yer aldığı yerli kayaya oturmaktadır (Şekil 5.8). Gündelik yaşamda ve turist akışında oldukça gerekli olan bu ulaşım aksı günümüz restorasyon uygulaması kapsamında tercih edilecek bir yöntem değildir. Ancak bu merdivenlerin toplum hafızasında bir yeri olmuş ve kullanımına göre yaşamlar şekil almıştır. Şu hâlde kalenin kopmuş taşları ile yeni üretilmiş taşların bir arada kullanılması ile üretilmiş bu merdivenlerin, tarihsel bilgiyi yanılttığı gerekçesi ile ancak yeni, hafif ve nötr bir malzeme ile değiştirilmesi öngörülebilir. Bu malzeme değişikliğinin önermesi Venedik Tüzüğü'nde belirtildiği gibi eksikler tamamlanırken tarihî bilgileri yanıltmamak amacıyla özgününden ayırt edilebilir malzeme tercih edilmelidir.

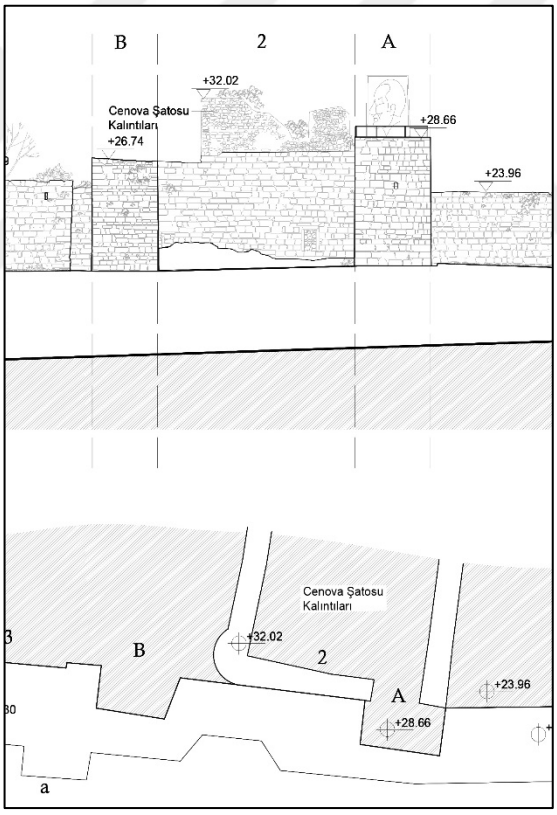

Şekil 5.8 : Büyükliman'daki muhdes merdiven.

Cenova Şatosu tek başına ele alınması gereken bir konudur. Şatonun sınırlarında yer alan arazi belediye mülkiyetindedir ve şatodan kuzeye inen kuleye bitişik bir konut yer almaktadır. Özgün plan şeması kapalı bir dikdörtgen alanı ifade etmekteyken günümüzde araç geçişi için karşılıklı iki duvarda yıkım gerçekleştirilmiştir. Batı duvarında açılan geçişin strüktürel durumunun iyi olmadığına dair yapılan şikâyet ve yazılan dilekçelerin sonucunda 2018 yılında Safranbolu Koruma Kurulu üyelerinin yaptığı gezi sonucunda alınan karar ile çelik malzemeden çerçeve eklenmiştir. Kalenin en çok ziyaret edilen bu bölümü en göz önünde olan kısımdır ancak oldukça bakımsız bırakılmıştır.

2009 yılında Metin Keskin Mimarlık tarafından Cenova Şatosu için tasarlanan bir sergi mekânı projesi bulunmaktadır. Koruma Kurulu tarafından onaylanmıştır ancak

projenin hayata geçirilebilmesi için gerekli ödenek belediye tarafından ayrılamayınca proje de tamamlanamamıştır. Tasarıma göre ayakta olan dört çeper duvarının içeriden metal ayaklar ile desteklenmesi ve cam bir çatı ile örtülmesi planlanmıştır. Sergi mekânında öncelikle Cenova armalarının replikalarının, açıklamalarının ve tarihçelerinin yer alması düşünülmüştür. Başarılı bir girişim olarak nitelendirilebilir ancak özellikle malzeme tercihlerinin yeniden gözden geçirilerek bu bölümün tamamı için bir proje üretilmelidir. Cenevizliler Dönemi'ne ait olan, içkale vasfını taşıyan, özgün arma ve levhalarıyla günümüze ulaşmış olan bu "şato"nun sergi ve müze işlevleri ile canlandırılması en uygunu olacaktır. Günümüzde şatonun altıgen kulesine ulaşım mümkün değildir. Kaybolan döşemelerin seviyeleri duvardaki izlerinden belli olduğu için aynı kotlarda güncel malzeme ile bir bölümünde bütünleme yapılabilir ve kulenin duvarları da onarımdan geçirildikten sonra ziyarete açılabilir.

Şekil 5.9 : Cenova Şatosuna dahil olan A ve B kule yapıları ve Atatürk büstü.

Cenova Şatosu'nu onarım ve yenileme çalışmalarına dâhil olacak bir bölüm de A kulesinde yer alan kazamattır. Tüm savunma yapısında detaylarıyla günümüze ulaşmış en özgün mazgal burada yer almaktadır. Ziyaretçiler bu birime girebilmektedir ancak detaylı bilgilendirme panoları olmadığından tarihî mirasın farkında olmadan ayrılmaktadır. Strüktürel durumu iyi olan bu kazamat, teşhir-tanzim düzenlemesi ile

kuvvetli bir görsele dönüştürülebilir. Bu kazamat yapısının üst kotunda bulunan seyir terasında ışıklı bir Atatürk büstü yer almaktadır (Şekil 5.9). Bu kot, ilçenin neredeyse tamamına hakimdir. Seyir terasının konumu ve ulaşımı turistlerin kullanımı için elverişlidir. Ancak bu seyir terası da kazamat ile birlikte düzenlenmelidir. Ona ulaşan çelik merdivenler yenilenmeli, bilgilendirme panoları yerleştirilmeli, büst modern bir tasarım ile değiştirilmeli ve terasın kenarları için güvenlik önlemleri alınmalıdır.

Amasra Kalesi'ni günübirlik gezmeye gelen turistler için kale tamamen kayıp bir yapıdır. Konutların arasında konumlanmış olması, denize cephesi olan bölümlerin karşı kıyısından izlenmesi ve sur duvarlarını kapatan muhdes yapılar yüzünden kale bütüncül olarak algılanamamaktadır. Seyir teraslarının ve seyir noktalarının sayısı artırılarak tarihsel bilgilerin iletimi yapılmalıdır. Ayrıca kente yayılan bu tarihî ve kültürel peyzaj ögesinin korunabilmesinin her ziyaretçinin elinde olduğunu aktaran farkındalığı artırmak için aktarımlar da yapılmalıdır.

Sonuç olarak bir yapının tarihî özgünlük değeri yanlış restorasyon uygulamaları, geri alınabilir olmayan müdahaleler ve muhdesler ile zarar görmektedir. Amasra Kalesi bütünlüğü zedelenmiş ancak özgünlüğünü yitirmemiş bir yapıdır. Son dönem yapılan yanlış uygulamalar geri alınabilir olduğundan bütüncül projenin uygulama aşamasında özgün duvarlara kavuşturulabilir. UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde beraber bulunduğu dosyadaki adaylar arasında Yoros ve Amasra Kalesi özgünlük[118] değerleriyle ön plana çıkmaktadır.

"The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention" kitapçığında belirtildiği üzere bir yapının UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kabul edilebilmesi için bütünlüğünü koruyor olması, ÜED'ye sahip olması, yapının önemini vurgulayan tüm özelliklerinin korunuyor ve ihmal edilmemiş olması gerekmektedir (UNESCO, 2019, s. 27). Bu şartlar altında bütünlüğü zarar görmüş olsa da ÜED'ye sahip olan Amasra Kalesi günümüze ulaşmış bölümleriyle tarihin yaşanmış her dönemini yansıtmaktadır. Ne yazık ki ihmal ve saldırılar sonucunda

[118] UNESCO 1977 yılından günümüze kadar belirli dönemlerde "Dünya Miras Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik İşlevsel İlkeler-The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention" kitapçığını yenilemektedir ve en günceli 2019 yılına aittir. Bu rehber Dünya Miras Listesi'ne dair tüm kural ve kaideleri içermektedir. Kitapçığa göre bir yapının değerinin anlaşılabilirliği, o yapı hakkında doğru bilinen tarihine bağlıdır. Bir yapının adaylık dosyası hazırlanmadan önce söz konusu yapı için taraf devletin öncelikle özgünlüğün geçerli tüm önemli özelliklerini tanımlamalıdır (UNESCO, 2019, ss. 26-27).

yitirilmiş bölümleri mevcut olsa da bir savunma yapısının kimliğini sunmaktadır. Bizans, Ceneviz, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'ne ait izlerin bir yapıda, bazen de bir duvarda görülebiliyor olması tarihî miras kimliğini güçlendirmektedir. Tarihsel katmanlaşmanın tek yapı üzerinde sergilenmesi ancak savunma yapılarında mümkün olmaktadır. ICOMOS'un hazırladığı Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü'nde de belirtildiği üzere korunması gerekli sit alanının içinde yer alan tarihsel tüm katmanlar korunmalı ve topluma sunulmalıdır (ICOMOS, 2008, s. 9). Topluma sunuş şekli üzerinde yapılan önerilerin hayata geçirilmesi hâlinde Amasra Kalesi'nin ÜED de anlaşılabilecektir.

5.2.2.2 Kent içindeki kültür varlıkları için öneriler

Kentin kimliğini özgünleştiren sahip olduğu tarihtir. Tarihte yaşanmışlıklar mimari izler ile kalıcılığını sağlar. Birbiri üzerine eklenerek bazen de önceki dönemin izlerini silerek katmanlaşmaktadır. Kent tarihinin fiziksel kalıntılar ile bir arada deneyimlenmesi sonucunda çok katmanlı kentler oluşmaktadır. Bu yerleşimlerin tüm izlerinin korunabilmesi de disiplinlerarası çalışmaları gerektirir. Kentsel arkeoloji kavramı bahsi geçen yerleşimlerin korunabilmesi ve doğru yöntemlerle topluma sunulabilmesi üzerine odaklanmaktadır.

Çok katmanlı kentlerde yaşamın devam etmesi, tarihsel birikimin artması anlamına gelmektedir. Bir kentin sahip olduğu tüm tarihsel ve mimari mirasların doğru yöntemlerle korunması hedeflenirken gelecekteki ihtiyaçların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu durum tarihsel sürekliliğin devam etmesi için elzemdir.

Korunması gerekli kültür varlıklarının tamamı ayrı ayrı ele alınması gereken farklı işlev, malzeme ve tarihsel öneme sahiptir. Planlanan koruma önerilerinin tamamının zamanla hayata geçirilmesi, Amasra için ayrılacak ödeneklere bağlıdır. Bu ödeneklerin planlanması amacıyla bir önem sırasından söz edilebilmesi için alanda bulunan yapıların günümüzdeki korunmuşluk ve strüktürel durumları raporlanarak koruma müdahalesine öncelikli ihtiyaç duyan yapıların belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmaların yapılabilmesi ve yapılar özelinde raporların hazırlanabilmesi için uzman bir ekibin tüm kültür varlıkları özelinde detaylı envanter ve tespit çalışmaları yapması elzemdir. Kültür varlıklarının envanter listesi 2011 yılında Bartın Valiliği tarafından hazırlanmıştır ancak koruma çalışmalarının başlatılabilmesi için yeterince detaylı

değildir. Herhangi bir afet durumunda yapıların kaybedilmesi ile tüm özgün detayları da kaybedilebilir.

Bölgedeki korunması gerekli kültür varlıkları ölçek olarak büyükten küçüğe doğru ele alındığında Kuş Kayası Yol Anıtı ilk sırada yer alacaktır. Bu yol anıtının son yıllarda özellikle define arayıcıları tarafından tahrip edildiği bilinmektedir. Günümüze kadar herhangi bir restorasyon yapılmamıştır ve anıt, doğal hava koşulları sebebiyle bozulmalara uğramıştır. Onarım çalışması ile anıtın gelecek nesillere aktarılabilmesi sağlanmalıdır. Yapılacak çalışmanın daimî olması için düzenli bakımının ve takibinin yapılması da gerekmektedir. Anıta çıkan merdivenler ziyaretçilerin güvenliği için uygun değildir ve yenilenmelidir. Kuş Kayası Yol Anıtı'nın daha doğru tanıtılarak hazırlanacak tanıtım broşürlerinde yer alması sağlanırsa daha fazla ziyaretçi kazanılacaktır.

Merkeze 1.5 km mesafede yer alan Bedesten yapısına 2010 yılında ağır bir restorasyon uygulaması yapılmıştır. Günümüzde yapı korunmasız durumdadır. Büyük bir bölümü tuğladan inşa edilmiş yapının özgün malzemeleri neredeyse tamamen yitirilmiştir. Tüm yapıyı kaplamakta olan bitkilerden arındırarak düzenli bakımının yapılabileceği sınırlar içine dâhil edilmesi en doğru çözüm olacaktır. Bedesten yapısının tarihsel bilgilerinin ve gravürlerinin yer aldığı tanıtım panoları düzenlenebilir. Bu sayede yapı bulunduğu arazide tanımsız bir şekilde terk edilmemiş olacaktır.

Kemere Köprüsü'nün Boztepe Adası tarafına son yıllarda üç adet betonarme tek katlı yapı inşa edilmiştir. Bu yapıların yerinde yakın bir geçmişte kayık çekek alanı bulunmaktadır. Köprü altının toprak yığını ile dolduğu ve suyun akışının sağlanamadığı yıllarda yapılan barakaların yerine inşa edilen bu yapılar Boztepe güney aksındaki P ve R kulelerinin önünde yer almaktadır ve kaldırılmalıdır.

277 ada 38 parselde yer alan Roma hamamı kalıntıları özel mülkiyettedir. Mal sahibi, bu arazide inşaat yapmak için sondaj işlemlerine başladığında ortaya çıkan kalıntılarla karşılaşılmış ve Amasra Müze Müdürlüğü tarafından inşaat durdurulmuştur. Ancak merkezin orta noktasında, Çekiciler Çarşısı'nın bittiği noktadaki bu hamam kalıntısı kazı yapılmış vaziyeti ile açık hava koşullarına terk edilmiştir. Amasra'da günümüze ulaşmış bu tek Roma hamamı kalıntısının bulunduğu alan kamulaştırılarak İl Özel İdaresi tarafından koruma altına alınabilir. Küçük ölçekli bir arkeopark alanına dönüştürülerek, son dönemde üzerinde oluşmuş bitkilerden arındırılarak yapının

planının daha iyi okunabileceği bir düzene kavuşturulmalıdır. Bilgilendirme panoları ile ziyaretçi ve yerel kullanıcılara, tüm betonarme yapılarının altında güçlü bir tarihsel geçmiş olduğunu anımsatacaktır.

288 ada 2 parselde yer alan Osmanlı hamamı yapısının parseli günümüzde bir çay bahçesi tarafından kullanılmaktadır. Eski ismi Ayva Düzü olan bölgede 20. yüzyıl başlarında ayva bahçesi olduğu söylenmektedir. Hamam bir sıcaklık bölümünden ve bir ılıklık bölümünden oluşmaktadır. Kubbeli ve küçük ölçekli bu hamam yapısından seyyahlar da bahsetmektedir (bkz. 3.1.). Yapı, Osmanlı Dönemi'ne ait tek yapıdır ve Amasra'nın Osmanlı tarihi geçmişi noktasında önem taşımaktadır. Bu yapının öncelikle rölöve ve restitüsyon çalışmalarının hazırlanması, ardından restorasyon uygulamasının tamamlanması gerekmektedir. Aksi takdirde hava koşullarından her geçen gün daha da yıpranacak ve içindeki özgün kurna ve mukarnas detayları yitirilecektir.

Antik kent kalıntılarının bulunduğu merkezin güneybatısındaki alan günümüzde ağırlıklı olarak boş ya da ekim arazileridir. Bu arazilerde yoğun miktarda antik yapılara ait mimari ögeler yer almaktadır. Toprak üstüne çıkan ya da çıkartılan parçalar bütünlüğünü koruyorsa Amasra Müzesi'ne taşınmaktadır. Ancak alanda çok sayıda taşınabilir ya da taşınamaz kültür varlıkları özellikle define arayışları ya da yeni inşaat faaliyetleri esnasında zarar görmektedir. Günümüze kadar Amasra ilçe merkezi sınırlarında hiçbir arkeolojik kazı çalışması yapılmamıştır. Bu bölgenin bir bütün olarak ele alınması ve konunun uzmanları tarafından kazıların başlatılması gerekmektedir. İlçe merkezinin bilinmeyen tarihini aydınlatacak, kültür turizmini artıracak ve kültür varlıklarının zenginliğini çoğaltacaktır. Arkeolojik kazıların bir bölümü halka açılarak bilgilendirilmesi hâlinde koruma bilincinin gelişeceği açıktır.

5.2.3 Ekonomik öneriler

Amasra Belediyesi ile yapılan görüşmeler ve incelemeler neticesinde ilçe merkezine gelen ödeneklerin ve toplanan vergilerin miktarı yerleşik nüfus oranına göre problem teşkil etmemektedir. Özellikle yaz aylarında artan turizm ile ziyarete gelen konaklamalı ve hareketli turistle artış gösteren nüfusa yeterli hizmet verilememektedir. Turistlerden ilçe merkezi girişinde herhangi bir ücret alınmamaktadır. Turistik yazlık beldelere ayrılan ödeneklerin yaz aylarında aldığı turist sayısı ile doğru orantılı olarak artış göstermesi gerekmektedir. Ayrıca belediyenin meclis kararı ve düzenlemeleri ile

ilçe merkezine araç girişinin kısıtlanması ve ücrete tabi tutulması gerekmektedir. Bu şekilde günlük ziyarete gelen kullanıcıların ihtiyaç duyduğu hizmetler ve arkalarında bıraktığı hasarların onarımı ve atıkların temizliği için ek bir gelir elde edilmiş olacaktır.

ICOMOS'un 1999 yılında Meksika'da düzenlenen 12. Genel Kurul Toplantısı sonucunda kabul edilen "Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü (Internatıonal Cultural Tourism Charter)" başlıklı metinde belirtildiği üzere kültürel miras alanları ile turizm arasında dinamik bir ilişki vardır ve bu ilişkinin çatışmadan ilerleyebilmesi amacıyla sürdürülebilir biçimde yönetilmesi gerekmektedir (ICOMOS, 1999, s. 3). Turizmin kent üzerindeki tesirleri kısa vadeli değil, uzun vadeli olmaktadır. Turizm planlaması da uzun vadeli yapılmalı ve yerel halkın içinde olduğu bir süreç izlenmelidir.

İl Özel İdaresi'nin ağırlıkla kontrolünde bulunan, Bartın Valiliğinin zaman zaman ek ödenek ayırmakta olduğu Amasra Kalesi onarımları ve bakımı için bugüne kadar izlenen yolların, sezonu kurtarma amacında olan küçük bütçeli uygulamalar olduğu görülmektedir. Son on yıl içinde altı ayrı ihale bedeli belirlenerek Amasra Kalesi için onarım ve temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İhaleler doğrudan temin yöntemi ile firmalara teslim edilmiştir. Küçük bütçeler ile açılan yara bandı mahiyetindeki bu faaliyetler Amasra Kalesi'ni özgünlüğünden uzaklaştırmış, yanlış uygulamalar ile durumunun yıllar içinde daha kötüye gitmesine mahal vermiştir. Uzman ekipler ile danışma kurulları eşliğinde çok daha büyük bütçelerle bu sürecin daha profesyonel işlemesi elzemdir. Amasra Kalesi'nden önce bitkilerin ilaçlanarak uzaklaştırılması, belgeleme ve tespit çalışmalarının yapılması ve ardından restorasyon projelerinin hazırlanarak bütüncül büyük bütçeki bir ihale ile çözüme ulaştırılması gerekmektedir.

Bartın İl Özel İdaresi ve bünyesinde bulunan Koruma Uygulama ve Denetim Şube Müdürlüğü (KUDEB)'in her yıl restorasyon uygulamaları için ayırmış olduğu bütçenin bir kısmı Amasra'da bulunan yapılara ayrılmalıdır. Aynı şekilde Bartın Valiliğinin de insiyatifinde bulunan ödenekler de kullanılabilir. Bu ödeneklerin doğru kanallara aktarılmasını sağlamak için Amasra Belediyesi ve Amasra Müzesi bünyesinde bir bilim heyeti ya da danışma kurulu kurulmalıdır. Bu heyet Alan Başkanlığı için 2013 yılında yakın üniversitelerdeki akademisyenlerden oluşturulmuş ancak devamlılığı sağlanamamıştır.

Amasra ağırlıklı olarak firmaların Safranbolu ile aynı gün içinde planladığı turların bir ayağını oluşturmaktadır. Bu sebeple yerel halk, gün içinde hareketli bu turist kafilelerine süs eşyaları, yiyecek ve içecekler, tekne turları gibi hızlı ve uygun satışlar gerçekleştirmektedir. Amasra'ya özgü, yerel kültürüne dayanan, yalnızca bu kentte bulunabilecek kültür değerleri neredeyse yitirilmiş durumundadır. Hâlbuki canlı ve güçlü ticari hayatın yansıması çok sayıda mimari mirasta görülmektedir. Ancak özellikle Çekiciler Çarşısı'nın özgün karakteri olan ahşap el sanatı günümüzde neredeyse tamamen kaybedilmiştir. Yalnızca iki adet ticaret biriminde yaşatılmaya çalışılan bu yerli sanatın yeniden canlandırılması gerekmektedir. Ustaların eğitimlerini verebileceği, Amasra'ya özgü şimşir ağacından mutfak malzemelerinin satışının yapılabileceği, ticaret birimlerinin içinde özgün ahşap imalat tezgâhlarının görülebileceği bir düzen sağlanmalıdır. Bu düzen ile maddi gelirin çok daha artacağı öngörülmektedir.

5.2.4 Kültürel ve sosyal öneriler

Amasra'nın somut olmayan kültürel miraslarının sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Genç nüfusa kültürel mirasın devamlılığı için birçok sanat öğretilebilir ve bu yolla kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımı sağlanabilir. Çekiciler Çarşısı'nın kelime kökü ahşap oyma işçiliğinden gelmektedir. Genel olarak süs eşyası ve mutfak malzemesi üretimi gibi taşınabilir küçük boyutlu ürünler elde edilmektedir. Yalnızca satılacak ürünler bağlamında değil, sanatın gelecek nesillere aktarılması, özgün tezgâhların yeniden işleve alınması, ticaret birimlerinin aslına uygun olarak yeniden inşa edilmesi ve bu kültür mirasının duyurulması olarak geniş bir çerçevede ele alınması gerekmektedir.

Tez çalışmasının önceki bölümlerinden anlaşılacağı üzere Amasra kent merkezinde yitirilen ciddi bir tarihî ve kültürel yapı stoğu söz konusudur. Ancak bununla beraber bölgenin kimliğine zarar verici imar faaliyetleri özellikle son elli yıl içinde gerçekleşmiştir. Bu sebeple ilçe merkezinde doğru müdahaleler ile kurtarılabilecek hâlâ çok sayıda kültürel miras bulunmaktadır. Hamam yapıları, kale ve liman ele alınacak doğru müdahaleler ile yerel halkın hayatına entegre edilmelidir.

Bölgenin asıl kullanıcılarının koruma bağlamında kısa, orta ve uzun vadeli eğitimlere tabi tutulması elzemdir. Öncelikle işletmecilerin ve gençlerin ayrı düzenlemeler ile bir araya getirilmesi, bu organizasyonlarda somut ve somut olmayan mirasları hakkında

bilgilendirilmesi gerekmektedir. Yapılan görüşmelerde anlaşıldığı üzere her yaş ve meslek grubunun bu şekilde düzenlenecek bilgilendirme toplantılarına ya da çalıştaylara katılım için istekli olduğu gözlenmiştir. Bu toplantıların düzenli ve daimî olması sonucunda öncelikle kendi yaşadıkları bölgenin değerinin, tarihinin ve nasıl koruyacaklarının bilgileri kişilere aktarılabilir. Bu bilgilere sahip kişiler, bölgeye gelen turistlere de doğru yönlendirme ve aktarımlarda bulunabilecektir.

İlçe merkezinde yaşayan yaşlıların dâhil edileceği bir sözlü tarih çalıştayı düzenlendiği takdirde ilçenin yakın geçmişi hakkında bilinen kültürel, sosyal ve mimari tarih kayıt altına alınmış olacaktır. Kültürel Miras Alanlarının Algılanması ve Sunumu Tüzüğü'nün teşvik ettiği doğrultuda teknolojik gelişmelerin mimari koruma alanlarına entegresi sağlanmalıdır. Anılardan ve fotoğraflardan derlenecek olan bilgi aktarımının tamamı ziyarete gelen turistlere yürüyüş etnografyası şeklinde sunulabilir. Bu sunuş sesli kayıtlar, akıllı telefon uygulamaları ya da broşürlerle hayata geçirilebilir. Sanal rekonstrüksiyon uygulamaları yapılarak hem mimari hem sosyal hayat canlandırılabilir. Böylece kaleyi gezerken her noktasında yakın geçmişinden günümüze ne değişiklikler yaşandığı hakkında bilgi sahibi olunacaktır.

ICOMOS'un 2008 yılında yayınladığı "Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü"nde (Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites) belirtildiği gibi kültürel rotalar farklı işlevdeki yapıların birbirine bağlı olan tarihsel akışını aktarmak için oluşturulmalıdır (ICOMOS, 2008, s. 5). Kent içinde tekil yapıların (Fatih Camii, Küçük Şapel, kale, kapılar vb.) birbirleriyle çağdaş bir ilişkisi bulunmaktadır. Ancak kentin geride kalan kültürel mirasları yitirildiğinden bu bağlar anlaşılmamaktadır. Gezi rotalarının oluşturulmasının önemi, bu yapıların birbirleriyle bir bütün içinde anlaşılması ve kentin bütünsel tarih anlatımının sağlanabilmesindedir. Aynı şekilde Amasra'nın diğer değerlerinin korunabilmesi için de rotalar belirlenerek insanların ilgi alanlarına göre kenti kullanması sağlanabilir. Bisiklet, doğa yürüyüşü, balık tutma rotaları oluşturularak somut olmayan mirasların keşfi ve koruma bilinci artırılabilir. Günümüzde her yaştan insanın çokça vaktini ayırdığı ve sosyal medya ile ulaşılabilen kişi sayısını artıran fotoğraf sanatının icra edilebileceği bir rotanın oluşturulması ve vista noktalarından kentin seyrinin sağlanması da Amasra'nın karakteristik atmosferini ön plana çıkartacaktır. Kentin yaşı ileri yerel halkından yakın geçmiş hakkında bilgi edinmek, geleneksel konutlarını gezmek, sosyal yaşantısına

tanık olmak isteyen ziyaretçiler için buluşma rotaları düzenlenerek karşılıklı faydalar elde edilebilir.

5.3 Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Hedefler

Kısa, orta ve uzun vadeli hedefler, genellikle bütçe ile ilişkilendirilebilir ve hayata geçirilecek önerinin zamana yayılması ile ilgilidir. Bazı önlemlerin acilen alınması, bazı tasarıların hayata geçirilmesi için zaman içinde takipli bir süreç izlenmesi gerekebilir. Bu hedefler oluşturulurken Amasra Stratejik Eylem Planı (2015), Amasra Belediyesi Faaliyet Raporu (2012, 2017) ve Turizmin Geleceği Amasra Çalıştay Raporu (2006) ayrıntılı olarak incelenerek yapılan sözlü görüşmeler ile örtüştürülmüştür. Belirlenen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi amacıyla ödenek ve imkânlar Amasra Belediyesi, Amasra Müze Müdürlüğü, Amasra Kaymakamlığı, Bartın İl Özel İdare, Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Karabük KTVKK tarafından sağlanmalıdır.

5.3.1 Kısa vadeli hedeflere yönelik öneriler (3 yıl)

- UNESCO Geçici Dünya Miras Listesi'nde beraber yer aldığı diğer şehirler ile ortak bir Alan Başkanlığının kurulması, Yönetim ve İzleme Heyetleri'nin yeniden oluşturulması
- Koruma Amaçlı İmar Planı'nın yenileme işlemlerinin tamamlanması
- Amasra Kalesi'nin tüm beden duvarlarında kapsamlı bir bitki temizliğinin yapılması ve ardından rölöve, restitüsyon ve restorasyon çizimlerinin hazırlanması
- Tüm ilçe merkezinde ve özellikle antik kent kalıntılarının olduğu bölgede yüzey araştırmalarının yapılması
- Boztepe Adası'na araç geçişinin kısıtlandırılması
- Kemere Köprüsü üzerinden geçen kanalizasyon boru hattının su altına alınması
- Kent mobilyalarının yenilenmesi, var olan kötü durumdaki ya da işlevsiz mobilyaların kaldırılması
- Belediyenin bünyesinde bir arşiv ve kütüphane kurularak Amasra hakkında tüm belgeler ve akademik çalışmaların bir araya toplanması

5.3.2 Orta vadeli hedeflere yönelik öneriler (5 yıl)

- Yer altında bulunan tünellerin ve odaların araştırmasının ve temizliğinin yapılması ve ziyarete açılabilir durumda olan bölümlerin düzenlenmesi
- Ukrayna ve İtalya'da Ceneviz kaleleri hakkında çalışan akademisyenlere Amasra'nın yerinde tanıtılarak raporlar oluşturulması
- Yapılacak çalıştay ve toplantı sonuç raporlarının İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisine iletilerek tek gündem toplantılarının sağlanması

5.3.3 Uzun Vadeli hedeflere yönelik öneriler (10 yıl)

- Ruhsatsız yapılar ve ekleri hakkında ortak bir karar ile proje üretilmesi ve kentte her yapıya uygulanması

Tüm hedeflerin hayata geçirilebilmesi için öncelikle kararlı bir yerel yönetime ve katılımcıya ihtiyaç vardır. Katılımcı yerel halkın desteği ve bilinçlendirilmesi tüm hedeflerin ilk adımı olacaktır. Gelecek ödenekler ve hayata geçirilecek projelerin ardından korumanın sürdürülebilir olması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi de bakımla ilgilidir. Denetimlerin devam etmesi ve oluşturulacak bilimsel ve yerli ekiplerin gözlemleri ile raporlar hazırlanmalıdır. Denetimden ve bakımdan uzak kalan her taşınmaz kültür varlığı kısa süre içinde çok daha ağır müdahaleler gerektirecek duruma gelmektedir. Küçük görünen problemlere vaktinde müdahale edilmediğinde büyük kayıplar yaşanmaktadır. Bu sebeple tüm koruma planlarının daimî olması için taşınmazların belirli aralıklarla denetlenerek bakımı yapılmalıdır.

Uzun vadeli hedeflere yönelik öneriler 10 yıllık bir sürece sahip görünse de bu projenin kısa vadede çalışmalarının başlatılması gerekmektedir. Kentte yer alan ruhsatsız yapılar yalnızca depo, baraka ya da ticari ünitelerden oluşmamaktadır. Tez çalışmasının ilgili bölümünde belirtilen parsellerde yer alan konutların bazılarında aktif kullanım devam etmektedir. Bu yapıların koruma amaçlı imar planı koşulları çerçevesinde yenilenmesi, kullanıcılarıyla çözümcü ve barışçıl bir süreç içinde yönetilmesi ile mümkün olacaktır.

5.4 Amasra Kalesi'nin UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne Başvuru Sürecine Öneriler

2007 yılında "6.-16. Yüzyıl Sudak Savunma Yapıları Kompleksi - Complex of the Sudak Fortress Monuments of the 6-16th c." dosya ismi ile Sudak Kalesi UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne kabul edilmiştir. Ardından 2010 yılında "Ceneviz

Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri - Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes. From the Mediterranean to the Black Sea" dosyası Ukrayna'nın Sudak Kalesi için başvurusu ile açılmıştır ve Geçici Miras Listesi'ne kabul edilmiştir.

Ukrayna'nın organizasyonu ile 2012 yılında Kırım'da bulunan Kefe şehrinde bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıya Türkiye'den Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından katılım sağlanmıştır. Toplantının ardından Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 16.10.2012 tarihinde İstanbul, Bartın, Sivas, Samsun, Trabzon, İzmir ve Mersin Valilikleri İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerine bir yazı iletilmiştir. Yazıya göre müdürlüklerin illerinde bulunan Ceneviz kaleleri hakkında ayrıntılı bir rapor ile geri bildirim yapmaları sayesinde kaleler, Ukrayna'nın öncülük yaptığı dosyaya eklenebilecektir (Amasra UNESCO Dünya Miras Yolunda Stratejik Eylem Planı, 2015, s. 6).

2013 yılında Türkiye'nin bahsi geçen adaylık dosyasına eklenmek üzere Yoros Kalesi, Galata Kulesi, Akçakoca Kalesi, Çandarlı Kalesi, Foça Kalesi, Amasra Kalesi ve Sinop Kalesi ile başvurusu ve kabulü gerçekleşmiştir. Dosyada yer alan tüm savunma yapıları için 2013 yılı aktif geçmiştir. Çeşitli organizasyonlar, çalıştaylar düzenlenmiş ve bazı kalelerde onarım çalışmaları başlatılmıştır. Seri adaylık dosyasına 2020 yılında Çeşme Kalesi, Güvercinada Kalesi ve Kuşadası Şehir Surları eklenmiştir.

Yoros Kalesi'nde Kültür ve Turizm Bakanlığı ve İstanbul Üniversitesi iş birliği ile 2010 yılından günümüze her yaz sezonunda kazı çalışmaları yapılmaktadır. "UNESCO Dünya Mirası Yolunda: Yoros Kalesi" başlıklı proje hazırlanarak 2013 yılında TÜBİTAK'a başvurusu gerçekleştirilmiştir. Proje dosyasında Amasra'nın dosyasında olduğu gibi fırsatlar ve tehditler analiz edilerek bazı hedefler belirlenmiştir. Öncelikli olarak kazıların tamamlanması ve kalenin onarımının gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (UNESCO Dünya Mirası Yolunda Yoros Kalesi, 2013, ss. 6-10). Yoros Kalesi'ni seri adaylık dosyasında diğer kalelerden ayıran durum, yoğun kent yerleşiminden ve baskısından uzak bir alanda konumlanmış oluşudur. Yakınında bulunan turistik gezi alanları ile birlikte ele alındığından yüksek bütçeli projelerin uygulanabilir olduğu bir sahada yer almaktadır. Fakat kazı çalışmaları ve açmalar bulunduğu için kalenin iç bölümü tüm sezon ziyaretçilere kapalıdır. Kaleyi ziyarete gelenler, tanıtım/bilgilendirme panolarının ve gezi rotasının eksikliği ile kalenin dış duvarlarının yarısını görebilmekte, mevcut tesislerden faydalanarak alandan

ayrılmaktadır. Duvar örgüleri, yazıtlar, mimari ögeler ve biçimlenişi ile özgünlüğünü koruyan büyük ölçekli bu savunma yapısı için henüz kapsamlı bir onarım çalışması uygulanmamıştır. Topografya ve bitkilenme sebebiyle birçok bölümüne zorlu yürüyüşler ile ulaşılmaktadır. ÜED'ye sahip bu kalenin de Amasra Kalesi gibi bütüncül ve sürdürülebilir bir proje sürecine ihtiyacı vardır.

Galata Kulesi de seri adaylık dosyasında yer almaktadır. Galata'nın aslında yalnızca bir kuleden ibaret olmadığı, bir tahkimat serisine sahip olduğu bu başvuru dosyasında göz ardı edilmiş bir durumdur. 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilen "İstanbul'un Tarihî Alanları" dosyasının tarihî yarımadayla kısıtlı tutulmasının ardından yalnızca Galata Kulesi bir Ceneviz savunma yapısı olarak 2013 yılında hatırlanmıştır. Cenevizlilere ait tahkimatlar ülke sınırlarında incelenecek olursa Galata tahkimatları en üst sırada yer alacaktır. Ancak Galata Kalesi'nin sınırları içinde, Karaköy ve Perşembe Pazarı'nda özellikle son yüzyıl içinde ciddi tahribat yaşanmıştır. Kale duvarları bu yıllar içinde bölüm bölüm yıkılmıştır. Kale duvarlarından günümüze ulaşmış bölümler kentin içinde kaybedilmiş olduğundan bir sembol olarak yalnızca Galata Kulesi'nin dâhil edilmiş olması muhtemeldir. Kule, İstanbul'un en yoğun turistik imgelerinden biri olduğu için her 10-20 yılda bir restorasyon uygulaması yapılmaktadır. En son restorasyon uygulaması Ekim 2020'de tamamlanmıştır. Bu uygulama kamuoyunda farklı tartışmalara yol açmıştır. "Beyoğlu Kültür Yolu Projesi" kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tamamlanan restorasyon çalışması, Galata Kulesi'nin kültürel değerlerini yok edildiği yönünde tepki almıştır.

Akçakoca Kalesi için 2017 yılında projelendirme ve ihale süreci tamamlanmış ve restorasyon çalışmaları başlatılmıştır. 2019 yılı içinde ziyarete açılmıştır. Çalışmalar hakkında detaylı incelemeler önceki bölümde ele alınmıştır. Akçakoca Kalesi UNESCO ile ilişkilendirilmeden önce atıl bir durumda hava koşullarına terk edilmiş vaziyettedir. İçinde bulunduğu seri adaylık dosyasında bir Ceneviz yapısı olma ihtimali en düşük olan savunma yapısıdır. Yapılan detaylı incelemeler ve araştırmalar sonucunda savunma yapısının hiçbir bölümünde Ceneviz inşasına rastlanmamıştır. Bir dönem kullanılmış olma ihtimali ile Ceneviz kalesi olarak bilinegelmiş olduğu düşünülmektedir. Bu dosya kapsamında Akçakoca Kalesi'ne nazaran bazı diğer savunma yapılarının var olması gerekmektedir.

2009 yılında projelendirilen Çandarlı Kalesi'nin restorasyon çalışmaları 2014 yılında tamamlanmıştır. Onarım uygulaması ile yoğun miktarda yeniden üretilmiş taş

malzemeler tercih edilmiştir. Kazı ile ortaya çıkartılan sarnıç sergilenmeye başlamıştır. Çevresindeki yapı ve olumsuzluklar temizlenerek peyzaj uygulamasının bitişi ile kale gezilere açılmıştır.

Foça Kalesi'nde 1983 ve 1993 yıllarındaki başarısız restorasyon uygulamalarının ardından 2012 yılında restorasyon çalışmalarına uzman bir ekip ile yeniden başlanmıştır. Foça Kalesi'nin restorasyon çalışmaları için gerekli olan projeler ve onaylar UNESCO sürecinden önce başlatılmıştır ve 2014 yılında tamamlanmıştır. 2014 yılında gerçekleştirilen UNESCO Dünya Mirası Yolunda Amasra Çalıştayı kapsamında gerçekleştirilen gezi sonuç raporlarında Foça Kalesi'nin restorasyon süreçleri tüm akademisyen ekipler tarafından takdirle karşılanmış ve sürecinin örnek alınması gerektiği kaydedilmiştir (Amasra UNESCO Dünya Miras Yolunda Stratejik Eylem Planı, 2015, s. 23). Yapılan onarım uygulamasında harçların niteliklerine dikkat edilerek uygun malzeme üretilmiştir. Kazı çalışmalarından elde edilen taşlar onarımda kullanılmıştır. Dönem farklılığını ve yeni müdahaleleri belirgin kılabilmek amacıyla kırmızı ve siyah renkli ince kesitli taşlar ile şerit uygulamaları yapılmıştır. Kalenin birçok yerinde üslup birliği tercih edilerek bütünlemeler de yapılmıştır.

Sinop Kalesi'nde bulunan ve Ceneviz arması olarak nitelendirilen kitabenin aslında bir Bizans kitabesi oluşundan dolayı bu kalede özgün bir Ceneviz levhasının varlığı savı çürümektedir ve bu kale de inşa faaliyetleri bakımından "Cenevizlileştirilen" kalelerden biri olmaktadır (Sağlam, 2018, ss. 287, 322). Cenevizlilerin yalnızca Sinop Limanı'nı ve kalenin bir bölümünde bulunan mahalleyi kullandığı bilinmektedir (bkz. 2.1.4.). Sinop Kalesi, neredeyse tüm şehir merkezinin etrafını sınırlandıracak kadar geniş bir alanı ve tüm berzahı kaplamaktadır. Seri adaylık dosyası içinde bulunan en büyük oturum alanına ve bütünlüğe sahip savunma yapısıdır. 2014 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından batı surlarında onarım çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Sinop Kalesi'nde de en büyük koruma karşıtı eylemin kaçak yapılaşma olduğu görülmektedir. Beden duvarları üzerine ya da yanına yapılmış inşaatlardan arındırılması gerekmektedir. Özellikle kuzey sur hattında denizin ve rüzgârın etkisiyle bütüncül kopmalar ve kayıplar bulunmaktadır. Kale üzerinde bazı gezi alanları belirlenmiş, kuleler ve açıklıklar tesisler tarafından değerlendirilmektedir. Bu büyük ölçekli kent-kalenin bünyesinde Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönem ekleri bulunmaktadır. Ayrıntılı bir çalışma yapılarak dönem analizleri ortaya konulmalıdır.

UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde var olmak Sinop Kalesi için de henüz turizm beklentisinin ötesine geçememiştir.

Çeşme Kalesi 1508 yılında 2. Beyazıd tarafından yeniden yaptırılmıştır (Aktepe, 1993, s. 287). Kulelerinde bulunan mazgalları ve konsolları Cenevizlilere ait diğer kalelerde (Sakız Adası, Foça Kalesi) bulunan detaylara benzetildiği gerekçesiyle UNESCO dosyasına eklenmiştir (URL-35). 2002 yılında kapsamlı, 2017 yılında da bir kule yapısında restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Kuşadası Şehir Surları ve Güvercinada Kalesi için de aynı durum söz konusudur. Kalede günümüze ulaşan güney köşesindeki ana kapı, kuzeydoğu duvarları ve doğuda çokgen bir köşe kulesinin ince bir şekilde bitirilmiş moloz formlu yerel taşlarla inşa edilmiş, köşe ve açıklıklarda nispeten daha büyük parçalar kullanılmış olmasından ötürü Müller-Wiener, yapının Cenevizlilere ait geçmişinin olabileceğini vurgulamaktadır. Ancak Osmanlı onarımları ile farklı katmanların yer almasından ötürü izlerin takip edilemediğini belirtir (Müller-Wiener, 1961, ss. 74-82). Cenevizlilere ait bir arma ya da inşa faaliyetine dair bir belge bulunmamaktadır. Cenevizli Zaccaria ailesinin Sakız Adası merkezli yönettiği ticaret akışının limanları olan Çeşme ve Kuşadası Kalesi'nin bu listede yer alabilmesi için "benzetmelerden" daha detaylı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

UNESCO tarafından 1972 yılında imzalanan "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage)"nin ardından bu sözleşmenin yürütme organı olarak 1977 yılında Dünya Miras Komitesi (DMK) kurulmuştur. Yılda bir defa yapılan toplantılarda Dünya Miras Listesi (DML)'nde yer alacak alanların seçimi DMK tarafından yapılmaktadır.

Devletler, topraklarında yer alan Dünya Mirası Listesi adaylığına gösterdiği yapı ve alanları korumakla yükümlüdür. Belirlenen alan için hazırlanan dosyalar içinde nasıl korunacağını, yönetim ve risk planlarının sunulması gerekmektedir. Dünya Mirası Geçici Listesi'nden en az bir yıl sonra asıl listeye başvuru yapılabilmektedir (UNESCO vd., 2011, s. 17). Her ülke Dünya Mirası Listesi'ne her yıl en fazla bir kültürel ve bir doğal alan için kabul alabilmektedir.

Alan yönetimi ülkemizde 1983 tarihli 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na ek 2004 yılında getirilen 5226 sayılı Kanun ile Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Bu kanuna göre Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenen sit

alanları, ören yerleri ve onların etkileşim sahaları Yönetim Alanı olarak belirlenmektedir. Yönetim Planı ise Yönetim Alanları'nın doğal bütünlüğü içinde korunmasını sağlayan yıllık ve beş yıllık projeksiyonlarda hazırlanan planlardır. Alan Yönetimi Teşkilatı; Danışma Kurulu, Eşgüdüm Kurulu, Denetleme Kurulu ve Alan Başkanlığından oluşmaktadır. Tüm teşkilatın asıl amacı Kanun'da belirtilen esaslar ve tarihler aralığında alanların Yönetim Planı'nın oluşturulmasını sağlamaktır. 2005 yılında "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik, Yönetim Planı'nın eş güdüm içinde hazırlanması, onay, uygulama ve denetlenmesini sağlamak içindir. Alan belirlemesini, kentsel sitlerde sorumlu belediyeye, arkeolojik ve doğal sitlerde Kültür Bakanlığına yetki vermektedir. Yönetim Planı taslağını Danışma Kurulu gözden geçirir ve oluşan plan tasarısını Eşgüdüm ve Denetim Kurulu onaylar. Yönetim Alanı, Etkileme Geçiş Sahası ile aynı alanı ifade eder ve geçerli sit sınırlarını kapsar. Bu plan detaylı bir belgeleme çalışması olduğundan gelecek projeksiyonları için de faydalar içermektedir.

Plan kapsamında tüm yapılar ayrıntılı tanıtılır, somut ve somut olmayan miraslar tanıtılır, kurumların görevleri ayrıntılarıyla belirtilir, finansla destekler konumlandırılır, SWOT (Zayıf, Güçlü, Fırsatlar ve Tehditler) analizleri hazırlanır, korunmuşluk ve mülkiyet gibi çok sayıda analiz niceliksel verilere dönüştürülür ve kurumlara belirli hedefler ve eylemler tanımlanır.

Ülkemizde İstanbul Tarihî Yarımada, Bursa ve Cumalıkızık, Efes ve Bergama gibi Dünya Miras Listesi'nde yer alan bölgelerde Yönetim Planı hazırlanmıştır. Yönetim Planı ağırlıklı olarak 2006 yılında Vilnius'ta gerçekleştirilen 30. Dönem Dünya Miras Komitesi Toplantısı'nın ardından yayınlanan sonuç bildirgesinde bahsedilmektedir. Tüm Dünya Mirası Listesi'nde yer alan alanlar için bunun bir gereklilik olduğu vurgulanmaktadır (UNESCO, 2007, s. 34).

1993 yılında Feilden ve Jokilehto'nun hazırladığı ve ICOMOS'un yayınladığı "Dünya Mirası Alanları İçin Yönetim Rehberi-Management Guidelines for World Heritage Sites" Yönetim Planı hazırlıkları için temel rehber olarak görülmektedir. Rehber temel prensipler ve genel koruma politikaları ile başlamaktadır. Korumanın gelişimi, Dünya Miras Alanları'nın yönetimi ve bütçe planlamaları belirlendikten sonra personel hizmetleri detaylandırılmaktadır. Son olarak da bu alanlardaki ziyaretçi planlamaları

ve yönetimi hakkında bilgiler verilmektedir. Yönetim Planı'nın önemlerini ve getirilerini belirttikten sonra bu sürecin uzun yaşanacağı, eş güdümle ve devamlılıkla çözülmesi gerektiği belirtilmektedir (Feilden ve Jokilehto, 1993, s. 23).

Dünya Mirası Merkezi (DMM), Dünya Miras Sözleşmesi'nin sekretaryasıdır ve DML'ye girecek adaylık dosyalarının hazırlığında rehberlik etmektedir. DML'ye başvuru dosyaları tekil, seri (serial properties), sınır ötesi (transboundary properties) ya da uluslararası seri (serial transnational properties) adaylıklar şeklinde yapılabilmektedir (UNESCO, 2015, s. 38). Amasra Kalesi de ülke sınırları içinde yer alan diğer altı savunma yapısı ile birlikte bir seri adaylık dosyasını oluşturmaktadır. Önceden de bahsedildiği gibi Ceneviz savunma yapıları ile ilgili düzenlenmek istenen sınır ötesi adaylığın bir ayağını oluşturmaktadır.

"Dünya Miras Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Dünya Miras İşlevsel İlkeler (The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention)"e göre seri adaylıklar iki veya daha fazla alan içermelidir ve kültürel, sosyal ya da işlevsel olarak birbirleriyle ilişkili olmalıdır. Dosya içindeki her alan tek başına ÜED taşımalıdır ancak münferit bölgeler olarak değil, bütünlük içinde olmalıdır (UNESCO, 2019, s. 39).

Seri ya da sınır ötesi adaylık dosyalarının Yönetim Planları birlikte hazırlanmalıdır. Kurumların ve alan sahibi paydaşların koordinasyon içinde olarak her bölgeyi ayrı ayrı planlamalı ancak sonuçta ortak bir Yönetim Planı oluşturulmalıdır (UNESCO, 2010, s. 5; UNESCO, 2017, s. 38).

Dünya Miras Listesi'nde savunma yapıları özelinde sınır ötesi kültür varlıklarını kapsayan örnek "16. ve 17. Yüzyıllar Arasındaki Venedik Savunma Yapıları: Stato da Terra - Batı Stato da Mar - Venetian Works of Defence between the 16th and 17th Centuries: Stato da Terra – Western Stato da Mar" dosya ismine sahiptir. İtalya, Karadağ ve Hırvatistan'da bulunan savunma yapılarını kapsamaktadır. 2017 yılında asil listeye kabul edilmiştir. Yönetim Planı alanların ÜED'sini açıklayarak ve ayrıntılı tanımlayarak başlamaktadır. SWOT analizlerinin ardından üç ülke için de ayrı projeksiyonlar belirlenmiştir. Son olarak belirlenen hedeflerin ve bütçelerin nasıl yönetileceği detaylandırılmıştır.

Bu durumda Sinop, Bartın, Düzce, İstanbul ve İzmir yerel yönetimlerini Kültür ve Turizm Bakanlığı ortak bir paydada buluşturarak planlama yapılması gerekmektedir.

Ancak öncelikle dosyada yer alan savunma yapıların “Ceneviz Kalesi” bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Cenevizlilerin bir dönem kullandığı liman kaleleri bağlamında ele alındığında Akçakoca Kalesi kapsam dışında kalmaktadır (bkz. 2.1.4.). Güzelhisar (Trabzon) Kalesi’nin ise bu bağlamda değerlendirilmiş olması gerekir. Öncelikle her il, sınırlarına dâhil olan Dünya Mirası Listesi adayı savunma yapıları için farklı projeksiyonlar ve koruma eylemleri geliştirebilmelidir. Turizm planlaması, risk yönetimi, restorasyon uygulamaları ayrı ayrı her yapı için tamamlandığı zaman Yönetim Planı hazırlığı başlatılmalıdır.

6. SONUÇLAR

Amasra, coğrafi imkanları dolayısıyla yerleşik hayatın tercih edildiği günlerden itibaren üzerinde hâkimiyet sağlayan tüm medeniyetler için belli bir öneme sahip olmuştur. Bölgenin sahip olduğu olanaklar tarihsel bilgiler ışığında irdelenmiştir. Karadeniz kıyısında, Marmara Boğazı'na yakın, iki farklı yöne yönelmiş korunaklı doğal koylara sahip, ormanlarla ve özellikle şimşir ağaçlarının yetiştiği bölgelerle çevrili olması gibi olanaklar neticesinde her dönem gözde kıyı yerleşimlerinden biri olmuştur.

1205-1214 yılları arasında Trabzon İmparatorluğu ve İznik İmparatorluğu arasında bölge için verilen savaşlar, Amasra topraklarındaki sakin geçen iki yüzyılı sona erdirmiştir. Latin işgali yılları ve Geç Bizans Dönemi'nin başlangıcı, Amasra için de çalkantılı geçmiştir. Anlaşılan odur ki Ceneviz Cumhuriyeti'nin Amasra'da ticaret yapmaya başladığı yıllarda kale yarı harap bir durumdadır.

14. yüzyıl sonu itibarıyla Ceneviz Cumhuriyeti için Amasra, Karadeniz kıyılarında oluşturdukları ticaret rotasının esas limanlarından biri hâlini almıştır. Amasra topraklarında oluşturdukları özerk alana konsolos da tayin ederek bu bölgede kontrollü bir şekilde yatırımlarını gerçekleştirmişlerdir. Ticarette görülmeye başladıkları yıl 1289 yılıdır ancak 1378 yılında bu bölgede oluşturdukları garnizonu 1461 yılında Osmanlılara devredene kadar yaklaşık 100 yıllık bir süre Cenevizlilerin bölgedeki hâkimiyetini göstermektedir. Amasra Kalesi için yapılan inşa yatırımları da bu 100 yıllık dilim içindedir.

Karadeniz, Cenevizlilerin kuzeyden ve doğudan edindikleri malları ve köleleri batıya ulaştırabildikleri bir maden gibidir. Bu yoğun akışın düzenini oluştururken Bizans Devleti ve diğer denizci cumhuriyetlerle savaşlı ve antlaşmalı süreçler yaşanmıştır. Cenevizlilerin tekelinde bulundurduğu Karadeniz kıyısındaki limanlar; Balaklava, Sudak, Kefe, Trabzon (Güzelhisar), Samsun, Amasra ve Galata olmuştur. Galata Limanı, Marmara Denizi'ne ve batıya açılan son geçiş ve kontrol noktası olduğundan ayrı bir öneme sahip olmuştur. Galata Kalesi'nin tamamında günümüze kadar 44 adet,

Amasra'da 21 adet ve Kefe'de 26 adet Ceneviz armalı levha keşfi yapılmıştır. Tüm Karadeniz kıyılarındaki kalelerde bulunan en yüksek sayıdaki levhalar bu bölgelere aittir. Levhaların varlığı inşa faaliyetlerinin yoğunluğuna işaret etmektedir. Bu durum da yapılan yatırımların ve dolaylı yoldan da savunma yapılarının önemini vurgulamaktadır.

Diğer limanlarda da görevlendirdikleri yönetim için düzenlemelerde bulunmuşlardır ve savunma yapılarına da aynı şekilde yatırım yapmışlardır. Yapılan yatırımlar yalnızca düzenlemelerle sınırlı kalmamıştır. Bulundukları toprakları asıl olarak ticaret maksadıyla işgal eden bu cumhuriyet, yaşadıkları savunma yapılarını güçlendirici faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Bu durumda ticaret akışının sağlanmış barış ve antlaşmaların yanı sıra tehditlerin de varlığı altında sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

14. ve 15. yüzyıllarda güvenli limanların konum ve mesafelerini gösteren portolanların incelenmesi sonucunda Türkiye sınırlarında yer alan ve "Ceneviz Kalesi" olduğu söylenegelmiş yapıların araştırması yapılmıştır. Teknik çalışmanın yanı sıra dönemin birincil kaynaklarında kayıt altına alınmış bilgiler ışığında "Ceneviz inşasına ait yapım teknikleri" bu yapılar özelinde irdelenmiştir. Son dönem araştırmacıların Cenevizlilerin kendine has bir inşa stili bulunduğu yönündeki araştırma ve genellemelerinin Karadeniz kıyı kalelerindeki geçerliliği araştırılmıştır. Örneğin, yuvarlak kulelerde dönüşün yapılabilmesi amacıyla küçük boyutlu taşların kullanılmış olması, alt sıralardan üst sıralara doğru taş boyutlarının küçülmesi Ceneviz kalelerinin genel özellikleri olarak belirtilmiştir (Özyiğit, 2007, s. 97). Ancak bu durumlar teknik gereksinimlerdir ve herhangi bir medeniyet ile ilişkilendirilemez. Aynı şekilde pembe horasan harcının kullanımının ve kulelerin inşasında konik biçimin tercih edilmesinin oldukça genel "Ceneviz stil özelliklerinden" olduğu öne sürülmektedir[119] (Özyiğit, 2007, s. 103,107). Ancak Amasra Kalesi özelinde bu malzeme seçiminin ve mimari oluşumun farklılaştığı ortaya konulmuştur.

Amasra Kalesi'nde Cenevizlilerin inşa ettiği bölümlerin üslup ve yapım teknikleri farklılığının olup olmadığını ortaya koymak için Türkiye'nin Karadeniz kıyısında yer alan tüm Ceneviz Kalesi olan ve olduğu iddia edilen tüm kalelerinde tamamlanan teknik ve tarihsel araştırma yalnızca Amasra ve Trabzon (Güzelhisar) Kalesi

[119] Mimari kullanımda hatalı sayılabilecek bu kullanım, arkeoloji tabanlı yapılmış bu çalışmanın farklı disiplinde oluşundan kaynaklanıyor olabilir.

arasındaki yakınlık ile sonuçlanmıştır. Malzeme cinsi, boyutları ve bağlayıcı türünde tespit edilen bu benzerliklerin diğer kaleler için geçerliliği bulunmadığından Karadeniz kıyısı için Cenevizlilere ait özel inşa tekniklerinden bahsetmek imkânsızdır. Amasra Kalesi özelinde yapılan tüm tetkikler ile birlikte belirli bir dönem aralığında bu bölgeye özgü tercih edilmiş malzemeler ve boyutları hakkında belirli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sayede savunma yapısına ait tüm duvarların dönemlemesi yapılabilmiştir. Ancak bu ayrıntılı incelemeler sonucunda bir yapıya özgü varılan sonuçlardır. Amasra Kalesi'nde görülen Ceneviz duvarlarının özelliklerini dünyada bulunan diğer savunma yapılarına yansıtmak ve o örnekleri de bu verilere göre tarihlendirmek büyük bir yanlış olacaktır.

Yapılan bu tespitleri, Massaira di Caffa defterlerinde yer alan inşaat belgeleri de desteklemektedir. Kefe kontrol merkezi olarak Amasra'nın bağlı olduğu 15. yüzyıl başında görevlendirilen Yunan işçilerden bahseden kayıtlar doğrultusunda Ceneviz inşa tekniklerinde hususi bir özellik aranması zorlaşmaktadır. Ticaret defterlerinde yönetici görevlendirildiğine dair bir kaydın bulunmadığı, yapı üzerinde günümüze kadar Ceneviz armalı levhalarının tespiti yapılmamış diğer savunma yapılarının da yapım tekniklerinde ciddi farklılıklar tespit edilmiştir. Bu savunma yapılarının birer "Ceneviz Kalesi" olmadığı, limana hakim durumda yer alan her kıyı savunma yapısına "Ceneviz" yakıştırmasının yapılmasının bilimsellikten uzak olduğu ortadadır.

Amasra Kalesi, UNESCO DMGL altında diğer savunma yapıları ile birlikte ele alınmaktadır ve koruma ilkelerinin ortak bir hedef doğrultusunda oluşturulması hedeflenmektedir. Bu çatı, ülkelerin sahip olduğu kültürel mirasların tespit ve koruma çalışmalarının ardından birleştirilerek tek bir dosyada sınır ötesi kültür varlıkları hâlinde toparlanması için var edilmiştir. Ceneviz Cumhuriyeti, Akdeniz'den Karadeniz'e ticaret amacıyla kullandığı bu liman ve savunma yapıları dizisinin birçoğunda yalnızca küçük ölçekte faaliyetlerde bulunmuştur. Amasra Kalesi'nde dahi Cenevizliler ancak içkale bölümlenmesinde ve bazı noktalarının güçlendirilmesinde rol oynamıştır ve Amasra'da Cenevizliler için ticarette 200 yıllık, inşaa faaliyetinde yaklaşık 100 yıllık bir zaman dilimi söz konusudur. En erken tarihli özgün duvarlarının Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen yaklaşık 1300 yıllık bu yapı bütünü için Cenevizlilerin varlığı bu topraklarda bulunduğu süre ve bıraktığı kültürel miras açısından büyük bir paydayı tutmamaktadır. Buna karşın tarihsel katmanlaşmanın en net okunduğu yapı cinsi olan savunma yapılarının, geleceğe doğru şekilde korunarak

aktarılması amacıyla ortak bir paydada buluşması en doğru koruma adımlarının başlangıcı olacaktır.

Amasra'nın içinde yer aldığı UNESCO dosyası için ilk adımlar 2010 yılında Ukrayna'da atılmıştır. Ceneviz Cumhuriyeti'nin izlerini bir araya getirilmesi hareketi, Sudak Kalesi ile başlatılmıştır ve Akdeniz'den Karadeniz'e tüm surlu yerleşimlerin ortak bir şemsiye altında korunması hedeflenmiştir. Bu ortaklık ancak asil listeye girmek için tüm bölgelerin bir araya gelmesi ve ortak bir Yönetim Planı ve heyetlerin oluşturulması ile gerçekleşebilecektir. Küçük çaplı hedefler ile başlatılan bu sınır ötesi adaylık projeksiyonunun daha planlı ilerlemesi amacıyla önce bu dosya kapsamında hangi ülkelerin var olacağı planlanmalıdır. Şu hâlde varlığı Akdeniz'de görülmeye başlanan Ceneviz Cumhuriyeti'nin 13.-15. yüzyıllar aralığında ticaretlerini sürdürebilmek maksadıyla kullandığı limanlar, kaleleri ile belirtilecek ise Karadeniz'in tüm kıyıları ve Türkiye'nin Akdeniz ve Ege kıyıları dâhil edilmelidir. Böylece uzun zaman aynı medeniyetlere ait olan topraklar, yakın ve ilişkili coğrafya ve aynı ticaret rotası üzerindeki limanlar olarak bir hudut belirlenmiş olacaktır.

Amasra'nın içinde bulunduğu dosya, Dünya Mirası Listesi'nde yer alabilmek için gereken Üstün Evrensel Değerler (ÜED) kriterlerinde ii. ve iv. maddeler ile geçici listeye kabul edilmiştir. Bu kriterlere göre dosyada belirtilen savunma yapıları, bir bölgedeki insani değerlerin gelişimini göstermektedir ve tarihin önemli bir dönemini yansıtan mimari yapılardır. Bu ÜED'ler belirlenirken ve DML için dünyadan kültürel mirasların ön plana çıkartılması hedeflenirken somut ve soyut mirasların "özgünlüğü" en önemli ölçüttür. Bir dönemin veya bir medeniyetin eşsiz, tekrar edilemez ve yitirilmemesi gereken değerlerin uluslararası tanıtımının yapılması ile tüm dünyanın bu miraslar üzerindeki sorumluluğunun vurgulanması bu yöntem ile sağlanabilmektedir.

Her ülkenin sahip olduğu mirasın korunmasından öncelikle kendisi mesuldür. Bu şekilde DML'ye dâhil edilişi ile kapsamlı tanıtım ve yatırımların da planlanması kolaylaşmaktadır. Bu farkındalık ile Türkiye'den 78 adet Dünya Mirası Geçici Liste'ye dâhil edilmiş bölge ve eser bulunmaktadır. Dünya Mirası Komitesi (DMK)'nin belirlemiş olduğu kurallara göre her yıl her ülkeden en fazla bir adet kültürel miras ve en fazla bir adet doğal miras asil listeye kabul edilebilir. Şu hâlde geçici listeye kabul edilmiş tüm varlıkların asil listeye kabulü yakın gelecekte uygulanabilir değildir. Bu sebeple son yıllarda seri adaylık ve sınır ötesi adaylıklar ile

mirasların bir arada değerlendirilmeye alınması tercih edilen bir yol olmuştur. Bu sayede Alan Yönetim Planı hazırlığı da farklı yerel yönetimlerin bir araya getirilmesi ile çok yönlü olarak hazırlanması öngörülmektedir. UNESCO'nun DML etiketi bölge için turizm getirisinden ziyade sorumluluğu ön plana çıkarttığı sürece kültürel miraslar için doğru koruma adımları atılabilecektir.

Amasra'nın içinde bulunduğu seri adaylık dosyası değerlendirilecek olursa dokuz kaleden oluşan bu birliktelik tüm bu bağlamda yeniden gözden geçirilmelidir. Tez çalışması kapsamında incelenen savunma yapılarında, Cenevizlilerin konsolos bulundurmadığı yapılarda inşai faaliyetlere yatırım yapmadıkları ortaya konmuştur. Bu bağlamda değerlendirilecek olursa, Akçakoca Kalesi'nin bu birlikteliğe dâhil edilişi hızlı bir süreçte gerçekleşmiş olsa gerek ki tez çalışmasının ilgili bölümünde gerekçeleri sunulduğu üzere bu dosyadaki yeri yeniden sorgulanmalıdır ve Trabzon (Güzelhisar) Kalesi de seri adaylık dosyasına dâhil edilmelidir.

Genel çerçevedeki bu değerlendirmenin ardından Amasra Kalesi kendi özelinde ele alınmalıdır. Amasra Kalesi'nin özellikle kuzey aksında ciddi kayıplar bulunmakta ve kale genelinde duvarların üst sıraları dâhil olmak üzere bazı bölümlerde de müdahaleler tespit edilmiştir. Ancak günümüze ulaşan tüm bölümlerinde zorunlu tamirat müdahaleleri dışında özgünlüğünü koruyan bir kültürel mirastır. Kalenin varlığını sürdürmekte olan bölümleri, itinalı değerlendirmelerin ve istikrarlı koruma planlarının uygulanmasının ardından ÜED'ye sahip bir kültürel peyzaj ögesi olarak değerlenebilecektir.

Kale yapısı ilçe merkezinin içinde yapılar ile bir bütün olarak varlığını sürdürmektedir. Kent, kullanıcı hafızasında görsel bir temele oturmuştur ve kullanıcıların bu savunma yapısı olmadan kenti hiçbir zaman deneyimlemediği bir gerçektir. Kentin fiziksel oluşumu kale ile bütüncül bir ilişki içindedir ve yerel kullanıcının sur duvarlarına bilinçli bir zararı gözlenmemiştir. Sur duvarı ile bütünleşik küçük ölçekli yapıların inşa edildiği birkaç nokta mevcut ise de bu yapıların temizlenmesi ile çözülebilecek, geri dönüşümü mümkün olan görsel zararlar verilmiştir. Bu noktada asıl çözümlenmesi gereken olgu, bu kalenin üst ölçekten korunması için kararlar alındıktan ve uygulandıktan sonra yerel paydaşların da bilinçli şekilde koruma eylemlerine nasıl katkıda bulunacağıdır.

Tüm eski kent merkezlerinde fiziksel katmanlaşma tarihsel akışın en doğal sonucudur. Her dönem ihtiyaç duyulan işlevler doğrultusunda yeni yapılar inşa edilirken işlevsiz kalanlar ise yıkılarak yapısal döngü yaşanmaktadır. Bu katmanlaşma ve döngüye yerinde tanık olan sürekli kullanıcılar bazen sahip olunan tarihî ve kültürel mirasların değerinin bilincinde olmayabilir. Bu durum da mirasın "ötekileştirilmesi" ya da "yabancılaştırılması" ile sonuçlanabilmektedir. Her iki durumda da yapıya faydasal bakışlar ile yaklaşılmaktadır. Kullanıcıya doğrudan ya da dolaylı olarak ne şekilde fayda sağlayabileceği özelinde mirasların "kullanılması" söz konusu olabilmektedir. Bahsi geçen bu olguya en yakın örnek Galata Kalesi'nin yitirilme hikâyesinde görülmektedir. Kullanımda fayda sağlanmayan ya da yeni imarlara mani görülen tüm sur duvarları son yüzyılda yıktırılmıştır. Yapılan yeni yapılardan kiminin arka ya da yan duvarlarını oluşturabilecek noktalarda faydasal yaklaşılarak kullanıldığı da görülmektedir.

Amasra'dan oldukça farklı bir projeksiyonda yer alan İstanbul Kara Surları, yoğun bir yaşam alanıyla çevrilidir ve ciddi bir koruma-kullanma dengesizliğinin tehdidi altındadır. 1985 yılında UNESCO DML'ye dâhil edilmiştir. 2011 ve 2018 yıllarında bölge için Alan Yönetim Planı hazırlanmıştır. Oldukça geniş bir ekiple, danışma kurulu ve heyetlerin denetimi ile hazırlanmakta olan projeksiyonların, merkezî ve yerel yönetimden birçok kurum aracılığı ile hayata geçirilmesi hedeflenmektedir[120]. Bu projelerin bir kısmı günümüzde uygulanabilmiş, bir kısmında ise farklı sorunlarla karşılaşılmıştır. 2018 yılında yenilenen yönetim planında aynı sınıflandırma ile gruplar ve çalıştaylar oluşturularak eylem planları güncellenmiştir. Her eylemin uygulanabilmesinde en kritik gerekçeler, kurumlar arası eş güdüm ve halkın katılımıdır. Bu süreçte yaşanılan en ciddi sorun yanlış restorasyon uygulamaları olmuştur. Bu uygulamalar kimi zaman geri dönüşümü olmayan kayıplara sebep olmuştur.

Yanlış restorasyon uygulamaları, uzman olmayan kişilere işin ihale edilmesinden başlayan ve durdurulamayan bir dizi müdahaleden ibarettir. Bu sebeple aradan geçen birkaç on yılın ardından restorasyonun restorasyonu yapılması gereken yapılarla karşılaşılabilmektedir. Bu duruma bir diğer örnek Foça Kalesi'nde yaşanmıştır. 1983

[120] 2018 yılında hazırlanan Yönetim Planı'nda, 2011 yılında yer alan "İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Projeleri/Proje Paketleri" yaklaşımı kaldırılmıştır.

ve 1993 yılına ait müdahalelerde kullanılan çimento esaslı malzemeler tüm kale taşlarına ciddi boyutta zarar vermiştir. 2012 yılında yeniden restorasyona alınan yapıda uzman ekipler görevlendirilmiştir. 2019 yılında uygulama tamamlanmıştır. Bu kale ve çevresinde yıllardır çalışmalarını sürdüren akademisyenler ile oluşturulmuş ekibi İzmir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Ege Üniversitesi desteklemiştir. Kurumlar arası eş güdümün ve kararlılığın olduğu bu yapının restore edilebilmesi için öncelikle dönem analizi hazırlanmıştır. Bu adım doğru müdahale için oldukça önemlidir.

İstanbul ve Foça Kalesi örnekleri Amasra ile yerleşimde, nüfus yoğunluğunda ve yatırım imkânları bağlamında tamamen ayrışmaktadır. Fakat yapılabilecek en iyi koruma uygulaması için bazı girdilerin mevcut olması gerekmektedir. Yukarıda belirtilen gerekliliklerin yanı sıra Amasra'da koruma eylemleri dizisi ancak bir harekât ile başlatılmalı ve devam ettirilmelidir. Kısa soluklu tanıtım toplantıları ile ya da küçük ölçekli kurtarma müdahaleleri ile Amasra Kalesi'nin değeri ortaya çıkartılamayacaktır.

Yukarıda bahsi geçen örneklerde olduğu gibi savunma duvarları için yıktırılma, faydalanma ya da kullanma hususlarından hiçbiri Amasra Kalesi için gerçekleşmemiştir. Bazı kısımlarda yapılan yanlış restorasyon uygulamaları çoğunlukla geri alınamayacak müdahaleler değildir. Amasra'da turizm mimari ögeler üzerinde yoğunlaşmamaktadır. Bu durum Galata'da yaşananlardan farklı seyrederek günümüze avantaj olarak yansımaktadır. Yerel yönetimin de yerel kullanıcının da sahip olunan değerin doğru tanıtımı uzmanlarca yapılmadığı sürece Amasra Kalesi yalnızca bir "kale" ya da "Ceneviz yapısı" olarak kalmaya devam edecektir. Yaşadıkları evin bahçe duvarlarının, oturdukları parkın altında yatan değerlerin, kullandıkları limanların anlamını bilenler sorumluluğu yerel yönetimlere, gündelik harcamalar ve gündemden vaktini ayıramayan yerel yönetim de sorumluluğu genel yönetime iletmektedir. Bu döngü zaman zaman uluslararası hareketlilikler (UNESCO) ile ya da STK girişimleri (BAKKA Projesi) ile kırılsa da kent için bütüncül bir koruma eylemi henüz başlatılmamıştır. Bu tez çalışması kapsamında ön görülen ve önerilen hususlar doğru zamanlama ile uygulandığı takdirde Amasra Kalesi'nin de kentinin de sahip olduğu ÜED'yi doğru değerlendirilerek ön plana çıkartılabilecektir. Ancak tüm eylemlerin bu alandaki başarıya ulaşması kısa ve uzun vadeli kullanıcıların dâhil edilmesi ile mümkün olacaktır. Kent içinde bulunan, tüm kenti saran, yapılarla hem

doğrudan ilişkili olduğu hâlde günümüzde herhangi bir işlevi bulunmayan ve dönemlerin tüm izlerini barındıran bu nadide mimari mirasın göz önünde olmasına karşın göz ardı edilmesi sorunsalı bir son bulmalıdır.

KAYNAKLAR

Acun, F. (1999). Tarih boyunca Pontus. *Milli Mücadele Döneminde Giresun Sempozyumu Bildiri Kitabı,* (s. 19-34). Giresun: 6-7 Mart.

Aguiar, J. (1492). *Portolan, The Collection of Beinecke Rare Book and Manuscript Library,* University of Yale, New Haven, USA, Erişim Adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Jorge_Aguiar_1492_MR.jpg, Erişim Tarihi: 11.01.2018

Ainsworth, W. F. (1842). *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia* (Vol. 2). Parker.

Akkaya, T. (1994). *Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğli)'sinin tarihi gelişimi ve eski eserleri.* İstanbul: Troya Yayınevi.

Akropolites, G. (2007). *The History,* (Ruth Macrides, Çev.). New York: Oxford University Press.

Aktepe, M. (1993). Çeşme, *İslam Ansiklopedisi* (Sayı. 8, ss. 287-288). TDV, İstanbul

Amasra Atölyesi Araştırma Raporu (2016). *Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 2015-2016 Şehircilik Projesi*.

Amasra Belediyesi (2012). *Faaliyet Raporu.* Erişim Adresi: https://www.amasra.bel.tr/pdf/amasra_faaliyet_2011.pdf Erişim Tarihi: 10.06.2017.

Amasra Belediyesi (2017). *Faaliyet Raporu.* Erişim Adresi: http://www.amasra.bel.tr/amasrabelediyesi/2017-faaliyet-raporu-450 Erişim Tarihi: 10.06.2017.

Arseven, C. E. (1947). Kazamat. *Sanat Ansiklopedisi,* (s. 991). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Arslan, M. (2007). *Mithradates VI. Eupator, Roma'nın Büyük Düşmanı.* İstanbul: Odin Yayıncılık.

Aşık Paşazade (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi,* (Kemal Yavuz, Yekta Saraç, Haz.). İstanbul: Koç Kültür Sanat Tanıtım A. Ş. Kitaplığı.

Aydın, M. (2012). Giresun kalesi (1764-1840). *Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 6* (12), 39-56.

Aydın, M. (2016). Sohumkale. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt Ek-2, s. 525-528). İstanbul: TDV.

Aydın, Y. A. (2007). *Osmanlı Denizciliği 1700-1770,* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.

Aygün, N. (2009). 18. yüzyılda bir Osmanlı Valisi: Üçüncüoğlu Ömer Paşa ve muhallefatı. *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 7* (7), 39-77.

Bağdatlı Çam, F. (2017). Paphlagonia'da antik bir yerleşim; Güzelcehisar. *Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi, 4* (1), 2-15.

Balard, M. (1978). La Romanie Genoise (Xll-Début du XV siede). «. *Atti della Società Ligure di Storia Patria », ns. XVIII (faz. I-III), Cenova*.

Barker, H. (2014). *Egyptian and Italian Merchants in the Black Sea Slave Trade, 1260-1500.* Columbia University, Doctor of Philosophy in the Graduate School of Arts and Sciences, USA.

Bartholomaei (1863). Iacobi Aurie, Marchisini de Cassino et Bertolini Bonifatii Annales 1270-1279. Georgius Pertz (Ed.). *Monumenta Germaniae Historica* (Vol. XVIII, s. 267-288). Hannover: Impensis Bibliopolii Hahniani.

Bartın İl Kültür Turizm Müdürlüğü. (2015). *Amasra UNESCO Dünya Miras Yolunda Stratejik Eylem Planı***.** Erişim Adresi: https://www.amasra.com.tr/wp-content/uploads/2015/11/ UNESCO-Yolunda-Amasra.pdf, Erişim Tarihi: 10.06.2017.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2011). *Bartın İli Kültür ve Turizm Envanteri*. Ankara: Hazar Reklam Yayıncılık.

Başol, S. ve İbrahimzade, K. (2015). Rusya'nın Pavlovsk Sarayı Müzesi'nde Bulunan Varna Kalesi Kitabeleri, *Electronic Turkish Studies*, *10* (1), 175-194.

Batmaz, Ş. (2007). River on the Crossroads: Historical and Geographical Significance of Kilia for the Ottoman Empire. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 3* (3), 25-34.

Belgrano, L. T. (1877). Documenti riguardanti la colonia Genovese di Pera ("Prima serie di documenti riguardanti la colonia Genovese di Pera", (ss. 99-417), "Seconda serie di documenti riguardanti la colonia di Pera", (ss. 932-1003), Atti della Società Ligure di Storia Patria (Vol. XIII, 1877-1884), Cenova.

Belke, K. (1992). Untersuchungen an der Paphlagonischen Schwarzmeerküste, *Die Schwarzmeerküste in der Spätantike und im rüher Mittelalter,* Pillinger, R., Pülz, A. ve Vetters, H. (Eds.). (ss. 146-154), Wien: Österreichische Akademie der Wissenchaften.

Beydilli, K. (2009). Hans Johannes Schiltberger. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (Cilt 36, s. 228). İstanbul: TDV.

Bijişkyan, P. M. (1969). *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*. (Hrand Andreasyan, Çev.). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Bilge, M. (2001). Akkirman. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 2, s. 270). İstanbul: TDV.

Blackwood, W. (1847). *Blackwood Edinburgh Magazine*, (Ocak-Haziran, Vol. LXI, s. 382). London: Paternoster Row.

BOA. Ali Emiri Defterleri, Dosya:113, Gömlek:11115.

BOA. Ali Emiri Defterleri, Dosya:228, Gömlek:15103.

BOA. Ali Emiri Defterleri, Dosya:35, Gömlek:3399.

BOA. (2016). Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Kaleleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul

BOA. Bab-ı Ali Evrak Odası Defterleri, Dosya:595, Gömlek:44584.

BOA. Bab-ı Ali Evrak Odası Defterleri, Dosya:739, Gömlek:55409.

BOA. Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya: 18, Gömlek:87.

BOA. Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:10, Gömlek:188.

BOA. Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:10, Gömlek:446.

BOA. Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:16, Gömlek:303.

BOA. Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:26, Gömlek:921.

BOA. Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:27, Gömlek:863.

BOA. Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:34, Gömlek:330.

BOA. Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:94, Gömlek:3.

BOA. Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:96, Gömlek:745.

BOA. Bab-ı Asafi Mühimme Defterleri, Kutu:4, Gömlek:567.

BOA. Bab-ı Asafi Mühimme Defterleri, Kutu:55, Gömlek:407.

BOA. Cevdet Askeriye Kataloğu, Kutu: 376, Gömlek: 15578.

BOA. Cevdet Defterleri, Dosya:102, Gömlek:4609.

BOA. Cevdet Defterleri, Dosya:1081, Gömlek:47646.

BOA. Cevdet Defterleri, Dosya:1166, Gömlek:51919.

BOA. Cevdet Defterleri, Dosya:1194, Gömlek:53397.

BOA. Cevdet Defterleri, Dosya:142, Gömlek:7065.

BOA. Cevdet Defterleri, Dosya:151, Gömlek:7532.

BOA. Cevdet Defterleri, Dosya:307, Gömlek:12676.

BOA. Cevdet Defterleri, Dosya:47, Gömlek:2306.

BOA. Cevdet Defterleri, Dosya:545, Gömlek:22835.

BOA. Cevdet Defterleri, Dosya:945, Gömlek:41015.

BOA. Dahiliye Defterleri, Dosya:167, Gömlek:30.

BOA. Dahiliye Defterleri, Dosya:349, Gömlek:61

BOA. Dahiliye Defterleri, Dosya:373, Gömlek:50.

BOA. Dahiliye Defterleri, Dosya:493, Gömlek:22.

BOA. Dahiliye Defterleri, Dosya:545, Gömlek:103.

BOA. Darbhane-i Amire Defterleri, Dosya:24, Gömlek:27.

BOA. Darbhane-i Amire Defterleri, Dosya:26, Gömlek:29.

BOA. Divan (Beylikçi) Kalemi Defterleri, Kutu:173, Gömlek:99.

BOA. HAT, Kutu: 598, Gömlek: 29329.

BOA. Hatt-ı Hümayun Defterleri, Kutu:1450, Gömlek:45.

BOA. İbnülemin Dahiliye Defterleri, Kutu:3, Gömlek:268.

BOA. İbnülemin Defterleri, Dosya:1, Gömlek:6.

BOA. Maarif Nezareti Defterleri, Dosya: 1156, Gömlek: 84.

BOA. Meclis-i Vala Defterleri, Dosya:225, Gömlek:26.

BOA. rade Defterleri, Dosya:921, Gömlek:73064.

BOA. Sadaret Defterleri, Dosya:246, Gömlek:10.

BOA. Sadaret Defterleri, Dosya:562, Gömlek:25.

BOA. Şura-yı Devlet Defterleri, Dosya:1666, Gömlek:22.

BOA. Yıldız Defterleri, Dosya:64, Gömlek:29.

Boré, E. (1840). *Correspondance et Memoires Sun Voyageur en Orient.* Paris: Olivier Fulgence Libraire.

Bortoli, A. ve Kazanski, M. (2002). Kherson and its Region, İçinde Laiou, A.E.(Ed)., *The Economic History of Byzantium from the Seventh through the Fifteenth Century.* (Vol. 2, s. 659-665). Washington: Dumbarton Oaks Studies.

Bosch, C. E. (1946). Bitinya Tetkikleri. *Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi*, 37, 1-24.

Bostan, İ. (1993). Shipyards in the Eastern Mediterranean During the Late 18th and Early 19th Centuries, The Evolution of Wooden Shipbuilding in the Eastern Mediterranean During the 18th and 19th Centuries, First International Workshop, Atina, s. 19-22.

Bostan, İ. (2005). Osmanlılarda Deniz Sınırı ve Karasuları Meselesi. Özlem Kumrular, (Ed.), *Türkler ve Deniz Sempozyumu,* (s. 29-46). İstanbul: 6-7 Ekim.

Bostan, İ. (2009a). Fatih Sultan Mehmet ve Osmanlı Denizciliği, İçinde İdris Bostan, Salih Özbaran (Ed.) *Türk Denizcilik Tarihi-I,* (s. 85-97). İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Bostan, İ. (2009b). VII. Yüzyılda Gemi Teknolojisinde Değişim: Kürekten Yelkene Geçiş, İçinde İdris Bostan ve Salih Özbaran (Ed.), *Türk Denizcilik Tarihi-I,* (s. 269-281). İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Bratianu, G. (1929). *Recherches sur le Commerce Génois dans la Mer Noire au XIIIe Siècle,* Paris: Professeur à l'Université de Jassy Paul Geuthner.

Bryer, A. ve Winfield, D. (1985). *The Byzantine Monuments and Topography of The Pontos.* Washington: Dumbarton Oaks.

Bulunur, K. İ. (2010). II. Mehmed tarafından Galatalılara verilen 1453 Ahidnamesi ve buna yapılan eklemeler hakkında yeni bilgiler. *Tarih Dergisi,* 50, 59-85.

Burak, N. (2019). Amasra Kalesi'ne Dair Koruma Önerileri, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (44) , 103-114

Büktel, Y. (1989). *Tekirdağ, Edirne, Çanakkale müzelerinde bulunan Bizans eserleri*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ceylan, M. (2011). Türkiye kıyılarında üzerinde şehir yerleşmesi bulunan Tombololara genel bir bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi,* 23.

Choniates, N. (1984). *O City Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, (Harry J. Magoulias, Çev.). Wayne State University Press, Detroit.

Cordier, H. (1919). *Voyage de Pierre Dupre, de Constantinople a Trebizonde*. Paris: Imprimerie Nationale.

Crow, J., & Hill, S. (1995). The Byzantine Fortifications of Amastris in Paphlagonia. *Anatolian studies*, *45*, 251-265.

CSHB, Georgius Phrantzes (1838). *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Ioannes Cananus, Ioannes Anagnostes, I. Bekker,* Impensis E. Weberi, Bonn.

De Beauchamps, P. J. (1800). Relation Historique d'un Voyage de Constantinople à Trébizonde, La Décade Egyptienne, 2, An VIII la République Française, France.

De Callatay, F. (2004). *Le premier monnayage de la cité d'Amastris (Paphlagonie)* (No. 2013/115415). Bruxelles: ULB--Universite Libre.

De Canepa, A. (1489). *Portolan,* James Ford Bell Library, University of Minnesota, Minneapolis, Erişim Adresi: https://www.lib.umn.edu/apps/bell/map/PORTO/CAN/center.html, Erişim Tarihi: 05.02.2018

De Clavijo, R. G. (1859). *Narrative of the Embassy of Ruy Gonzalez de Clavijo to the Court of Timour at Samarcand, AD 1403-6* (No. 26). London: Hakluyt Society.

De Clavijo, R. G. (1939). *Timur Devri'nde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*. (Ömer Rıza Doğrul, Çev.). Ankara: Kanaat Yayınevi.

De Clavijo, R. G. (1999). *Embajada a Tamorlan.* F. Lopez Estrada (Ed.). Madrid. Erişim Adresi: http://www.biblioteca.org.ar/libros/71344.pdf Erişim Tarihi: 17.11.2018

De Hell, X. H. (1847). *Travels in the Steppes of the Caspian Sea, the Crimea, the Caucasus, etc: By Xavier Hommaire de Hell. With Additions from various Sources*. London: Chapman and Hall Publishers.

De Tournefort, J. P. (1741). *Voyage into the Levant*, (Vol. 3). London: The University of Michigan Libraries.

Dennis, G. (1967). 1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması. (Melek Delilbaşı, Çev.). *Dil ve Tarih Coğrafya Fakülte Dergisi, 29*, (1-4), 153-166.

Doğancı, K. (2017). Roma İmparatorluğu'nun Bithynia Pontus Eyaletinde Uyguladığı Askeri Politikalar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 56, 68-85.

Doksanaltı, E., Aslan E. ve Güleç, H. (2011). Giresun Adası Kazısı Ön Rapor 2011, *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ,* 5, 163-184.

Doksanaltı, E., Aslan E. ve Mimiroğlu, M. (2010). *Giresun ili ve Giresun Adası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2009, Araştırma Sonuçları Toplantısı*. (Cilt 2, s. 143-163). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Droysen. (2007). *Büyük İskender Tarihi*. (Bekir Baykal, Çev.). (s. 568-576). İstanbul: Dharma Yayınları.

Dulcert, A. (1339). *Portolan.* France: Collection of Bibliothèque Nationale. Erişim Adresi:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/94/Map_of_Angelino_Dulcert_cropped.jpg, Erişim Tarihi: 10.04.2019

Emecen, F. (1986). 15.-16. Asırlarda Giresun ve Yöresine Dair Bazı Bilgiler. *I. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildiri Kitabı*, s. 157-166.

Emecen, F. (1996). Giresun. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 14, s. 78-84). İstanbul: TDV.

Emecen, F. (2007). Doğu Karadeniz Kıyılarında İskân ve Şehirleşme: Espiye Kasabasının Ortaya Çıkışı. Ahmet Gürsoy (Ed.). *Tarihi Kültürel Özellikleri ve Gelenekleriyle Espiye Sempozyumu,* (s. 1-20). İstanbul: Espiye Belediyesi Yayınları.

Epstein, S. (2007). *Genoa and the Genoese (958-1528).* London: The University of North Carolina Press.

Eravşar, O. (2016). Trabzon Kalesinin Tarihi ve Yeni Bulunan Bir Sur Kapısı Hakkında. *20. Uluslararası Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Sakarya, 02-05 Kasım.

Erdoğan, B. B. (2011). *Galata kent surları ve koruma önerileri* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Eroğlu, N. (2012). Amasra'da Bahriye Mektebinin Açılması Teşebbüsü (1883-1884). *Arşiv Dünyası Dergisi,* 13, 86-94.

Evliya Çelebi (1999). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Seyit Ali Kahraman ve Yüksel Dağlı, Haz.), (2. Cilt, 2. Kitap, s. 86-88). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Evliya Çelebi (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Seyit Ali Kahraman, Haz.), (6. Cilt, 1. Kitap, s.186). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Eyice, S. (1951a), Amasra. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Dergisi*, 111 Sayılı Nüshasından Ayrı Basım, İstanbul.

Eyice, S. (1951b) Amasra Cenova Devri Hakimiyetine Ait Armalı Bir Levha. *Belleten Dergisi,* 65, 27-40.

Eyice, S. (1951c). Amasra Büyükada'sında Bizans Kilisesi. *Belleten Dergisi*, 60.

Eyice, S. (1951d). Amasra. *Türkiye Turing Otomobil Kurumu Dergisi.* Ayrı Basım.

Eyice, S. (1952), Amasra Kalesi'nde Fatih Sultan Mehmed Tarafından Camiye Çevrilmiş İki Eski Bizans Kilisesi Hakkında Notlar. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Dergisi*, 131, 12-14.

Eyice, S. (1965). *Küçük Amasra tarihi ve eski eserler klavuzu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Eyice, S. (1976). *Bizans Devrinde Boğaziçi* (Vol. 2236). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

Eyice, S. (1994). Yoros Kalesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (Cilt 7, s. 534-535). İstanbul: Kültür Bakanlığı, Tarih Vakfı Yayınları.

Eyice, S. (2001). Kale. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (Cilt 24, s. 234-242). İstanbul: TDV.

Eyice, S. (2017). *Bizans Devrinde Boğaziçi.* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Falconer, W. ve Falconer T. (1805). *Arrian's Voyage Round the Euxine Sea, Translated And Accompanied with a Geographical Dissertation and Maps.* London: S. Gollingwood Print.

Faroqhi, S. (1993). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*. (Neyyir Kalaycıoğlu, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Fedakar, C. (2016). Anapa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt Ek-1, s. 94-95). İstanbul: TDV.

Feilden, B. ve Jokilehto, J. (1993). *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*. Roma: ICCROM.

Fıratlı, N. (1952). Şile ve Kalealtı. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Dergisi,* Ocak, 18-20.

Fıratlı, N. (1953). Bitinya Araştırmalarına Birkaç İlave. *Belleten* Dergisi, 65, 15-25.

Finlay, G. (1850). *On the Battle of Marathon:(S. 1-33).[II] Letter on the Position of Aphidna, Addressed to Colonel Leake...(S. 34-43).[III] Second Letter to Colonel Leake, on the Position of the Oropian Amphiaraeion (S. 44-59).(Mit 3 Karten)*.

Fleet, K. (2009). *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti.* (Ö. Akpınar, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Fratadocchi, T. B. (1999). Notes on Armenian Military Achitecture, Environmental Design. *Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre*, 1-2, 66-71.

Gabriel, A. (1941). İstanbul Türk Kaleleri. (Alp Ilgaz, Çev.). *Tercüman 1001 Temel Eser.* İstanbul: Kervan Kitapçılık.

Gallotta, A. (1993). Ceneviz. *İslam Ansiklopedisi,* (Vol.7, s. 363-365). İstanbul: TDV.

Gelzer, H. (1900). Ungedruckte und Ungenügend Veröffentlichte Texte der Notitiae Episcopatuum, Ein Beitrag Zur Byzantinischen Kirchen- und Verwaltungsgeschichte, Münih.

Gordieiev, A. (2015). Place names of the Black Sea and Sea of Azov coasts from portolan charts of XIV-XVII centuries, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/12103873/Monography.Place_names_of_the_Black_Sea and_Sea_of_Azov_coasts_from_portolan_charts_XIV-XVII_centuries_ In_English Erişim Tarihi: 03.01.2018.

Göksel, S. C. (2009). *Osmanlı Askeri Düzen ve Yeniçeriler* (Bitirme tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Grinevetsky, S.R., Zonn, I.S., Zhiltsov, S. S., Kosarev, A. N. ve Kostianoy, A. G. (2015). The Black Sea Encyclopedia. Springer-Verlag Berlin Heidelberg.

Hamilton, W. J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: With Some Account of Their Antiquities and Geology.* London: John Murray.

Hammer, J. (1840). *Histoire de L'Empire Ottoman.* Paris: Parent Desbarres.

Hasluck, F. W. (1911). Genoese Heraldry and Inscriptions at Amastra. *Annual of the British School at Athens*, *17*, 132-144.

Hasol, D. (1979). Hisarpeçe, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü.* İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Hell, H. (1860). *Turquie et en Perse, P. Bertrand Libraire.* Paris.

Heyd, W. (2000). *Yakın Doğu Ticaret Tarihi.* (Enver Ziya Karal, Çev.). İstanbul: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Hill, S. (1990). Zonguldak Amasra'da Ön Araştırma. *7. Araştırma Sonuçları Toplantısı.* (s. 87-93). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Hill, S. ve Crow, J. (1991). Survey at Amasra. *Anatolian Studies*, *41*, 20-1.

Hill, S. (1992a). Survey Work at Amasra 1989, Joint School of Classics. *University of Warwick Journal.*

Hill, S. (1992b). Survey and Research Work at Amasra. *Anatolian Studies,* (Vol. 42, s. 8-9). Ankara: British Institue.

Hill, S. ve Crow, J. (1992). Amasra Yüzey Araştırması Ağustos 1990. *9. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* (s. 83-87). Ankara Üniversitesi Basımevi.

Hill, S. ve Crow, J. (1993). 1991 Yılı Amasra Yüzey Araştırması *10. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (s. 19-29). Ankara Üniversitesi Basımevi.

Hoepfner, W. (1966). *Herakleia Pontike-Ereğli, Eine Baugeschichtliche Untersuchung.* Viyana.

Homeros, İlyada (1984). (Azra Erhat ve A. Kadir Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Hryszko, R. (t.y.). *Genoese Colonies in the Black Sea Area and their Role in the Transfer of Regional Products,* Erişim Tarihi: 25.01.2018 (http://vitaantiqua.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/16VABY Zhryszko-1.pdf

ICOFORT. (2018). *Charter on Fortifications and Related Heritage; Guidelines for Protection, Conservation and Interpretation*, 20 October. Erişim Adresi: https://web.icofort.org/icofort-charter-fortification/c/0/i/10003001/icofort-charter-fortifications. Erişim Tarihi: 15.01.2019.

ICOMOS. (1999). International Cultural Tourism Charter; Managing Tourism at Places of Heritage Significance, *ICOMOS 12th General Assembly.* Mexico: Ocotober.

ICOMOS. (2008). Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, *ICOMOS 16th General Assembly.* 4 October. Canada: Quebec.

İltar, G. ve Temür, A. (2018). Doğu Karadeniz'de Antik Bir Yerleşim: Aretias/ Khalkeritis Adası (Giresun Adası). *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 24, 11-30.

İnalcık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Arşivi, Samsun Kalesi Kitabesi, Kayıt Numarası: 90764/11

Kaya, M. (2017). Eynesil: Tarihçesi ve Ad Menşei. *Tarih ve Gelecek Dergisi, 3*, (1), 193-211.

Khvalkov, E. (2018). *The Colonies of Genoa in the Black Sea Region, Routledge Research in Medieal Studies.* London: Taylor and Francis Publish.

Kıpramaz, A. ve Yıldırım, Ş. (2018). Herakleia Pontika (Kdz. Ereğli) Geç Roma ve Erken Bizans Dönemi Sütun Başlıkları. *Çeşm-i Cihan Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi, 5*, (1), 177-193.

King, C. (2008). *Karadeniz*, (Zuhal Kılıç, Çev.). (s. 113-181). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Köse, E. (2015). Kefe Limanı ve Karadeniz Ticareti. *(18. Yüzyılın İlk Yarısı). Sosyal Bilimler Arastirmalari Dergisi, (12).*

Kurugöl, S. ve Tekin, Ç. (2010). Anadolu'da Bizans dönemi kale yapılarında kullanılan tuğlaların fiziksel, kimyasal ve mekanik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 25,* (4).

Kurugöl, S. ve Tekin, Ç. (2013). Yapı malzemeleri imalatında kullanılacak atıklar. *Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi,5* (3).

Lafitte, C. (1998). *Journal D'un Voyage Sur Les Cotes De La Mer Noire, Bibliotheca Ottomanica.* (s. 165-170). Istanbul: Les Editions Isis.

Life of George of Amastris, (1893). V. Vasil'evskij, (Ed.). (David Jenkins, Çev.). *Russko-vizantijskie Issledovanija,* (Vol. 2), Petersburg. Erişim Adresi: http://library.princeton.edu/byzantine/translation/15627 Erişim Tarihi: 08.01.2018.

Lowry, H. W. ve Emecen, F. (2012). Trabzon. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (Cilt 41, s. 296-301). İstanbul: TDV.

Macrides, R. (1978). *A Translation and Historical Commentary of George Akropolites' History*, (Doktora tezi). King's College, London.

Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor I-II.* Princeton: University Press.

Maxim, M. (2002). Kili. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (Cilt:26, s. 1-3). İstanbul: TDV.

Memnon. (2007). *Herakleia Pontike Tarihi.* (Murat Arslan, Çev.). İstanbul: Odin Yayıncılık.

Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Komutanlığı (2003). *Köy Köy Türkiye Yol Atlası,* Yücel Yaman, (Ed.). İstanbul: İki Nokta Bilişim Araştırma Basın Yayın.

Minkova, M. (t.y.). *The fortress of Odessos and Varna.* Erişim Adresi: http://varna.info.bg/english/castles_past_en.htm Erişim Tarihi: 10.03.2019.

Murgescu, B. (2002). Köstence. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (Cilt 41, s. 276-277). İstanbul: TDV.

Musaoğlu, A. (2010). *Trabzon Tarihi; Eski Yunan, Bizans, Pontos, Sümela, Ksenophon Yalanları.* Erişim Adresi: http://www.ahmetmusaoglu.org/makaleler/161/TRABZON-TARIHI-Eski-Yunan--Bizans--Pontos--Sumela--Ksenophon-YALANLARI.html, Erişim Tarihi: 16.01.2019

Müller-Wiener, W. (1961). Mittelalterliche Befestigungen Im Südlichen Jonien, *Istanbuler Mitteilungen, Deutsches Archäologisches Institut Abteilung* (Sayı: 11, ss. 5-112), Istanbul

Nicol, D. (1972). *The Last Centruies of Byzantium 1261-1453*. Cambridge University Press.

Nicol, D. (2000). *Bizans ve Venedik, diplomatik ve kültürel ilişkiler üzerine*. (Gül Çağalı Güven, Çev.). İstanbul: Detay Basım.

Nicolai, R. (2016). *The Enigma of the Origin of Portolan Charts: A Geodetic Analysis of the Hypothesis of a Medieval Origin, History of Science and Medicine Library Series*, (Vol. 52). Boston: Brill Publish.

Olgiati, G. (1991). The Genoese Colonies In Front Of The Turkish Advance (1453-1475). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 15*, (26), 381-389.

Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi.* (Fikret Işıltan, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Örenç, A. F. (2009). Geçmişten Günümüze Giresun Adası. *Uluslararası, Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu.* (Cilt 1, s. 40- 54). Ankara, 09- 11 Ekim 2008.

Öz, M. (2009). Sinop. *İslâm Ansiklopedisi*, 252-256.

Özbilgen, E. (2003). *Bütün Yönleriyle Osmanlı, Adab-ı Osmaniyye.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Öztürk, Ö. (2016). *Pontus: Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi.* Ankara: Nika Yayınları. Erişim Adresi: http://ozhanozturk.com/2018/01/10/gorele-tarihi-giresun/, Erişim Tarihi: 26.12.2018.

Öztürk, Y. (2000). *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe (1475-1600)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özyiğit, Ö. (2017). *Phokaia 1 Kent Duvarları ve Restorasyonu.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Parlaz, S. (2013). Osmanlı-Ceneviz İlişkileri 1450-1600, (Doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Penna, D. (2012). *The Byzantine Imperial Acts to Venice, Pisa and Genoa, 10-12th Centuries*. Den Haag: Eleven International Publishing.

Peyssonel, C. C. (1786). *Traité sur le commerce de la Mer Noire, Tome Second*. Paris: Chex Cuchet Libraire.

Plinius. (2005). *Genç Plinius'un Anadolu Mektupları*. (Çiğdem Dürüşken ve Erendiz Özbayoğlu, Çev.). İstanbul: 10. Kitap, Yapı Kredi Yayınları.

Pockocke, R. (1772). *Voyages de Richard Pockocke, Member de la Société Royale, & de celle des Antiquités de Londres.* A Paris Publisher.

Prunes, M. (1559). *Portolan, Library of Congress*, Erişim Adresi: https://www.loc.gov/resource/g5672m.ct002457/?r=-1.177,-0. 129, 3. 354, 1.563,0, Erişim Tarihi: 11.01.2018

Quirini-Poplawski, R. (2016). New Research on Genoese Colonies – Samastri and Simisso in the First Half of the 15th Century, *Orta Çağ'da Anadolu'da Kültürel Karşılaşmalar: 12-15. Yüzyıllarda Anadolu'da İtalyanlar Sempozyum Bildirileri,* (ss. 131-153), Ankara: 13 Mayıs 2016.

Quirini-Popławski, R. (2017). *Sztuka Kolonii Genuenskich w Basenie Morza Czarnego (1261-1475),* Jagiellonian Üniversitesi, Krakow

Rottiers, C. (1829). *Itineraire de Tiflis a Constantinople, Bruxelles, Chez H. Tarlier Libraire.* Harvard Üniversitesi.

Rubruck, F. W. (1990). *The Journey to the Eastern Parts of the World, 1253-1255*. (William Woodville Rockhill, Çev.). London: Hakluyt Society.

Sağlam, S. (2018). *Urban Palimpest at Galata and an Architectural Inventory Study for the Genoese Colonial Territories in Asia Minor*, (Doktora tezi). Politecnico di Milano, İtalya.

Sakaoğlu, N. (1987). *Amasra'nın üç bin yılı.* Zonguldak: Zonguldak Valiliği Yayınları.

Sakaoğlu, N. (1999). *Çeşmi Cihan Amasra*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Sanguineti, B. G. (1896). Nuova Serie di Documenti Sulle Relazioni di Genova Coll'Impero Bizantino, Raccolti da can. Angelo Sanguineti e Pubblicati Con Molte Aggiunte dal Prof. Gerolamo Bertolotto, Atti della Società Ligure di Storia Patria, (Cilt 28), Tipografia R. Istituto Sordo-Muti, Cenova.

Sauli, L. (1831). *Della Colonia dei Genovesi in Galata, A Spese di Guessepe Bocca, Libraio di S.S.R.M*. İtalya: Torino.

Schiltberger, J. (1879). *The Bondage and Travels of Johann Schiltberger A Native of Bavaria, in Europe, Asia, and Africa, 1396–1427*, (J. Buchan Telfer, Çev.). Londra: The Hakluyt Society.

Serra, G. (1834). *La Storia Della Antica Liguria e di Genova, Presso Giuseppe Pomba.* İtalya.

Sever, İ. (2009). 14. Yüzyılın Ortalarında Trabzon Komnenos Devleti-Ceneviz İlişkileri ve Ceneviz'in Giresun Baskını (1348). *9-11 Ekim 2008 Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Kitabı,* (Cilt 1, s. 108-116). Ankara.

Sezen, T. (2006). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Sinclair, T. A. (1989). *Eastern Turkey: An Architectural and Archeological Survey,* (Vol. II). London: The Pindar Press.

Skrzinska, E. (1928). Inscriptions Latines des Colonies Génoises en Crimée (Théodosie-Soudak-Balaklava), *Iscrizioni Genovesi in Crimea ed in Costantinopoli*, Atti della Società Ligure di Storia Patria (Vol. LVI, ss. 5-140), Cenova.

Soler, G. (1380). *Portolan, Library of Congress.* Erişim Adresi: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4f/Portolan chart_ of_Guillem_Soler_%28c.1380%2C_Paris%29.jpg, Erişim Tarihi: 08.02.2018.

Soy, H. B. (2015). *Antik Yunan Kent-Devleti "Polisin Özellikleri" ilgili araştırmalar ve Batı Anadolu'dan örnekler,* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sönmez, İ. F. ve Öztürk, B. (2008). Batı Karadeniz'de Bir Antik Kent Kazısı: Tios (Filyos). *Arkeoloji ve Sanat Dergisi,* 127, 133-146.

Spiteri, S. (2001). *Fortresses of the Knights*. Michigan University: Book Distributors Limited.

Strabon (1969). *Coğrafya (Geographika),* (Adnan Pekman, Çev.). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Strabon (2000). *Coğrafya (Geographika*), Adnan Pekman, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sur, S. (2015). *Ortaçağ Kent Surlarına Bir Örnek: Galata Surları ve Restitüsyon Sorunları*, (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Şahin, B. (2004). *Amisos Mozaiği.* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Şakiroğlu, M. H. (1981). Fatih Sultan Mehmet'in Galatalılara verdiği fermanın Türkçe metinleri. *Tarih Araştırmaları Dergisi,* 14(25), 212-223.

Tafel, G. L. F. ve Thomas, G. M. (1856). *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig,* Wien: Hof- und Staatsdruckerei,

Texier, C. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi,* (A. Suat, Çev.). (Cilt 3, s. 204-212). Ankara: Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Toy, S. (2016). Castles, Their Construction and History. New York: Dower Publication.

Treadgold, W. (1988-89). Three Byzantine Provinces and the First Byzantine Contacts with the Rus, Harvard Ukrainian Studies, (Vol. 12-13, s. 132-144). Proceedings of the International CongressCommemorating the Millennium of Christianity, Ukraine.

Tuncel, M. (1995). Karadeniz Ereğlisi. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* (Cilt 11, s. 289-290). İstanbul: TDV.

Tunçer, M. (2005). Amasra'da Kültürel Turizm Amaçlı Koruma Politikaları. *Avrasya Uluslararası Turizm Semineri Bildiri Kitapçığı,* Safranbolu.

Tunçer, M. (2014). *Tarihi çevre yok olurken, Amasra, Bergama, Kaş, Uçhisar örnekleri.* Ankara: Altay Yayıncılık.

Turan, Ş. (1988). Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri, İçinde Mehmet Sağlam, (Ed.). *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri,* (s.147-158). Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi.

Turan, Ş. (1990). *Türkiye İtalya İlişkileri.* İstanbul: Metis Yayınları.

Tüfekçioğlu, A. ve Boran, A. (2004). Kitabelerin diliyle Samsun Kalesi ve İç Kale Mescidi. *Vakıflar Dergisi,* 28, 283-290.

Umar, B. (2007). *Paphlagonia, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırma ve Gezi Rehberi*, (s. 20-63). İstanbul: İnkılap Yayınları.

UNESCO (2013). *Dünya Mirası Yolunda Yoros Kalesi.* Erişim Adresi: https://www.academia.edu/31351410/ UNESCO_D%C3%BCnya_ Miras%C4%B1_Yolunda_Yoros_Kalesi Erişim Tarihi: 26.06.2019.

UNESCO, ICCROM, ICOMOS ve IUCN. (2002). *Guidelines For The Preparation Of Nominations Of Properties For İnclusion On The World Heritage List*, Annex 7. Paris: UNESCO World Heritage Centre.

UNESCO, ICCROM, ICOMOS ve IUCN. (2011). *Preparing World Heritage Nominations,* Second Edition. Paris: UNESCO World Heritage Centre.

UNESCO. (1972). *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage.* Paris: UNESCO World Heritage Centre.

UNESCO. (2003). *Cultural Landscapes: The Challenges of Conservation. World Heritage Papers, 7.* Paris: UNESCO World Heritage Centre.

UNESCO. (2007). *Record of the 30th session of the World Heritage Committee* (Rapor No. WHC-06/30.COM/INF.19). Paris: UNESCO World Heritage Centre.

UNESCO. (2010). *Report on Serial Nominations and Properties*, Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 34. Session. (Rapor No. WHC-10/34.COM/9B). Paris: UNESCO World Heritage Centre.

UNESCO. (2019). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.* Paris: UNESCO World Heritage Centre.

URL-1 <*https://vagrantsoftheworld.com/sozopol-bulgaria/*>, erişim tarihi 19.06.2016.

URL-2 <*https://www.bigstockphoto.com/tr/image-204291169/stock-photo-sozopol-bul garia-september-03*>*, erişim tarihi 12.08.2017.*

URL-3 <*https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d3/Mesembria_ Fort ress_plan.png*>, erişim tarihi 29.09.2015.

URL-4 <*http://whc.unesco.org/en/list/217*>, erişim tarihi 04.06.2018.

URL-5 <*https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kaliakra_fortress.png*>, erişim tarihi 29.06.2012.

URL-6 <*https://en.wikipedia.org/wiki/Kaliakra#/media/File:Cabo_de_Kaliak ra,_Bulg aria,_2016-05-27,_DD_134.jpg*>, erişim tarihi 25.02.2018.

URL-7 <*https://www.romanianhistoryandculture.com/romanurbanismindacia. htm*>, erişim tarihi 19.03.2017.

URL-8 <*https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:History_of_Kiliya*>, erişim tarihi 29.06.2012.

URL-9 <*http://akkermanfortress.utoronto.ca/mapsandplans.html*>, erişim tarihi 09.07.2019.

URL-10 <*http://odessareview.com/visiting-belgorod-dnestrovsk-fortress-landmark-ancient-architecture/*>, erişim tarihi 13.07.2019.

URL-11 <*https://tr.depositphotos.com/130301672/stock-photo-genoese-fortress-in-feodosia-crimea.html*>, erişim tarihi 08.08.2019.

URL-12 <*https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sudak_Fortress_plan.jpg*>, erişim tarihi 15.08.2019.

URL-13 <*https://www.dreamstime.com/stock-photo-sudak-castle-crimea-ukraine-fortress-cliff-town-image50632310*>, erişim tarihi 21.08.2019.

URL-14 <*https://ua.igotoworld.com/en/poi_object/13868_krepost-chembalo.htm*>, erişim tarihi 29.08.2019.

URL-15 <*http://wikimapia.org/8815571/Russian-fortress-gates*>, erişim tarihi 14.09.2019.

URL-16 <*https://www.tripadvisor.co.uk/LocationPhotoDirectLink-g775281-d10059690-i177921734-Dioskuria_Fortress-Sukhumi_Abkhazia .html*>, erişim tarihi 18.09.2019.

URL-17 <*http://our-coasts.com/filyos-kalesi-116-kiyi*>, erişim tarihi 23.09.2019.

URL-18 <*https://www.alamy.com/stock-photo-turkey-samsun-sketch-map-c18 85-102 606028.html*>, erişim tarihi 26.09.2019.

URL-19 <*http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=51919&start=15*>, erişim tarihi 07.10.2019.

URL-20 <*http://ozhanozturk.com/2018/01/08/samsun-tarihi-arkeoloji/*>, erişim tarihi 16.10.2019.

URL-21 < *http://arkeofili.com/*>, erişim tarihi 18.10.2019.

URL-22 <*https://twitter.com/BirZamanlarOrdu/status/702950941247590403*>, erişim tarihi 23.10.2019.

URL-23 <*https://www.flickr.com/photos/birminghameastmedarchive/19695244889/in/ photostream/*>, erişim tarihi 09.11.2019.

URL-24 <*http://eng.travelogues.gr/item.php?view=44839*>, erişim tarihi 15.11.2019.

URL-25 <*http://www.eskiturkiye.net/727/trabzon-guzelhisar-kalesi*>, erişim tarihi 22.11.2019.

URL-26 < http://www.tuik.gov.tr/>, erişim tarihi 20.10.2020.

URL-27 <https://www.nufusune.com/amasra-ilce-nufusu-bartin>, erişim tarihi 20.10.2020.

URL-28 <*http://www.arkeolojidunyasi.com/antik_bolgeler.html*>, erişim tarihi 22.11.2019.

URL-29 <*http://www.armeniapedia.org/wiki/Armenian_Male_Names*>, erişim tarihi 27.11.2019.

URL-30 <*http://www.amasra.gov.tr/amasra-belediye-baskanligi* >, erişim tarihi 28.11.2019.

URL-31 <*http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=103*>, erişim tarihi 03.12.2019.

URL-32 <*https://www.nufusu.com/ilce/amasra_bartin-nufusu*>, erişim tarihi 05.12.2019.

URL-33 <*https://tr.pinterest.com/pin/372109987944639403/*>, erişim tarihi 12.01.2020.

URL-34 <*https://www.the-athenaeum.org/art/detail.php?ID=346189*>, erişim tarihi 18.01.2020.

URL-35 **<**https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6468/>, erişim tarihi 07.10.2020.

Vallseca, G. (1447). *Portolan, Bibliothèque nationale de France,* Erişim Adresi: https://upload. wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0d/Portolanchart_of_Gabriel_de_Vallseca_%281447%29.jpg. Erişim Tarihi: 10.02.2018.

Verim, E. (2015). *Amasra'da Bizans Dönemi Üç Eser: Tavşan Adası Manastırı, Amasra Kilisesi ve Küçük Kilise*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi.

Vernadsky, G. (1949), *The American Slavic and East European Review,* (Vol. 8, s. 1-9). İngiltere: Cambridge University Press.

Vesconte, P. (1321). *Portolan, The Bulgarian Lands in the European Cartographic Tradition,* (3rd - 19th c. 2008, p. 102). Sofia: Tangra Tanakra Publishing House, Ltd., Erişim Adresi: http://papacoma.narod.ru/maps/maps-images/vesconte-1320-1.jpg, Erişim Tarihi: 08.02.2018.

Villadestes, M. (1413). *Portolan, Bibliotheque Nationale de France,* Erişim Adresi: https://commons. wikimedia.org/wiki/File:Mecia_de _Viladestes._Carte_marine_de_l%27oc%C3%A9an_Atlantique_Nord-Est,_de_la_mer_M%C3%A9diterran%C3%A9e,_de_la_mer_Noire,_de_la_mer_Rouge._1413.jpg, Erşim Tarihi: 11.02.2018

Von Diest, W. (1889). *Pergamon über den Dindymos zum Pontus*, Justhus Pertes.

Wedding, H. (2015). 3 Eylül 1968'de Vukua Gelen Bartın-Amasra Yersarsıntısı. *Maden ve Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi,* 71. Erişim Adresi: http://dergipark.ulakbim.gov.tr/mta/article/view/5000111828, Erişim Tarihi: 25.06.2017.

Yalçın, A. B. (2009). Boğaziçi Topografyası: 2007. *26. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 26-30 Mayıs 2008, Ankara: Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Yaman, Ö. (2011). *Roma ve Bizans Devri'nde Karadeniz Ereğlisi,* (Yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Edirne.

Yerlikaya, E. T. (2001). *Akçakoca Yöresi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Lefkoşa.

Yıldırım, Ş. (2013). Tios Tiyatrosu, İçinde Görkem Kökdemir (Ed.). *Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı*. Ankara: Bilgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Yılmaz, A. ve Gül, S. (2018). Samsun şehrinde tarihî yapı mirasi ve şehirsel koruma. *Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS)*, *5*(13), 49-67.

Yılmaz, C. (2015). Samsun ve Amisos. *Bütün Şehir Dergisi, 1,* (7), 22.

Yorulmaz, Ş. (1998). Türkiye'de Kömürün Keşfi ve Kömür İmtiyazları (1829-1937). *Türkiye 11. Kömür Kongresi,* 10-12 Haziran, Bartın.

Yüksel, A. (2002). *Tirebolu Bedreme Kalesi*, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/14344705/Tirebolu_Bedreme_Kalesi Erişim Tarihi: 23.12.2018.

Zavagno, L. (2012). Amastris (Paphlagonia): A Study in Byzantine Urban History Between Late Antiquity and the Early Middle Ages, İçinde Gocha R. Tsetskhladze (Ed.) *The Black Sea, Paphlagonia, Pontus and Phrygia in Antiquity,* İngiltere: Bar International Series, Archaeopress.

Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü (2006). *Amasra'da Turizmin Geleceği – Amasra Çalıştayı Raporu*.

EKLER

EK A: Haritalar

EK B: Analizler ve Tanımlamalar

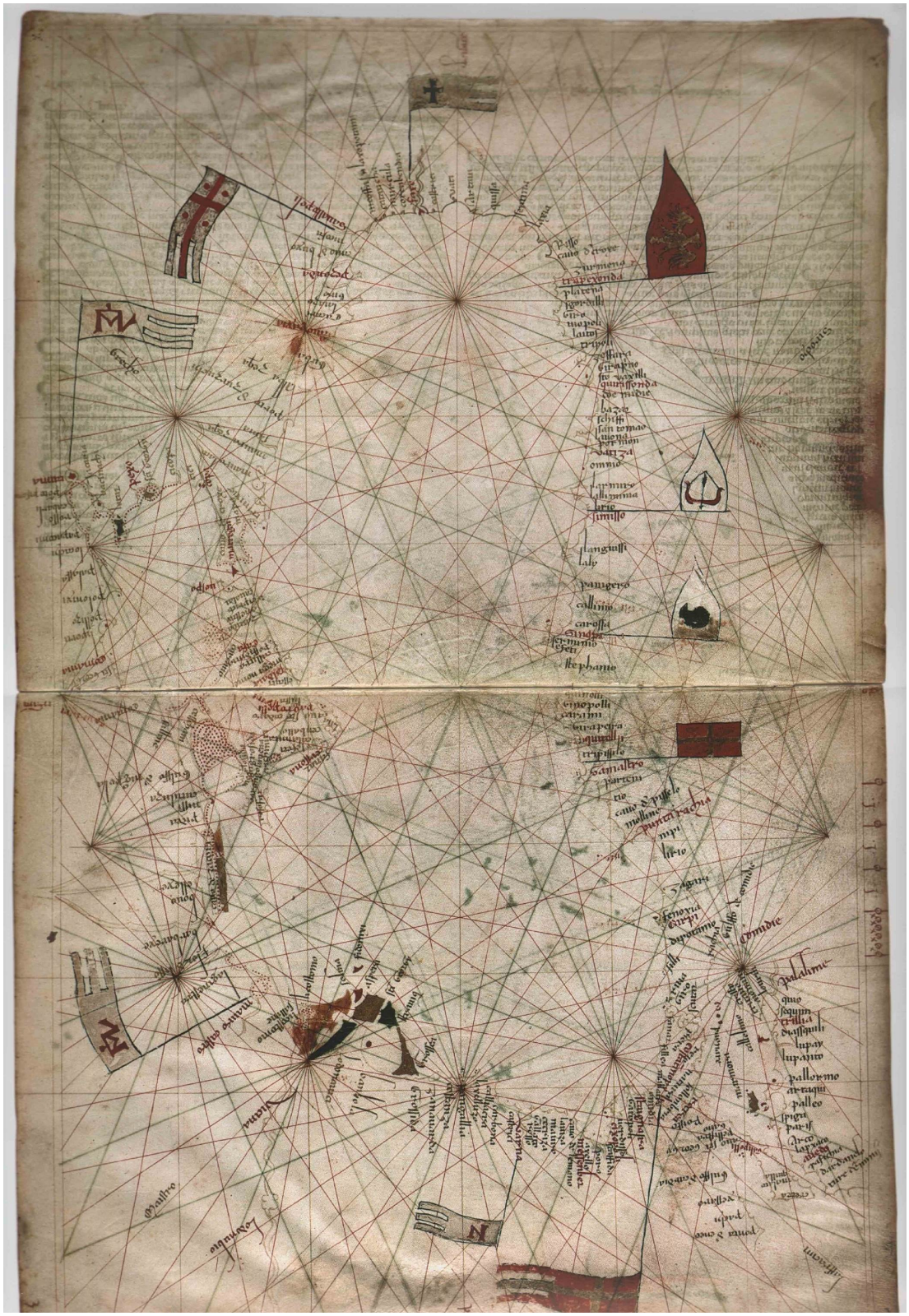
EK C: Amasra Kalesi Çizimleri ve Dönem Analizleri

EK D: Duvar Örgü Analizleri

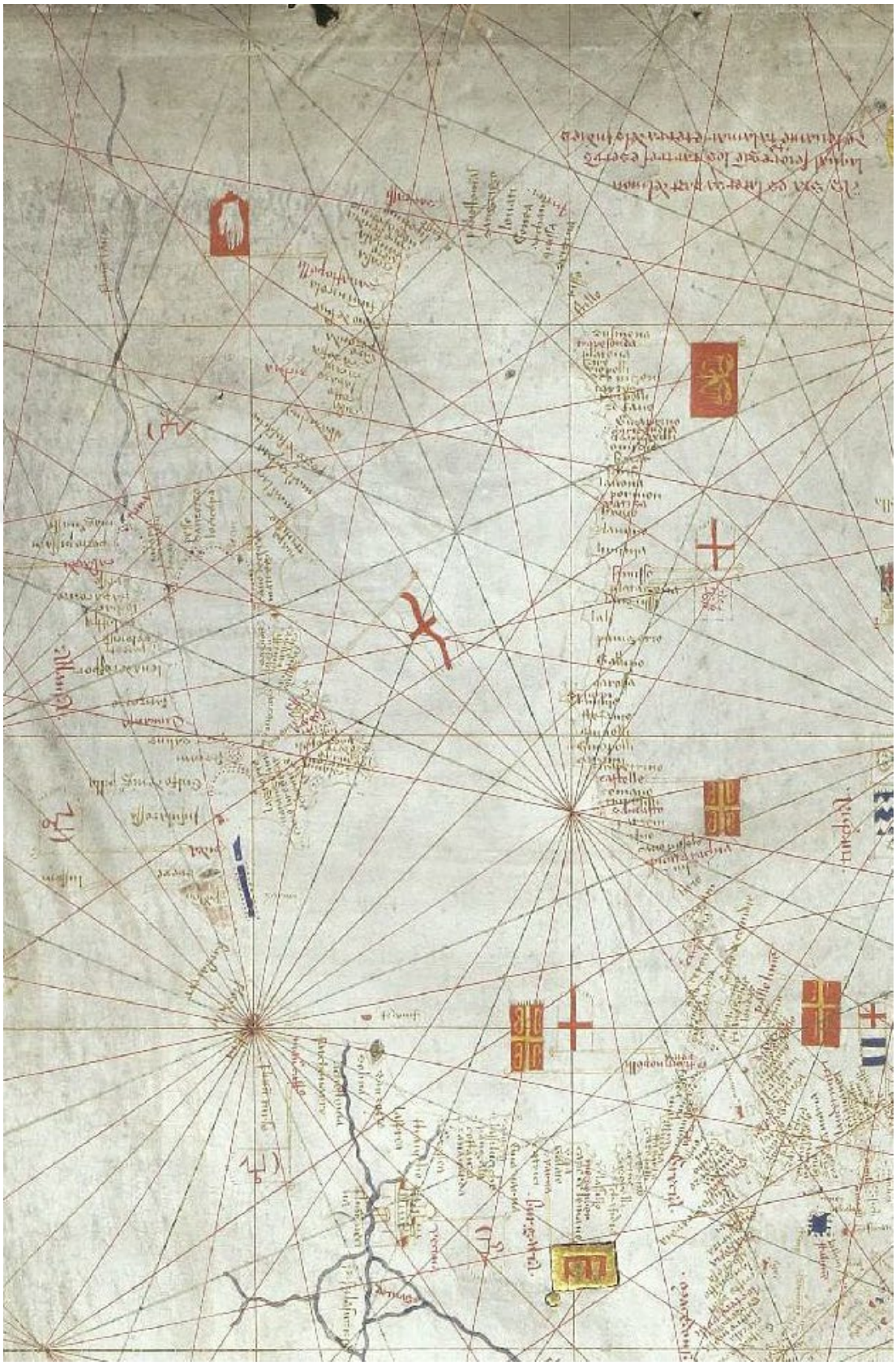
EK E: BOA Belgeleri ve Çevirileri

EK F: Fotoğraflar

EK A: Haritalar

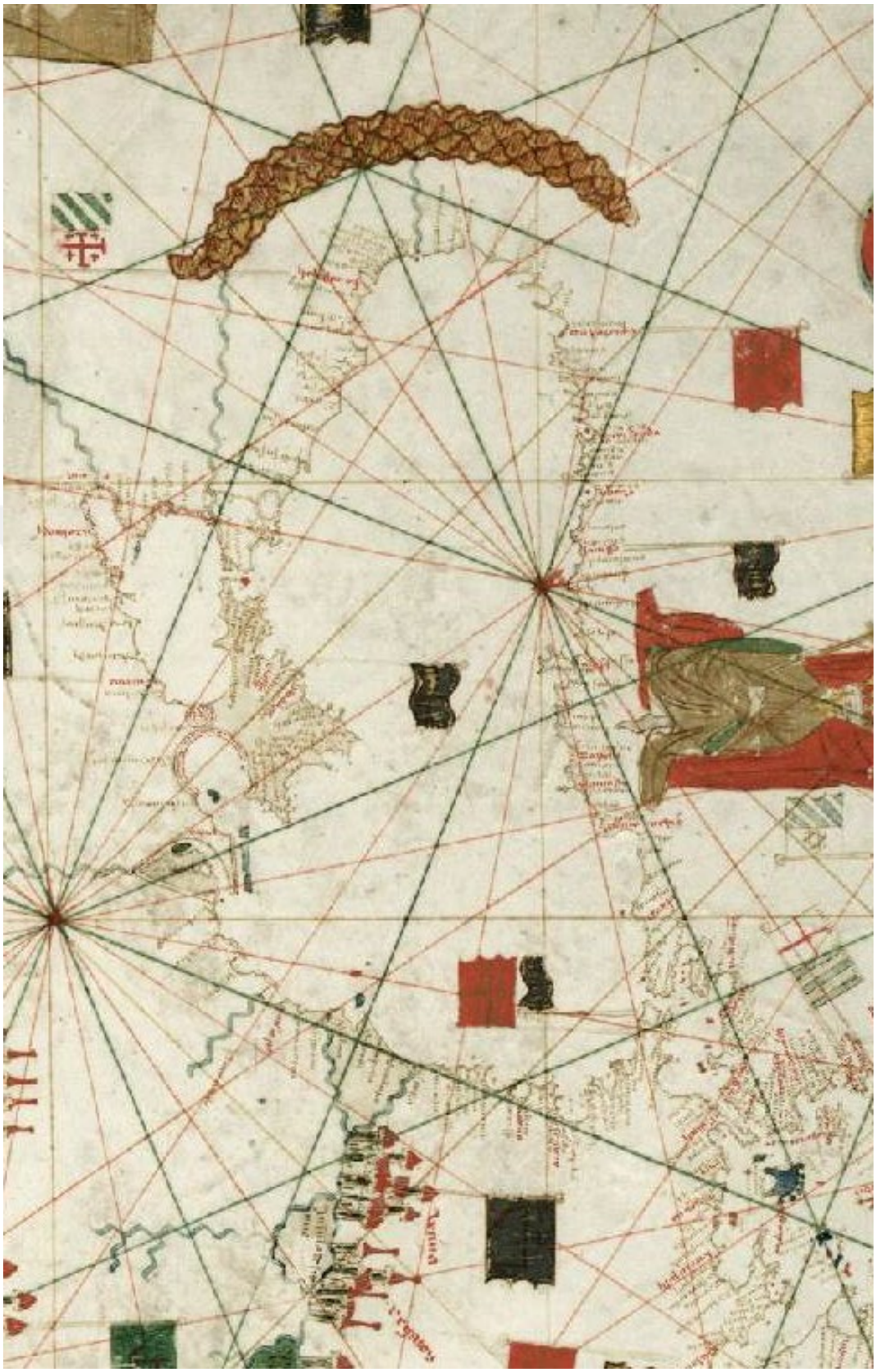
Şekil A.1 : 1320-21 yılında Vesconte tarafından hazırlanan portolan (Vesconte, 1321).

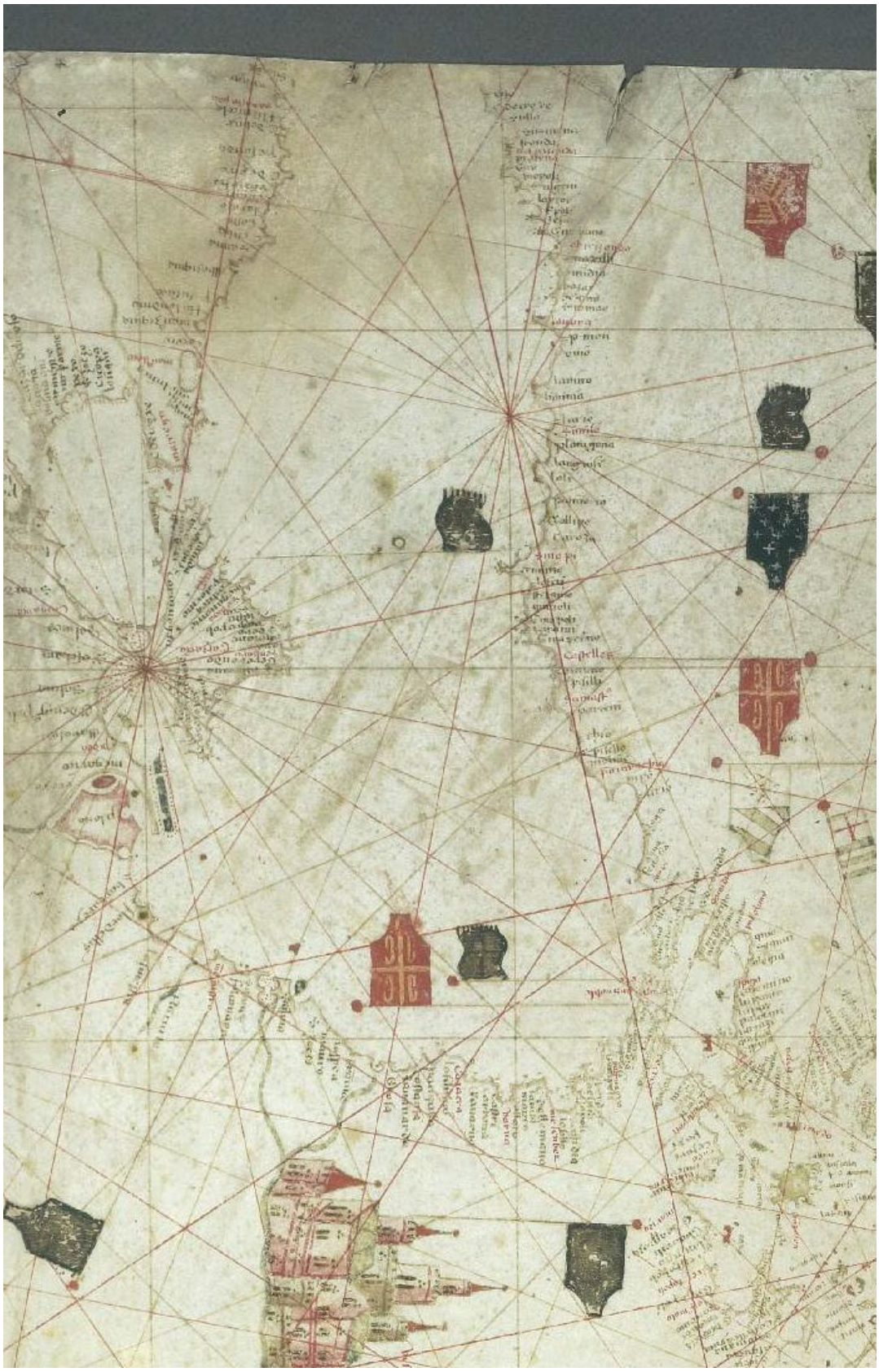
Şekil A.2 : 1380 yılında Guillem Soler tarafından hazırlanan portolan (Soler, 1380).

Şekil A.3 : 1413 yılında Villadestes tarafından hazırlanan portolan (Villadestes, 1413).

Şekil A.4 : 1439 yılında Gabriel Vallseca tarafından hazırlanan portolan (Vallseca, 1439).

Şekil A.5 : 1447 yılında Gabriel Vallseca tarafından hazırlanan portolan (Gabriel, 1447).

Şekil A.6 : 1489 yılında Canepa tarafından hazırlanan portolan (Canepa, 1489).

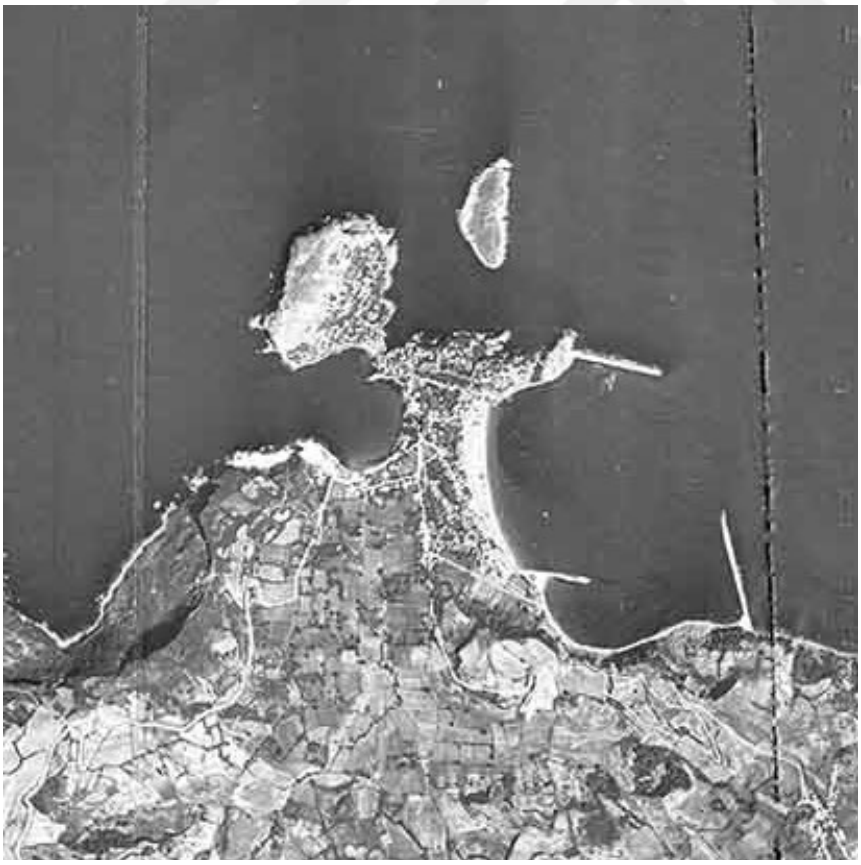
Şekil A.7 : 1492 yılında Jorge Aguiar tarafından hazırlanan portolan (Aguiar, 1492).

Şekil A.8 : 1559 yılında Prunes tarafından hazırlanan portolan (Prunes, 1559).

Şekil A.9 : 1944 tarihli hava fotoğrafı (Harita Genel Komutanlığı Arşivi).

Şekil A.10 : 1955 tarihli hava fotoğrafı (Harita Genel Komutanlığı Arşivi).

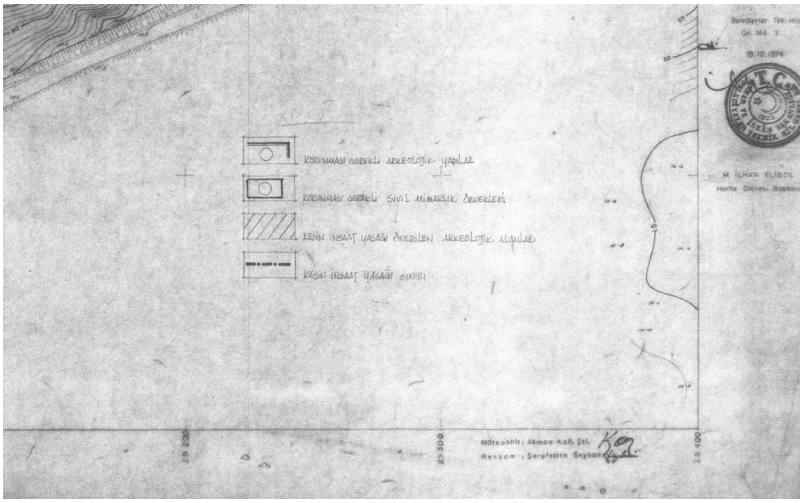
Şekil A.11 : 1970 tarihli imar planı (İller Bankası Arşivi).

Şekil A.12 : 1970 tarihli imar plan notları (İller Bankası Arşivi).

Şekil A.13 : 1976 yılı koruma kurulu karar eki (İller Bankası Arşivi).

Şekil A.14 : 1976 yılı koruma kurulu karar eki planı lejandı (İller Bankası Arşivi).

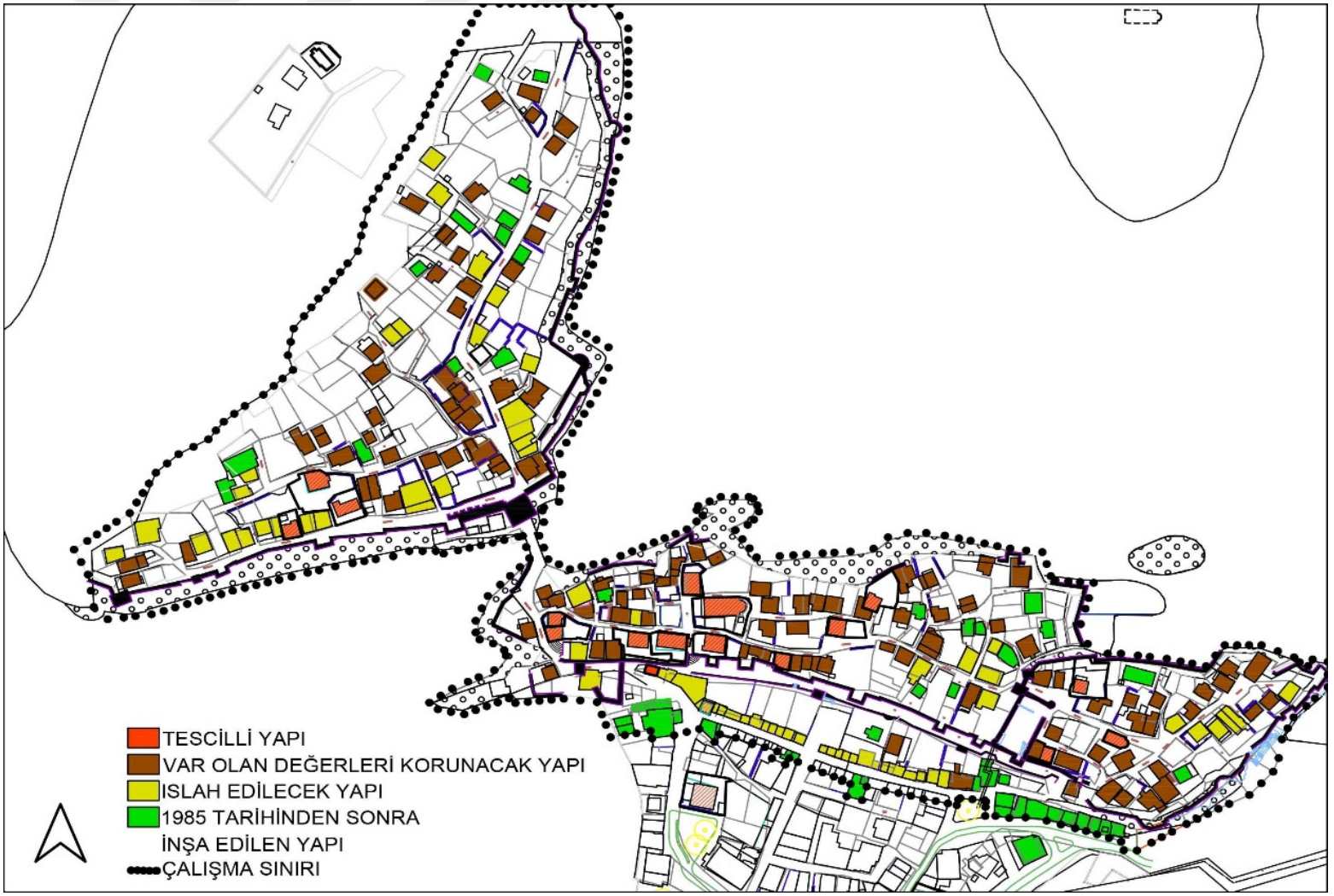
Şekil A.15 : 1985 yılında hazırlanan 1/2000 ölçekli imar planı (İller Bankası Arşivi).

Şekil A.16 : 1986 yılına ait 1/1000 ölçekli imar planı (İller Bankası Arşivi).

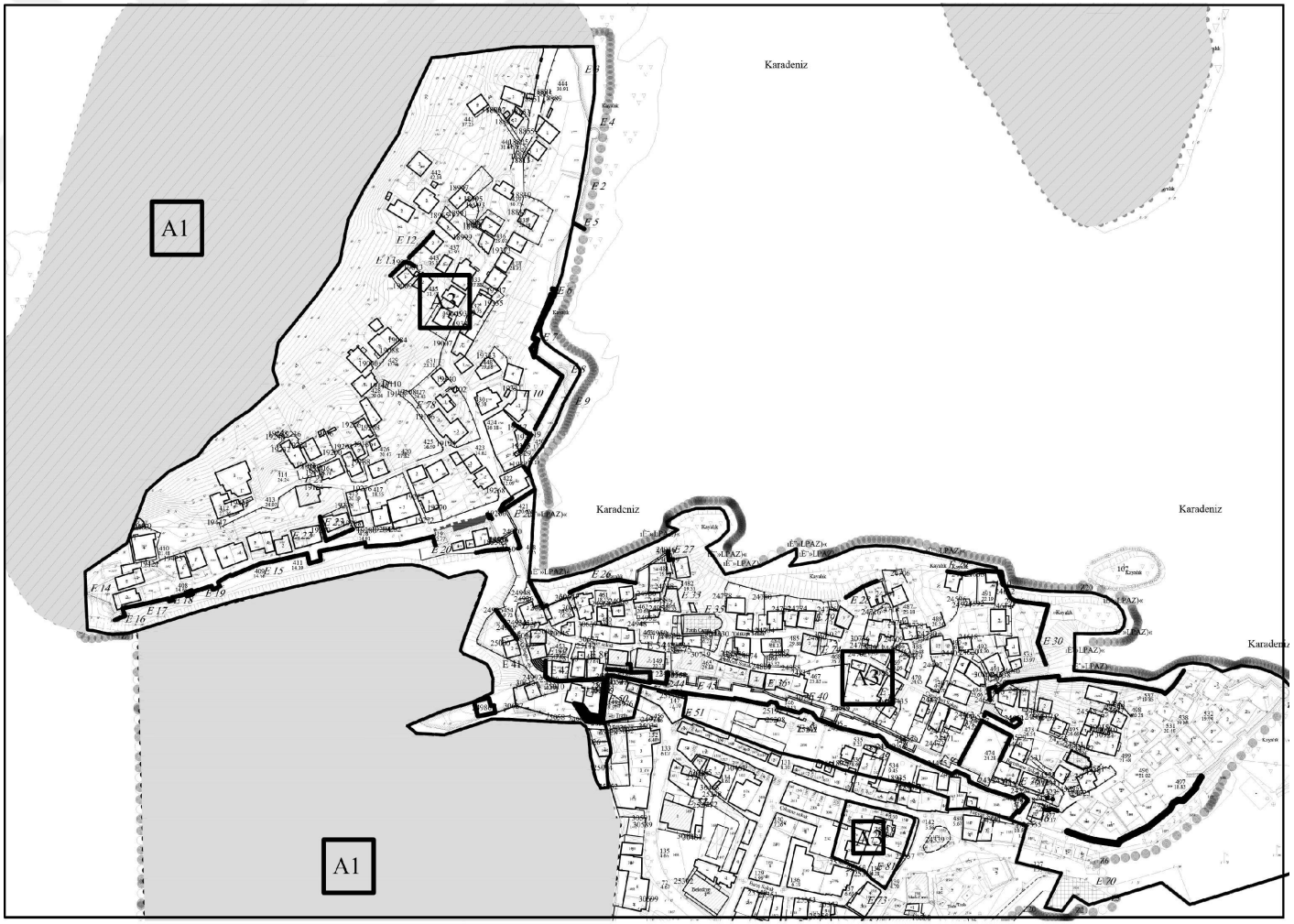
Şekil A.17 : 1988 yılı koruma amaçlı imar planı (İller Bankası Arşivi).

Şekil A.18 : 1988 koruma amaçlı imar planının güncel çizim tekniği ile gösterimi.

Şekil A.19 : Amasra kent merkezi halihazır haritası (Amasra Belediyesi).

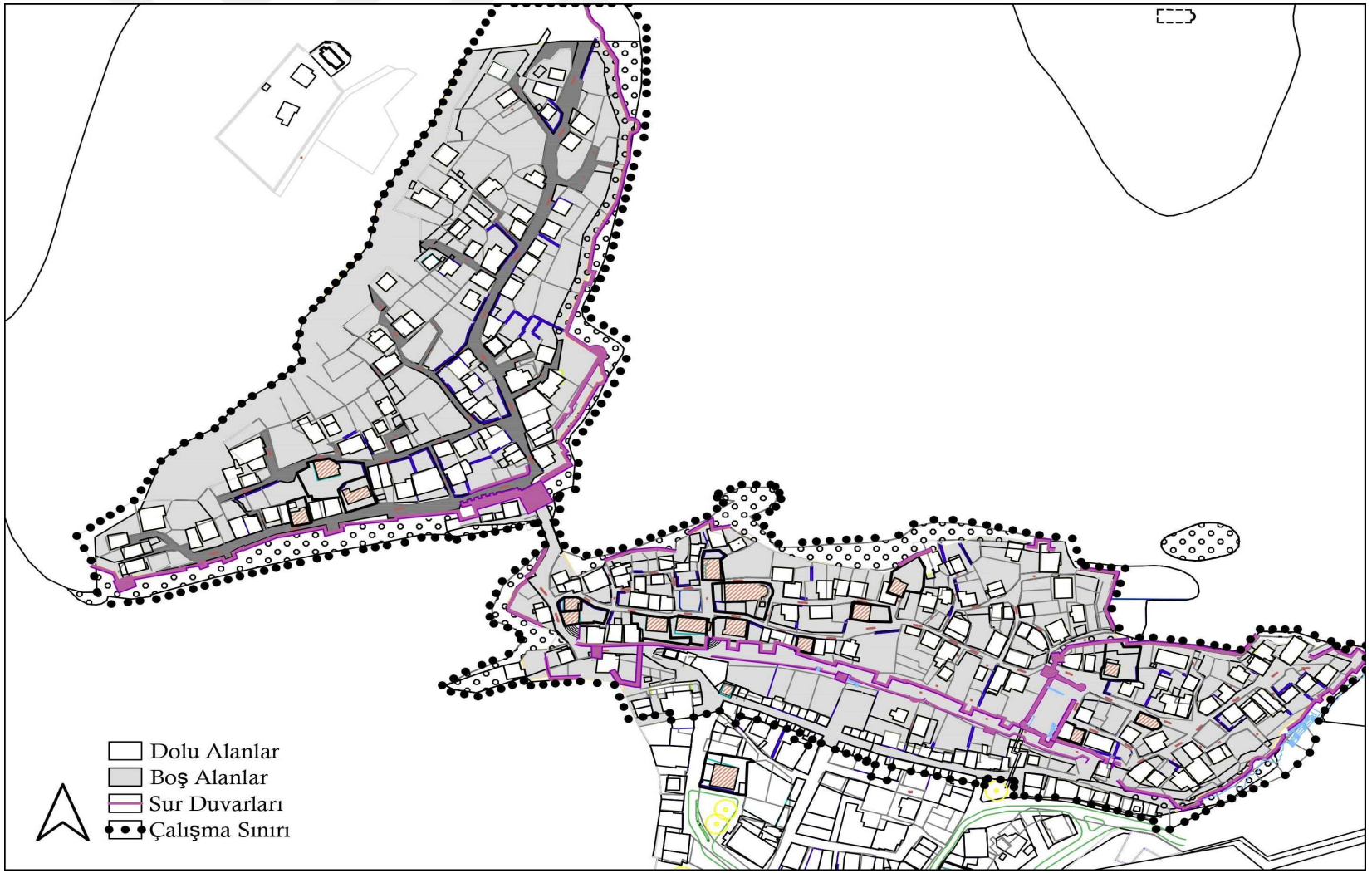

Şekil A.20 : 2013 yılına ait koruma amaçlı imar planı (A1-1. derece arkeolojik sit alanı – A3-3. derece arkeolojik sit alanını temsil etmektedir.) (Amasra Müzesi).

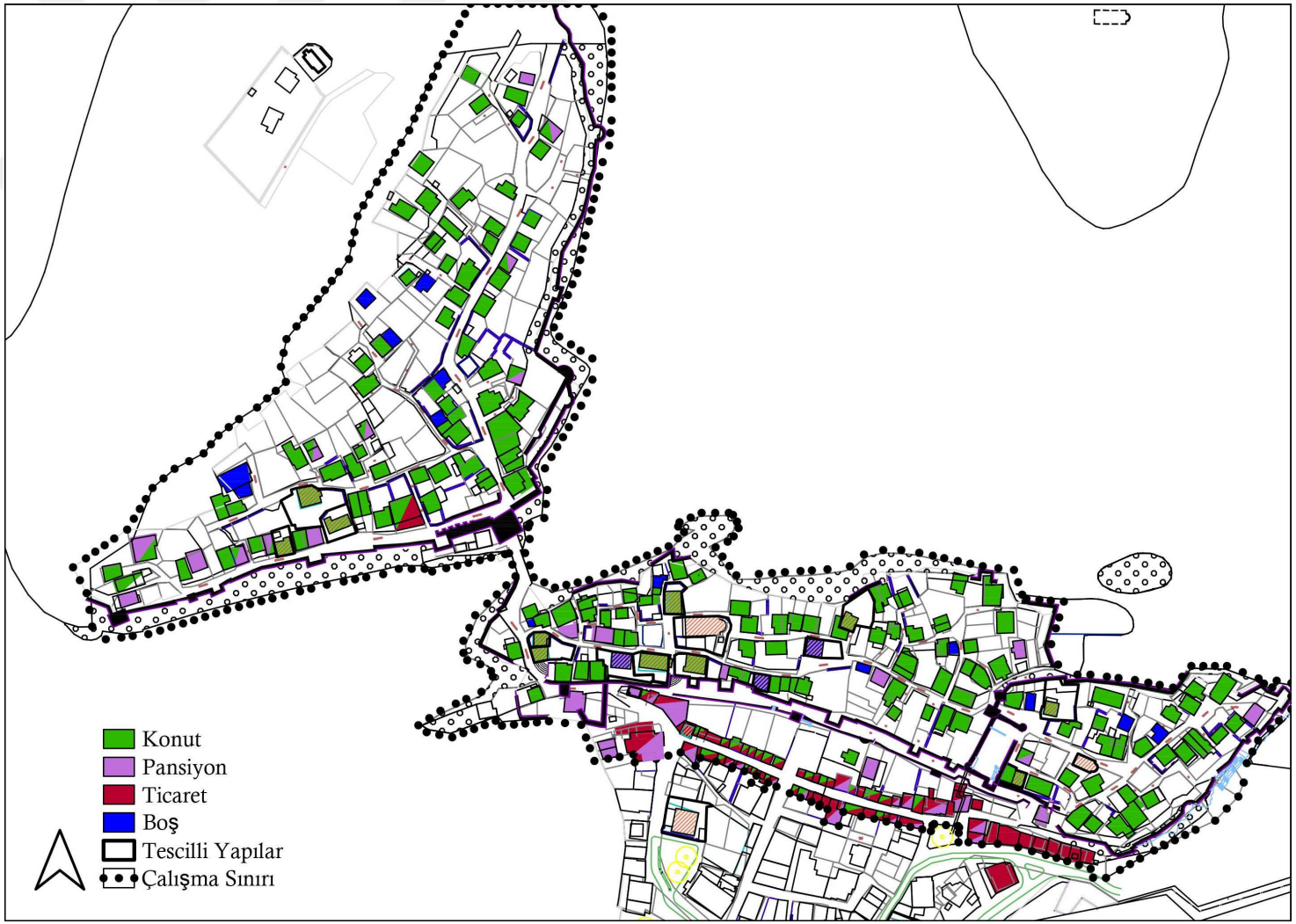
EK B: Analizler ve Tanımlamalar

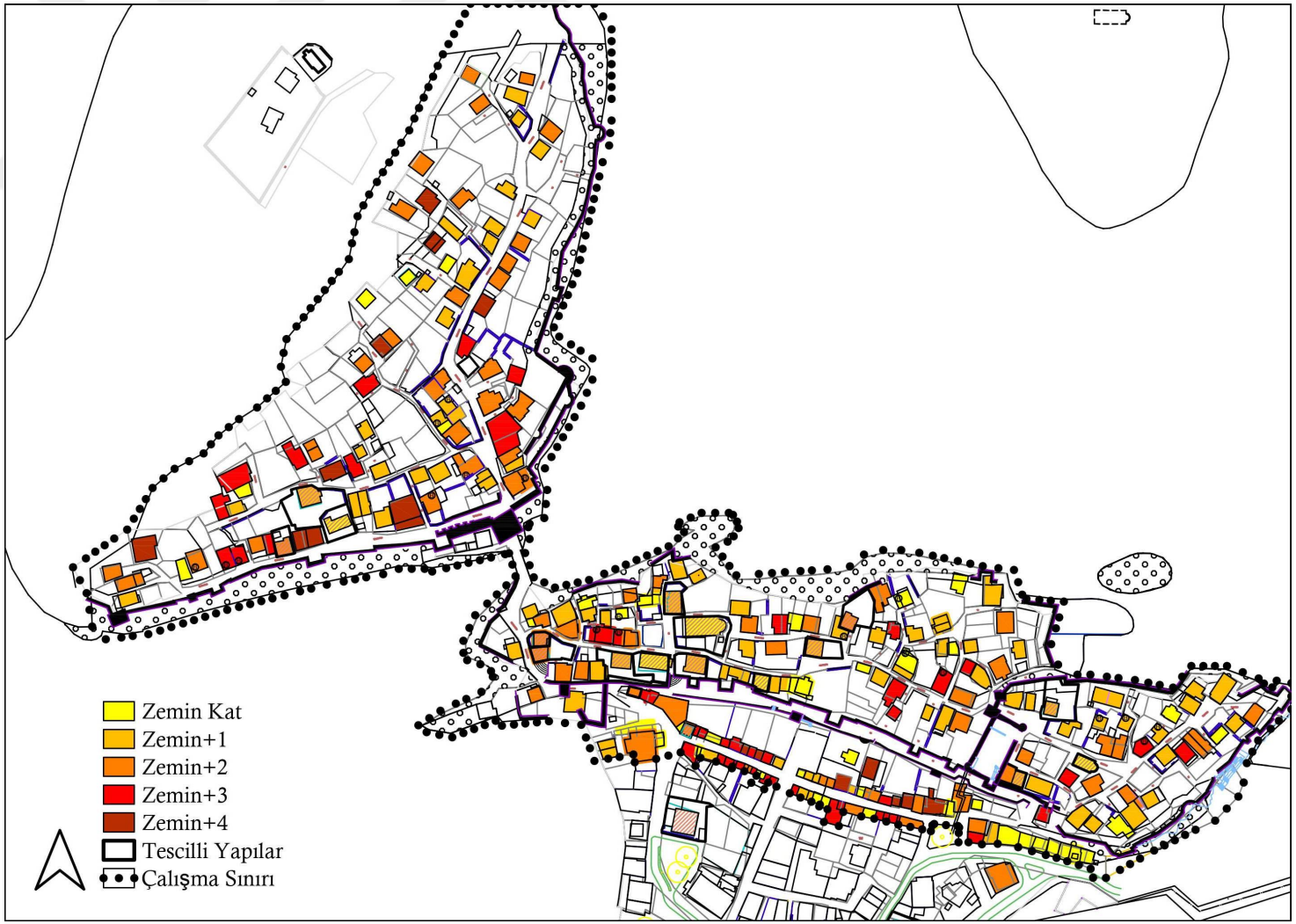
Şekil B.1 : Yapılan analizler için verilen yapı numaraları.

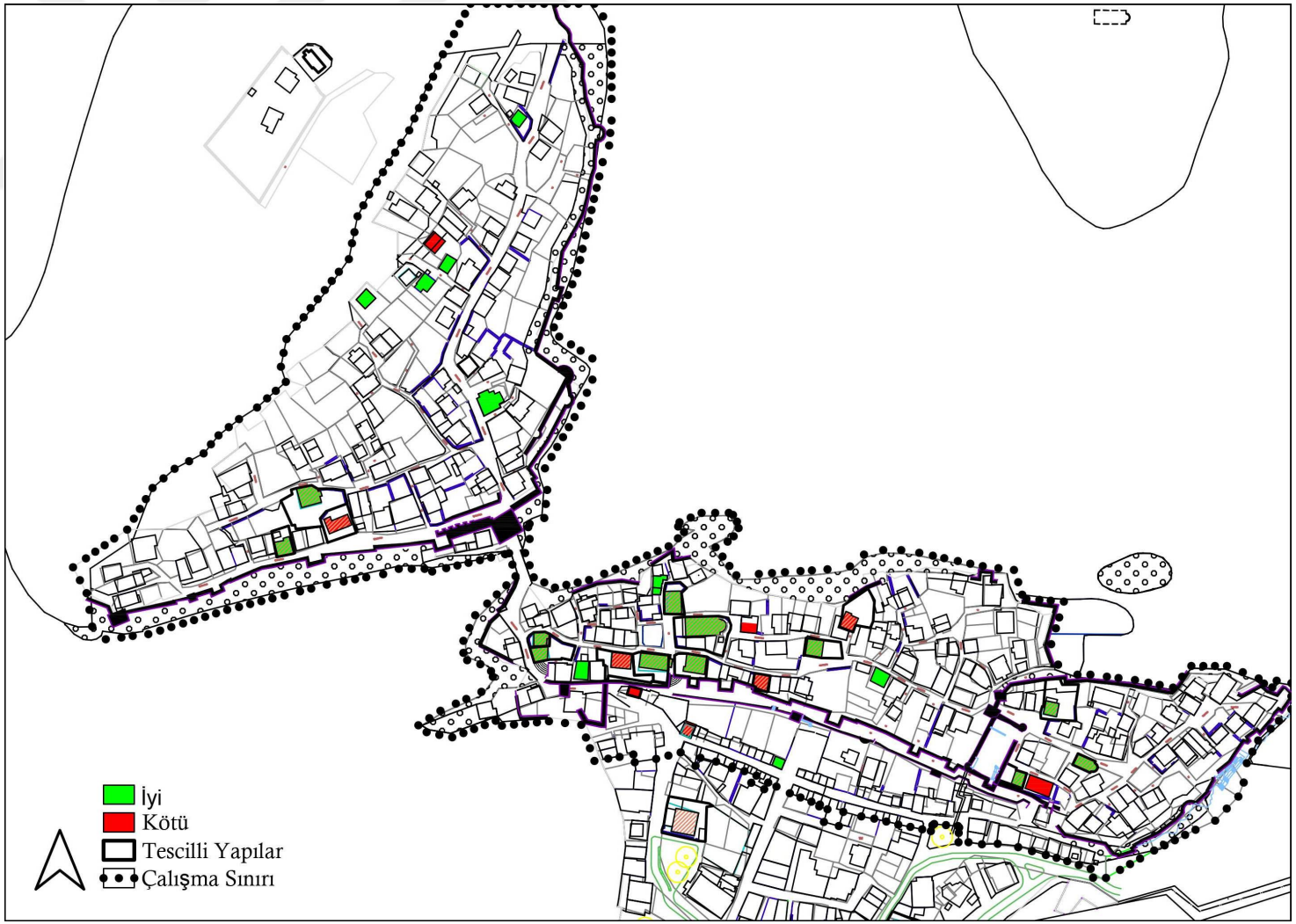
Şekil B.2 : Dolu-Boş analizi.

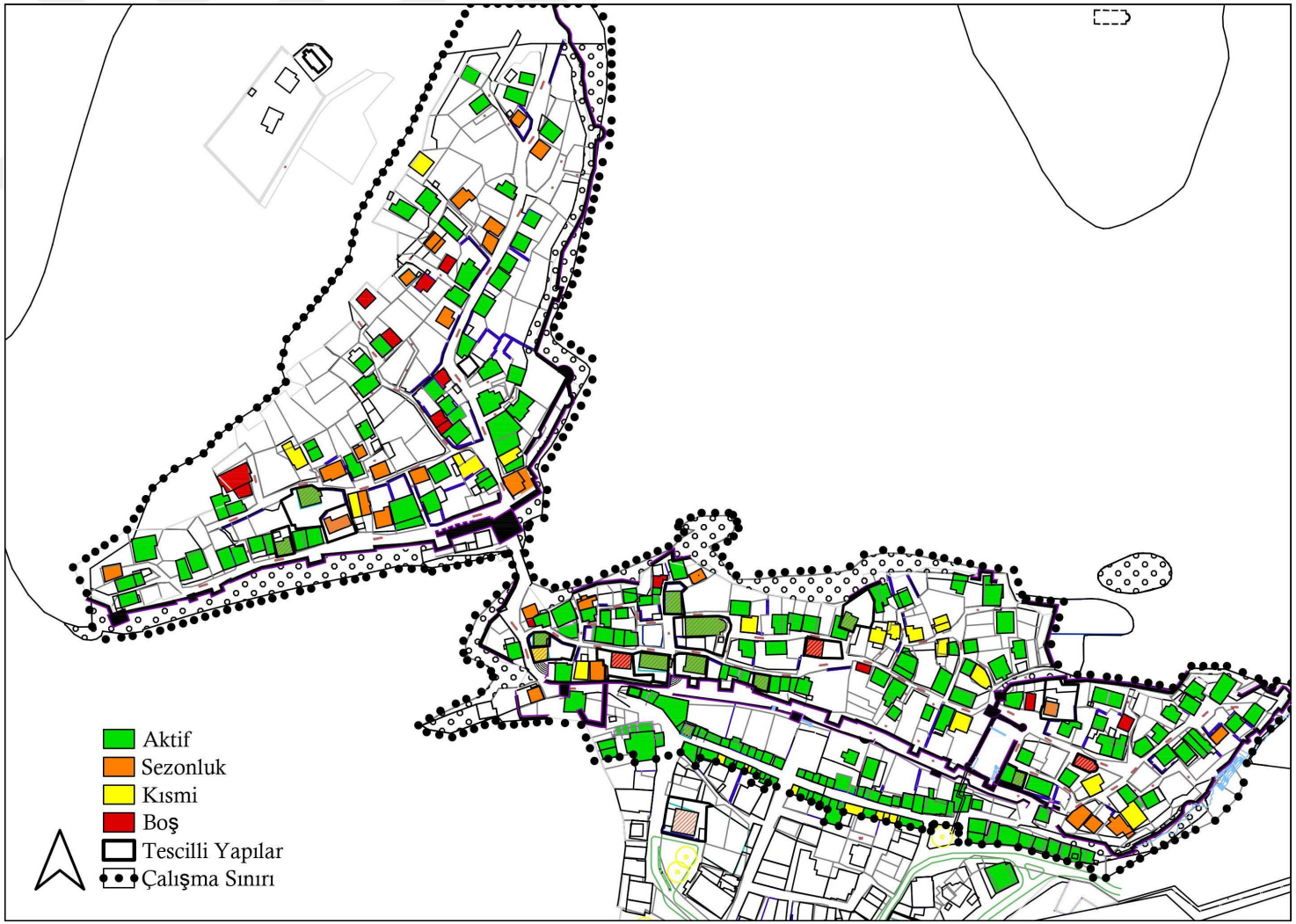
Şekil B.3 : İşlev analizi.

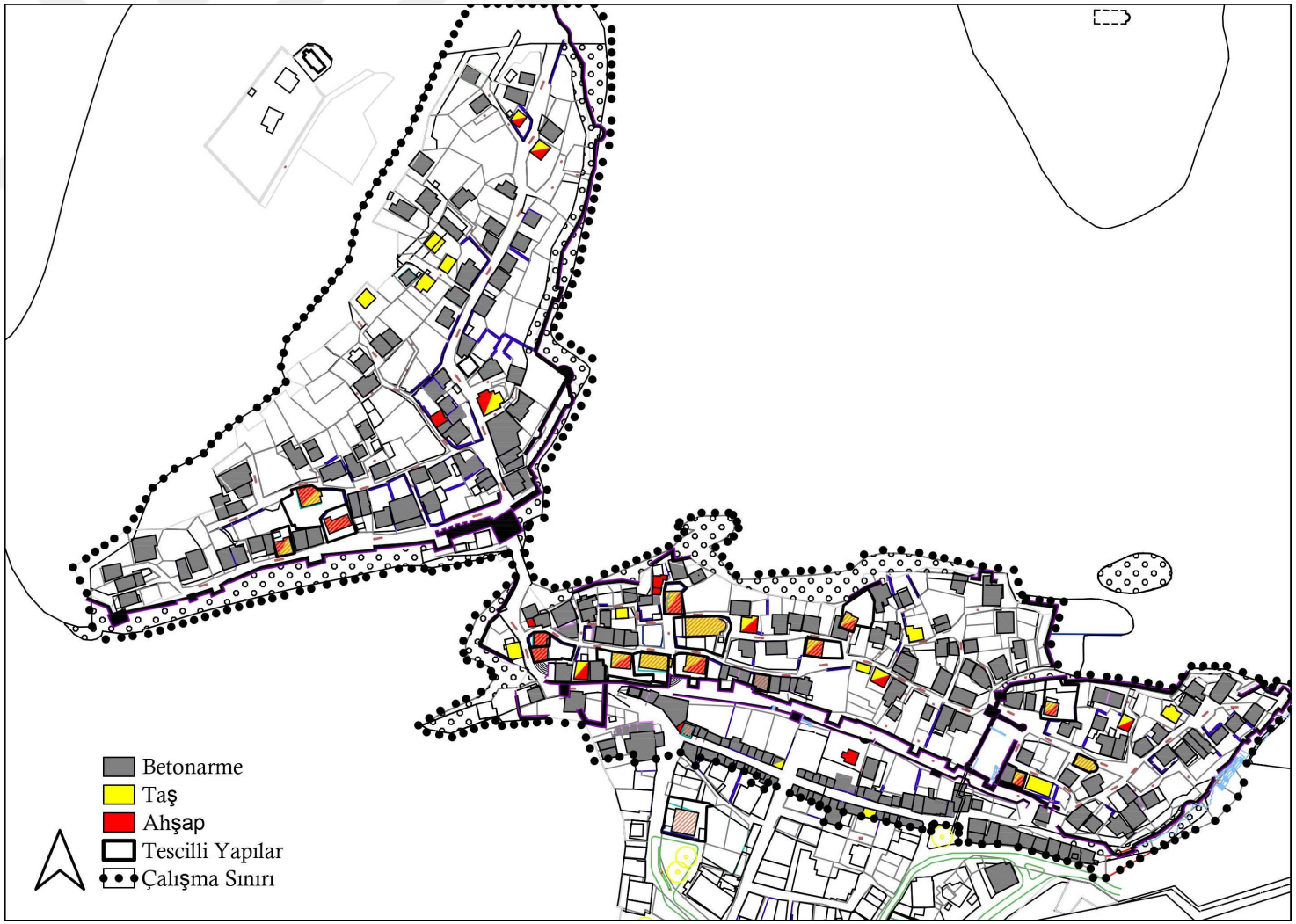
Şekil B.4 : Kat analizi.

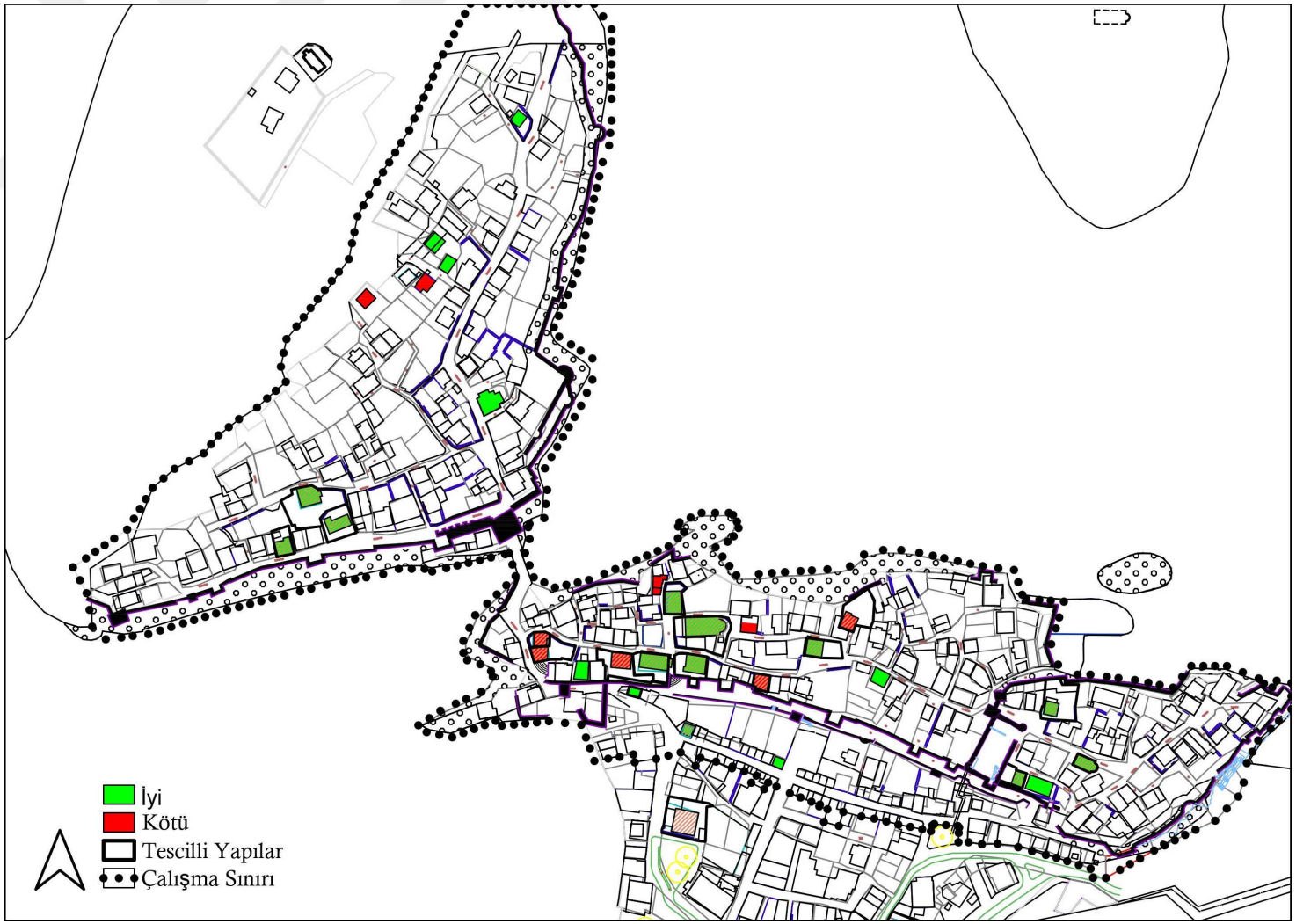
Şekil B.5 : Korunmuşluk durumu analizi.

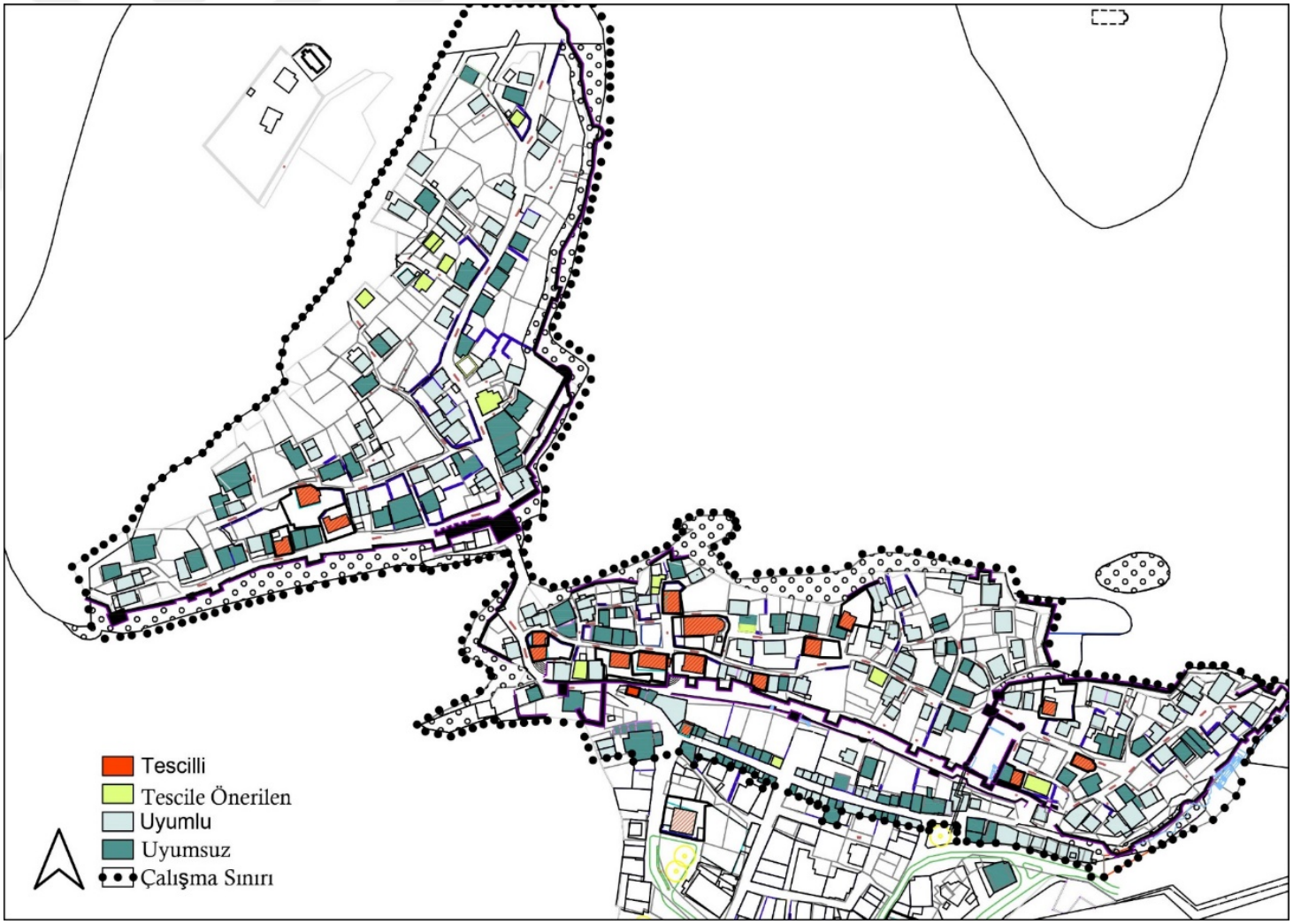
Şekil B.6 : Kullanım durumu analizi.

Şekil B.7 : Malzeme analizi.

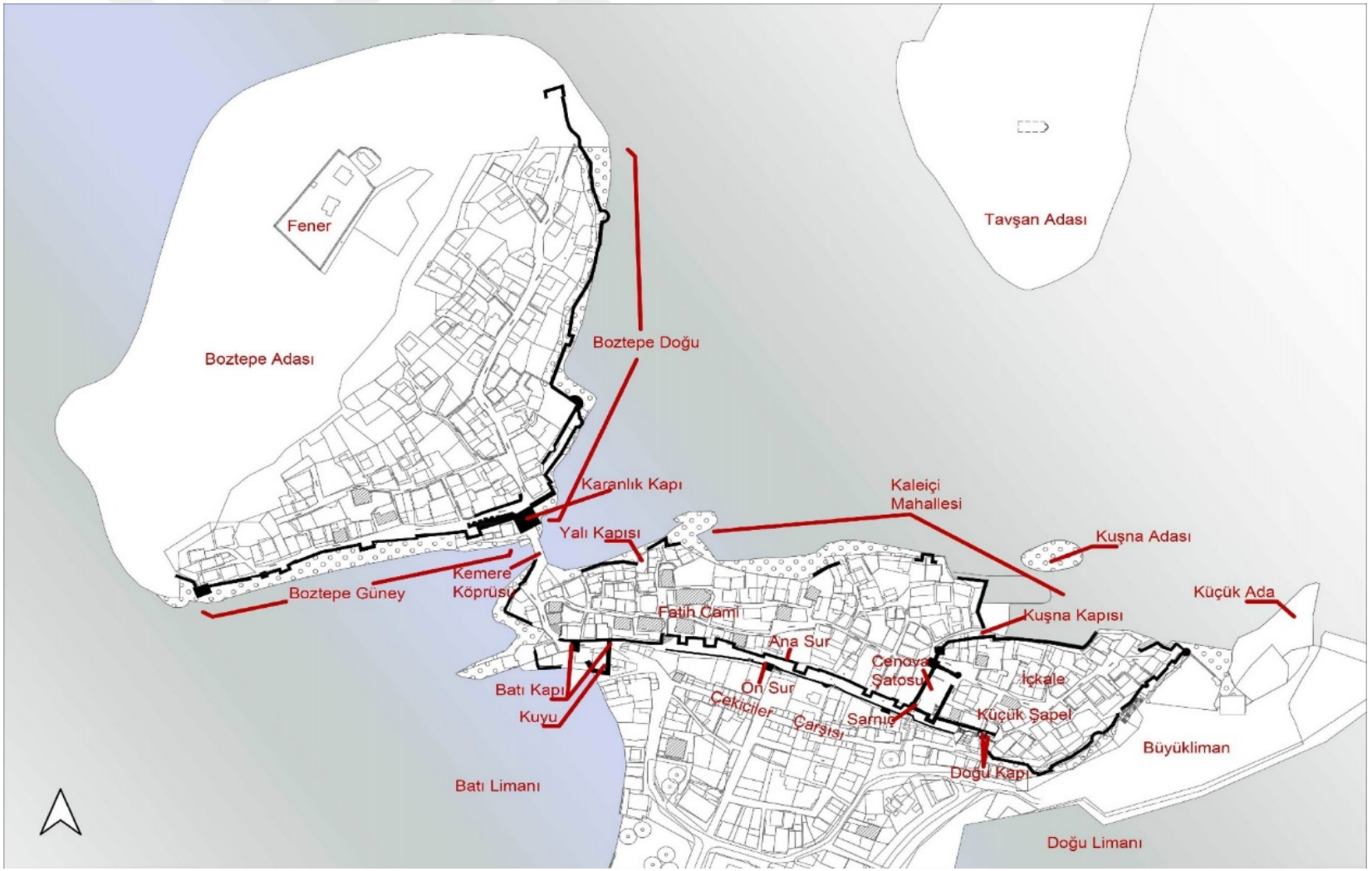
Şekil B.8 : Strüktürel durum analizi.

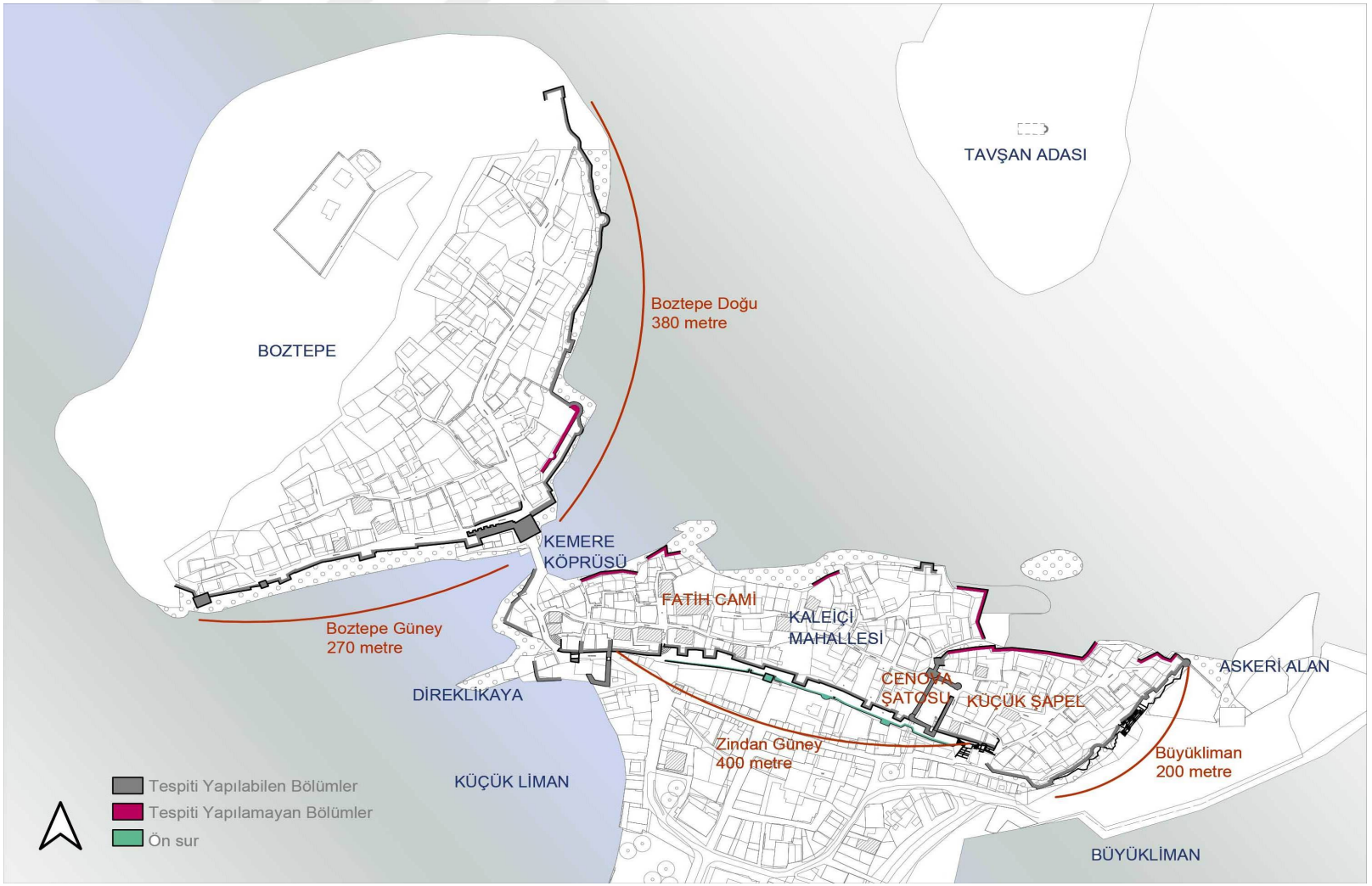
Şekil B.9 : Tescil durumu analizi.

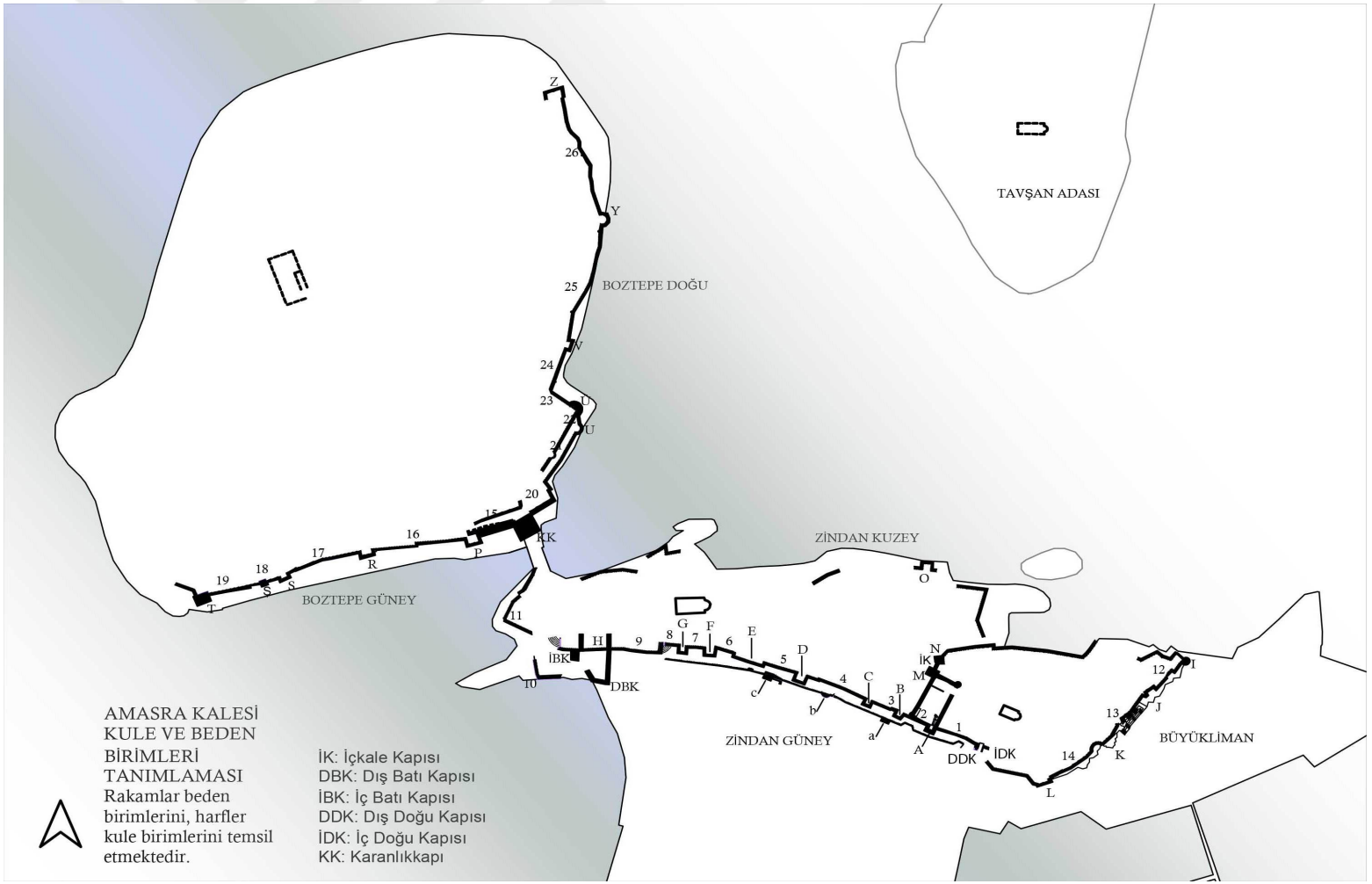
Şekil B.10 : Halk arasında kullanılan isimler.

Şekil B.11 : Tezde kullanılan adlandırmalar.

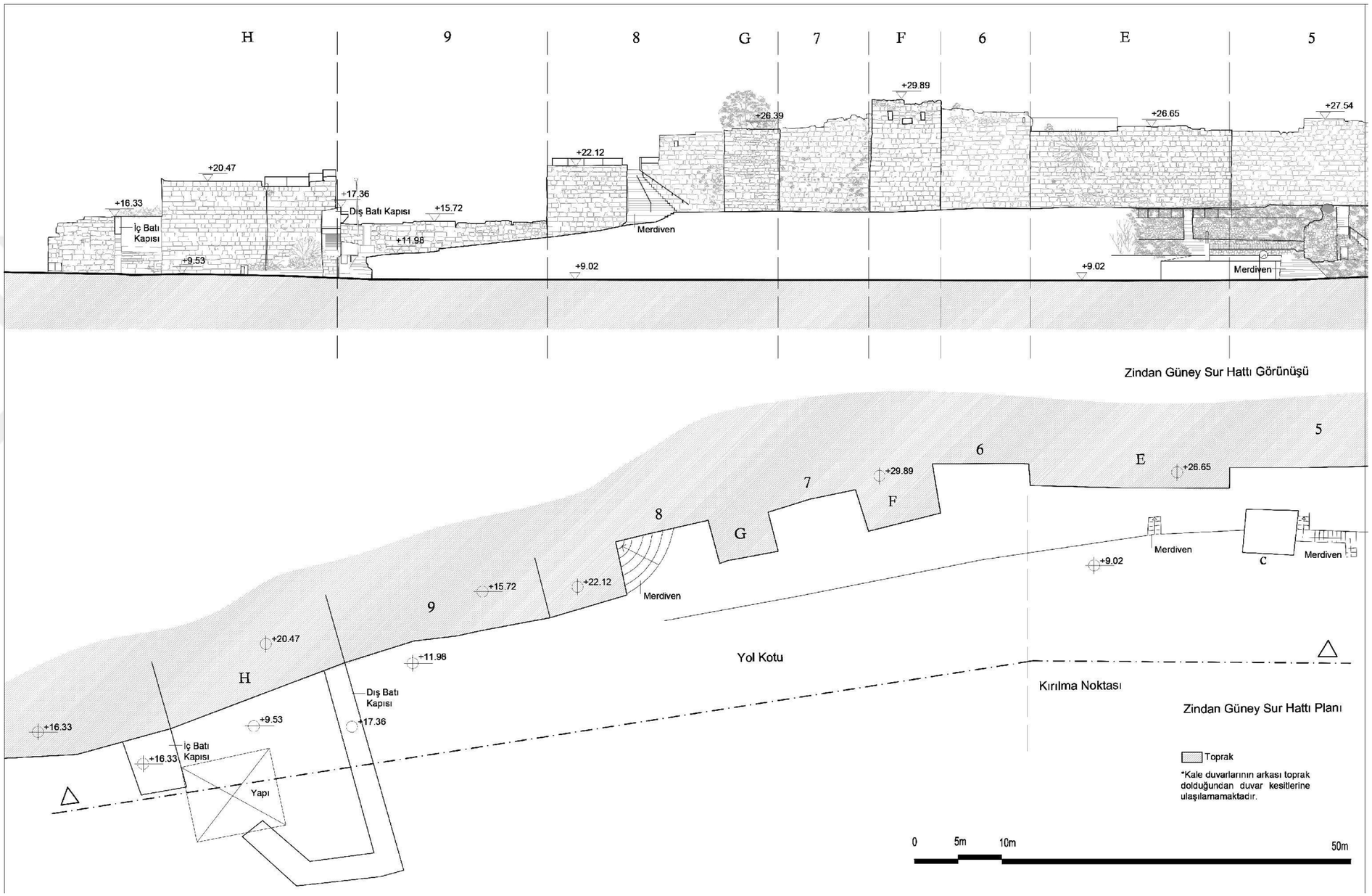

Şekil B.12 : Amasra Kalesi'nin bölümleri.

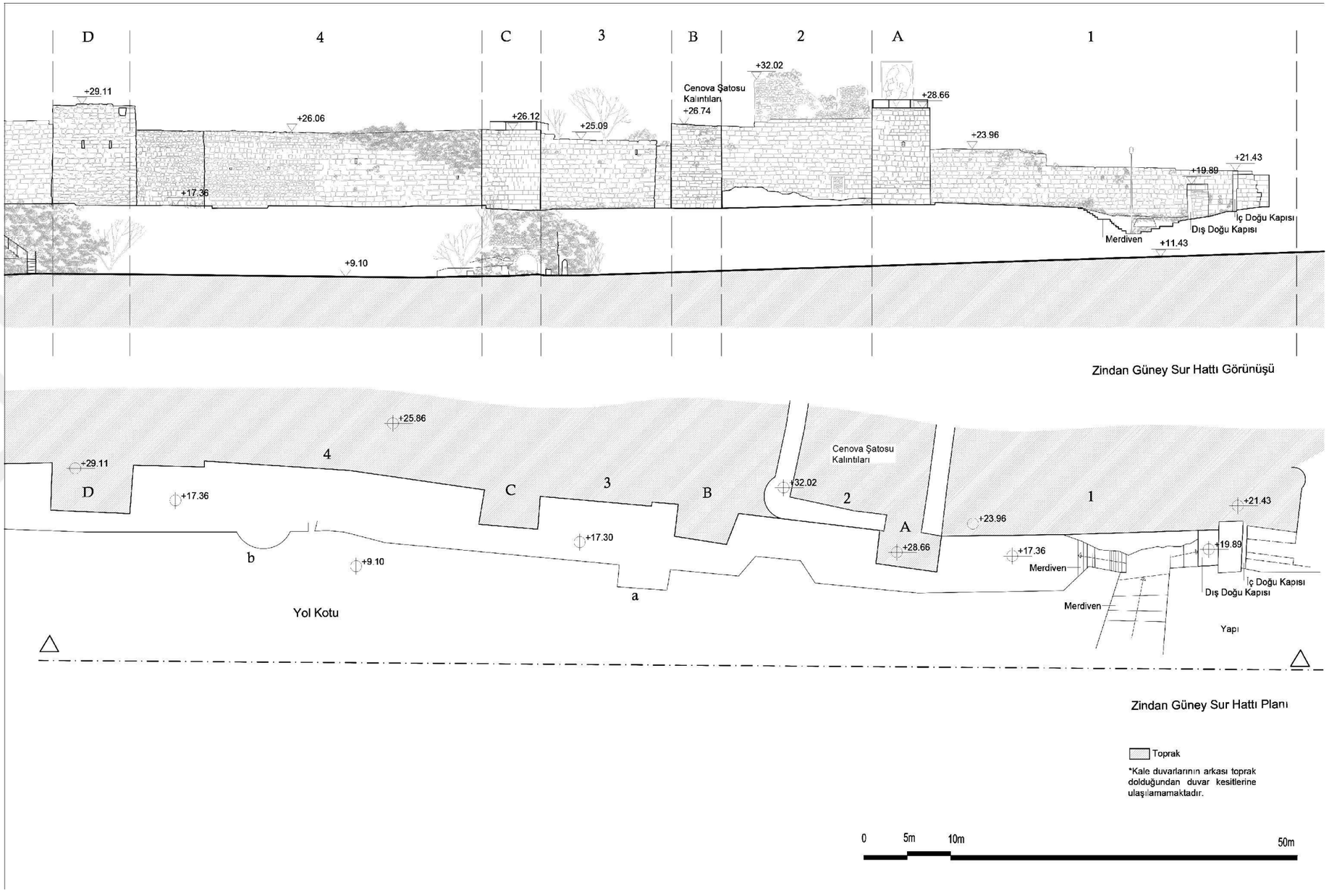

Şekil B.13 : Kule ve beden birimleri tanımlaması.

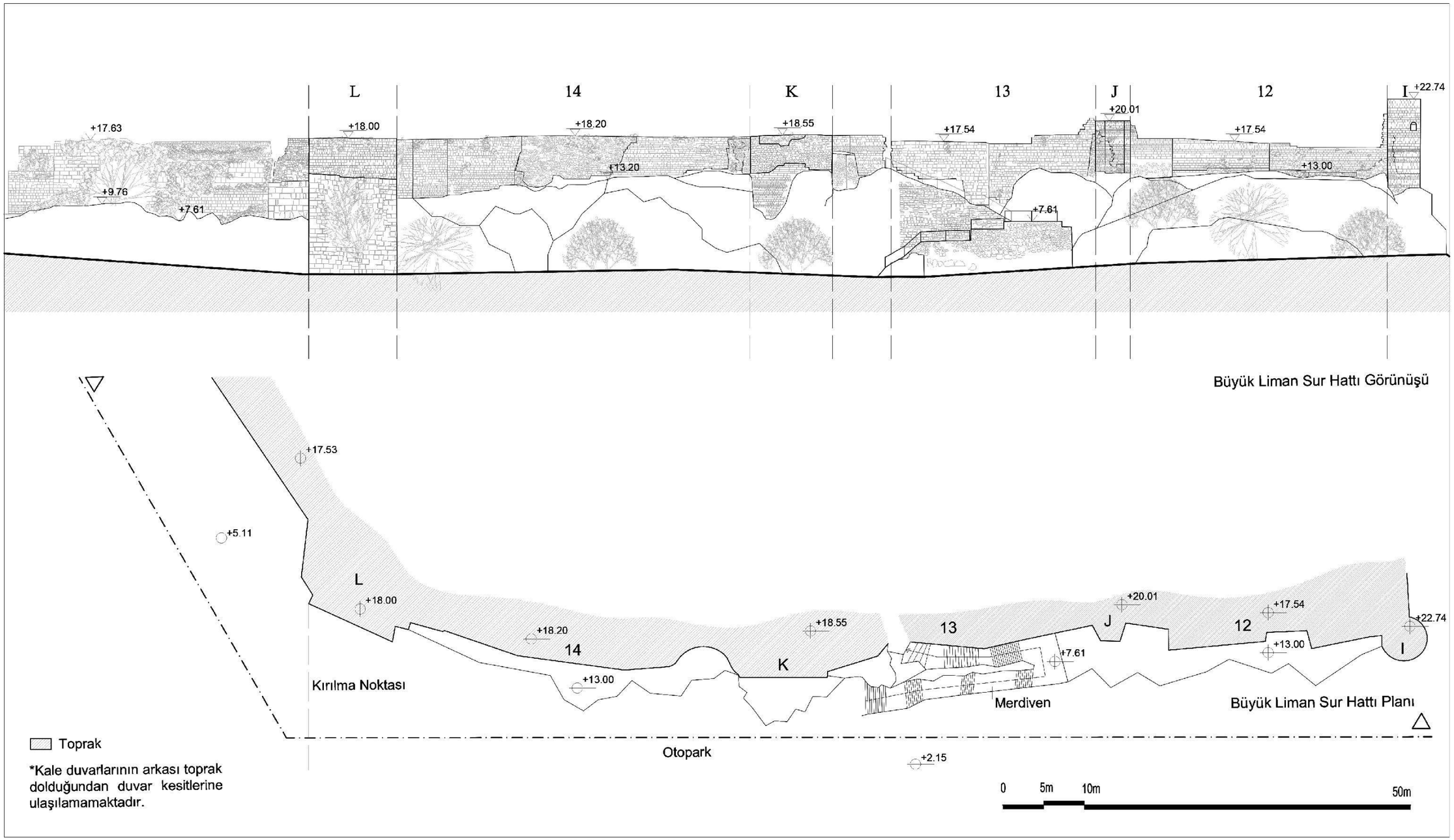
EK C: Amasra Kalesi Çizimleri ve Dönem Analizleri

Şekil C.1 : Zindan güney sur hattının planı ve görünüşü 1. kısım.

Şekil C.2 : Zindan güney sur hattının planı ve görünüşü 2. kısım.

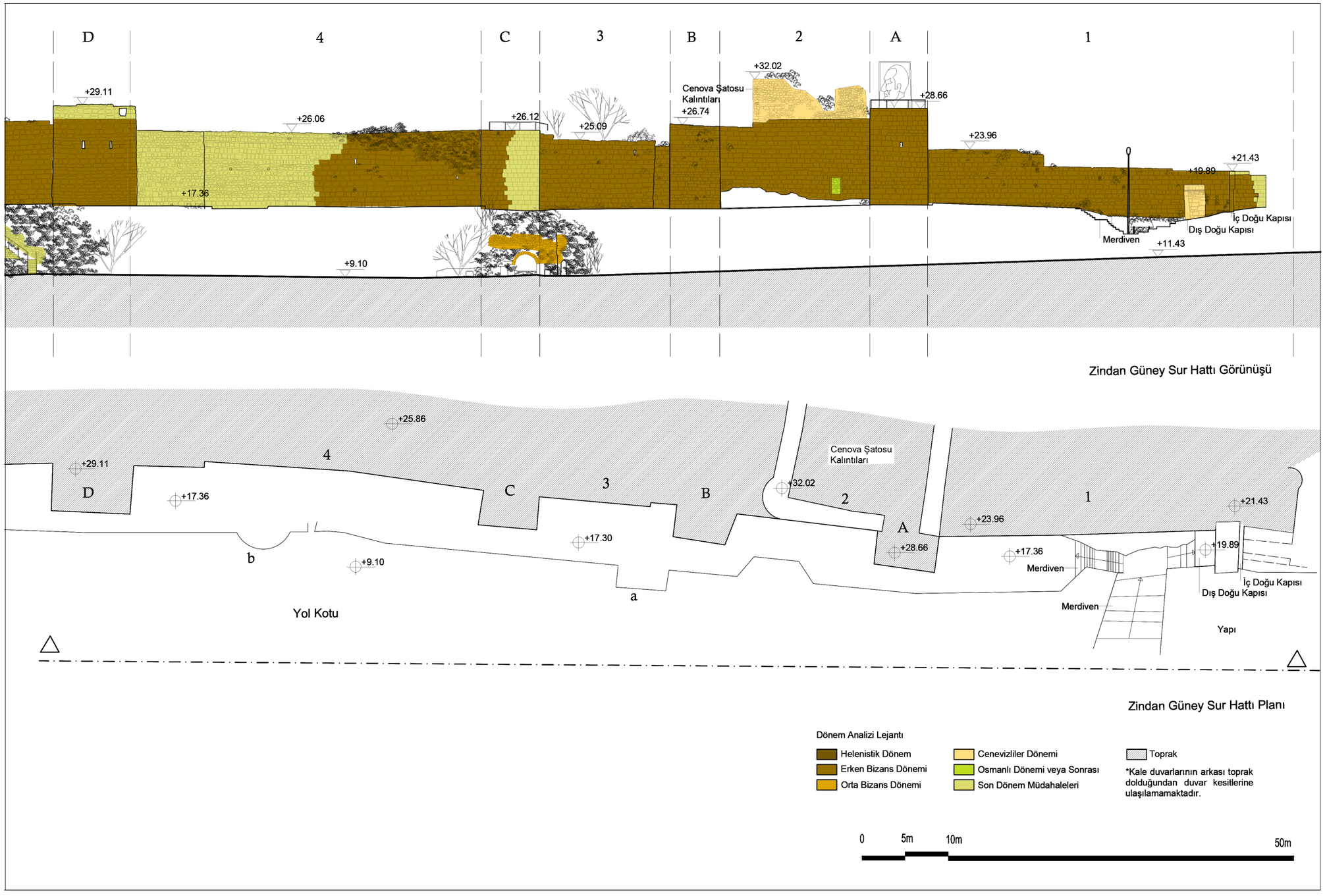
Şekil C.3 : Büyükliman sur hattının planı ve görünüşü.

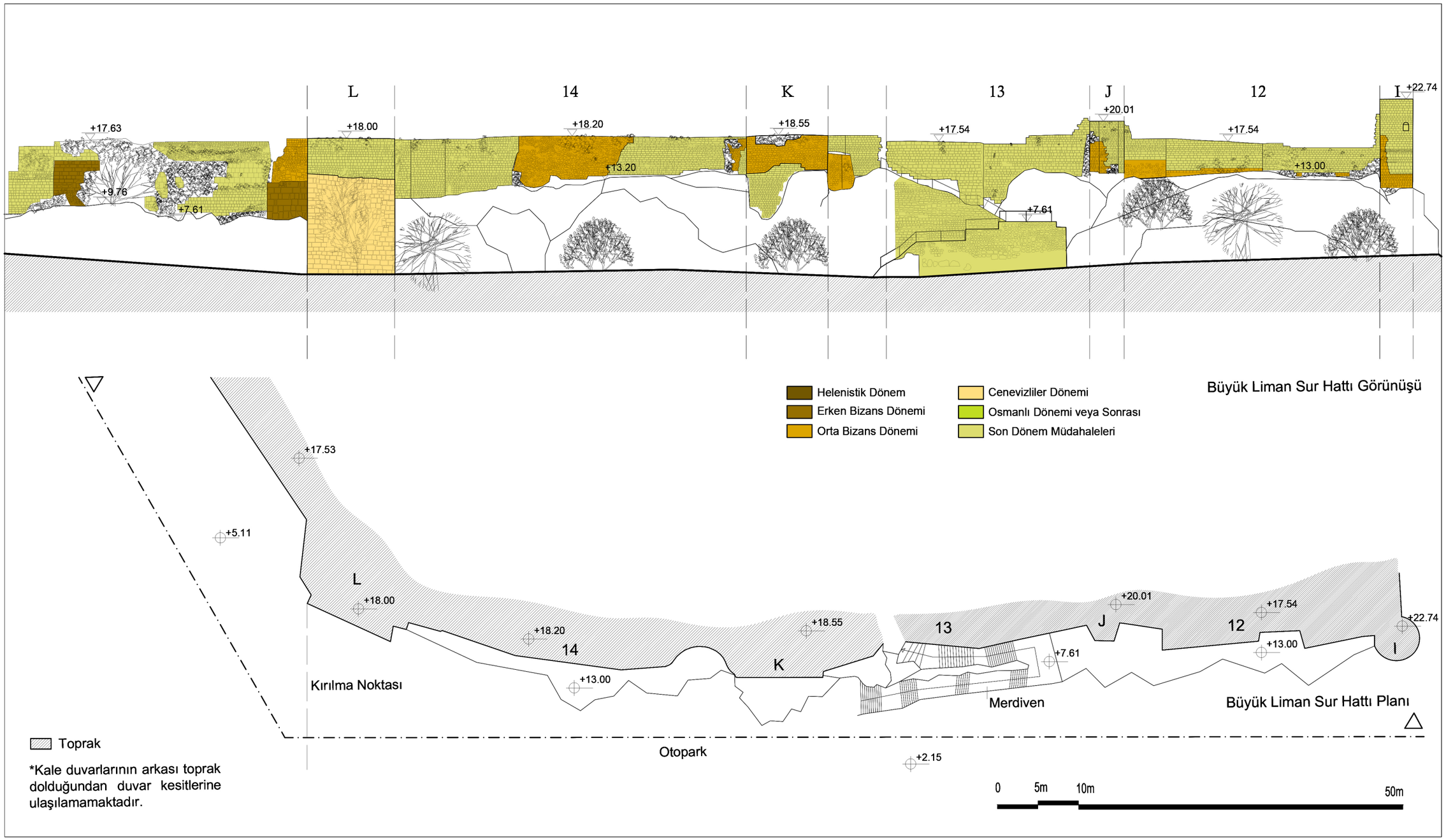
Şekil C.4 : Amasra Kalesi dönem analizi.

Şekil C.5 : Zindan güney sur hattının dönem analizi 1. kısım.

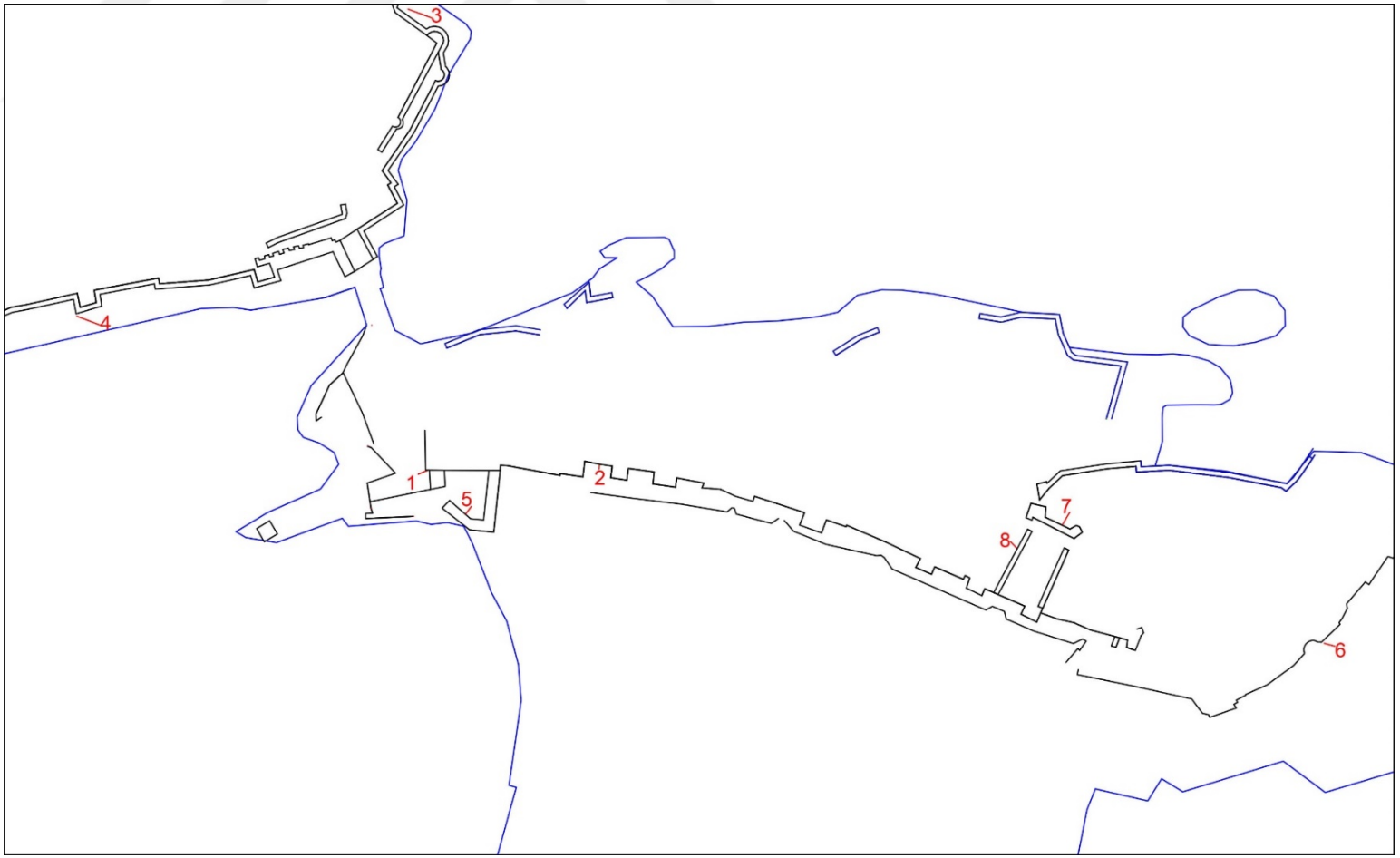

Şekil C.6 : Zindan güney sur hattının dönem analizi 2. kısım.

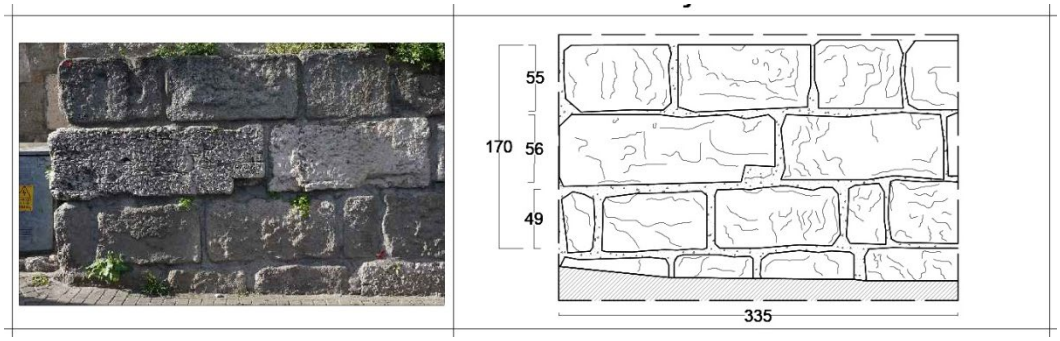

Şekil C.7 : Büyükliman sur hattı dönem analizi.

EK D: Amasra Kalesi Duvar Örgüleri

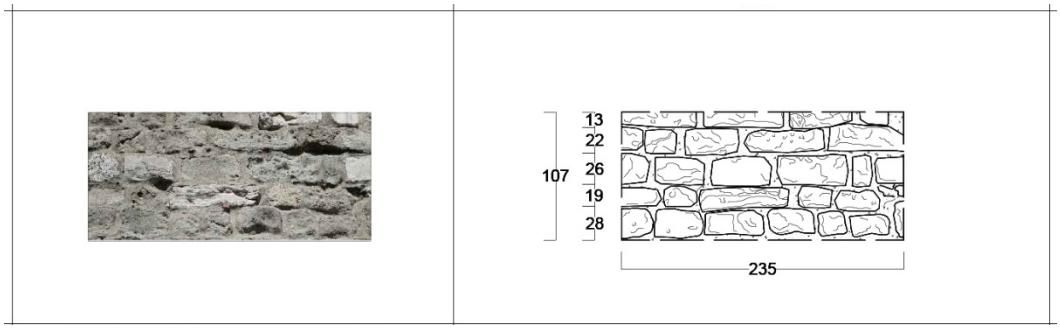

Şekil D.1 : Duvar örneklerinin alındığı noktalar.

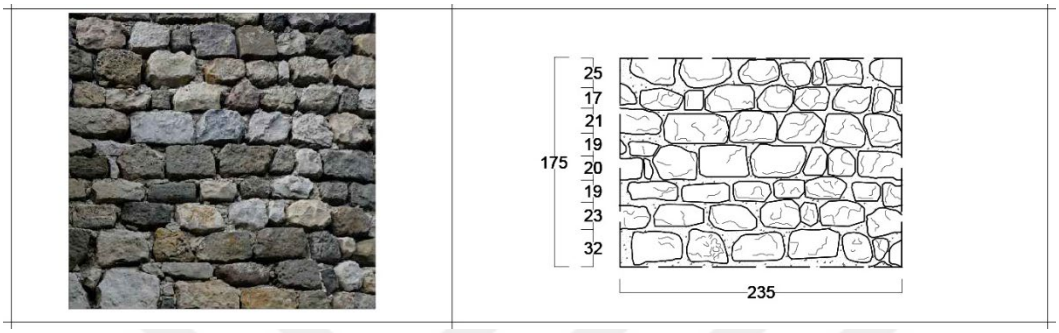
Şekil D.2 : Duvar örgüsü-1.

1 numaralı duvar örgüsü, Dış Batı Kapısı'nın Boztepe'ye bakan, Zindan güney sur hattının batıda bittiği bölüme aittir. Ölçüler en alt kottaki üç sıra taştan alınmıştır. Bu örgüde devşirme taşların kullanıldığı görülmektedir. Taşların bazılarının yüzeyinde, üzerine başka taş ya da eleman sabitlemek için yivler açıldığı ya da devşirildikleri yerde farklı birleşim detaylarına sahip oldukları için farklı kesimlerin olduğu görülmektedir. Yüzeyleri oldukça aşınmış olmakla birlikte nadiren bosajlı taşlara da rastlanmaktadır. Bu örgüde gri andezit ve volkanik beyaz renkli taş birlikte kullanılmıştır. Kesme blok taşlardan oluşmaktadır. Taşların ölçüleri 45/50*40/170 cm aralığında değişkenlik göstermektedir. Derzlerin eni 1/10 cm aralığındadır ancak derzlemeler için çimento esaslı malzeme ile müdahale edilmiştir. Bazı bölümlerinde taşların birbirinin üzerine ya da tam yanına yerleştirildiği görülmektedir. Derzlerin boşaldığı noktalarda da kesite doğru taşların neredeyse kuru bileşime sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda 10 cm eninde derz bu duvar örgüsü için yıpranma payı olarak görülmektedir. Duvar örgüsünde tuğla ya da taş parçaları görülmemektedir. Ancak üst sıralara doğru taş boyutlarının küçüldüğü görülmektedir (bkz. DÖ-2). Zindan Kalesi'nin özgün plan şemasına ait olan duvarların tamamı bu duvar örgüsüne sahiptir. Amasra Kalesi'nin günümüze ulaşmış bütünlüğünü koruyan özgün şema bu duvarlar ile birlikte Erken Bizans Dönemi'ne (1. Evre) tarihlenmektedir.

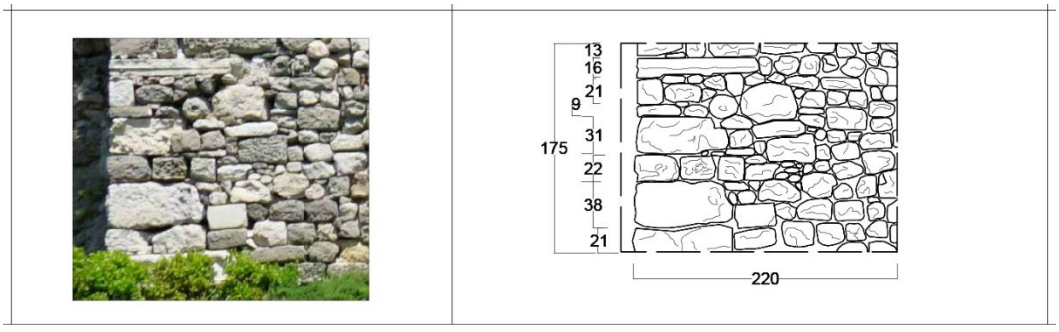
Şekil D.3 : Duvar örgüsü-2.

2 numaralı duvar örgüsü, Zindan güney sur hattı üzerinde 8 numaralı beden duvarına aittir. Bu örgü tekniğindeki taş boyutları, Zindan güney sur hattındaki diğer Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen duvar örgülerinin alt sırada yer alan taş boyutlarına göre daha küçük boyutludur. Taşların boyu ve genişliği 20/30*40/60 cm aralığındadır. Harç ve derz ilişkileri DÖ-1 ile aynıdır. Erken Bizans Dönemi'ne ait olan bu duvar örgüsü, DÖ-1'in bulunduğu duvarların üst sıralarını oluşturmaktadır.

Şekil D.4 : Duvar örgüsü-3.

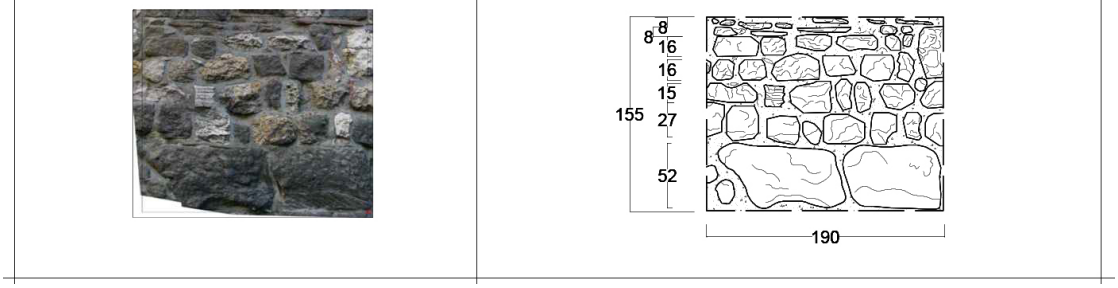
3 numaralı duvar örgüsü için doku örneği, Boztepe doğu sur hattı üzerindeki Y burcundan alınmıştır. Bu duvar örgüsü ayrıca tüm Boztepe doğu sur hattında, Boztepe batı sur hattındaki beden duvarlarında, Büyükliman K kulesi ve L kulesi kuzey cephesinde ve ön sur hattına ait beden duvarlarında mevcuttur. Gri andezit ve beyaz renkli volkanik taşın yaklaşık eşit miktarda bir arada kullanıldığı bu örgüde taşların yan yüzeylerinin düzleştirildiği görülmektedir. Taşların yüksekliği ve genişliği 15/25*20/50 cm olarak tespit edilmiştir. Yatayda ve dikeyde düzgün sıralar elde edilmiş olan bu örgüde tuğla kullanımı bulunmamaktadır. Derz genişliği 1/5 cm arasında değişmektedir ve beyaz renkli kireç harcı kullanılmıştır. Düz bir hat oluşturan beden duvarlarında ve yuvarlak planlı kulelerde uygulanmıştır.

Şekil D.5 : Duvar örgüsü-4.

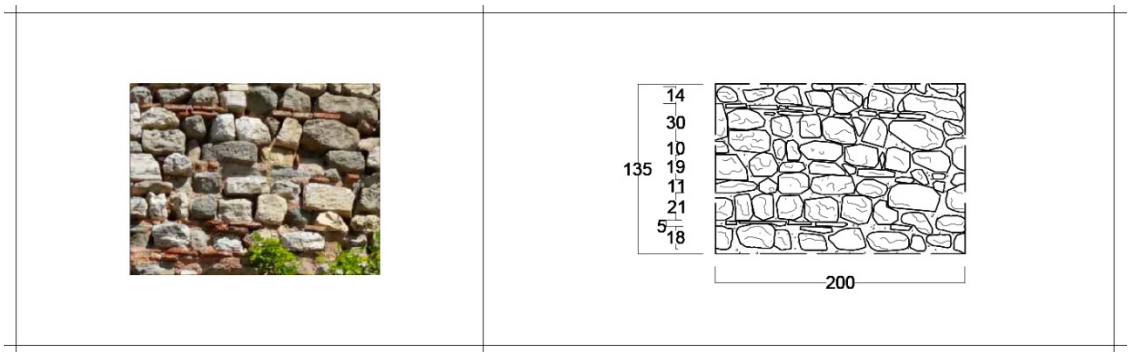
4 numaralı duvar örgüsü örneği Boztepe batı sur hattının T kulesinden elde edilmiştir. Bu duvar örgü tekniği Boztepe batı sur hattındaki P ve R kulelerinde, Boztepe doğu V

ve Z kulelerinde ve ön sur hattına ait kule yapılarında bulunmaktadır. Bu örgü DÖ-3 tekniği ile benzer özelliklere sahiptir ve köşe birleşimlerinin farklılaştığı bölümleri ifade etmektedir. Bu örgünün uygulandığı dik açı ile birleşim sağlayan kare planlı kule yapıların alt sıralarında büyük boyutlu kesme taşların kullanıldığı görülmektedir. Oturum sağlandıktan sonra köşelerin gri andezit ve beyaz renkli volkanik taşın büyük boyutlu tercih edildiği, araların ise daha küçük boyutlu taşlar ile oluşturulduğu görülmektedir. Bir köşe taşının hizasına yaklaşık iki sıra kaba yonu taşlar ile yatay sıra oluşturulmuştur. DÖ-3 ile aynı beyaz renkli harç kullanılmıştır ve bu iki duvar örgüsü birbirlerinin devamı olan duvar hatlarında bulunmaktadır. DÖ-3 ve DÖ-4 tarihsel akış içinde Amasra Kalesi'nin Orta Bizans Dönemi (2. Evre) itibarıyla ihtiyaç duyularak güçlendirilen ve genişletilen bölümlere tekabül etmektedir. Geç Bizans Dönemi'ne ait savunma yapılarındaki onarımlara nazaran daha özenli, maliyetli ve estetik bir örgü gözlemlenmektedir.

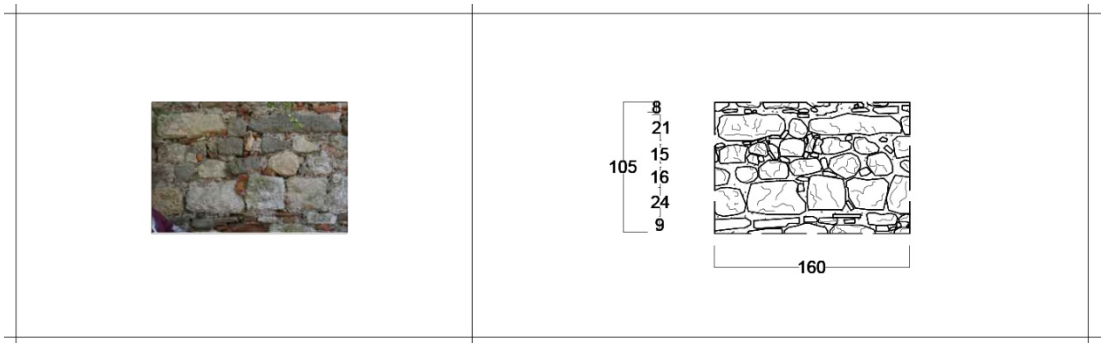
Şekil D.6 : Duvar örgüsü-5.

5 numaralı duvar örgüsü Dış ve İç Batı Kapısı'nın arasındaki güney duvarına aittir. Bu tip yapım tekniği ayrıca Zindan kuzey sur hattından günümüze ulaşan O kulesinde görülmektedir. İki bölümde de alt sıraların Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen DÖ-1'in özelliklerine sahip olduğu, üst kısımların ise onarım ile ya da duvarların kotlarını yükseltme ihtiyacı ile farklı bir teknik ile örüldüğü gözlemlenmektedir. Bu onarımlar tarihsel bütünlük içinde Orta Bizans Dönemi (2. Evre)'nin savunma gereksinimlerine karşılık gelmektedir. Duvar örgüsünde küçük boyutlu ve farklı nitelikli kaba yonu taşlar kullanılmıştır. Aralarda seyrek miktarda devşirme taş kırıkları bulunmaktadır. Yapılan son müdahaleler ve yıpranmaların neticesinde yatay ve düşey sıraların okunabilmesi zorlaşmıştır. 3 sıra tuğla hatıl uygulanmıştır ve tuğlaların kalınlığı 3.8 cm'dir. Her iki bölümde de yoğun miktarda çimento esaslı malzeme ile derz uygulaması yapılmıştır. Bu sebeple özgün harç malzemesine ulaşılamamıştır.

Şekil D.7 : Duvar örgüsü-6.

6 numaralı duvar örgüsü Büyükliman'da 14 numaralı beden duvarına aittir. Büyükliman bölümünün onarım görmemiş olan özgün tek bölümü bu beden duvarıdır. Tuğla boyutları, taşların nitelik ve boyutları, tuğlaların kullanım miktarı ile Amasra Kalesi'nde görülen en net Orta Bizans Dönemi inşa faaliyetine ait yapım tekniğidir. Tuğla malzemenin yıpranma gerçekleşmemiş keskin köşeli örneklerinde 3.8 cm kalınlık ölçülmektedir. Derzler zamanla boşalmıştır ve bulunduğu sur hattı oldukça müdahale gördüğünden özgün derz ve harç malzemesi için kesin bir şey söylenememektedir. Orta boyutlu kesme ve kaba yonu taşların bütün boyutlu tuğla malzeme ile bir arada kullanıldığı bu örgü de Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir. Amasra Kalesi'nin Büyükliman sur hattı tarihsel bilgi akışında da aynı yüzyıllar içinde tahkim edilmiştir.

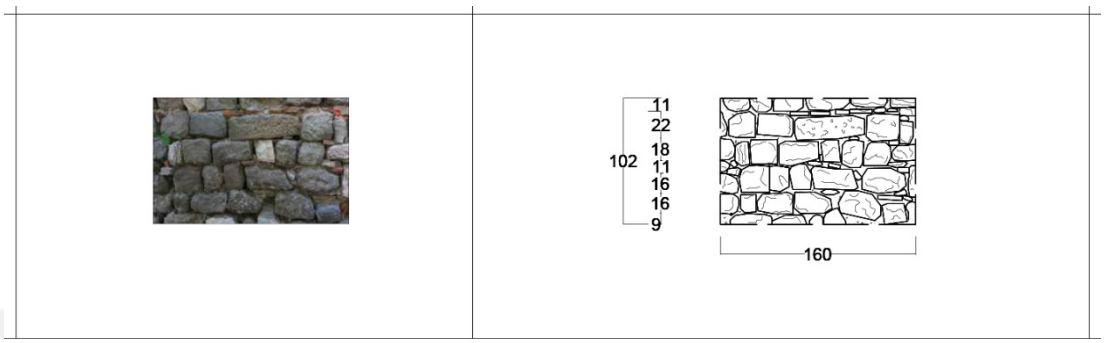

Şekil D.8 : Duvar örgüsü-7.

7 numaralı duvar örgüsü Cenova Şatosu'nun batıya bakan duvar yüzeyine[121] aittir. Örgüde kullanılan taşlar farklı nitelikte ve boyuttadır. Kesme taşlar ile kaba yonu taşların birlikte kullanıldığı bu örgü ayrıca çok sayıda 4 cm kalınlık veren tuğla parçaları ile desteklenmektedir. Kesme taşlar orta boyutta ve devşirilmiş taşlardır. Bu

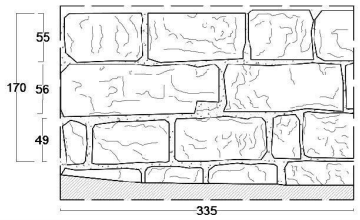
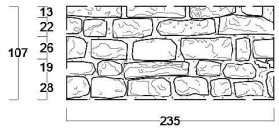
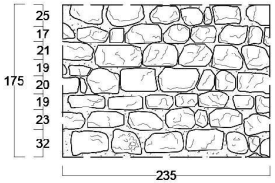
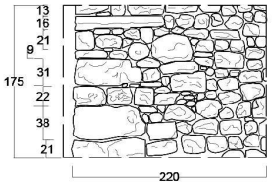
[121] Yüzeyin bulunduğu duvarın kesiti 209 cm'dir. Duvarın kesiti son dönemde müdahale gördüğü için özgün yapım tekniği analizi yapılamamıştır.

taşlar dışında kalan tüm bölümlerde küçük boyutlu ve farklı nitelikteki kaba yonu taşlar yoğun harç ve tuğla kırıkları ile birleştirilmiştir. Kullanılan pembe renkli horasan harcının içinde tuğla kırıkları da görülmektedir. Bu örgü tekniği, Cenova Şatosu'na ait duvarlarda ve Zindan kuzey bölümündeki Cenova onarımı olan beden duvarları kalıntılarında görülmektedir. DÖ-7, bu sebeple Ceneviz Dönemi (3. Evre)'ne aittir.

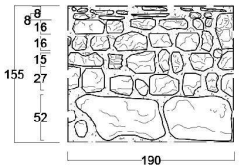
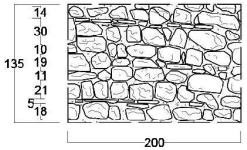
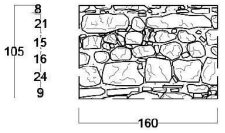
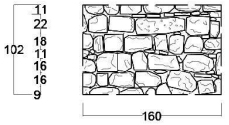

Şekil D.9 : Duvar örgüsü-8.

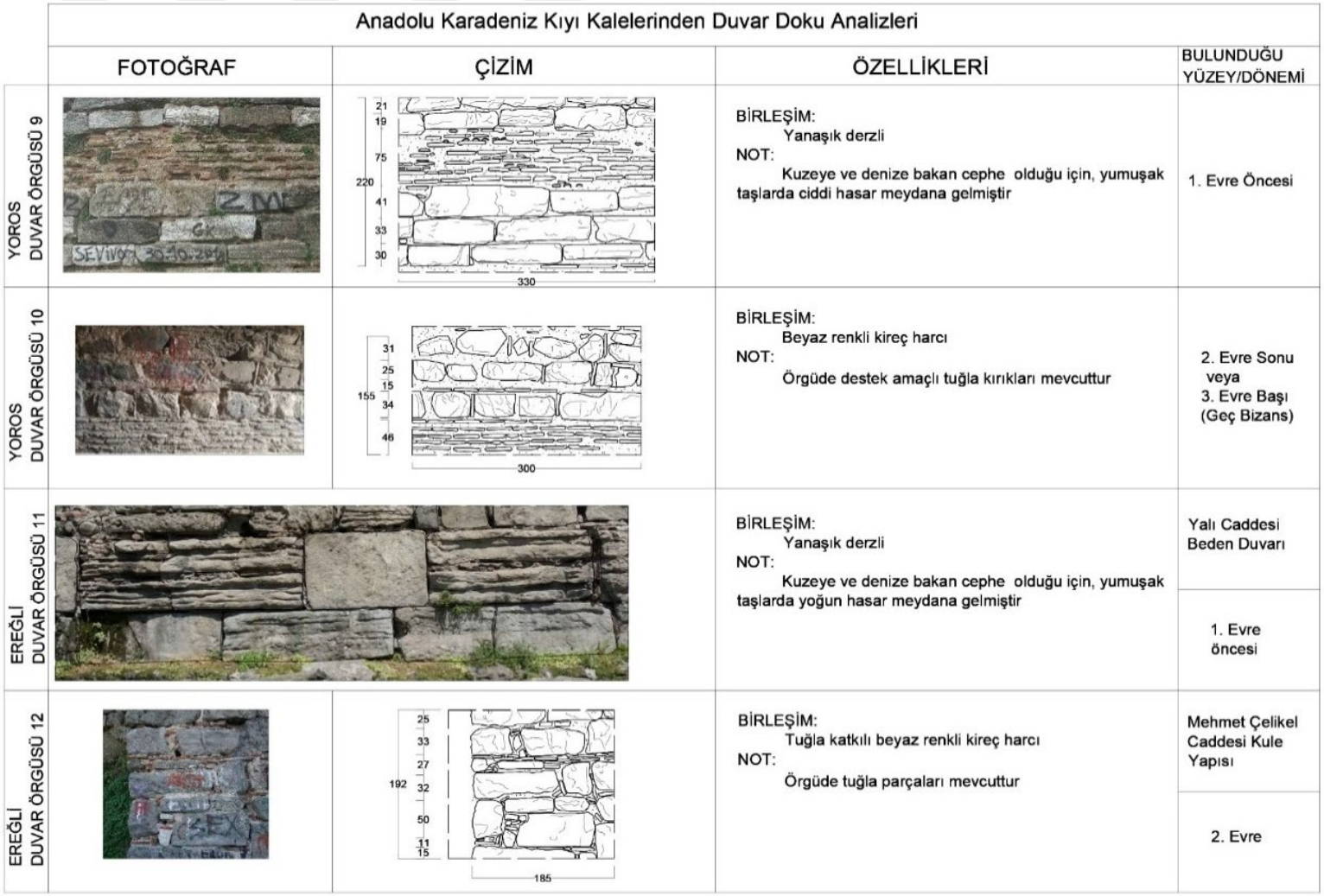
8 numaralı duvar örgüsü Cenova Şatosu'nun kuzeye bakan duvarına aittir. Bu örgünün tuğla parçaları ile desteklendiği görülmektedir. Pembe renkli horasan harcı kullanılmıştır. DÖ-7'ye göre daha intizamlı bir görünüş sunan bu yapım tekniği de Cenevizliler Dönemi'ne aittir.

Amasra Kalesi-Kesme Taş Duvar				
	FOTOĞRAF	ÇİZİM	ÖZELLİKLERİ	BULUNDUĞU YÜZEY/DÖNEMİ
DUVAR ÖRGÜSÜ 1			BİRLEŞİM: Özgün harç görülmemektedir Yanaşık derzli NOT: Devşirme taş blokları kullanılmıştır	Zindan Güney 10 1. Evre
DUVAR ÖRGÜSÜ 2			BİRLEŞİM: Özgün harç görülmemektedir Çimento esaslı malzeme ile derz onarımı yapılmıştır	Zindan Güney D 1. Evre
DUVAR ÖRGÜSÜ 3			BİRLEŞİM: Beyaz renkli kireç harcı Derz kalınlık: 1-5cm NOT: Gri renkli andezit ve beyaz taş birlikte kullanılmıştır	Boztepe Doğu D 2. Evre
DUVAR ÖRGÜSÜ 4			BİRLEŞİM: Beyaz renkli kireç harcı NOT: Taş araları zamanla açılmıştır	Boztepe Batı F 2. Evre

Şekil D.10 : Amasra Kalesi'nin kesme taş duvarları örgü tipleri.

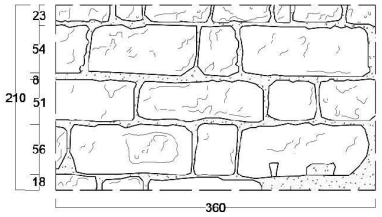
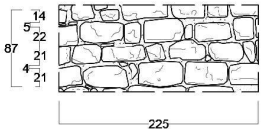
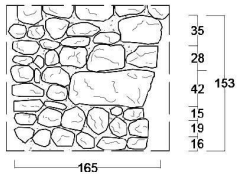
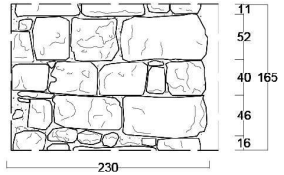
	Amasra Kalesi-Düzensiz Tuğla Sıralı Kaba Yonu Taş Duvar			
	FOTOĞRAF	ÇİZİM	ÖZELLİKLERİ	BULUNDUĞU YÜZEY/DÖNEMİ
DUVAR ÖRGÜSÜ 5			BİRLEŞİM: Özgün harç görülmemektedir Çimento esaslı malzeme ile derz onarımı yapılmıştır NOT: Devşirme taş parçaları bulunmaktadır	DBK 2. Evre
DUVAR ÖRGÜSÜ 6			BİRLEŞİM: Pembe renkli horasan harcı Derz kalınlık: 3-6cm NOT: Tuğla hatılların devamlılığı bozulmuştur	Büyükliman C 2. Evre
DUVAR ÖRGÜSÜ 7			BİRLEŞİM: Pembe renkli horasan harcı Derz kalınlık: 0-4cm NOT: Örgüde tuğla parçaları mevcuttur	Cenova Şatosu Batı 3. Evre
DUVAR ÖRGÜSÜ 8			BİRLEŞİM: Pembe renkli horasan harcı Derz kalınlık: 2-3cm NOT: Örgüde tuğla parçaları mevcuttur	Cenova Şatosu Kuzey 3. Evre

Şekil D.11 : Amasra Kalesi düzensiz tuğla sıralı taş duvar örgü tipleri.

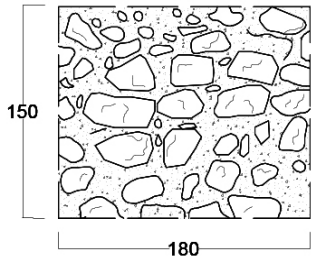
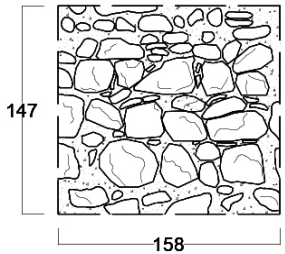

Şekil D.12 : Anadolu Karadeniz kıyı kalelerinden örgü tipleri.

Anadolu Karadeniz Kıyı Kalelerinden Duvar Doku Analizleri

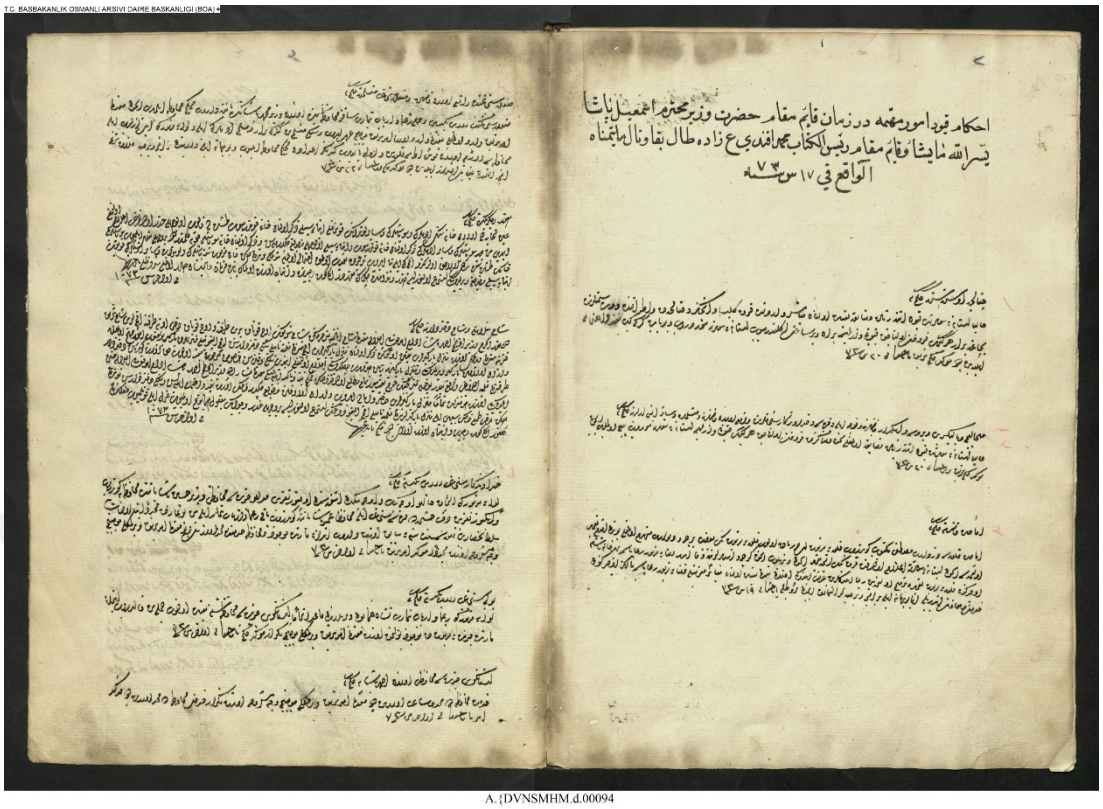
	FOTOĞRAF	ÇİZİM	ÖZELLİKLERİ	BULUNDUĞU YÜZEY/DÖNEMİ
FİLYOS DUVAR ÖRGÜSÜ 13			BİRLEŞİM: Çimento esaslı malzeme NOT: Rekonstrüksiyon yapılmıştır Özgün taş malzemeler kullanılmıştır	Güneydoğu Kulesi kuzey beden duvarı Rekonstrüksiyon
GÜZELCEHİSAR DUVAR ÖRGÜSÜ 14			BİRLEŞİM: Beyaz renkli kireç harcı NOT: Örgüde tuğla parçaları mevcuttur	Batı Kule Duvarı 2. Evre Sonu veya 3. Evre Başı
SİNOP DUVAR ÖRGÜSÜ 15			BİRLEŞİM: Beyaz renkli kireç harcı NOT: Özgün örgü için kule mazgal yanından örnek alınmıştır	12 Numaralı Kule 4. Evre
SİNOP DUVAR ÖRGÜSÜ 16			BİRLEŞİM: Beyaz renkli kireç harcı NOT: Denizin etkisiyle taşlarda aşınma meydana gelmiştir	8 Numaralı Kule 1. Evre

Şekil D.13 : Anadolu Karadeniz kıyı kalelerinden örgü tipleri.

Anadolu Karadeniz Kıyı Kalelerinden Duvar Doku Analizleri				
	FOTOĞRAF	ÇİZİM	ÖZELLİKLERİ	BULUNDUĞU YÜZEY/DÖNEMİ
TİREBOLU DUVAR ÖRGÜSÜ 17			BİRLEŞİM: Özgün harç görülmemektedir NOT: Örnek, kulenin en alt kotundan alınmıştır. Ağır restorasyon uygulaması yapılmıştır.	Güney Kule 3. Evre
GÜZELHİSAR/TRABZON DUVAR ÖRGÜSÜ 18			BİRLEŞİM: Özgün harç görülmemektedir NOT: Örgüde tuğla kırıkları mevcuttur	Doğu Beden Duvarı 3. Evre

Şekil D.14 : Anadolu Karadeniz kıyı kalelerinden örgü tipleri.

EK E: BOA Belgeleri ve Çevirileri

Şekil E.1 : Amasra kadısına: Deniz kıyısında bulunan Amasra Kalesi'nin tamiri (BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:94, Gömlek:3).

Amasra kadısına hüküm ki,
Amasra kal'ası dizdârı Mustafa mektûb gönderip kala'-i mezbure(adı geçen) leb-i deryada olup kal'a-i mezbûrenin ba'zı burç ve duvarları münhedim olmağla bundan akdem tamîr olunması içün Âsitâne-i saâdete(İstanbul) i'lâm olundukda kırk bin akçe tamîr içün verilip ancak kireç ve astarlarına vefa eder ve kaza-i mezbur reâyâsı be-her hane başına üçer kere kal'a-i mezbûre tamir u termim(tamir) olunmasın rica eylediklerin arz eylediği ecilden mukaddema(evvelce) irsal olunan mübâşir ma'rifetiyle kal'a-i mezbûr reâyâsı yalnız üçer gün hizmet ve mu'âvenet etdirile, ammâ bu bahane ile bir akçe vermeyeler alınmamak içün deyü* hüküm ihsanı,
Fî 19 Şaban sene 73

Şekil E.2 : BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:94, Gömlek:3 Belgesinin çevirisi.

Şekil E.3 : Amasra kadısına: Amasra Kalesi muhafızlarına ait olan kale haricindeki arsaya hariçten müdahalede bulunanların engellenmesi (BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:96, Gömlek:745).

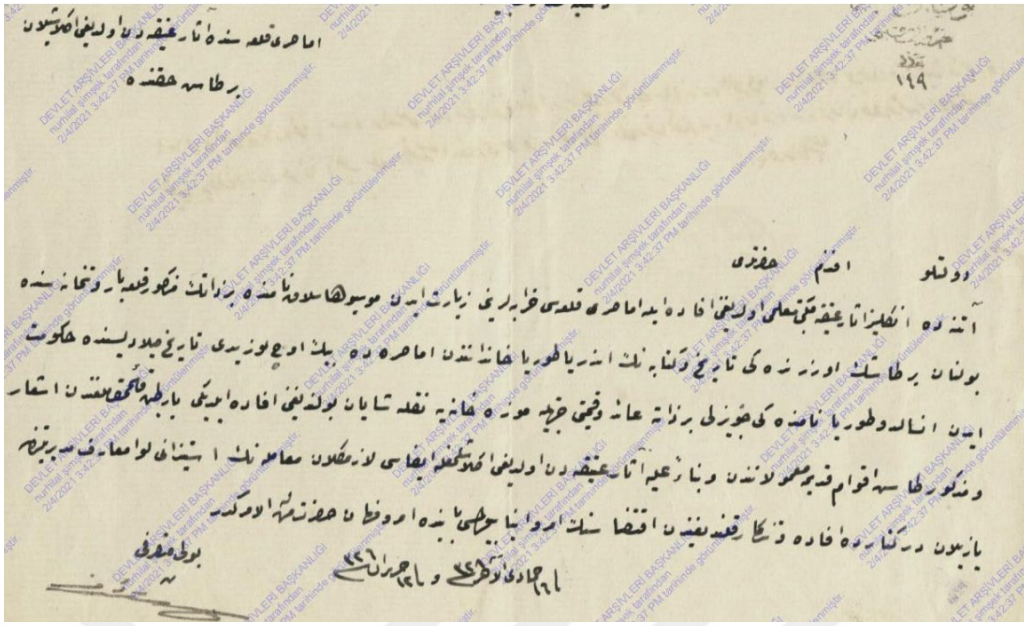
Amasrı kādısına hüküm ki,

Kıdvetü'l-a'yân ve'l-mustahfizin Amasra kal'ası dizdârı olan Ahmed zîde hıfzuhu südde-i saâdetime mektûb gönderip kal'a-i mezburun cenûb-ı garb* dahilinde vâki' ma'lûmu'l-hudud arsa kal'a-i merkumenin otuz iki nefer müstahfızlarına mahsus olduğu defter-i atik ve cedîdde kayd olunup arsa-i mezbur feth-i hakaniden beri kal'a-i mezbûr müstahfızları tarafından zabt olunup âharın bir vechile alakası yoğiken müstahfızlıkda alakası olmayan ba'zı kimesneler zikr olunan arsanın üzerine kereste vaz' ve bostan zer' edip ve dekakin ve odalar binâ etmeğe karar eylediklerin bildirip hilâf-ı şer' ve kanun ve defter arsa-i mezbure hârici müdâhale ve taarruz etdirilmemek bâbında emr-i şerifim ricasına arz eylediği ecilden şer' ve kanun ve defter mûcebince amel olunmak fermanım olmuşdur deyü yazılmışdır.

Evâsıt-ı Ramazan sene 1089

32muhafız

Şekil E.4 : BOA; Bab-ı Asafi Defterleri, Dosya:96, Gömlek:745 Belgesinin çevirisi.

Şekil E.5 : Amasra Kalesi Baruthanesi'nde bulunan ve Analdator namındaki bir zata ait oldugu söylenen kitabenin Müze-i Hümayun'a gönderilmesi (BOA. Maarif Nezareti Defterleri, Dosya: 1156, Gömlek: 84).

Hüve
Bolu Livâsı Mutasarrıflığı
Tahrirat(?) Şubesi
Aded: 149

Madde
Amasra Kal'ası'nda âsâr-ı atikadan olduğu anlaşılan bir taş hakkında.

Dahiliye nezaret-i celilesine;
Devletlü efendim hazretleri;
Atina'da İngiliz Âsâr-ı Atika Mektebi muallimi olduğu ifade ile Amasra Kal'ası harabelerini ziyaret eden Mösyö Haslak(?) namında bir zatın mezkur kal'a baruthanesinde bulunan bir taşın üzerindeki tarih ve kitabenin Andoryatorya(?) Hanedanı'ndan Amasra'da bin üç yüz yedi tarih-i miladisinde hükumet eden Ensalidvitorya(?) namındaki Cenevizli bir zata aid ve kıymeti cihetiyle müzehaneye nakle şayan bulunduğunu ifade eylediği Bartın kaimmakamlığından işâr ve mezkur taş akvam-ı kadime mâmûlâtından ve binaenaleyh âsâr-ı atikadan olduğu anlaşılmağla ifası lazım gelen muamelenin Liva Maarif Müdiriyeti'nde yazılan der-kenarda ifade ve tezkâr kılındığından iktizasının emr u inbâ buyurulması babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.
Fî 16 cemaziyelahir sene 328 ve fi 12 haziran sene 326
Bolu Mutasarrıfı
Bende
(İmza)

Şekil E.6 : BOA. Maarif Nezareti Defterleri, Dosya: 1156, Gömlek: 84 Belgesinin çevirisi.

EK F: Fotoğraflar

Şekil F.1 : Boztepe'den Zindan Kalesi 1950'li yıllar (Mete Ayyıldız Arşivi).

Şekil F.2 : Doğu Limanı'ndan görünüm (Mete Ayyıldız Arşivi).

Şekil F.3 : Kale duvarları üzerinde evler ve arkada Fatih Camii (Mete Ayyıldız Arşivi).

Şekil F.4 : Boztepe güney su hattının adadan görünümü (Mete Ayyıldız Arşivi).

Şekil F.5 : Bakacak Tepesi'nden Amasra.

Şekil F.6 : Amasra genel görünüm.

Şekil F.7 : Fatih Camii minaresinden Boztepe Adası.

Şekil F.8 : Zindan Kalesi ve Kemere Köprüsü.

Şekil F.9 : Denizden Büyükliman sur hattı.

Şekil F.10 : Denizden Büyükliman sur hattı.

Şekil F.11 : Denizden Boztepe doğu sur hattı.

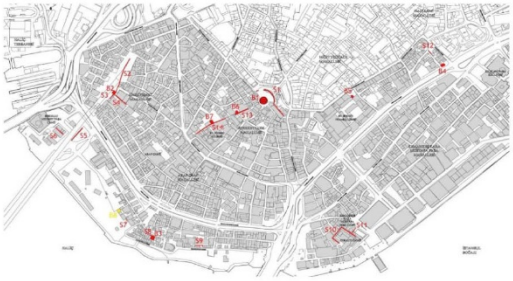
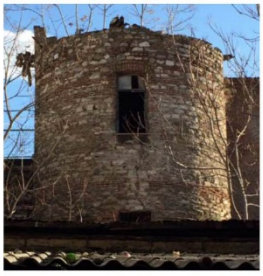

Şekil F.12 : M Kulesinin üzerinden Cenova Şatosu.

Şekil F.13 : Denizden Kemere Köprüsü ve Direklikaya.

EK G: Savunma yapıları için uygulanabilecek envanter fiş örnekleri.[122]

Yapının Adı: Galata Kalesi	**Bağlı Olduğu Kurum:** Kültür Turizm Bakanlığı	**Savunma Kalesi / Kalekent**	**Envanter No:** 01
Bulunduğu İl: İstanbul	**İlçe:** Beyoğlu	**Mahalle/Köy:** Galata	**Pafta Ada Parsel:**
Yasal Koruma Durumu: Kentsel Sit Alanı		**Önerilen Koruma:**	
Genel Tanım ve Gözlemler: İstanbul'da Haliç'in doğusunda yer alan Galata, portolanlarda 'Pera ' ismi ile kaydedilmiştir. Bu bölgede 4. yüzyılda 'Sykai' ismi ile bir yerleşim mevcuttur. O yıllarda sınırlarının neresi olduğu bilinmeyen bir savunma hattı bulunmaktadır ve 13. yüzyılda bu duvarlar yıkılmıştır. 1130-1140 yıllarında Konstantinopolis'te ticaret yapmaya başlayan Cenevizliler, Latin İşgali ile tasfiye edilirler. İşgal sona erdikten sonra, 1267 yılında bu bölgeye yerleşmeye başlamışlardır.			
Arma/Kitabe: Var / Yok	**Arma ya da Kitabe Varsa Ait Olduğu Tarih(ler):** 14-15.yy	**Fiziksel Özgünlük Durumu:** Kötü	**Yapısal Sağlamlık Durumu:** Kötü
Planda Kapladığı Alan ve Uzunluğu: 400.000m²/3 km	**Kuleler:** Günümüze ulaşan yuvarlak planlı kuleler mevcuttur	**Beden Duvarları:** Günümüze ulaşan farklı uzunlukta bölümler mevcuttur	**Devşirme Malzeme:** Mevcut
Tarihi: Pera'daki kolonilerini farklı dönemlerde genişleten Cenevizlilerin sahip oldukları haklar da süreç içerisinde farklılık göstermiştir. Bugüne kadar 43 adet Cenevizlilere ait levha tespiti yapılmıştır (Sağlam, 2018, ss. 7-15). Osmanlı dönemine kadar Cenevizliler hem elde ettikleri imtiyazlar ile hem de Bizans otoritesine karşı gelerek kolonilerini genişletmişlerdir. Osmanlı'nın Konstantinopolis'i fethi esnasında Galata teslim olmuştur. Böylelikle Cenevizlilere bazı haklar tanınmaya devam etmiştir fakat Cenevizliler bölgeyi zamanla terk etmiştir. 19. yüzyıldan itibaren peyderpey belediye faaliyetleri ile Galata tahkimatları yıktırılmıştır.			
Duvar Örgüsü Örnekleri: Duvar örgüsü örneği alınamamıştır		**Yapım Tekniği ve Malzeme:** S5, B5, B6 ve B7 numaralı bölümlerdeki duvarlarda da yapım teknikleri rahatça okunabilmektedir. S5 numaralı bölümde iki sıra halinde kazamatların görüldüğü bir duvar kesiti yer almaktadır. Bu duvar parçası Ceneviz yapım tekniklerinin Galata özelinde güzel bir özeti gibidir. Alt sıra sivri kemerler tuğla ile üst sıra yarım daire kemerler ise taş ve tuğla almaşık örülmüştür. Örgünün tamamında orta boyutlu kesme taşlar kullanılmıştır.	
Yapım Evreleri: Cenevizliler		**Geçirdiği Onarımlar:** Galata Kulesi	
Haritalar ve Fotoğraflar: 			
Kaynakça: Sağlam, S. (2018). Urban Palimpest at Galata and an Architectural Inventory Study for the Genoese Colonial Territories in Asia Minor, Politecnico di Milano, Doktora Tezi, Italya			

Şekil G.1 : Galata Kalesi envanter fişi.

[122] Envanter fişleri, UNESCO Dünya Mirası Listesi seri adaylık dosyasında bulunan ve bu tez çalışması kapsamında bulunması önerilen yapılar için doldurulmuştur.

Yapının Adı: Yoros Kalesi	**Bağlı Olduğu Kurum:** Kültür Turizm Bakanlığı	**Savunma Kalesi / Kalekent**	**Envanter No:** 02
Bulunduğu İl: İstanbul	**İlçe:** Beykoz	**Mahalle/Köy:** Anadolu Kavağı	**Pafta Ada Parsel:**
Yasal Koruma Durumu: 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı		**Önerilen Koruma:**	

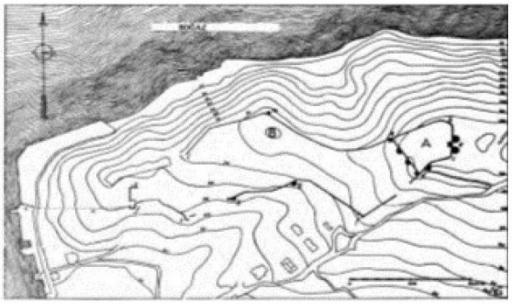
Genel Tanım ve Gözlemler:
İzmir-Aydın yolu üzerinde bir tepeye konumlandırılmış olan Keçi Kalesi gibi kaleler, belirli yol güzergâhlarında bu yolların kontrolünü sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Amasra Kalesi gibi bazı kaleler bulundukları limanların kontrolünü sağlamak amacını taşımaktadır. Yoros (Hieron) Kalesi, Serapion Kalesi gibi bazı kaleler de deniz yolunu kullanan gemilerin kontrolünü sağlamaktadır. Yoros Kalesi, İstanbul'da Anadolukavağı Mahallesi'ne tepeden bakmaktadır ve iki tepeye yayılmıştır. Kale, İstanbul'un Anadolu yakasından Boğaz'a yönelen tek Bizans savunma yapısıdır.

Arma/Kitabe: Var / Yok	**Arma ya da Kitabe Varsa Ait Olduğu Tarih(ler):** 13.yy	**Fiziksel Özgünlük Durumu:** İyi	**Yapısal Sağlamlık Durumu:** İyi
Planda Kapladığı Alan ve Uzunluğu: 40.000m³/1 km	**Kuleler:** Günümüze ulaşan 6 adet yuvarlak planlı kule mevcuttur	**Beden Duvarları:** Günümüze ulaşan 300 m beden duvarı mevcuttur	**Devşirme Malzeme:** Mevcut

Tarihi:
Bu kale üzerindeki Bizans kitabelerinden yola çıkarak 13. yüzyılın sonlarında inşa edildiği öne sürülmüştür ve İstanbul'un Anadolu yakasından boğaza yönelen tek Bizans savunma yapısıdır. Bazı tarihçilere göre, 1348 yılında bir süre Cenevizlilerin kontrolüne, aynı yüzyılın sonunda da Osmanlıların eline geçen Yoros Kalesi'ne devamlı bir garnizon yerleştirilerek kalede bazı onarım faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Fetihten sonra Yoros Kalesi'nde yabancı bir idare bulunmamaktadır (Eyice, 2017, s. 110; Gabriel, 1941, s. 118-119; Eyice, 2001, s. 237; Kurugöl ve Tekin 2013, s. 17).

Duvar Örgüsü Örnekleri: Diğer Anadolu kıyı kalelerinde gözlemlenen duvar örgüleriyle birlikte bir tablo oluşturulmuştur (bkz. Ek B). Tespiti yapılan duvar örgü tekniklerinin analizi yapılırken taş boyutları, taş cinsleri, şekillendirilme yöntemleri, tuğla ya da kırık taşların kullanımı, kullanılan tuğlaların boyutları, daha önceden deneyleri yapılmış ise sonuçları, harç ve derzlerde kullanılan malzemelerin nitelikleri göz önüne alınmıştır.	**Yapım Tekniği ve Malzeme:** Kalenin duvarlarına ait yapım tekniklerinden, farklı dönem ve medeniyetlerce yapılmış inşa faaliyetlerinin olduğu rahatlıkla okunabilmektedir. Kalenin plan şemasına ait en önemli fark, içkalenin oluşumunu sağlayan aradaki sur hattıdır (A ve B bölümlerini ayıran a-d sur hattı). Bu sur hattını oluşturmak için kullanılan yapım tekniği ile a-d sur hattının yapım teknikleri, kullanılan taşların boyutları, tuğla sıraları ve bağlayıcılar birbirinden farklıdır.
Yapım Evreleri: Bizans, Cenevizliler, Osmanlı	**Geçirdiği Onarımlar:** -

Haritalar ve Fotoğraflar:

Kaynakça:
Eyice, S. (2017). Bizans Devrinde Boğaziçi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul
Gabriel, A., (1941). İstanbul Türk Kaleleri, Çev. Alp Ilgaz, Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık, İstanbul

Şekil G.2 : Yoros Kalesi envanter fişi.

Yapının Adı: Amasra Kalesi	**Bağlı Olduğu Kurum:** Amasra Belediyesi	**Savunma Kalesi / Kalekent**	**Envanter No:** 03
Bulunduğu İl: Bartın	**İlçe:** Amasra	**Mahalle/Köy:** Zindan,Boztepe	**Pafta Ada Parsel:**
Yasal Koruma Durumu: 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı		**Önerilen Koruma:** 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı	

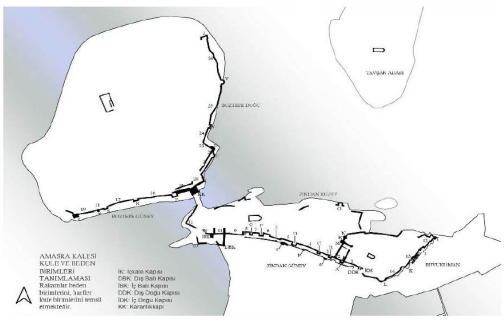
Genel Tanım ve Gözlemler:
Amasra Kalesi iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Kalenin bir bölümü Boztepe Adası'nın üzerinde yarım ay şeklindedir. Kaleiçi Mahallesi'ni oluşturan ve Zindan Kalesi olarak isimlendirilen diğer bölüm ise yarımadanın üzerinde bulunur ve özgün plan şemasında kapalı bir plana sahiptir. Kemere Köprüsü; Boztepe ve Kaleiçi mahallelerini birbirine bağlar.

Arma/Kitabe: Var / Yok	**Arma ya da Kitabe Varsa Ait Olduğu Tarih(ler):** 15.yy	**Fiziksel Özgünlük Durumu:** İyi	**Yapısal Sağlamlık Durumu:** Orta
Planda Kapladığı Alan ve Uzunluğu: 90.000m³/2 km	**Kuleler:** 25 adet farklı plan tipleri	**Beden Duvarları:** 26 adet farklı uzunluk	**Devşirme Malzeme:** Mevcut-Antik yapılardan blok taşlar ve bezemeli taşlar

Tarihi:
MÖ 279 tarihinde Pontus Krallığı hâkimiyetinde bulunan Amasra'yı Pontus Kralı Ariobarzanese yönetmiştir. Yaklaşık 200 yıl süren Pontus hâkimiyetinden sonra MÖ 88 yılında başlayan Pontus-Roma savaşları, bölgeyi yeniden hareketlendirmiş ve dengelerin değişmesine neden olan savaşlar sonucunda Pontus yıkılmaya başlamıştır. Ceneviz Cumhuriyeti, 13. yüzyılın ortasından itibaren Bizans İmparatorluğu'nun zayıflamaya başladığı yıllarda Anadolu topraklarında yer alan kıyı yerleşimlerinde ticaret üsleri kurarak Karadeniz kıyılarının da dâhil olduğu bazı ticaret rotaları oluşturmuştur. Amasra da bu kolonilerden biridir. 1461 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiştir.

Duvar Örgüsü Örnekleri: Amasra Kalesi özelinde 13 farklı duvar örgüsü tespit edilmiştir. Diğer Anadolu kıyı kalelerinde gözlemlenen duvar örgüleriyle birlikte bir tablo oluşturulmuştur (bkz. Ek B). Tespiti yapılan duvar örgü tekniklerinin analizi yapılırken taş boyutları, taş cinsleri, şekillendirilme yöntemleri, tuğla ya da kırık taşların kullanımı, kullanılan tuğlaların boyutları, daha önceden deneyleri yapılmış ise sonuçları, harç ve derzlerde kullanılan malzemelerin nitelikleri göz önüne alınmıştır.	**Yapım Tekniği ve Malzeme:** Amasra Kalesi'nin genelinde gri renkli andezit taşı, bazı bölümlerde tuğla destekli örgüler uygulanmıştır. Beyaz renkli kireç harcı ve pembe horasan harcının kullanıldığı görülmektedir.
Yapım Evreleri: Erken Bizans, Orta Bizans, Cenevizliler	**Geçirdiği Onarımlar:** Karanlıkkapı doğu cephesi, Büyükliman, Zindan Güney E kulesi

Haritalar ve Fotoğraflar:

Kaynakça:
Droysen. (2007). Büyük İskender Tarihi. (Bekir Baykal, Çev.). (s. 568-576). İstanbul: Dharma Yayınları

Şekil G.3 : Amasra Kalesi envanter fişi.

Yapının Adı: Sinop Kalesi	**Bağlı Olduğu Kurum:** Kültür Turizm Bakanlığı	**Savunma Kalesi / Kalekent**	**Envanter No:** 04
Bulunduğu İl: Sinop	**İlçe:** Merkez	**Mahalle/Köy:** Yalı ve Kefevi	**Pafta Ada Parsel:**
Yasal Koruma Durumu: Kentsel ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı		**Önerilen Koruma:**	

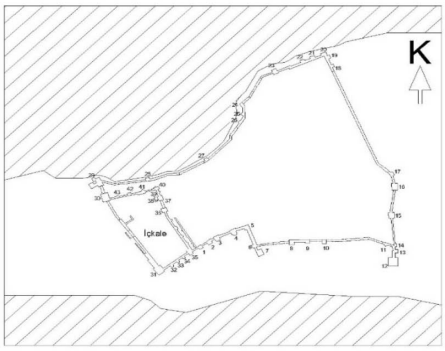
Genel Tanım ve Gözlemler:
Sinop, kuzey Anadolu kıyılarının orta konumunda yer alır. İnceburun'a doğu yönünden eklenen Boztepe Burnu'nun ve bu burnu anakaraya bağlayan tombolonun üzerine kuruludur. Tarih boyunca sığınaklı bir liman kenti olarak önemini korumuştur. Özellikle güney limanı (Ak Liman) kuzey rüzgarlarından da korunduğu için kış mevsimlerinde gemiler için güvenli demir atacakları imkanlara sahiptir. Sinopolli, Sinab ve Sinup eski isimlerindendir. Bu şehirde bulunan ilk yerleşimler Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilmektedir.

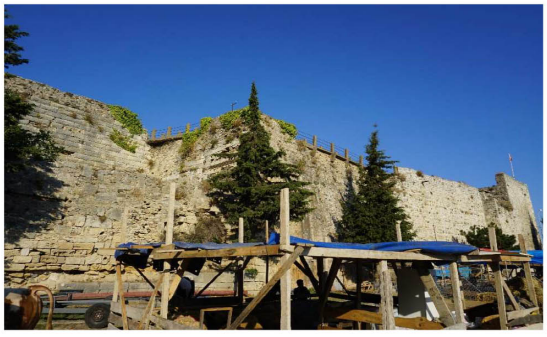
Arma/Kitabe: Var / Yok	**Arma ya da Kitabe Varsa Ait Olduğu Tarih(ler):** 13.yy	**Fiziksel Özgünlük Durumu:** Orta	**Yapısal Sağlamlık Durumu:** Orta
Planda Kapladığı Alan ve Uzunluğu: 266.000m^3/2 km	**Kuleler:** 43 adet farklı plan tipleri	**Beden Duvarları:** **35** adet farklı uzunluk	**Devşirme Malzeme:** Mevcut

Tarihi:
M.Ö. 8. yüzyılda Miletlilerden itibaren ticaretteki önemi devam etmiştir. M.Ö. 220'de Pontus Kralı II. Mithridates tarafından alınan şehre bir kale inşa etmiştir. M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış olan Strabon ise eserinde şehrin güzel şekilde duvarlarla çevrili ve direkli caddelerinin güzel süslerle kaplı olduğundan bahseder (Strabon, 1969, s. 27). Pontus Krallığı'ndan sonra Roma hakimiyetine giren şehrin dini ve ticari önemi Bizans döneminde de devam etmiştir. 11. yüzyılın son çeyreğinde Türkler tarafından yapılan fetihlere rağmen Sinop Bizans hakimiyetinde kalmıştır ve 13. yüzyılda Komnenosların hakimiyetine girmiştir. 1214 yılında I. İzzeddin Keykavus tarafından alınan kentin kalesine Selçuklular tarafından inşa faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. 13. yüzyıl içerisinde sırasıyla Trabzon Rum İmparatorluğu, Pervaneoğulları ve Candaroğulları (İsfendiyaroğulları) tarafından yönetilmiştir. 1461 yılında ise Osmanlılar'ın hakimiyetine girmiştir (Öz, 2009, ss. 252-253). Bu hakimiyetlerin neticesinde Sinop Kalesi de çok sayıda onarım ve müdahale görmüştür.

Duvar Örgüsü Örnekleri: Diğer Anadolu kıyı kalelerinde gözlemlenen duvar örgüleriyle birlikte bir tablo oluşturulmuştur (bkz. Ek B). Tespiti yapılan duvar örgü tekniklerinin analizi yapılırken taş boyutları, taş cinsleri, şekillendirilme yöntemleri, tuğla ya da kırık taşların kullanımı, kullanılan tuğlaların boyutları, daha önceden deneyleri yapılmış ise sonuçları, harç ve derzlerde kullanılan malzemelerin nitelikleri göz önüne alınmıştır.	**Yapım Tekniği ve Malzeme:** Bryer ve Winfield'ın Sinop Kalesi özelinde yaptığı tarihlendirme tezin içerisinde gösterilmiştir (Bryer ve Winfield, 1985). 1-6 numaralı kule yapılarında konglomeradan oluşan büyük boyutlu taşlar kullanılmıştır ve bu taşların yüzeyleri rüzgarın ve tuzun etkisiyle oldukça hasar gördüğünden taşların iç yüzeyleri okunmaktadır. Bu şema doğrultusunda Sinop Kalesi'nde yapılan gözlemler ve yapılan tespitler (bkz. Ek B) sonucunda, kalenin Candaroğulları ve Osmanlı hakimiyetinde oturum alanının genişletildiği ortaya çıkmaktadır.
Yapım Evreleri: Erken Bizans,Selçuklular, Osmanlı	**Geçirdiği Onarımlar:** İçkale ve bazı kule yapıları

Haritalar ve Fotoğraflar:

Kaynakça:
Bryer, A. ve Winfield, D., (1985). The Byzantine Monuments and Topography of The Pontos, Dumbarton Oaks, Washington
Öz, M. (2009). Sinop. İslâm Ansiklopedisi, 252-256

Şekil G.4 : Sinop Kalesi envanter fişi.

Yapının Adı: Güzelhisar Kalesi	**Bağlı Olduğu Kurum:** Özel ve TSK	**Savunma Kalesi / Kalekent**	**Envanter No:** 05
Bulunduğu İl: Trabzon	**İlçe:** Merkez	**Mahalle/Köy:** Çömlekçi	**Pafta Ada Parsel:**
Yasal Koruma Durumu: -		**Önerilen Koruma:**	

Genel Tanım ve Gözlemler:
Leontokastron (Güzelhisar Kalesi) batısında bulunan Daphnous Limanı ve yakınında bulunan antrepoları, Cenevizliler kendi ticaretleri için kullanmaktaydı. Efrenciyan (Frenkhisarı) Mahallesi olarak isimlendirilen ve Trabzon Kalesi'nin doğusunda bulunan bu bölgenin tamamında Venedikliler ve Cenevizliler ikamet etmekteydi (Aygün, 2009, s. 46; Eravşar, 2016). Güzelhisar Kalesi, doğuya doğru doğal bir koy olan Daphnous Koyu'na hakim bir noktada aktif falezlerin üzerine inşa edilmiştir. Cenevizlilerin Karadeniz ticaret hattında oldukça önemli bir yeri olan bu liman üzerinden her türlü mal alışverişi ve transit işlemleri yapılmıştır.

Arma/Kitabe: Var / Yok	**Arma ya da Kitabe Varsa Ait Olduğu Tarih(ler):**	**Fiziksel Özgünlük Durumu:** İyi	**Yapısal Sağlamlık Durumu:** İyi
Planda Kapladığı Alan ve Uzunluğu: **14**.000m²/0.5 km	**Kuleler:** 2 adet yuvarlak, 3 adet dikdörtgen planlı	**Beden Duvarları:** 7 adet farklı uzunluk	**Devşirme Malzeme:** -

Tarihi:
Cenevizliler 14. yüzyıl ortasından itibaren Güzelhisar Kalesi'nin yetkilerini kendilerinde bulundurmuşlardır. Karadeniz sahili boyunca kullandıkları süre boyunca Ceneviz tekelinde bulunan üç bölgeden birisidir . Üç ayrı bölümden (Aşağı hisar, Orta Hisar, Yukarı Hisar) oluşan Trabzon Kalesi ile Cenevizlilerin hiçbir ilgisi olmamıştır. De Clavijo da eserinde, Cenevizlilerin Trabzon'da, şehir duvarlarının dışında, ayrı bir noktada ticaret üsleri bulunduğunu belirtmektedir. Şehir duvarlarının dışında iki kalenin yükseldiği, bu kalelerden birinin Venediklilere, birinin Cenevizlilere ait olduğunu yazmaktadır (de Clavijo, 1859, s. 60).

Duvar Örgüsü Örnekleri: Diğer Anadolu kıyı kalelerinde gözlemlenen duvar örgüleriyle birlikte bir tablo oluşturulmuştur (bkz. Ek B). Tespiti yapılan duvar örgü tekniklerinin analizi yapılırken taş boyutları, taş cinsleri, şekillendirilme yöntemleri, tuğla ya da kırık taşların kullanımı, kullanılan tuğlaların boyutları, daha önceden deneyleri yapılmış ise sonuçları, harç ve derzlerde kullanılan malzemelerin nitelikleri göz önüne alınmıştır.	**Yapım Tekniği ve Malzeme:** Batı sur aksında oldukça net bir şekilde iki aşamalı inşa faaliyeti okunmaktadır. Taş sıraları neredeyse eşit olan bu iki aşamayı Bryer ve Winfield, 1316 ve 1349 tarihlerine ait olabileceğini savunur (Bryer ve Winfield, 1985, s. 198). Cenevizlilerin kaleden çıkartıldığı 1316 yılında ilk aşama mevcut olup, 1349 yılında antlaşma ile geri döndüklerinde ise ikinci aşama tamamlanmış olabilir. İki aşama arasında ince yatay taşlardan oluşan bir hatıl geçmektedir. Örgü tekniği açısından alt seviyelerde derzsiz kaba yonu taşlar kullanılmışken, üst yarıda benzer taşlar ile yatay derzli bir uygulama yapılmıştır.
Yapım Evreleri: Cenevizliler	**Geçirdiği Onarımlar:**

Haritalar ve Fotoğraflar:

Kaynakça:
Aygün, N. (2009). 18. Yüzyılda Bir Osmanlı Valisi: Üçüncüoğlu Ömer Paşa ve Muhallefatı, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Cilt 7, S. 7, s. 39-77
Bryer, A. ve Winfield, D., (1985). The Byzantine Monuments and Topography of The Pontos, Dumbarton Oaks, Washington
de Clavijo, R. G. (1859). Narrative of the Embassy of Ruy Gonzalez de Clavijo, Hakluyt Society, Londra

Şekil G.5 : Güzelhisar Kalesi envanter fişi.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad **:** Nurhilal Burak

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** **:** 2009, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
- **Yükseklisans** **:** 2013, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı

MESLEKİ DENEYİM:

- 2011-2012, Mimar ALMİS İnşaat ve Mimarlık Ofisi
- 2012-2020, Araştırma Görevlisi: İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Fakültesi

DOKTORA TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Şimşek, N.** 2016. Amasra Kalesinin ve Koruma Alanının Belgelenmesi; Dünya Mirası Adaylığı Kapsamında Koruma Önerileri, *8. Kagir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri*, 6-7 Aralık 2016, İstanbul.
- **Şimşek, N.**, Tanyeli, G. 2018. Amasra and the Fortress with the Notes of Travelers from the 15th Century and Current Status, *22. Uluslararasi Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazilari ve Sanat Tarihi Araştirmalari Sempozyumu*, 24-26 Ekim 2018, İstanbul.
- **Burak, N**. 2019. Amasra Kalesi'ne Dair Koruma Önerileri, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (44), 103-114.